

Salomėja Zaksaitė

APGAULĖ SPORTO SRITYJE: TEISINIS IR KRIMINOLOGINIS POŽIŪRIS

MRU
MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

SALOMĖJA ZAKSAITĖ

APGAULĖ SPORTO SRITYJE:
TEISINIS IR KRIMINOLOGINIS
POŽIŪRIS

Vilnius, 2015

UDK 343.7:796(474.5)

Za-106

Podoktorantūros stažuotė finansuojama pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos, Mokslininkų ir kitų tyrėjų mobilumo ir studentų mokslinių darbų skatinimo priemonės (VP1-3.1-ŠMM-01) įgyvendinamą projektą „Podoktorantūros (post doc) stažuotių įgyvendinimas Lietuvoje“.

Recenzavo:

Prof. habil. dr. Viktoras Justickis (Mykolo Romerio universitetas)

Doc. dr. Gintautas Sakalauskas (Vilniaus universitetas)

Autoriaus indėlis:

Dr. Salomėja Zaksaitė – 16 autorinių lankų.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto 2015 m. sausio 20 d. posėdyje (protokolo Nr. 1BTPI-5) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos 2015 m. vasario 19 d. posėdyje (protokolo Nr. 1T-10) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2015 m. kovo 2 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-7) pritarta leidybai.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-9955-19-702-7 (elektroninė versija)

ISBN 978-9955-19-703-4 (spausdinta versija)

© Mykolo Romerio universitetas, 2015

TURINYS

SANTRUMPOS.....	5
ĮVADAS	7
1. Apgaulės sporto srityje samprata	12
1.1. Teisinė apgaulės sporto srityje samprata	13
1.2. Kriminologinė apgaulės sporto srityje samprata.....	18
1.3. Teisinė atsakomybė už apgaulę sporto srityje	20
1.3.1. Teisinė atsakomybė už antidopingo taisyklių pažeidimus.....	21
1.3.2. Teisinė atsakomybė už manipuliacijas sporto varžyboomis.....	45
1.3.3. Apgaulės sporto srityje įrodinėjimo standartai ir metodai.....	55
2. Apgaulės sporto srityje kriminologinė charakteristika	65
2.1. Teorinės ir empirinės studijos, paaiškinančios apgaulę sporto srityje sąlygojančius veiksnius	65
2.1.1. Funkcionalizmo teorija.....	66
2.1.2. Diferencinių asociacijų, subkultūrų ir stigmatizacijos teorijos.....	69
2.1.3. P. Bourdieu sporto sociologijos išvalgos	75
2.1.4. Sportininkų asmenybės, vertybių bei nuostatų tyrimai.....	77
2.1.5. Dramaturginės ir etnografinės studijos.....	80
2.1.6. Kalbiniai žaidimai: atvejo studija	91
2.1.7. Postmoderniosios teorijos.....	100
2.2. Apgaulės sporto srityje prevencija.....	107
2.2.1. Apgaulės sporto srityje prevencijos samprata	108
2.2.2. Apgaulės sporto srityje pirminės prevencijos galimybės	113
2.2.2.1. Etiniai ir psichologiniai aspektai	114
2.2.2.2. Teisiniai ir socialiniai aspektai.....	119
2.2.3. Apgaulės sporto srityje antrinės prevencijos galimybės.....	125
2.2.3.1. Dopingo vartojimo antrinės prevencijos galimybės.....	126
2.2.3.2. Manipuliacijų sporto varžyboomis antrinės prevencijos galimybės.....	129
3. Apgaulės sporto srityje kriminalizavimas ir baudžiamosios atsakomybės taikymas	137
3.1. Apgaulės sporto srityje kriminalizavimo tikslingumas	139
3.2. Neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemos	153

3.2.1. Neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemos Europos šalyse	154
3.2.1.1. Vokietija.....	154
3.2.1.2. Austrija	159
3.2.1.3. Italija	160
3.2.1.4. Nyderlandai.....	163
3.2.1.5. Švedija, Danija ir Šveicarija.....	165
3.2.1.6. Ispanija.....	167
3.2.2. Neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemos Lietuvoje.....	169
3.3. Manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimas	177
3.3.1. Manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimas užsienio šalyse	177
3.3.1.1. Vokietija.....	177
3.3.1.2. Indija	181
3.3.1.3. Singapūras ir Vietnamas.....	183
3.3.1.4. Lenkija	185
3.3.1.5. Ispanija.....	186
3.3.1.6. Čekija	187
3.3.1.7. Rusija.....	188
3.3.1.8. Jungtinės Amerikos Valstijos.....	191
3.3.1.9. Suomija, Norvegija ir Švedija.....	194
3.3.1.10. Turkija.....	195
3.3.1.11. Šveicarija.....	197
3.3.2. Manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimo problemos Lietuvoje.....	199
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	218
LITERATŪRA.....	222
PRIEDAI	242

Santrumpos

ADAMS – antidopingo administravimo ir valdymo sistema

ANOK – Azerbaidžano nacionalinis olimpinis komitetas

ASSER – Sporto ir tarptautinės teisės centras Hagoje, Nyderlandai

ATPK – Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas

Antidopingo konvencija – Tarptautinė konvencija prieš dopingo vartojimą sporte

AŽRF – Azerbaidžano žolės riedulio federacija

CERA – Trečios kartos eritropoezę skatinantys agentai

Dynepo – Vaistinė eritropoetino forma

EPAS – Europos Tarybos išplėstinis susitarimas dėl sporto

EPO – Eritropoetinas

ES – Europos Sąjunga

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

FBI – Federacinis tyrimų biuras

FIDE – Tarptautinė šachmatų federacija

FIFA – Tarptautinė futbolo asociacija

FIFPro – Tarptautinė profesionaliųjų futbolininkų asociacija

KKSD – Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos

Vyriausybės

Interpolas – Tarptautinis policijos tyrimų biuras

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

LFF – Lietuvos futbolo federacija

LKL – Lietuvos krepšinio lyga

LR – Lietuvos Respublika

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

LR BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

NBA – Nacionalinė krepšinio asociacija

NKL – Nacionalinė krepšinio lyga

RF BK – Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas

- TŽRF – Tarptautinė žolės riedulio federacija
- TILS – „Transparency International“ Lietuvos skyrius
- TOK – Tarptautinis olimpinis komitetas
- TSAT – Tarptautinis sporto arbitražo teismas
- UCI – Tarptautinė dviračių sporto federacija
- UEFA – Europos futbolo asociacijų sąjunga
- UNESCO – Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija
- USADA – Jungtinių Amerikos Valstijų antidopingo agentūra
- VDR – buvusi Vokietijos Demokratinė Respublika
- WADA – Tarptautinė antidopingo agentūra
- WAD kodeksas – Tarptautinės antidopingo agentūros kodeksas
- ŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

ĮVADAS

Paskutiniai šeši gyvenimo mėnesiai praskriejo lyg viena akimirka. Nuo įkyraus kenkėjo iki atkaklaus tiesos ieškotojo – tokio tad būta kelio atskleidžiant Armstrongo apgavystes. Erzinama idaugžmonių sveikino mane laiškais, žinutėmis ar tviterio šūksniais, o mes vis lūkuriuojame Lanco legendos pabaigos – tarsi Vladimiras ir Estragonas Beketo pjesėje „Belaukiant Godo“.¹

Sportas prisideda prie socialinės pažangos, santarvės ir taikos, puoselėja abipusę pagarbą ir tarpusavio supratimą, vienija žmones ir sujungia juos veikti bendrai. Pozityviai sportas apibūdinamas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 str.,² kuriame teigiama, jog valstybė skatina visuomenės kūno kultūrą ir remia sportą. Seimo nutarimu patvirtintoje 2011–2020 m. Valstybinėje sporto plėtros strategijoje užsibrėžiamas strateginis tikslas – sudaryti sąlygas įtraukti visas Lietuvos socialines grupes į sporto veiklą, taip sprendžiant itin svarbius visuomenės sanglaudos, gyvenimo kokybės gerinimo, gyventojų sveikatos ir sveikos gyvensenos, didesnio darbingumo, laisvalaikio užimtumo uždavinius ir kartu sukuriant socialinį pagrindą didelio meistriškumo sportininkų rengimo sistemai.³ Sportas kaip reikšmingas socialinis institutas pripažintas ir Europos Sąjungos lygmeniu: 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusia Lisabonos sutartimi Europos Sąjungai buvo suteikta konkreti kompetencija sporto srityje. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo⁴ 165 str. 1 d. nurodoma, kad Sąjunga prisideda prie Europos sporto reikalų skatinimo, kartu atsižvelgdama į ypatingą jo pobūdį, savanoriška veikla paremtas struktūras bei socialinę ir edukacinę jo funkciją.⁵

1 D. Walsho žodžiai užbaigiant (autobiografinę) knygą apie L. Armstrongo persekiojimą. Walsh D. *Seven Deadly Sins. My Pursuit of Lance Armstrong*. Simon & Schuster, 2013, p. 447.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

3 Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl 2011–2020 metų valstybinės sporto plėtros strategijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 41-1942.

4 Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Europos Sąjungos oficialusis leidinys. OL C 326, 2012 10 26.

5 Plačiau apie Lisabonos sutartį ir Europos sporto politiką skaityti ASSER instituto studijoje [žiūrėta 2014 10 07]. <http://www.asser.nl/upload/documents/20131025T121852-EST32471.pdf>.

Antra vertus, sportas gali tapti ir žiauriu kovos lauku, kupinu agresijos ir išnaudojimo, kai sportinių rezultatų siekiama bet kokia kaina, sportininkai laikomi pergalių siekimo įrankiais ar jų „gaminimo mašinomis“ stebint tūkstančiams žiūrovų – sportinio renginio vartotojų. Laimėjimų neretai siekiama aukojant sportininkų reputaciją, sveikatą, saugumą ar net gyvybę. Lietuvoje apgaulės sporte⁶ problema (taip pat) tampa vis akivaizdesnė: pavyzdžiui, šokėja E. Daniūtė Tarptautiniame sporto arbitražo teisme įrodinėjo, kad draudžiamas stimulantas sibutraminas pateko į jos organizmą pavartojus tam tikrą (legalų) preparatą „Meizitang“ ir kad ji neketino pagerinti savo sportinio pasirodymo.⁷

Dopingo vartojimo paplitimui tarp kitų Europos valstybių įvertinti svarbūs (lyginamųjų) apklausų duomenys: pavyzdžiui, krepšininkai buvo paprašyti pateikti savo nuomonę, ar dopingas yra problema profesionaliajame krepšinyje. Iš viso 30 proc. krepšininkų atsakė teigiamai.⁸ Prekyba dopingu taip pat yra didelė problema Lietuvai: remiantis antidopingo eksperto A. Donati studija, vienas iš pagrindinių prekybos dopingu maršrutų driekiasi per Rusiją ir kitas buvusias Sovietų Sąjungos šalis (ypač Ukrainą ir Lietuvą) į Vakarų Europą, Šiaurės Ameriką ir Viduriniuosius Rytus. Šiuo realiu ar internetiniu maršrutu „keliauja“ mažiausiai 20 proc. visame pasaulyje prekiaujamų dopingo ir narkotinių medžiagų.⁹

Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis, 30 proc. apklaustų trenerių teigė, kad kartais pasitaiko, jog atletai tyčia pralaimi mačą, siekdami palankesnių varžovų kitame varžybų etape; 41,9 proc. trenerių teigė, jog varžybų teisėjai kartais tyčia priima blogus (nesąžiningus) sprendimus; 36,6 proc. trenerių teigė, kad komandų lyderiai kartais susitaria dėl galutinio varžybų rezultato.¹⁰ Lietuvos krepšinio pažeidžiamumą liudija tai, kad viena iš didžiausių pasaulyje lažybų bendrovių – „Pinnacles“¹¹ – pašalino LKL iš lažybų pasiūlos

6 Monografijoje apgaulės sporte bei apgaulės sporto srityje terminai vartojami pagrėčiui, tačiau *sensu stricto* tikslesnis yra apgaulės sporto srityje terminas, nes apgaulė neretai peržengia sporto ribas, apimdama, pavyzdžiui, nelegalias dopingo laboratorijas ar lažybų bendroves.

7 Arbitration CAS 2006/A/1175 D. v/ International DanceSport Federation.

8 Profesionaliųjų krepšininkų darbo sąlygos Europos Sąjungoje. *Europos krepšinio žaidėjų asociacijos parengta studija*. 2008, p. 31–34.

9 Donati A. World Traffic in Doping Substances. WADA, 2007 p. 100. <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>.

10 Šukys S., Nickus E. Coaches' attitudes towards deception in sports activities. *Sporto mokslas*. 2010, Nr. 1 (59), p. 28–35.

11 Lažybų bendrovės „Pinnacles“ svetainėje pateikiama informacija: <http://www.pinnaclesports.com/?AspxAutoDetectCookieSupport=1> [žiūrėta 2014 10 07].

ir iki šiol nėra įtraukusi. Temos svarbą liudija ir tikėtinas regioninis manipuliacijų sporto varžybomis paplitimas: profesionaliųjų futbolininkų asociacijos FIFPro 2012 m. atlikto tyrimo („Juodosios Rytų Europos knygos“) duomenimis, 11,9 proc. visų respondentų (žaidėjų iš 12 Rytų Europos šalių) teigė, kad jiems buvo pasiūlyta manipuliacijų galimybė (Kazachstane – 34,3 proc.; Graikijoje – 30,3 proc.); 23,6 proc. visų apklaustųjų žinojo apie manipuliacijas, vykstančias jų futbolo lygoje, o Rusijoje žinančiųjų gerokai daugiau – beveik pusė (43,5 proc.).¹² Manipuliacijos sporto varžybomis, net ir tais (retais) atvejais, kai jos tampa žinomos visuomenei, pasižymi dideliu latentišku: pavyzdžiui, 2011 m. įvykusios Palangos „Naglio“ krepšininkų lažybos dėl savo pačių rungtynių ir tai, kad teisėsaugos institucijos nesiėmė tolesnių baudžiamojo persekiojimo veiksmų, rodo, jog panašūs veiksmai vis dar nesiejami (ar nepakankamai siejami) su baudžiamąja teise. Generalinė prokuratūra teigė, jog trūkę informacijos pradėti ikiteisminiam tyrimui, nes vien ta aplinkybė, jog krepšininkai dalyvavę lažybose dėl savo rungtynių, neleidusi daryti išvados, kad buvęs padarytas nusikaltimas. Būtinai papildoma informacija, kurią reikėję aiškintis prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą arba jį pradėjus (pvz., ar lažybose dalyvavę krepšininkai žinoję jų baigtį, ar rungtynės vykusios sąžiningai, ar buvo tyčia pralaimėta ir pan.)¹³.

Temos reikšmę bei dinamiką pabrėžia ir tai, kad autorė jau keletą metų dirba atitinkamoje srityje, iš pradžių – disertacijos, o vėliau šios monografijos forma. Rašant monografiją kai kurie aspektai pasikeitė, pavyzdžiui, 2013–2014 m., kitai nei 2009–2012 m., jau neabejojama, kad apgaulė sporte egzistuoja. Dėl šios priežasties nebeliko skyriaus apie „taškinį“ apgaulės sporto srityje paplitimą įvairiose „rizikos grupės“ sporto šakose, – vietoje to gvildenamos specifinės apgaulės sporto srityje raiškos formos kartu konkrečiai analizuojant atsakomybės už apgaulę įgyvendinimo problemas. Atitinkamai atsirado daugiau *procesinių* aspektų: įvestas atskiras skyrius apie apgaulės sporto srityje įrodinėjimo standartus ir metodus; nuolat įvairiais požiūriais aptariama rezonancinė L. Armstrongo byla; kalbinių žaidimų kontekste pateikiama atvejo studija, paremta vienintele Lietuvoje baudžiamąja byla, kurioje fragmentiškai minimos manipuliacijos sporto varžybo-

12 Juodoji Rytų Europos knyga. Tyrimas, atliktas profesionaliųjų futbolininkų asociacijos, p. 6, 11, 12 [žiūrėta 2014 10. 08]. <http://www.fifpro.org/img/uploads/file/FIFPro%20Black%20Book%20Eastern%20Europe%20WEB%20DOWNLOAD.pdf>.

13 Naujienų portale 15 min pateikiama informacija: <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepšinis/prokuraturos-pozicija-del-kl-lazybu-skandalo-truksta-informacijos-23-146196> [žiūrėta 2013 09 08]. Taip pat: Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2012, p. 126.

mis; siūlant kriminalizuojamų veikų sudėtis LR BK kartu aptariamų jų praktinio taikymo pavyzdžiai ir pan.

Monografijos tyrimo dalyką apibrėžia darbo temos pavadinimas – „Apgaulė sporto srityje: teisinis ir kriminologinis požiūris“. Siekiant tikslesnio apibrėžtumo, monografijoje pasirinktos analizuoti vienos iš pavojingiausių apgaulės sporto srityje formų – antidopingo taisyklių pažeidimai ir manipuliacijos sporto varžybomis. Pabrėžtina, jog šiame darbe, be kita ko, plėtojama baudžiamoji teisinė dimensija, o veiksmai, susiję su dopingu ir manipuliacijomis sporto varžybomis, yra glaudžiai susiję su baudžiamąja teise. Atitinkamai šių dviejų apgaulės sporte rūšių pasirinkimas leidžia išnagrinėti ir (de)kriminalizacijos problemas – nustatyti, kokia forma įmanoma kriminalizuoti apgaulę sporto srityje.

Tyrimo metodai buvo mokslinės literatūros analizė, teisės aktų analizė, teismų ir arbitražų praktikos analizė, statistinių duomenų analizė (apibendrinant – dokumentų analizės metodas); lyginamasis, loginis-sisteminis ir teleologinis metodai; teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa; pusiau struktūruotas ir nestruktūruotas ekspertų interviu bei etnografinio stebėjimo metodas, kurį autorei padėjo atlikti jos, kaip patyrusios šachmatininkės, patirtis.¹⁴ Turint omenyje, kad monografijos autorė yra ir mokslininkė, ir sportininkė, keltinas klausimas, ar metodologiškai įmanoma sujungti sportinį ir mokslinį žiūros būdus. Būtų naivu manyti, kad šie du požiūriai yra lengvai suderinami ir tik padeda vienas kitam. Sąžiningumo dėlei vertėtų pažymėti, kad iš esmės beveik visuose monografijos skyriuose autorė kalba kaip mokslininkė, išskyrus kelis kertinius mėginimus „legitimuoti“ sportininkų žvilgsnį – tokie (lyginant su autorės disertacija nauji, iki šiol neaprašyti) bandymai labiausiai juntami pristatant antidopingo sistemos nesuderinamumą su intelektualinėmis sporto šakomis, dramaturgines etnografines studijas ir etinius psichologinius pirminės prevencijos aspektus.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir siūlymai. Pirmame skyriuje nagrinėjama apgaulės sporto srityje samprata, tiriamas sporte draudžiamų medžiagų bei metodų ir manipuliacijų sporto varžybomis teisinis reglamentavimas, analizuojami apgaulės sporto srityje įrodinėjimo standartai ir metodai. Antrame darbo skyriuje nagrinėjama bei vertinama mokslinė literatūra, ekspertų įžvalgos ir pristatomos autorės atliktos etnografinės studijos, kurių dalykas buvo, *inter alia*, ribinės apgaulės formos šachma-

14 Išsamiau tyrimo metodika ir eiga aprašoma monografijos prieduose.

tų sporte ir kitose sporto šakose. Antrame skyriuje taip pat pateikiama apgaulės sporto srityje prevencijos samprata bei pirminės ir antrinės apgaulės sporto srityje prevencijos galimybės. Trečiasis skyrius skirtas apgaulės sporto srityje kriminalizavimo, baudžiamosios atsakomybės taikymo arba tretinės prevencijos problemoms spręsti. Monografijos pirmame skyriuje (nagrinėjant apgaulės sporto srityje sampratą ir teisinį reglamentavimą) daugiausia dėmesio skiriama sporto teisės publikacijoms; antrame (tiriant apgaulės sporto srityje kriminologinę charakteristiką) – sporto sociologijos, kriminologijos ir filosofijos darbams, trečiame (aptariant apgaulės sporto srityje kriminalizavimo problemas) – baudžiamosios teisės literatūrai bei teismų praktikai, susijusiai su apgaule sporto srityje.

1. Apgaulės sporto srityje samprata

Kaip yra pažymėjęs Kantas Grynojo proto kritikoje, – mintys be turinio tuščios, o nuojauta be sampratos akla. Jei siekiame pagrįsti mąstyti, privalome suformuluoti nagrinėjamo klausimo koncepciją.¹⁵

Ketinimas analizuoti apgaulę sporto srityje suponuoja tyrinėjimo daugiaprasmiškumą. Monografijoje analizuojant apgaulę sporte reprezentuojami du požiūriai – teisinis ir kriminologinis.¹⁶ Sportas yra *per se* tarpdalykinis reiškinys (mokslinėje literatūroje diskutuojama, ar sporto mokslui suteikti atskirą kryptį ir klasifikaciją¹⁷), o nukrypimai nuo konvencinio elgesio sporto srityje yra santykinai nauja tyrimų sritis, neretai teisiškai reglamentuojama gana fragmentiškai. Akivaizdu, jog siekiant kontroliuoti apgaulę sporte, neužtenka analizuoti tik teisinį reglamentavimą, kuris įvairiose šalyse itin skiriasi. Šiuolaikinė teisė, ypač lyginamoji, linkusi plėsti tyrinėjimo sferą: teisininkai komparatyvistai vis dažniau kalba apie tai, kad pozityviosios teisės (įstatymų, įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų) palyginimo neužtenka, norint suvokti konkretų klausimą.¹⁸ Kartu pažymėtina, jog neužtenka tyrinėti tik mokslinę kriminologijos ar sporto sociologijos literatūrą. Šiam reiškiniui atskleisti reikalinga kompleksinė teisės aktų, teismų praktikos, neoficialių šaltinių, kaip antai sportininkų, trenerių bei pareigūnų apklausų (interviu), bei mokslinės literatūros analizė. Taigi tarpdalykiškumas nagrinėjamoju aspektu yra būtinas siekiant nuodugniai ištirti apgaulės sporto srityje reiškinį bei pasiūlyti galimas prevencijos priemones jam kontroliuoti.

15 Møller V. Conceptual confusion and the anti-doping campaign in Denmark. Knygoje: Møller V., McNamee Mike, Dimeo P. (red.). *Elite Sport, Doping and Public Health*. University Press of Southern Denmark, 2009, p. 13.

16 Kartu pažymėtina, jog teisinė ir kriminologinė dimensijos neapima visų galimų požiūrių į apgaulės sporto srityje reiškinį. Kartu įmanomos edukologinė, filosofinė, lyginamoji kultūrologinė, antropologinė, politologinė ar biomedicininė perspektyvos. Pripažįstant, jog bet koks tyrinėjimas yra ribotas bei selektyvus, kartu pažymėtina, jog, siekiant gilintis į tam tikrą reiškinį, reikia kuo konkrečiau apibrėžti tiriamąjį objektą.

17 Plačiau: Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai, 2007, p. 33–34.

18 Vaičaitis V. A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius, 2004, p. 14.

1.1. Teisinė apgaulės sporto srityje samprata

Teisinis reglamentavimas nėra tik tai, ką būtina tikslinti ar keisti siekiant sudaryti kuo tinkamesnes sąlygas tam tikram reiškiniui (monografi- jos kontekste – garbingam sportui) plėtotis; jis gali būti ir jautrus rodiklis, savaime parodantis, kokios problemos glūdi pačiame sporte, atitinkamai teisinio reglamentavimo studijos padeda geriau suvokti apgaulės sporte reiškinį. Teisiškai apibrėžti apgaulę sporto srityje įmanoma, *inter alia*, ke- liant klausimą, kokia yra teisės prigimtis ir esmė arba kas yra teisė. Nuo- monių vienybės šiuo klausimu nėra dėl kultūrinių, epistemologinių, ver- tybinių ir kitų priežasčių.¹⁹ Atitinkamai nėra universalios teisės sampratos, egzistuoja įvairios paradigmos.²⁰ Nors keliami klausimai svarbūs, šio darbo tikslas nėra gilintis į teisės filosofijos problemas, todėl aptariamos tik tos paradigmos, kurios tinkamiausiai atskleidžia, kaip galėtų būti apibrėžiama apgaulė sporto srityje. Apgaulei sporto srityje paaiškinti tinkamiausias yra teisinio pozityvizmo ir jam artimo teisinio normatyvizmo bei teisinio rea- lizmo perspektyvos. Apgaulė sporto srityje reglamentuojama teisės aktais ir atitinkamą reguliavimą reikia „pozityviai ar normatyviai“ tyrinėti; o teisinis realizmas reikšmingas siekiant pasiūlyti tinkamiausią teisinį reglamenti- vimą Lietuvos Respublikai, t. y. reikia ne tik išnagrinėti teisės normas, bet ir išsiaiškinti, kaip (ar) jos veikia realybėje ir kaip jos turėtų veikti.

Teisinio pozityvizmo kontekste teisė (supaprastintai) laikoma teisės normų sistema, reglamentuojanti žmonių elgesį ir normų laikymąsi už- tikrinanti valstybės prievartos priemonėmis. Pozityvizmas nepripažįsta jokios „kitos“ teisės, išskyrus oficialiąją normatyvinę tvarką, kurią teisinė bendruomenė nustato sau ir savo nariams, jis grindžiamas teisės, kaip fe- nomeno, stebėjimu ir analize ir atmets spekuliatyvius (ypač vertybinius) samprotavimus apie teisę.²¹ Teisinio realizmo aspektu teisė gali būti supran- tama kaip kultūriškai ir politiškai sąlygojama pozityviosios teisės, prigimti-

19 Kūris E. Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Knygoje H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 23.

20 Išskiriamos trys pagrindinės kryptys: modifikuotos prigimtinės teisės doktrinos; pozityvistinė doktrina bei sociologinė, apimanti ir teisinį realizmą. Taip pat egzistuoja idealistinės bei fenomenologinės teisės teorijos; istorinė ir psichologinė teisės mokyklos, marksizmas, feministinė ju- risprudencija, literatūrinė jurisprudencija ir kt. Plačiau: Posner R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 19–38; Kūris E. Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Knygoje H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 24.

21 Kūris E. Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Knygoje H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 24.

nės teisės, teisinių papročių, tradicijų ir principų visuma, kurioje svarbiausia ne teisės normos ir sankcijos už normų pažeidimus, o teisės socialinis veiksmingumas.²²

Lietuvos Respublikos teisėje apgaulės sporto srityje sąvoka nepateikta. Pozityvistų požiūriu, tokia padėtis būtų itin kebli, nes neįmanoma *sensu stricto* apibrėžti apgaulės sporto srityje Lietuvos teisinio reglamentavimo aspektu. Todėl apgaulės sporto srityje sampratą nagrinėjamoju atveju parrankiau apibrėžti remiantis teisinio realizmo perspektyva.²³

Lietuvoje sporto teisė ir teisinio reglamentavimo, ir mokslinės literatūros, ir teismų praktikos prasme žengia pirmuosius žingsnius. Atskiruose įstatymuose ir įstatymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose įtvirtintos tik atskirų apgaulės sporte formų sąvokos ir sankcijos už sporto taisyklių pažeidimus. Pavyzdžiui, dopingo sąvoka ir atsakomybė už jo vartojimą pateikiama Kūno kultūros ir sporto įstatyme.²⁴ Sankcijos už veiksmus, susijusius su manipuliacijomis sporto varžybomis, numatytos atskirų sporto šakų sporto federacijų teisės aktuose, pavyzdžiui, Lietuvos futbolo federacijos 2014 m. Drausmės kodekse.²⁵ Pažymėtina, jog apgaulės sporto srityje reglamentavimas yra gana chaotiškas, šis reglamentavimas neatitinka teisės aktų nuoseklumo ir viršenybės principų. Chaotiškas reglamentavimas nedera ir su „grynąja teisės teorija“, nagrinėta normatyvisto H. Kelzeno ir pritaikyta tam tikruose Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose. Pasak H. Kelzeno, teisė turėtų būti suprantama kaip teisės normų piramidė – hierarchiška normų visuma, kurioje kiekviena žemesnė norma kuriama

22 Posner R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 21.

23 Įdomumo dėlei atkreiptinas dėmesys, kad egzistuoja požiūris, jog griežti teisiniai apibrėžimai apskritai nėra būtini, jie savaime implikuoja apgaulę. Teisinių apibrėžimų intencija yra išsklaidyti netikrumą ir nesutarimus siekiant tam tikro bendro tikslo (paprastai siejama su taika, tvarka ir žmonių saugumu). Tačiau apibrėžiančios normos yra neišvengiamai netobulos: jos būna arba pernelyg supaprastintos ir apibendrinančios, arba gremėzdžiškos, įtraukiančios kiekvieną atvejį – tai taip pat iš esmės neįmanoma, nes teisinio reglamentavimo visapusiškumas yra fikcija. Taigi įstatymų leidėjas (apibrėžiančių normų kūrėjas) suvokia apibrėžimų ribotumus, bet vis tiek siūlo jais vadovautis, nors tam tikrais atvejais pats supranta, jog geriau būtų nuo atitinkamo apibrėžimo nukrypti. Šią teisės savybę mokslininkai vadina teisės saviapgaule. „Vaistais“ nuo atitinkamos saviapgaulės galėtų tapti teisinė diskrecija, suteikianti teisei lankstumo, teisėjams – galių vykdyti teisingumą konkrečiu individualiu atveju, o tai ne visada gali būti pasiekama tik taikant kitų subjektų sukurtas bendrąsias taisykles. Alexander L., Sherwin E. *Deception in Morality and Law*. Law and Philosophy, 2003, 22, p. 393–450, p. 427. Gumbis J. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris. *Teisė*. 2004, 52, p. 43.

24 Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 47-1752.

25 2014 m. Lietuvos futbolo federacijos drausmės kodeksas [žiūrėta 2014 10 20]. http://www.lff.lt/lt/Drausminių_organu_dokumentai.

aukštesnės normos pagrindu. Piramidė pradedama pamatine norma, po jos eina Konstitucija, toliau bendrosios teisės normos, arba įstatymai, ir galiausiai teismų sprendimai bei administracinių aktų individualiosios normos.²⁶ H. Kelzeno normų hierarchija atskleidžiama ir Lietuvos jurisprudencijoje, ypač Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose, kuriuose spęstas įstatymų ir įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų santykis.²⁷ Antra vertus, šių laikų specifika yra tokia, kad visuomenė labai greitai keičiasi ir teisės normas „sudėlioti“ į hierarchišką visumą tampa itin sudėtinga. Todėl šiuolaikinė teisė jau nelaiko normų ir jų hierarchijos esmine teisės sistemos dalimi. Teigiama, kad teisė turi būti suprantama ne vien kaip valdymas ir hierarchija, bet ir kaip ieškojimas bei dialogas, o tyrinėjant teisę atsižvelgiama į papročius, teismo precedentus, teisės mokslą ir praktiką, kultūrinį kontekstą, tradicijas ir net mentalitetą.²⁸

Natūralu, jog sporto teisė yra viena iš pirmųjų priemonių, kurią pasitelkus kontroliuojami sporto taisyklių pažeidimai. Į sportininkų daromus pažeidimus visų pirma reaguoja sporto federacijos ir kitos su atletais susijusios institucijos – sporto klubai, sporto asociacijos, sportininkų ugdymo institucijos ir pan. Taigi sporto teisė turėtų aiškiausiai atsakyti, kas laikoma apgaule sporto srityje. Tačiau ir nacionalinės, ir užsienio šalių sporto teisės literatūroje universalios nuomonės, ką laikyti apgaule sporto srityje, nėra. Pavyzdžiui, apgaulė sporte gali būti suvokiama kaip bet koks nukrypimas nuo garbingo elgesio (angl. *fair play*), kuriuo apgaulės būdu siekiama įgyti nepagrįstos naudos. Apgaulės sąvoka glaudžiai susijusi su negarbingo žaidimo (angl. *foul play*) samprata, tačiau gali būti suprantama ir šiek tiek siauriau, – negarbingai žaidžiant pažeidžiamos ne tik sporto taisyklės, bet ir „sporto dvasia“, – bendrieji teisingumo, pagarbos, tolerancijos bei lygiateisiškumo principai.²⁹ Vis dėlto pateiktos apibrėžtys, nors ir logiškos, nėra pakankamai aiškios. Pavyzdžiui, kyla klausimas, ar neatsargus sporto taisyklių pažeidimas priskirtinas apgaulėi, ar ne. Akademiniam diskurse

26 Kelzenas H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 191–197, 199–201.

27 Pavyzdžiu galėtų būti 1994 m. sausio 19 d. nutarimas, kuriame, be kita ko, nustatyta, kad „Seimas, nutarimu sukūręs naujas teisės normas, reguliuojančias nuosavybės teisės į žemę santykius, pažeidė konstitucinį įstatymų viršenybės poįstatyminių aktų atžvilgiu principą“. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 7-116.

28 Plačiau: Vaičaitis Vaidotas A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius, 2004, p. 14; Posner Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 50.

29 Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition, 2004, Transnational publishers, p. 111, 277–279. Gardiner S. ir kt. *Sports law*, trečias leidimas, 2006, p. 76.

pasiektas tam tikras konsensusas ir teigiama, jog apgaulė (angl. *Cheating*) suponuoja sąmoningumą, o tais atvejais, kai sąmoningos apgaulės nėra, kalbama apie sporto taisyklių pažeidimą, o ne apie apgaulę. P. McIntoshas pateikia tokį supaprastintą apgaulės sporto srityje apibrėžimą: apgaulė yra (sąmoningas) teisingumo principų, konvencinio norminio elgesio ar sporto taisyklių pažeidimas.³⁰ Matyti, jog mokslininkas apgaulę sporto srityje suvokia plačiai. Kaip jau minėta, mokslininkų pateikiamos vieno ar kito socialinio reiškimo sampratos priklauso nuo tyrinėjimo paradigmos: an-tai teisiniam realizmui, pragmatiškajai ar feministinei jurisprudencijai atstovaujantys mokslininkai linkę pateikti platesnes, lankstesnes sampratas – kitaip nei teisiniam formalizmui atstovaujantys mokslininkai, teikian-tys pirmenybę aiškioms, konkrečioms bei santykinai griežtoms sąvo-koms. Manytina, jog teisiškai apgaulę sporto srityje reikėtų suvokti aiškiai ir konkrečiai, esminėmis apgaulės sporto srityje savybėmis laikant: 1) tyčią; 2) sporto taisyklių pažeidimą; 3) nepagrįstos materialinės ar nematerialinės naudos gavimą. Mano požiūriu, bendrųjų teisingumo, pagarbos, toleran-cijos ir lygiateisiškumo principų pažeidimą tiksliau atskleidžia negarbingo žaidimo (angl. *unfair play*) sąvoka. Taip pat keltinas klausimas, ar apgaulė sporto srityje būtinai turi apimti apgaulės tikslą – gauti materialios ar ne-materialios naudos. Iš principo, tyčia implikuoja ir tikslą gauti materialios ar nematerialios naudos, nes kitokio tikslo tyčia apgaudinėti neturi: var-gu ar įmanoma apgaudinėti šiaip sau, dėl įdomumo. Taigi iš esmės tyčinis sporto taisyklių pažeidimas suponuoja ir tikslingą pažeidimą – siekį gau-ti materialios ar nematerialios naudos. Apgaudinėjimas be tyčios taip pat būtų „arčiau“ negarbingo žaidimo, ne apgaulės.

Siejant akademinės įžvalgas su praktinėmis peripetijomis, svarbu išnag-rinėti vieno iš garsiausių „apgau-dinėtojų“ pasaulyje L. Armstrongo mintis. Kad ir kaip būtų paradoksalu, sportininkas prisipažino tyčia vartojęs do-pingą, tačiau jis to nelaikė apgaule, nes esą vartotojo visi jo pagrindiniai kon-kurentai.³¹ Atitinkamai nepagrįstos naudos iš dopingo vartojimo jis nega-vęs – nes lygiai tokią pat naudą galėjęs įgyti kiekvienas dviratininkas. Taigi priartinus dviratininko argumentaciją prie akademinio diskurso, išeitų, jog L. Armstrongas pripažino šiek tiek negarbingai elgėsis, tačiau nepripažino apgaulės. Tokia argumentacija primena delinkventų sąžinės neutralizavimo

30 Angl. *Cheating is an offence against the principles of justice as well as against a particular rule or norm of behaviour*. Gardiner S. ir kt. *Sports law*. Trečias leidimas, 2006, p. 77.

31 Walsh D. *Seven Deadly Sins. My Pursuit of Lance Armstrong*. Simon & Schuster, 2013, p. 435.

techniką³² – kai neigiama arba žala (taip pat – ir auka), arba pats veiksmas, sukėlęs žalą. Tačiau gausybė įrodymų ir ypač tai, kad Armstrongas nuolat žemino ar net grasino tiems, kurie drįso abejoti jo sąžiningumu, liudija būtent rafinuotą apgaulę, o ne (paauglišką) negarbingą elgesį. Panašias mintis, tik šiek tiek sarkastiškesne forma, išsakė ir žmogus, atskleidęs Armstrongo melagystes, pažymėdamas, jog minėta argumentacija gal skambėtų ir visai protingai, jei Armstrongas būtų aštuonerių metų vaikas.³³

Taigi apgaulės ir negarbingo žaidimo takoskyrą lemia objektyviai didesnė apgaulės žala: kai kurių mokslininkų nuomone, negarbingas žaidimas yra paties sporto dalis ir jį reikėtų skirti nuo sportinės apgaulės. Pavyzdžiui, šiurkštus žaidimas futbole, už kurį skiriamos geltonos ar raudonos kortelės, ar siekimas laimėti laiko gali būti negarbingas, tačiau neapgaulingas. Žaidėjai, trenkdami savo šalmus ir taip išreiškdami protestą prieš teisėjo švilpuką, taip pat elgiasi negarbingai, tačiau neapgaulinėja.³⁴ Negarbingas žaidimas suvoktinas labiau kaip džentelmeniško elgesio, „riteriškumo“ ar sporto dvasios pažeidimas.³⁵ O apgaulė yra žalingesnis reiškinys ir jis apima įvairaus pavojingumo veiksmus: nuo pažymėtų kortų bridže; kamuolio lietimo ranka futbole; dirbtinės žaizdos ar suvaidintos traumos; įbėgimo į aikštelę su svetimais marškinėliais iki kompiuterinės įrangos naudojimo šachmatuose; tyčinio dopingo vartojimo bei susitarimų dėl mačo rezultato.

-
- 32 Ši technika plačiau aprašoma 2.1.2. ir 2.1.6 monografijos skyriuose. Sykes Gresham M., Matza D. *Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency*. *American Sociological Review*, Volume 22, Issue 6 (Dec. 1957), p. 667–668 [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.socqrl.niu.edu/miller/courses/soci380/sykes%26matza.pdf>.
- 33 Walsh D. *Seven Deadly Sins. My Pursuit of Lance Armstrong*. Simon & Schuster, 2013, p. 435. Kartu būtina pažymėti, jog į L. Armstrongo istoriją išties gali būti žvelgiama atlaidžiau: teigiama, jog L. Armstrongas ir kiti panašūs „herojai“ buvo tarsi atpirkimo ožiai, paaukoti antidopingo organizacijų, taip paternalistiškai parodžiusių savo galią. Dimeo P., Møller V. *Anti-Doping: Is the Cure Worse Than the Disease?* The Outer Line, 2014 [žiūrėta 2014 12 02]. http://velonews.competitor.com/2014/09/news/anti-doping-cure-worse-disease_346334.
- 34 Wertz S. K. The Varieties of Cheating. Texas Christian University. *Journal Of The Philosophy Of Sport*. 1981, VIII, p. 19.
- 35 Sporto filosofas ir buvęs aukščiausio lygio atletas Hansas Leks dar 1962 ir 1964 m. siūlė skirti neformalų sąžiningą žaidimą – paklusimą sporto dvasiai, riteriškumą ir džentelmeniškumą ir formalų sąžiningą žaidimą – paklusimą žaidimo taisyklėms [žiūrėta 2014 02 02]. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-05-24-hans-lenk-sporto-etika-kaip-saziningo-zaidimo-kultura/45221>. Monografijos kontekste negarbingas elgesys, Hanso Leko terminais kalbant, reiškia neformalų nesąžiningą žaidimą, o apgaulė sporto srityje – formalų negarbingą žaidimą.

1.2. Kriminologinė apgaulės sporto srityje samprata

Pagal vieną iš daugelio kriminologijos apibrėžimų, kriminologija apibūdinama kaip socialinis mokslas apie nusikaltimus ir jiems įtakos darančius veiksnius.³⁶ Kriminologinė perspektyva yra tarpdalykinė, vis dėlto tokio mokslo kaip „sporto kriminologija“ nėra, nors pastebimos iniciatyvos, plėtojančios deviacinio elgesio sporte kontrolės problemas.³⁷ Egzistuoja sporto sociologijos šaka sociologijos moksle, kurios pradininkais laikomi N. Eliasas ir P. Bourdieu, nors deviacinis elgesys sporto srityje nėra pagrindinis sporto sociologijos objektas. Todėl darbe derinama kriminologinė ir sporto sociologijos perspektyva: deviacinis elgesys egzistuoja visose srityse, įskaitant ir sportą, todėl atitinkamas kriminologijos bei sporto sociologijos derinys yra suprantamas. Pažymėtina, jog kriminologinė paradigma yra daugiaprasmė: ją galima skaidyti į klasikinę paradigmą, pozityvistinę paradigmą, neklasikinę ir kritinę paradigmą.³⁸ Klasikinė paradigma iš esmės nesiskirtų nuo normatyvistinio požiūrio: remiantis šia tradicija, apgaulė sporto srityje apibūdinama kaip tyčinis sporto taisyklių pažeidimas, o pavojingiausios apgaulės formos kriminalizuojamos baudžiamosios teisės. Pozityvistinė tradicija pabrėžtų atleto socialinę bei psichologinę patologiją ir aiškintųsi, kodėl atletas nukrypo nuo konvencinio elgesio. Pozityvistai deviaciją neretai sieja (be kita ko) su prastomis gyvenimo sąlygomis. Kritiniai kriminologai ne mažiau nei apgaulę sporto viduje pabrėžtų galią sporto išorėje, jie analizuotų, kam naudinga apibrėžti tam tikrą elgesį kaip apgaulę ir su juo „kovoti“. Kritiniai sociologai ir kriminologai taip pat aiškinasi, kas lemia, kad tam tikri veiksmai yra (ne)kriminalizuojami ir ar (kam) naudinga kriminalizuoti atitinkamus veiksmus.³⁹

36 Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius, 2008, p. 7.

37 Pavyzdžiui, Danijoje 2002 m. įsteigtas tarptautinis dopingo tyrimų centras, kurio paskirtis – suvokti dopingo fenomeną plačiame kultūriniam, politiniam ir socialiniame kontekste ir pasiūlyti dopingo kontrolės priemonės, besiskiriančias nuo tradicinio „karo su narkotikais“. Plačiau: <http://www.doping.au.dk/>. Australijoje jau 30 metų veikia Kriminologijos institutas prie Australijos Vyriausybės. Viena iš instituto veiklos krypčių – nusikalstamo elgesio sporte bei sporto kaip nusikalstamo elgesio prevencijos tyrinėjimas. Plačiau: http://www.aic.gov.au/crime_community/communitycrime/sport%20and%20crime.aspx [žiūrėta 2014 10 21].

38 Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008, p. 6–7.

39 Plačiau: Møller V., McNamee M., Dimeo P. *Elite Sport, Doping and Public Health*. University Press of Southern Denmark, 2009. Møller V. *The Doping Devil*. Copenhagen, 2008; Giulianotti R. *Sport. A Critical Sociology*. Polity, 2005. red. Giulianotti R. *Sport And Modern Social Theorists*. Palgrave Macmillan, 2004. Quinney R. *Crime in Political Perspective*. American Behavioral Scientist, 1964, 8, p. 19–22.

Taigi pažymėtina, jog ir kriminologinė perspektyva aiškiai neatsako į klausimą, ką reikėtų laikyti apgaule sporto srityje. Vis dėlto įmanoma ieškoti „bendro vardiklio“, sujungiančio galimus žiūros būdus: teisinės perspektyvos atveju šis „bendras vardiklis“ buvo teisės normos, t.y. tam tikras reglamentavimas, paprastai įtvirtintas sporto teisės aktuose. Kriminologinės perspektyvos kontekste jungiamoji grandis yra deviacinis elgesys. Kad ir kokių pažiūrų laikytusi kriminologai, išeities taškas yra nukrypstantis nuo normos (nekonvencinis) žmogaus elgesys. „Nukrypstantis nuo normos“ reiškia socialinių normų pažeidimą, socialines normas suprantant dažniausiai kaip teisės, tačiau išimtiniais atvejais ir kaip kitas socialines normas. Taigi nekonvencinis elgesys nebūtinai reiškia sporto taisyklių ar baudžiamųjų įstatymų pažeidimą – tai gali implikuoti ir bendrųjų teisingumo, lygiateisiškumo, protingumo, pagarbos bei tolerancijos principų pažeidimą. Tokia lanksti samprata kyla iš to, kad kriminologiniu požiūriu taisyklės yra tik vienas iš žmogaus elgesio reguliatorių, vienas iš svarbiausių, tačiau jokiū būdu ne vienintelis, *a fortiori* negalima ignoruoti kitų elgesio kontrolės mechanizmų. Pažymėtina, jog išvardyti principai į sporto teisės normas paprastai būna įtraukti.⁴⁰

Kriminologijos kontekste apgaulės, deviacinio elgesio ir negarbingo žaidimo sąvokos iš esmės gali būti suvokiamos panašiai. Tai yra suprantama, nes kas vienoje šalyje laikoma apgaule sporto srityje baudžiamosios teisės prasme, kitoje šalyje – tik sporto taisyklių pažeidimu, tačiau kriminologine prasme tam tikros prevencinės priemonės gali būti tos pačios. Pavyzdžiui, sporte draudžiamų medžiagų ir metodų vartojimo žalos mažinimas (dopingo šalutinio poveikio neutralizavimas) gali būti veiksminga

40 Pavyzdžiui, Olimpines chartijos preambulės 4 punkte įtvirtinta, jog olimpinė dvasia reiškia (reikalauja) abipusį supratimą, draugystę, solidarumą ir garbingą žaidimą. Tarptautinio olimpinio komiteto olimpinė chartija, 2013 m. redakcija [žiūrėta 2014 03 05]. http://www.olympic.org/documents/olympic_charter_en.pdf. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 3 str. nustatyta, jog kūno kultūros ir sporto veikla grindžiama šiais principais: 1) lygiateisiškumo – siekti sudaryti sąlygas sportuoti visiems norintiems, nepaisant jų lyties, amžiaus, negalios, religijos ar tikėjimo, seksualinės orientacijos ir socialinės ar ekonominės padėties; 2) žiūrovų ir sporto renginių dalyvių saugumo – vengti incidentų aikštelėse ir už jų ribų, skatinti smurto mažinimą tarp žiūrovų; skatinti tinkamą sporto sirgalių klubų veiklos organizavimą ir gerą jų narių elgesį; 3) dopingo draudimo – apsaugoti pagrindinę sportininkų teisę dalyvauti sporte be dopingo; 4) kilnaus elgesio – moralinės savybės, apibūdinančios taurių motyvų padiktuotus žmonių poelgius, labai vertintinus sportinėse kovose; 5) nešališkumo – užtikrinti, kad rezultatai nebūtų iš anksto aiškūs, ir išlaikyti konkurencinę pusiausvyrą tarp varžybose dalyvaujančių sportininkų ar komandų; 6) teštinumo – valstybės, savivaldybių ir nevyriausybinės sporto organizacijos sudaro tinkamas sąlygas talentingiems sportininkams nepertraukiamai užsiimti sporto veikla.

prevencijos priemonė įvairiose valstybėse, nesvarbu, ar dopingo vartojimas yra kriminalizuotas baudžiamuosiuose kodeksuose, ar ne.

Gali būti, kad panašiai mąstytojų teisiniam realizmui priklausantys teoretikai, savo darbus grindžiantys pragmatizmo filosofija (ir ne tik ja), siekiantys demitologizuoti teisę nei ją juodindami, nei garbindami.⁴¹ Iš esmės teisinio realizmo sąsajos su kriminologija neturėtų stebinti: šias dvi sroves vienija jų artimumas sociologijai (kai kurie teoretikai teisinį realizmą netgi tapatina su sociologine teisės mokykla arba laiko viena iš sociologinės teisės mokyklos krypčių).⁴²

Monografijoje visos minėtos paradigmos jungiamos atsižvelgiant į monografijos tikslą, dalyką ir struktūrą. Teisinis pozityvizmas ir teisinis realizmas – aiškinantis konkrečių apgaulės sporto srityje formų teisinio reglamentavimo problematiką bei nagrinėjant (de)kriminalizacijos klausimus; o kriminologinė paradigma reprezentuojama antrame tyrimo skyriuje, kuriame atskleidžiamas apgaulės sporto srityje socialinis ir kultūrinis kontekstas bei išanalizuojama pirminė ir antrinė prevencija.

1.3. Teisinė atsakomybė už apgaulę sporto srityje

*Tamsoje visi atspalviai pilki.*⁴³

Šiame skyriuje gvildenama dvejų vienu iš pavojingiausių apgaulės sporto srityje formų – antidopingo taisyklių pažeidimų bei manipuliacijų sporto varžybomis – teisinės atsakomybės problematika. Šių apgaulės sporto srityje formų kompleksiškas sąlygoja tai, kad nagrinėjamas ir susijusių veiksnių teisinis reglamentavimas: (*inter alia*) neteisėtas disponavimas sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais; sportininkų stebėjimo sistemos legitimumas; sportinis sukčiavimas, susijęs su lažybu verslu; ir kt.

41 Posner R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 10.

42 Sociologinė teisės samprata yra diferencijuota idėjinė kryptis, kuri teisės literatūroje vadinama įvairiai: realistine teisės koncepcija, teisiniu realizmu, sociologine jurisprudencija, pragmatiniu instrumentalizmu, teisiniu psychologizmu, gyvąja teise ir t. t. Vaišvila A. *Teisės teorija*. Trečias leidimas. Vilnius, 2009, p. 88.

43 Møller V. Conceptual confusion and the anti-doping campaign in Denmark. Knygoje: Møller V., McNamee Mike, Dimeo P. (red.). *Elite Sport, Doping and Public Health*. University Press of Southern Denmark, 2009, p. 22.

1.3.1. Teisinė atsakomybė už antidopingo taisyklių pažeidimus

Dopingo vartojimas bei veiksmai, susiję su neteisėtu disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais, reglamentuojami šiais nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais: Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymu; Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksu; Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu; Tarptautine konvencija prieš dopingo vartojimą sporte (arba – Antidopingo konvencija); Pasauliniu antidopingo kodeksu (arba – WAD kodeksu). Antidopingo klausimus taip pat reglamentuoja konkrečių tarptautinių ir nacionalinių sporto federacijų teisės aktai, varžybų nuostatai, tam tikrais aspektais – Vyriausybės nutarimai ir Kūno kultūros departamento direktoriaus įsakymai, sportinės veiklos sutartys tarp sporto klubų ir konkrečių sportininkų.

Kūno kultūros ir sporto įstatymas, LR ATPK, LR BK privalomi visiems Lietuvos Respublikos fiziniams ir juridiniams asmenims. Antidopingo konvencija yra ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis – sudeda moji Lietuvos teisinės sistemos dalis. WAD kodeksas yra pripažįstamas Antidopingo konvencijoje, jis yra privalomas tiems subjektams, kurie patenka į WAD kodekso reglamentavimo sritį. Tarptautinių ir nacionalinių sporto federacijų teisės aktai, kaip ir konkrečių varžybų nuostatai, yra vietiniai (lokalieji) teisės aktai, privalomi tuose aktuose konkrečiai apibrėžtam subjektų ratui. Vyriausybės nutarimai ir Kūno kultūros departamento direktoriaus įsakymai yra įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai, negalintys prieštarauti įstatymams ir tarptautinėms sutartims.

Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatyme įtvirtinta dopingo sąvoka ir draudimas vartoti dopingą.⁴⁴ Dopingas, remiantis Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 str. 2 d., – tai sportininko organizmo fizinę ir psichinę veiklą skatinantys arba slopinantys, pavojų jo sveikatai keliantys preparatai ir metodai, vartojami pajėgumui laikinai padidinti ir sudarantys sąlygas nesąžiningai varžytis. Dopingo ir jo metodų sąrašą nustato Tarptautinė antidopingo agentūra (angl. WADA). Minėto įstatymo 46 str. įtvirtintas draudimas vartoti dopingą: sportininkams draudžiama vartoti, o gydytojams, sporto specialistams ir kitiems asmenims – skirti, skatinti ir versti vartoti dopingą ar taikyti jo metodus, uždraustus WADA ir tarptautinių sporto organizacijų. Asmenims, vartojusiems, skatinusiems, vertusiems

44 Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 9-215.

vartoti dopingą ar taikyti jo metodus, taikomos tarptautinių ir Lietuvos sporto organizacijų numatytos sankcijos.

Manytina, kad dopingo sąvoka nagrinėjamame įstatyme apibrėžiama netiksliai, nors reikia pripažinti, kad WAD kodekse pateikta apibrėžtis juridinės technikos požiūriu taip pat nėra labai preciziška: remiantis WAD kodeksu, dopingas yra į WAD draudžiamąjį sąrašą įtraukta medžiaga ar metodas, o į sąrašą įtraukiama remiantis trimis (toliau nagrinėjamais) kriterijais. Tačiau bet kuriuo atveju esama prieštaravimo tarp Kūno kultūros ir sporto įstatymo ir WAD kodekso, antai „pavojingumas sveikatai“ yra tik vienas iš kriterijų, tačiau jis nėra privalomas – t. y. medžiaga gali būti įtraukta į draudžiamąjį sąrašą net jei ji nėra kenksminga sveikatai. Išėitis iš susidariusios padėties būtų keisti Kūno kultūros ir sporto įstatyme įtvirtintą dopingo apibrėžtį ir nustatyti, kad dopingas yra į WAD draudžiamąjį sąrašą įtraukta medžiaga ar metodas, ir toliau išvardyti kriterijus, kuriais remiantis jie įtraukiami į sąrašą.

Lietuvos Respublikos **baudžiamajame kodekse** numatyta atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Taigi tos sporte draudžiamos medžiagos, kurios priklauso narkotinių ar psichotropinių medžiagų kategorijai, yra traktuojamos kaip narkotinės ar psichotropinės ir yra uždraustas jų: 1) neteisėtas disponavimas be tikslo platinti (259 str.); 2) neteisėtas disponavimas turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu (260 str.); 3) narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas nepilnamečiams (261 str.); 4) įrenginių narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti gaminimas arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybos technologijų ar instrukcijų rengimas (262 str.); 5) lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas (264 str.); 6) neteisėtas disponavimas pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (266 str.); 7) teisėto disponavimo narkotinėmis, psichotropinėmis, stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis taisyklių pažeidimas (268 str.); 8) kontrabanda (199 str. 2 d.). Taip pat pažymėtina, jog nustatyta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą dopingo, sutampančio su vaistinėmis medžiagomis, gaminimą ir realizavimą (275 str.). Dėl LR BK 199 str. 1 d. yra tam tikrų neaiškumų, ar ji galėtų būti taikoma sporte draudžiamų medžiagų ir metodų kontrabandos atveju, tačiau neaiškumai yra susiję ne su pačia nusikalstamos veikos sudėtimi, o su tuo, kad Lietuvoje nėra patvirtintas Draudžiamųjų medžiagų ir metodų sąrašas. Ki-

taip tariant, Lietuva dar neišreiškė savo pozicijos, kuriomis Antidopingo konvencijos numatytame sąraše įvardytomis medžiagomis (ir metodais) bus draudžiama disponuoti. 2013 m. gegužę pateiktame įstatymo projekte apsiribota keturių kategorijų draudžiamomis medžiagomis: 1) anaboliniai androgeniniais steroidais; 2) augimo hormonu; 3) kitais augimo veiksniais, turinčiais poveikį raumenų, sausgyslių ar raiščių baltymų sintezei (degradacijai), vaskuliarizacijai, energijos panaudojimui, regeneracijos gebėjimams ar skaidulų tipo pasikeitimui, taip pat kitomis panašiomis cheminės struktūros ar panašaus biologinio poveikio medžiagomis; 4) eritropoezę skatinančiomis medžiagomis.⁴⁵ Susijusiame įstatymo projekte aiškiau apibrėžta ir baudžiamoji atsakomybė – pagal projektą, būtų baudžiama už vaiko įtraukimą vartoti tam tikras dopingo medžiagas (160¹ str.); už atitinkamų medžiagų kontrabandą (199 str. 2 d.); už neteisėtą disponavimą tam tikromis dopingo medžiagomis turint tikslą jas platinti (276¹ str.); už atitinkamų medžiagų platinimą nepilnamečiams (276² str.); už lenkimą vartoti atitinkamas medžiagas (276³ str.).⁴⁶ Pateiktas projektas primena skandinaviską modelį – apsiribojama santykinai nedideliu medžiagų sąrašu išskiriant tam tikras svarbiausias (pavojingiausias) medžiagas. Iš principo šių medžiagų – anabolinių steroidų, augimo hormonų ir EPO – išskyrimas logiškas, nes būtent šiomis medžiagomis prekiaujama organizuoto nusikalstamumo tinkluose. Objektivumo dėlei galima pridėti, kad, pavyzdžiui, Danijos įstatyme dėl tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės atskirai įvardytas testosteronas⁴⁷; o dar kitų šalių policijos veiklos praktikoje buvo konfiskuotos ir kitokios medžiagos, pavyzdžiui, 2005 m. Italijoje sporto klubo savininkas buvo suimtas radus kelis tūkstančius dozių efedrino ir anabolinių steroidų.⁴⁸

45 Lietuvos Respublikos tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės įstatymo projektas Nr. XIIP-653. Pateiktas 2013 m. gegužės 31 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=473668&p_tr2=2.

46 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 199 straipsnio pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 160 (1), 276 (1), 276 (2) ir 276 (3) straipsniais Įstatymo projektas Nr. XIIP-655. Pateiktas 2013 m. gegužės 31 d.

47 Danijos Karalystės Įstatymas dėl tam tikrų dopingo medžiagų draudimo. *Act on Prohibition of Certain Doping Substances*. Act no. 232 of 21 April 1999 [žiūrėta 2014 10 02]. http://extranet.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/Act_Prohibition_Certain_Doping_Substances_Denmark.pdf.

48 Donati A. World Traffic in Doping Substances, p. 51, 5, 16, 20, 32, 39-41. WADA, 2007 <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>.

Manytina, kad įstatymo projektas tobulintinas dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirma, reikia tikslinti dopingą konkretinančias medžiagas. 2 straipsnio 2 dalies 3 punkte nurodyta medžiaga apibūdinta *idem per idem*: (...) veiksniai, turintys poveikį. Monografijos autorei lyg ir suvokiama, kad turimas omenyje augimo hormonas ir kitos susijusios medžiagos, tačiau atsižvelgiant į tai, kad už neteisėtą disponavimą įvardytomis medžiagomis ir kitus susijusius veiksmus kitu projektu nustatoma baudžiamoji atsakomybė, tokį aptakų medžiagų įvardijimą galima vertinti kaip *nulum crimen nula poene sine lege* ir teisinio aiškumo principų pažeidimą.

Antra, projekto trečiame straipsnyje nustatyta, kad įstatymo 2 straipsnyje išvardytų medžiagų gaminimas, perdirbimas, įsigijimas, didmeninė ar mažmeninė prekyba, laikymas, gabenimas valstybės viduje, importas ar eksportas leidžiamas tik farmacijos veiklos, veterinarijos, mokslo tikslams teisės aktų nustatyta tvarka. Tokia formuluotė taip pat pernelyg aptaki, o konstitucine prasme neigiamai blanketinė: neaišku, kurie būtent teisės aktai (pagal teisinę galią tai turėtų būti įstatymo lygmens teisės aktai) reglamentuoja teisėtą tam tikrų dopingo medžiagų apyvartą.

Vertinant Baudžiamojo kodekso projektą, kriminalizuojantį neteisėtą disponavimą tam tikromis dopingo medžiagomis, manytina, jog svarbiausia pastaba yra susijusi ne su pačiu kriminalizavimu, o su pagrindiniu įstatymu – t. y. tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės įstatymu. Siekiant nepažeisti principo *nulum crimen nulum poene sine lege* derėtų tiksliau apibrėžti, už kokių būtent medžiagų neteisėtą disponavimą yra skiriamos bausmės ir kokia yra teisėta įvardytų medžiagų apyvarta. Tiriant LR BK projekto „pagrindinį“ 276¹ straipsnį – neteisėtą disponavimą Lietuvos Respublikos tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės įstatyme nurodytomis medžiagomis turint tikslą jas platinti, – viena vertus, pažymėtina, kad dispozicija apima įvairius veiksmus: neteisėtą gaminimą, perdirbimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą siekiant parduoti ar kitaip platinti, pardavimą ar kitokį platinimą. Antra vertus, atitinkamos dispozicijos kvalifikavimo keblumai būtų analogiški kaip ir BK 260 straipsnio 1 d. atžvilgiu: praktikoje kyla įrodymų vertinimo (*inter alia*, susijusių su tyčios platinti vertinimu) problemų,⁴⁹ be to, neaišku, kodėl tikslas platinti yra būtinas nusikalstamos veikos sudėties

49 Plačiau: Gutauskas A. Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo problemos teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2013, 20 (2), p. 775–786.

požymis ir kodėl nediferencijuojama atsakomybė už sporte draudžiamų medžiagų platinimą dideliu kiekiu.⁵⁰

Lietuvos Respublikos **administracinių teisės pažeidimų kodekse**⁵¹ numatyta administracinė atsakomybė už kontrabandą, kai neteisėtai gabenamų privalomų pateikti muitinei daiktų vertė neviršija 250 minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumos (210 str.); už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimą ar laikymą nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo (44 str.); už teisės aktų, reglamentuojančių su narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) susijusią veiklą, pažeidimą (44² str.); už neteisėtą sveikatinimo veiklą (43³ str.); už neteisėtą vertimąsi su vaistais (vaistiniais preparatais) susijusia veikla (44¹ str.); už farmacijos praktikos ir veiklos, susijusios su vaistais (vaistiniais preparatais), sąlygų pažeidimą (44³ str.). Taigi sporte draudžiamoms medžiagoms, priskiriamoms narkotinių ar psichotropinių medžiagų ar vaistų kategorijai, taikomos bendrosios LR ATPK normos. Matyti, kad, nors ir nėra specialiųjų normų, nepagrįsta būtų teigti, jog administracinė atsakomybė už neteisėtą disponavimą dopingu (nedideliais kiekiais) apskritai nekyla. Tačiau pažymėtina, jog administracinės atsakomybės taikymas yra nenuoseklus: ji gali būti taikoma tik už tų dopingo preparatų neteisėtą disponavimą nedideliais kiekiais, kurie sutampa su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis arba vaistais. Pateiktame įstatymo projekte administracinė atsakomybė apibrėžta aiškiau – pagal projektą, bus baudžiama už neteisėtą disponavimą Lietuvos Respublikos tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės įstatyme nurodytomis medžiagomis be tikslo jas platinti (44⁷ str.) ir už tam tikrų dopingo medžiagų kontrabandą, kai draudžiamų medžiagų vertė neviršija dviejų šimtų penkiasdešimties minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumos (210 str.).⁵²

Vyriausybės nutarimai reglamentuoja atskirus dopingo klausimus rentų buvusiems sportininkams skyrimo kontekste. Pavyzdžiui, 2008 m. gruodžio 3 d. nutarimo Nr. 1302 3.6 punkte nurodyta, kad renta buvusiam sportininkui gali būti skiriama, jei jis nebuvo diskvalifikuotas už dopingo

50 Plačiau apie neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo alternatyvas rašoma 3.2.2 monografijos skyriuje.

51 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Vyriausybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.

52 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 13, 210, 224, 259 (1), 320 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 44 (7) straipsniu įstatymo projektas Nr. XIIP-655. Pateiktas 2013 m. gegužės 31 d.

preparatų vartojimą ar sporto organizacijų uždraustų metodų taikymą ir jo sportiniai rezultatai nebuvo anuliuoti.⁵³

2008 m. sausio 17 d. **Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakyme** išvardytos trisdešimt keturios Lietuvos sporto organizacijos, kurių tarptautinės federacijos nepripažino WAD kodekso. Įsakyme nustatyta, kad Kūno kultūros ir sporto departamentas neskirs šioms organizacijoms lėšų.⁵⁴

Konkrečiose sportinės veiklos **sutartyse** (kontraktuose) paprastai įtvirtinama, jog sutartis gali būti nutraukta prieš terminą, jei sportininkas vartoja dopingą. Pavyzdžiui, vienoje iš LAT bylų⁵⁵ nurodyta, jog ieškovas R. S. kreipėsi į teismą ir nurodė, kad 1998 m. birželio 15 d. su atsakovu Vilniaus (duomenys neskelbtini) krepšinio klubu pasirašė sutartį, pagal kurią įsipareigojo žaisti atsakovo komandoje iki 2000 m. gegužės 15 d., o atsakovas įsipareigojo sumokėti 140 000 JAV dolerių, išmokant 7 000 JAV dolerių mėnesinį atlyginimą. 1999 m. kovo 18 d. jis (ieškovas) gavo atsakovo pranešimą, kad sutartis yra nutraukiama (vadovaujantis sutarties 7.3, 7.5, 7.8, 7.10, 17, 21.3 ir 23 punktais) ir atsakovas atsisako vykdyti sutartyje numatytus piniginius įsipareigojimus. Pagal sutarties 21.3 punktą, atsakovas turi teisę nutraukti sutartį prieš terminą tais atvejais, kai žaidėjas vartoja dopingą, piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, be svarbių priežasčių nevykdo įsipareigojimų, numatytų sutartyje (sportinio režimo pažeidimas treniruočių, stovyklų ar varžybų metu, netinkamas elgesys buityje), taip pat kitais Lietuvos Respublikos įstatymų numatytais atvejais. Ieškovo teigimu, nė vieno iš minėtų pažeidimų jis nepadarė, todėl sutartis buvo nutraukta neteisėtai.

Apibendrinant nacionalinį reglamentavimą, teigtina, kad trečiųjų asmenų atsakomybė už neteisėtą disponavimą draudžiamomis medžiagomis ir metodais negali būti tinkamai įgyvendinama dėl įstatymų nenuoseklumo (skirtingo reglamentavimo, susijusio su neteisėtu disponavimu dopingu,

53 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1302 „Dėl Rėnų buvusiems sportininkams mokėjimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, taip pat analogiška nuostata yra galiojančiame nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. Nutarimo Nr. 1302 „Dėl rėnų buvusiems sportininkams mokėjimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 28-1314.

54 Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas „Dėl tarptautinės konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte įgyvendinimo Lietuvoje“. 2008 m. sausio 17 d. Nr. V-31.

55 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-602.4.

sutampančiu su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ar vaistais, ir nesutampančiu su narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis ar vaistais). Atitinkamas reglamentavimas galimai prieštarauja Antidopingo konvencijai – jos 8 str. 1 d.⁵⁶

Pagrindinis **tarptautinis** dokumentas, reglamentuojantis su dopingu vartojimu bei su neteisėtu disponavimu dopingu susijusius klausimus, yra **Pasaulinis antidopingo kodeksas** (angl. *WAD Code*) kartu su tarptautiniais standartais (Draudžiamuoju sąrašu, Leidimu vartoti gydymui standartais) ir geriausios praktikos modeliais bei rekomendacijomis (tai vientisas dokumentas, sudarantis pasaulinę antidopingo programą). WAD kodeksą sudaro keturios dalys: 1) dopingo kontrolė; 2) švietimas ir moksliniai tyrimai; 3) teisės ir pareigos; 4) priėmimas, laikymasis, keitimas ir aiškinimas. WAD kodekso 2 str. (kuris yra pirmoje kodekso dalyje) įtvirtinta, kad antidopingo taisyklių pažeidimu laikytini: 1) draudžiamos medžiagos ar jos metabolitų arba jos liekanų nustatymas sportininko mėginyje; 2) draudžiamos medžiagos vartojimas ar draudžiamojo metodo naudojimas ar bandymas vartoti (naudoti); 3) atsisakymas pateikti mėginį ar jo nepateikimas be pateisinamos priežasties; 4) taikytinų reikalavimų dėl galimybės atlikti sportininkų testavimą ne varžybų metu pažeidimas; 5) kliudymas ar bandymas sukliudyti atlikti bet kurią dopingo kontrolės dalį; 6) draudžiamųjų medžiagų laikymas ir draudžiamųjų medžiagų naudojimas; 7) neteisėta prekyba draudžiamosiomis medžiagomis ar draudžiamaisiais metodais arba bandymas neteisėtai prekiauti; 8) draudžiamosios medžiagos davimas ar draudžiamojo metodo taikymas arba bandymas duoti (naudoti) sportininkui varžybų metu. Pirmos dalies 10–12 str. nustatytos galimos sankcijos, taikomos sportininkams, sportininkų pagalbiniam personalui (bet kuriam treneriui, instruktoriui, vadybininkui, atstovui, komandos personalui, oficialiems atstovams, medicinos, pagalbinio medicinos personalo darbuotojams, tėvams ar bet kuriam kitam asmeniui, dirbančiam su sportininkais arba gydančiam sportininkus, besirengiančius dalyvauti ar dalyvaujančius sporto varžybose); sporto šakos komandoms ir sporto institucijoms.⁵⁷

56 Plačiau šis klausimas nagrinėjamas trečiame darbo skyriuje aptariant neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemas.

57 2009 m. WAD kodeksas, lietuviškas leidimas. http://www.antidopingas.lt/wp-content/uploads/2011/12/pasaulio_antidopingo_kodeksas_09.pdf. Originalus angliškasis leidimas: http://www.olympic.org/documents/fight_against_doping/world_anti_doping_agency/2009_world_anti_doping_code-en.pdf [žiūrėta 2014 10 06].

WADA teigia, kad kodeksas yra nevyriausybinis dokumentas, o daugelyje valstybių atitinkamas nevyriausybinis (angl. *a non-governmental*) dokumentas nėra teisiškai privalomas. Dėl to valstybės prisijungė prie Antidopingo konvencijos, kuri pripažįsta WAD kodeksą tam, kad jų nacionalinė politika būtų suderinta su WAD kodeksu.⁵⁸ Teisiškai privaloma yra Antidopingo konvencija, priimta 2005 m. ir įsigaliojusi 2007 m.⁵⁹; atsakingasis asmuo už šią Konvenciją teigė, jog Konvencija yra viena iš sėkmingiausių tarptautinių konvencijų – ji buvo labai greitai ratifikuota ir greitai įsigaliojo.⁶⁰ Būtent Konvencija suteikia teisinį pagrindą ir įpareigoja laikytis kodekso. Taip pat pažymėtina, kad 2003 m. pasaulinėje konferencijoje dėl sporto Kopenhagoje 2003 m. kovą valstybės priėmė Kopenhagos deklaraciją „Dėl antidopingo sporte“. Deklaracija yra politinis dokumentas, kuriuo valstybės patvirtino savo ketinimus pripažinti ir įgyvendinti kodeksą. Grafiškai Antidopingo konvencijos, Kopenhagos deklaracijos ir kodekso santykis pa-vaizduotas monografijos prieduose (p. 242).

WAD kodekso nesilaikymas jį pripažinusioms sporto federacijoms užtraukia Pasaulinės antidopingo agentūros sankcijas. Atitinkamai nacionalinės federacijos, prisijungusios prie WAD kodekso, taiko sankcijas savo šalies atletams. Kartais sankcijų skyrimo klausimai yra itin problemiški, vienos institucijos bendradarbiauja su kitomis siekdamos rasti kompromisą, tačiau jo gali nepavykti rasti, be kita ko, dėl dar nenusistovėjusio teisinio reglamentavimo. Pavyzdžiui, Pekino vasaros žaidynėse *ad hoc* sudarytas Tarptautinio sporto arbitražo teismo sektorius nagrinėjo tinkamumo (angl. *eligibility*) klausimus, susijusius su žolės riedulininkų dopingo vartojimu. Azerbaidžano žolės riedulio moterų rinktinė Baku mieste dalyvavo kvalifikacinėse varžybose, skirtose patekti į olimpinės žaidynės. Ispanijos rinktinė aplenkė Azerbaidžaną, tačiau vėliau ispanėms buvo pareikšti įtarimai dėl dopingo vartojimo. Azerbaidžano nacionalinis olimpinis komitetas (to-

58 Pasaulinės antidopingo agentūros (prieš kelerius metus) pateikiama informacija [žiūrėta 2011 10 21]. <http://www.wada-ama.org/en/Anti-Doping-Community/Governments/>.

59 Paryžius, 2005 m. spalio 19 d. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001425/142594m.pdf#page=2> [žiūrėta 2014 10 06].

60 P. M. Lloyd – UNESCO antidopingo programos specialistas, atsakingasis asmuo už UNESCO konvenciją prieš dopingo vartojimą sporte, už antidopingo mokymo programų plėtrą ir antidopingo konsultacijas valstybėms narėms. *International Convention against Doping in Sport. Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping*. Europos Sąjungos projektas, tarptautinio simpoziumo medžiaga. 2006 m., Miunchenas, Vokietija, p. 1 [žiūrėta 2014 10 06]. http://www.doping-prevention.de/fileadmin/files/Doping_prevention/Biomedical_Side_Effects_of_Doping.pdf.

liau – ANOK), Azerbaidžano žolės riedulio federacija (toliau – AŽRF) ir nacionalinės rinktinės žaidėjai pateikė ieškinį Tarptautiniam sporto arbitražo teismui prieš Tarptautinę žolės riedulio federaciją (toliau – TŽRF).⁶¹ ANOK ir AŽRF kvestionavo TŽRF sprendimą nesuteikti teisės Azerbaidžano rinktinėi dalyvauti Olimpiniuose žaidynėse. TSAT nustatė, jog Azerbaidžano rinktinė neturėjo teisinio pagrindo pateikti ieškinį ir atmetė apeliaciją. Apeliacija buvo atmesta ir dėl to, kad nei Tarptautinis olimpinis komitetas, nei WADA neparėmė apeliacijos. Priežastis, dėl kurios Azerbaidžano rinktinėi nebuvo leista dalyvauti olimpiniuose žaidynėse, buvo teisinio pagrindo stoka, TSAT neturėjo precedento šiam atvejui.⁶² Kitaip tariant, faktinis pagrindas Azerbaidžano rinktinę įtraukti į olimpines žaidynes buvo ganėtinai logiškas (konkurentams pareikšti įtarimai dėl dopingo vartojimo), tačiau teisinio pagrindo įtraukti ir tinkamo precedento nebuvo.

Be jau išvardytų niuansų, šių dienų vieni iš pagrindinių WAD kodekso *probleminių klausimų* yra susiję su: 1) draudžiamų medžiagų ir metodų sąrašu; 2) griežtosios atsakomybės doktrina; 3) sportininkų buvimo vietos (angl. *whereabouts*) fiksavimo sistema; 4) antidopingo sistemos nepritaikumu tam tikroms (intelektualinėms) sporto šakoms.

1. Draudžiamų medžiagų ir metodų sąrašas. Antidopingo sistema turėtų prasidėti nuo draudžiamų preparatų sąrašo (ir sporto teisėje galioja pamatinis baudžiamosios teisės principas „*nullum crimen sine lege*“). Tačiau sporte, kitaip nei baudžiamojoje teisėje, kyla kur kas daugiau diskusijų, aiškinantis, kokie veiksmai (kurių medžiagų vartojimas ir metodų taikymas) yra pavojingi ir atitinkamai draudžiami. Konkretus praktinis pavyzdys iliustruoja šio sąrašo reliatyvumą: 1998 m. Nagano žiemos olimpinėse žaidynėse kanadietis snieglenčininkas R. Rebagliati laimėjo aukso medalį. Tuoj pat po šios pergalės TOK atėmė medalį, nes sportininko kraujyje buvo rasta marihuanos. R. Rebagliati prašė peržiūrėti TOK sprendimą *ad hoc* sudarytame TSAT teisme. Jis teigė nerūkęs marihuanos, tik šiek tiek įkvėpęs jos viename vakarėlyje prieš žaidynes. Šis skirtumas arbitražo teismo arbitrams pasirodė neesminis – svarbiausia, jog marihuanos vartojimas (ir rūkymas, ir įkvėpimas) nebuvo draudžiamas, nes marihuanos 1998 m.

61 *Azerbaijan Field Hockey Federation & Azerbaijan National Olympic Committee and Players v. Federation Internationale de Hockey*, CAS OG 08/001 004&005.

62 Mc Laren Richard H. Corruption: It's Impact on Fair Play. *Marquette Sports Law Review*. Vol. 19, No. 1, 2008, p. 35–36.

nebuvo draudžiamų vartoti preparatų sąrašė. R. Rebagliati buvo gražintas medalis, o marihuana įtraukta į sąrašą.⁶³

Paprastai išskiriamos 9 kategorijos draudžiamų medžiagų: 1) stimulatoriai, greitinantys širdies plakimą, didinantys kraujo spaudimą ir budrumą; 2) blokatoriai, mažinantys širdies plakimą ir „suteikiantys tvirtą ranką“, pavyzdžiui, šauliams; 3) anaboliniai steroidai, auginantys raumenis, didinantys agresyvumą ir mažinantys nuovargį; 4) kanapinoidai, pavyzdžiui, marihuana, mažinantys skausmą ir gerinantys nuotaiką; 5) narkotikai, malšinantys skausmą ir sukelianys euforiją; 6) diuretikai, maskuojantys kitus draudžiamus preparatus ir mažinantys svorį; 7) peptidiniai hormonai, pavyzdžiui, insulinas, skirti kontroliuoti cukraus kiekiui kraujyje; 8) žmogaus augimo hormonas, skirtas raumenims auginti; 9) eritropoetinas (EPO), skirtas išvermei didinti.⁶⁴ Nepaisant visuotinio susitarimo dėl šių 9 kategorijų, atskirų preparatų įtraukimas į sąrašą būna nevienareikšmis. Kyla probleminių klausimų, kaip antai kodėl cheminės medžiagos yra draudžiamos, o natūralūs būdai ne, be to, kas lemia „natūralumą“?⁶⁵ Vienas iš egzotiškiausių „natūralumo“ klausimų buvo susijęs su parolimpiečiu O. Pistoriumi (sprinteriu amputuotomis kojomis), kuriam Tarptautinės lengvosios atletikos federacijos sprendimu buvo uždrausta dalyvauti kartu su sveikaisiais sportininkais, nes esą kojų protezai lėmė nepagrįstą pranašumą ir su jais įmanoma nubėgti greičiau nei su žmogaus kojomis, nors vėliau TSAT lengvosios atletikos federacijos sprendimą panaikino teigdamas, kad protezai jokio įrodyto biocheminio ar metabolinio pranašumo nesuteikia.⁶⁶

Pragmatine (procesine) prasme medžiagas dar galima supaprastintai skirstyti į tokias, kurių vartojimas siejamas su atleto kalte, ir tokias, kurių var-

63 Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition. 2004, Transnational publishers, p. 149.

64 Ten pat.

65 Pavyzdžiui, yra 3 būdai padidinti hemoglobino kiekiui kraujyje: 1) treniruotis aukštikalnėse ar patalpose, kuriose maža deguonies; 2) naudoti eritropoetiną (EPO); 3) saugoti ir vėliau perpilti „nuosavą“ kraują. Leidžiamas yra tik pirmas metodas, tačiau kritiniai tyrinėtojai teigia, jog šių 3 metodų atskyrimas gali būti kvestionuojamas, nes yra daugybė „nenatūralumo“ pavyzdžių sporte, kaip antai aukštųjų technologijų bėgimo bateliai. Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition, 2004, Transnational publishers, p. 149. Vienas iš autorės kalbintų ekspertų taip pat pabrėžė, jog „natūralumo“ ir „nenatūralumo“ takoskyra yra dirbtinė: visi preparatai yra kenksmingi, net ir natūralūs, nes jei pasiekiamas greitas efektas, tikėtina, jog jis išseikvoja organizmo rezervą. SG1 (sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

66 Plačiau: <http://www.playthegame.org/news/detailed/pistorius-prosthetic-blades-surpass-the-performance-of-human-limbs-says-sports-engineer-4804.html>, taip pat Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas: Arbitration CAS 2008/A/1480 *Pistorius v/ IAAF* [žiūrėta 2014 10 27]. <http://jurisprudence.tas-cas.org/sites/CaseLaw/Shared%20Documents/1480.pdf>.

tojimas gali būti siejamas su atleto neatsargumu – pastaruoju atveju kalbėtina apie vadinamuosius specifinius stimuliantus (angl. *specified stimulants*⁶⁷), kai pasitelkus deramą teisinę gynybą įmanoma įrodyti, jog atletas nesiekė pagerinti savo sportinio rezultatyvumo ir atitinkamai mėginti sumažinti sankciją.⁶⁸

Pagal Pasaulio antidopingo kodekso 4.3.1 straipsnį⁶⁹, WADA, spręsdama, ar įtraukti medžiagą ar metodą į Draudžiamąjį sąrašą, turi atsižvelgti į šiuos kriterijus:

1. medicinos, mokslo tyrimais, farmakologiniu poveikiu ar iš patirties žinoma, jog medžiaga ar metodas gali padidinti rezultatyvumą;

2. mediciniais, moksliniais tyrimais, farmakologiniu poveikiu ar iš patirties žinoma, jog medžiaga ar metodas kelią realią ar potencialią grėsmę atleto sveikatai;

3. medžiaga ar metodas prieštarauja sporto dvasiai;

4. medžiaga ar metodas taip pat gali būti uždraustas, jei WADA nustato, kad yra medicininių ar kitokių mokslinių įrodymų, farmakologinių tyrimų ar iš patirties žinoma, kad medžiaga ar metodas maskuoja kitas draudžiamas medžiagas ar metodus.

Jei medžiaga atitinka 2 iš pirmųjų 3 kriterijų, ji turi būti uždrausta. WAD kodekso komentatoriai nurodo, jog nė vienas iš šių kriterijų atskirai nėra pakankamas, kad preparatas ar metodas būtų įtrauktas į Draudžiamųjų medžiagų ir metodų sąrašą. Jei užtektų vieno kriterijaus, draudžiamomis galėtume laikyti tokias priemones, gerinančias sportinio pasirodymo lygį, kaip fizinis ir psichologinis rengimas, raudonos mėsos ar angliavandenių vartojimas ar treniruotės aukštikalnėse. Grėsmės sveikatai kriterijus taip pat nėra pakankamas. Sveikatai grėsmę keliančiu veiksmu galėtume laikyti, pavyzdžiui, rūkymą. Reikalavimas, kad preparatas atitiktų visus tris kriterijus, taip pat netinkamas. Pasak WAD kodekso komentatorių, genų perkėlimo technologijų naudojimas, siekiant dramatiškai pagerinti sporto laimėjimus, turėtų būti draudžiamas kaip prieštaraujantis sporto dvasiai net ir tuo atveju, jei tai būtų nežalinga.⁷⁰ Šis argumentas, susijęs su genų technologijų

67 Tokios medžiagos yra išskirtos į atskirą kategoriją ir yra draudžiamos tik varžybų metu. <http://list.wada-ama.org/prohibited-in-competition/prohibited-substances/>.

68 Kitame skirsnyje nurodomi D. Šalengos ir E. Daniūtės pavyzdžiai referuoja būtent į specifines medžiagas.

69 WAD kodeksas, originalus angliškas leidimas, p. 32–33. http://www.olympic.org/documents/fight_against_doping/world_anti_doping_agency/2009_world_anti_doping_code-en.pdf.

70 WAD kodekso 4.3.2. str. komentaras, p. 33.

prieštaravimu sporto dvasiai, yra kvestionuojamas sporto filosofijos literatūroje, nurodant, kad atitinkamas prieštaravimas galėtų būti nagrinėjamas hipotetiškai perkeltiant klausimą (už sporto ribų) ar, tarkime, genetiškai atidėta motinystė (t. y. galėjimas susilaukti vaikų po menopauzės pasitelkiant genų technologijas) taip pat turėtų būti apibrėžiama kaip neteisėtas rezultatyvumą gerinantis metodas?⁷¹ Aš manau, kad rezultatyvumo pagerinimas priklauso nuo konkretaus atleto psichofizinių savybių, o intelektualinių sporto šakų atstovų atveju – dar ir nuo mentalinių charakteristikų, tad vienam sportininkui gali padėti viena medžiaga, kitam – kita. Teigtina, jog iš esmės visi WAD kodekse nurodyti kriterijai yra vertinamojo pobūdžio. Todėl neįmanoma pateikti objektyviai aiškaus atsakymo į klausimą, kodėl vieni preparatai yra laikomi draudžiamais, kiti – ne.

Trumpai apibendrinant Draudžiamojo sąrašo problematiką, pažymėtina, jog sąrašas nėra galutinis; įtraukimo į sąrašą kriterijai yra santykinai tvirtai nustatyti, tačiau taip pat diskutuoti (ypač nepagrįsto pranašumo suteikimo ir sporto dvasios kriterijai).

2. Griežtosios atsakomybės doktrina. Griežtosios atsakomybės (angl. *strict liability*) doktrina – tai kaltės įrodymo privalomumu paremtos atsakomybės (angl. *fault-based liability*) išimtis, kurios vyraujantis ir esminis elementas – atsakomybės taikymas asmenims neįrodinėjant jų kaltės.⁷² Griežtosios atsakomybės doktrina dopingo kontekste (supaprastintai) reiškia, kad atleto kaltė yra preziumuojama, jei jo kraujuje ar šlapime buvo rasta draudžiamos medžiagos.⁷³ Aptikta draudžiama medžiaga, remiantis TSAT jurisprudencija, yra *prima facie* įrodymas, iš kurio išplaukia, kad: 1) vartojamas dopingas; 2) atletas yra kaltas.⁷⁴

Griežtosios atsakomybės doktrina įtvirtinta ne tik Tarptautinio sporto arbitražo teismo praktikoje, bet ir (eksplicitiškai) nustatyta WAD kodekse.

71 Panašūs „nepatogūs“ klausimai kyla dėl metaforiškai vadinamo „tuštybės dopingo“ – silikoninių implantų, botulino injekcijų, plaukų dažymo ir pan. Plačiau: Tamburini C. Gene technology, post-poning motherhood and the doping ban. Taip pat: Møller V. Conceptual confusion and the anti-doping campaign in Denmark. Knygoje: Møller V., McNamee Mike, Dimeo P. (red.). *Elite Sport, Doping and Public Health*. Red., University Press of Southern Denmark, 2009, p. 22, 135–145.

72 Meškys L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimo galimybės. *Jurisprudencija*. 2006, 9 (87), p. 76–83.

73 Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *R. v. IRLVB*, CAS 2000/A/309; Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *F. v. FINA*, CAS 93/156; Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *G. v. FE*, CAS/91/56.

74 James A. R. Nafziger. *International Sports Law*. Second edition, 2004. Transnational publishers, p. 155–157.

WAD kodekso 2.1.1 str. nustato, jog kiekvieno atleto asmeninė pareiga užtikrinti, kad draudžiama medžiaga nepatektų į jo (jos) organizmą. Atletai yra atsakingi už bet kokią draudžiamą medžiagą ar jos metabolitų, ar liekanų buvimą, nustatytą jo (jos) mėginiuose. Atitinkamai sporto federacijai ar kitam subjektui, skiriančiam sportininkui sankcijas, nebūtina įrodyti tyčios, kaltės, neatsargumo ar žinojimo, jog vartoja (angl. *knowing use*) tam, kad veiksmas būtų pripažintas WAD kodekso pažeidimu. Įrodyti reikia tik tai, jog testavimo procedūros buvo atliktos tinkamai, t. y. kad: 1) pavyzdys buvo paimtas tinkamai; 2) pavyzdys buvo tinkamai saugomas ir tinkamai gabenamas iš mėginio ėmimo vietos į laboratoriją; 3) mėginys buvo patikimas (angl. *reliable*) tam, kad būtų nustatyta draudžiama vartoti medžiaga.⁷⁵

WAD kodekso komentatoriai teigia, kad laimėti aukso medalį vartojant draudžiamą preparatą yra negarbinga kitų sportininkų atžvilgiu, nesvarbu, ar laimėjęs sportininkas kaltas – tik švarus sportininkas gali turėti naudos iš savo rezultatų.⁷⁶ Taigi WAD kodekse griežtoji atsakomybė grindžiama sąžiningų atletų interesais net kai neįrodomas joks nekonkurencinis pranašumas. Ši besąlygiška norma, mokslininko H. Opie manymu, pažeidžia universalius teisingumo ir asmeninės atsakomybės principus. Egzistuoja tikriausiai neturintis pabaigos sąrašas gyvenimiškų atvejų, kai atletai pažeidžia šią taisyklę ne dėl savo nemoralumo. Pavyzdžiui, paprastų vaistų ar maisto papildų išrašymo, gaminimo, paskirstymo ar žymėjimo klaidos yra įprastos antidopingo taisyklių pažeidimų priežastys. Į gėrimus ar maistą gali būti įmaišoma medžiagų. Žmonės gali sirgti ir rezultatai gali būti teigiami ir nevartojant jokių dopingo preparatų. Tiesa, WAD kodeksas leidžia tam tikras išlygas, susijusias su atleto sveikatos būkle, vadinamąsias **terapinio vartojimo išlygas** (angl. *Therapeutic Use Exemption*). Monografijos autorės atlikto pusiau struktūruoto interviu metu šios išlygos buvo kritikuotos vieno iš ekspertų: pasak sporto gydytojo, profesionalūs atletai dėl didžiulių darbo krūvių nuolat serga ir tokiu atveju „išlygos“ gali tapti ne išimtimi, o taisykle.⁷⁷

75 Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Lazutina v. IOC*, CAS 2002/A/370. Testavimas turi būti mokslškai pagrįstas, rūpestingai atliktas ir dokumentuotas. Paprastai turėtų būti imami du pavyzdžiai, jei pavyzdys A yra teigiamas, atletas apeliuoja tyrimo duomenis ir tuomet nagrinėjamas pavyzdys B. Siekiant diskvalifikuoti sportininką, ir A, ir B pavyzdžiai turi būti teigiami. Imant, tiriant ir saugant mėginius turi būti preciziškai laikomasi teisės ir etikos standartų. *International Sports Law*. Second edition. James A. R. Nafziger, 2004. Transnational publishers, p. 155–157.

76 2009 m. WAD kodekso 9 str. komentaras, p. 50.

77 SG1 (Sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

2002 m. TSAT, laikydamasis griežtosios atsakomybės (angl. *strict liability*) taisyklių, neturėjo kitų alternatyvų kaip tik anuliuoti A. Baxterio Solt Leik Sičio olimpinių žaidynių rezultatą. Atletas naudojo nosies inhaliatorių, kurio amerikietiškoji versija apėmė tam tikras draudžiamąsias medžiagas, neįtrauktas į angliškąją versiją. TSAT atėmė medalį, nors atletas buvo „*nuoširdus ir doras žmogus, nesiekiantis įgyti nesąžiningo pranašumo*“ ir, visų ekspertų teigimu, „*labai neįtikėtina, kad stimuliantas apskritai kokį nors pranašumą suteikia*“. Anot H. Opie, toks arbitražo teismo sprendimas nėra nuoseklus garbingo žaidimo kontekste, ir tokie atvejai kelia grėsmę moraliniam antidopingo taisyklių autoritetui.⁷⁸

Svarstymai apie griežtosios atsakomybės doktrinos galimą nesuderinamumą su šiuolaikinės teisės principais yra beveik kiekvienos konferencijos, susijusios su dopingu, diskusijų objektas. Istoriskai žvelgiant griežtos atsakomybės doktrina yra primityviųjų visuomenių „produktas“. Primityviose visuomenėse griežtos atsakomybės doktrina buvo taikoma, be kita ko, dėl mažesnių informacijos surinkimo sąnaudų. Tyčios nustatymas yra brangesnis, – šiuo atveju būtina rinkti ir analizuoti daugiau duomenų. Panašios priežastys, susijusios su įrodinėjimo proceso supaprastinimu, nurodomos ir šiais laikais. Pavyzdžiui, pasak J. Evaldo, griežtosios atsakomybės taikymą pasaulinėje antidopingo politikoje lėmė pragmatiniai ir praktiniai sumetimai: WAD kodeksas taikomas visame pasaulyje, įskaitant ir Afrikos šalis, kuriose nėra teisės technikos bei teisės metodo; jeigu vakarietiški įrodinėjimo standartai būtų privalomi visame pasaulyje, tikriausiai joks sportininkas nebūtų diskvalifikuotas.⁷⁹

Rengiant naująjį WAD kodeksą, buvo plačiai diskutuojama, kaip rasti tinkamą pusiausvyrą tarp „tvirtų“ sankcijų. Išsikristalizavo santykinai aiški nuomonė, jog nors rezultatyvumą gerinančių medžiagų ir metodų draudimas ir toliau turėtų būti grindžiamas griežtosios atsakomybės doktrina, tačiau sankcijos turėtų būti lankstesnės, jei sportininkas ar kitas asmuo gali įrodyti, jog ji (jis) neketino neteisėtai pagerinti savo sportinių rezultatų. Kodekso 10.5 str. nustatytais išimtiniais atvejais diskvalifikavimo laikotarpis gali būti panaikintas arba sumažintas.⁸⁰ WAD kodekso 10.1.1 str. nustato,

78 Opie H. Eight Annual Robert F. Boden Lecture. *Drugs in Sport and the Law – Moral Authority, Diversity and the Pursuit of Excellence. Marquette Sports Law Review*, 2004, 14, 2, p. 267-281 [žiūrėta 2014 10 27]. <http://scholarship.law.marquette.edu/sportslaw/vol14/iss2/2>.

79 Autorės interviu su Danijos antidopingo komisijos pirmininku prof. J. Evaldu. Interviu data: 2010 m. kovo 23 d.

80 2009 m. WAD kodekso 4.2.2 str. komentaras, p. 31, 56.

jog jeigu sportininkas įrodo, kad jo elgesys nebuvo tyčinis ar aplaidus, sportininko individualūs rezultatai neturėtų būti anuliuojami kitose varžybose, išskyrus atvejus, kai kitų varžybų rezultatai tikėtinaai buvo paveikti (ankstesnio) antidopingo taisyklių pažeidimo.⁸¹ Taigi tam tikra apimtimi griežtosios atsakomybės problemos yra pripažįstamos 2009 m. redakcijos WAD kodekse ir mėginama lanksčiau pažiūrėti į subjektyvųjį atletu kaltės momentą. Kai atletas gali įrodyti, kad jo elgesyje nebuvo jokios tyčios ar neatsargumo pažeidžiant taisykles, diskvalifikavimo laikotarpis gali būti panaikintas (10.5.1 str.). Svarbu pažymėti, jog atletas tokį elgesį turi įrodyti labiau buvus nei nebuvus, t. y. *onus probandi* prasme jam paprastai taikoma *balance of probabilities* įrodinėjimo standartas.⁸² Ši įrodinėjimo rūšis laikoma švelniausia, taikoma civiliniame procese ir Jungtinių Amerikos Valstijų jurisprudencijoje apibrėžta „kaip labiau tikėtina nei ne“ (angl. *more probable than not*). Antidopingo organizacijoms taikomi griežtesni įrodinėjimo standartai, tačiau vis dėlto ne tokie griežti, kokių reikalautų baudžiamasis procesas. WAD kodekso 3.1 str. numatyta, kad įrodymo pareigos įvykdymo „patenkinamos satisfakcijos“ (angl. *comfortable satisfaction*) standartas visais atvejais turi būti aukštesnis už tikimybių balansą (angl. *on the balance of probabilities*), bet ne žemesnis už įrodymą nesant pagrįstų abejonių (angl. *beyond reasonable doubt*), taikomą baudžiamajame procese.⁸³

Matyti, kad įrodinėjimo prasme ginčų, susijusių su dopingo vartojimu, pobūdis yra labiau civilinis nei baudžiamasis. Ši išvalga reikšminga pagrindžiant nuomonę, jog neracionalu kriminalizuoti dopingo vartojimo ne dėl to, jog sportininkams (ir taip) taikoma drausminė atsakomybė, bet dėl to, jog WAD kodekse įtvirtinti dopingo vartojimo įrodinėjimo standartai yra per „žemi“ baudžiamajai teisei. Taigi nustatyti baudžiamąją atsakomybę už dopingo vartojimą negalima, nes baudžiamoji teisė šiame kontekste nėra tinkama, visų pirma, dėl to, kad dopingo vartojimas yra sporto teisės (WAD kodekso) pažeidimas, kurio įrodinėjimas grindžiamas privatinės teisės principais. Kaip jau minėta, remiantis griežtosios atsakomybės doktrina, dopingo vartotojo kaltė preziumuojama, jei jo kūne rasta draudžiamos me-

81 2009 m. WAD kodekso 10.1.1 str., p. 51.

82 2009 m. WAD kodekso 3.1 str., taip pat: Opie H. Eight Annual Robert F. Boden Lecture. Drugs in Sport and the Law – Moral Authority, Diversity and the Pursuit of Excellence. *Marquette Sports Law Review*, 2004, 14, 2, p. 267–281. [žiūrėta 2014 10 27]. <http://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1297&context=sportslaw>.

83 2009 m. WAD kodekso 3.1 str., taip pat: CAS 2004/O/649 USADA vs. *Gaines*, p. 15 [žiūrėta 2014 10 08]. <http://www.rdes.it/Gaines.pdf>.

džiagos. Tai nesuderinama su pamatiniu baudžiamojo proceso principu – nekaltumo prezumpcija, su kuriuo glaudžiai susijęs principas *in dubio pro reo* (visos abejonės kaltinamojo naudai – tai sporto teisės kontekste nebūtinai taikoma).

Manytina, jog iš esmės reikėtų pritarti pragmatiškajai nuostatai, kuria remiantis griežtosios atsakomybės doktrina yra pateisinama, – be kita ko, ir dėl to, jog su sportu susijusius ginčus reikia spręsti greitai (dėl artėjančių varžybų, santykinai trumpos sportininkų karjeros ir kitų priežasčių), o sportininko kaltės nustatymas ilgai užtruktu ir tai būtų sunkiai suderinama netgi su pačių sportininkų principais (pvz., jeigu atsitiktų taip, kad kaltės nustatymo procesas truktų ilgiau nei sportininko diskvalifikavimo laikotarpis). Tačiau visais atvejais reikalinga pakankamai lanksti sankcijų sistema, kuri leistų atsižvelgti į kiekvienos sporto šakos ypatybes ir kiekvieno sportininko individualų atvejį. Atitinkama sankcijų sistema tapo svarbi **Lietuvai**: du aukšto lygio Lietuvos sportininkai – krepšininkas D. Šalenga ir lengvatlė Ž. Balčiūnaitė – buvo testuoti teigiamai – jų organizmuose rasta draudžiamų medžiagų. D. Šalenga neneigė vartojęs, bet nurodė, kad tai įvykė dėl jo neapdairumo – dėl to, kad jis sumaišęs kapsules (vietoje preparato „Vitamin C prolong“ vartojo „Dimethylamylamin“) iš plastikinio nepermatomo butelio be etiketės;⁸⁴ o Ž. Balčiūnaitė apskritai kategoriškai neigė antidopingo taisyklių pažeidimą, *inter alia*, teigdama, kad buvo pažeista jos pamatinė teisė dalyvauti B pavyzdžio atidarymo ir analizės procese.⁸⁵ Praktika parodė, kad D. Šalengos „kompromisinė“ gynyba buvo sėkmingesnė, nes jis gavo santykinai nedidelę sankciją – pusės metų diskvalifikaciją; o Ž. Balčiūnaitei skirta standartinė dvejų metų diskvalifikacijos sankcija.

Apibendrinant griežtosios atsakomybės doktriną, pažymėtina, kad ši doktrina skirta visuotiniam WAD kodekso įgyvendinimui ir sąžiningų sportininkų interesams užtikrinti; kartu „griežtoji“ atsakomybė santykinai švelnėja tuo požiūriu, kad sportininkams taikant palyginti negriežtus įrodinėjimo standartus įmanoma sumažinti sankcijas įrodžius, jog jų kaltė nebuvo reikšminga. Objektvumo dėlei pažymėtina, kad realybėje, nepaisant

84 Decision by the FIBA Disciplinary Panel established in accordance with Article 8.1 of the FIBA Internal Regulations governing Anti-Doping in the matter Dainius Salenga. Geneva, 17 February 2011. 9, 10 paragraphai.

85 Angl. *The Appellant claims that her fundamental right to be present when the B sample was opened and analyzed was violated.* CAS 2011/A/2414 *Zivile Balciunaite v Lithuanian Athletics Federation & International Association of Athletics Federations*, 6.1 paragrafas.

neaukštų įrodinėjimo standartų, įrodyti savo nekaltumo sportininkams gali nepavykti. Šiuo požiūriu Lietuvai aktualiausias buvo šokėjos E. Daniūtės atvejis, kai šokėja mėgino įrodyti, kad specifinis stimuliantas priklausęs galimai netyčinių preparatų kategorijai ir kad ji neketino pagerinti savo sportinio pasirodymo jį vartodama, dėl to sankcijos turėjusios būti mažinamos. Kartu šokėja pripažino, kad jokios tyčios ir neatsargumo (angl. *no Fault or Negligence*) įrodinėjimo slenkstis jai buvęs per aukštas.⁸⁶

TSAT sutiko, kad, turint omenyje konkrečią draudžiamąją medžiagą, šokėjos atveju taikytinos normos, reglamentuojančios specifinius „imlius netyčiai“ preparatus (angl. *sibutramine is particularly susceptible to unintentional doping*). TSAT sprendime teigiama, kad bendras lieknėjimo tikslas vartojant draudžiamą stimuliantą sibutraminą, kurio buvimas nenurodytas ant produkto „Meizitang“ etiketės, negali būti prilygintas specifinei tyčiai pagerinti sportinį rezultatyvumą. Tačiau TSAT patvirtino trijų mėnesių diskvalifikacijos sankciją neatsižvelgdamas į tai, kad per šį laikotarpį šokėjai teko praleisti pasaulio čempionatą.⁸⁷

3. Sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema. Šioje srityje diskusijų kelia WAD kodekse įtvirtinta informacijos apie sportininko buvimo vietos fiksavimo (angl. *whereabouts*) sistema, pagal kurią atletai turi būti pasirenkę testams valandą per dieną, septynias dienas per savaitę. Sportininkai, vadovaudamiesi ADAMS programa, turi pateikti (sukurti) savo buvimo vietos grafiką, jie privalo nurodyti vieną valandą per dieną ir – tikslią buvimo vietą, kuriuo metu jie tikrai gali būti pasiekiami testuoti. Ši valanda turi būti numatyta tarp 6 ir 23 val.⁸⁸ Apie kiekvieną išvykimą ar negalėjimą atlikti testo turi būti pranešama nacionalinėms antidopingo organizacijoms. Jei atletai praleidžia tris testus per 18 mėnesių, tai reiškia, kad pažeidžiamas WAD kodekso 2.4 str. Dar griežtesnė norma numatyta 2015 m. WAD kodekse, kurio 5.2 str. teigiama, kad atletai gali būti paprašyti pateikti mėginį (dopingo testui) bet kurioje vietoje bet kuriuo metu. Mokslininkai kvestionuoja šių taisyklių proporcingumą, teigdami, jog stebėjimo sistema yra pernelyg intervencinė (angl. *highly intrusive intervention*) ir vargu ar

86 Arbitration CAS 2006/A/1175 D. v/ International DanceSport Federation, 34 paragrafas. http://www.centrostudisport.it/PDF/TAS_CAS_ARCHIVIO/210.pdf.

87 Arbitration CAS 2006/A/1175 D. v/ International DanceSport Federation, 2, 39-42, 46, 49 paragrafai. http://www.centrostudisport.it/PDF/TAS_CAS_ARCHIVIO/210.pdf.

88 Lietuviška ADAMS naudojimosi instrukcija, p. 43, 45. http://www.antidopingas.lt/wp-content/uploads/2011/12/adams_naudojimosi_instrukcija.pdf.

gali būti taikoma demokratinėje visuomenėje.⁸⁹ Panašių nuostatų laikosi ir kai kurie sportininkai: tenisininkė S. Williams normas vadino invazinėmis, o čiuožėja L. Vonn sarkastiškai pasiūlė sportininkams nešioti identifikacinius lustus („čipus“) – kad bet kuriuo metu galėtų būti patikrinti. K. de Saedeleer, Belgijos sportininkams atstovaujančio advokato nuomone, nagrinėjamos antidopingo taisyklės prieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, konkrečiai – 8 straipsniui, įtvirtinančiam teisę į privatumą.⁹⁰

Sporto teisės ir antidopingo ekspertė S. Schenk (Vokietija)⁹¹, remdama si Vokietijos ir kitų Europos Sąjungos valstybių narių teise, teigė, kad sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema ir jų dopingo kontrolė pažeidžia teisę į privatumą ir į asmens duomenų apsaugą. Netgi duomenų apsaugos inspekcijos yra nurodžiusios, kad dabartinė sistema neatitinka Vokietijos teisės. Ekspertė pateikė konkrečius argumentus:

1. Sportininkų sutikimas yra privalomas, nesavanoriškas – jei jie nori dalyvauti varžybose, laikoma, jog išreiškia sutikimą, kad jų buvimo vieta būtų fiksuojama.

2. Sportininkai turi per daug pareigų, ypač: a) tais atvejais, kai dopingo mėginiai imami iš nepilnamečių; b) tais atvejais, kai visa sistema neveiksminga;⁹² c) kai pažeidžiamas patalpų privatumas (atletai turi priimti antidopingo pareigūną savo namuose ir savo tualete, taip pat, kai mėginys negali būti duodamas iš karto – pareigūnas būna su sportininku ilgą laiką, kartais valandas, kol įvyksta testavimas, nes atletai negali išeiti tol, kol neatliktas testas). Tai veda prie keistų situacijų kai, pavyzdžiui, antidopingo pareigūnas palydėjo atletą į privatų susitikimą ir pasiliko derybose banke, kurių metu buvo aptariamos asmeninio kredito suteikimo sąlygos.

89 Waddington I. A prison of measured time? A sociologist looks at the WADA whereabouts system. 2009 m. rugpjūčio 20 d. Danijos Orhuso universitete skaitytas pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Dopingas ir žmogaus teisės“.

90 Bradley S. Anti-doping agency in sports defends new rules [žiūrėta 2014 10 16]. http://www.swissinfo.ch/eng/front/Anti_doping_agency_in_sports_defends_new_rules.html?siteSection=105&sid=10373337&rss=true&ty=st. Hart S. Whereabouts doping rule to be challenged in court in Belgium [žiūrėta 2014 10 16]. <http://www.telegraph.co.uk/sport/othersports/drugsinsport/4317467/Whereabouts-doping-rule-to-be-challenged-in-court-in-Belgium.html>.

91 Autorės interviu su S. Schenk. Interviu data: 2011 m. liepos 14 d.

92 Tyrimai rodo, kad WADA pažeidžia savo pačios priimtą kodeksą. Ji nesurenka ir nepublikuoja išsamių nacionalinių antidopingo agentūrų statistinių duomenų, nors WAD kodekso 14.4 str. to reikalauja. Be to, nevaržybinis testavimas pasirodė esantis statistiškai neveiksmingas. Wingate A. (kartu su Palmer W., Taylor S.). *Adverse analyzing*. Studija apie antidopingo ataskaitų pateikimo praktikas ir atletų testavimo efektyvumą. Šveicarija, 2011, p. 80.

3. Trečiųjų asmenų teisių apsauga užtikrinama nepakankamai. Pavyzdžiui, atletams nerekomenduojama prašyti (trečiųjų asmenų) leidimo pateikti ADAMS sistemai adresus asmenų, pas kuriuos jie nakvoja vieną naktį. Nors paprastai kitais atvejais (kai nakvojama daugiau nei vieną kartą) reikia leidimo (įskaitant ir giminaičių leidimą).

4. Be viso to, atletai kovoja su biurokratija ir visą laiką bijo padaryti klaidų. Pavyzdžiui, trikovės atstovai negali iš anksto pasakyti, ar jie tam tikru metu bus plaukimo, bėgimo ar dviračių treniruotėse – tai priklauso nuo oro. Jie gali pakeisti savo planus ir patys rūpintis, kad tokia informacija pasiektų antidopingo agentūras.⁹³

Lietuvoje apklausti sportininkai išsakė įvairių minčių, susijusių su stebėjimo sistema. Pavyzdžiui, šaudymo sporto atstovė nurodė, jog teigiamai vertina sistemą, pagal kurią sportininkai turi kiekvieną dieną būti pasirengę testams, nes sporto rezultato siekiama kasdien, yra įvairių preparatų, turinčių ilgalaikį poveikį, nors jie ir nebevertojami, be to, yra atstatomųjų dopingo preparatų.⁹⁴ Dviratininkas nurodė, jog „stebėjimo sistema yra dviprasmiška: tai yra drastiškos priemonės sportininkų privataus gyvenimo atžvilgiu, bet galbūt šitą reikia praeiti, nes kitaip nepatiksini – vien tik varžybų metu paimtas mėginys nerodo, kad dopingas apskritai nevartojamas“⁹⁵. Irklavimo sporto atstovas pasakė, kad „sistema yra kiek dirbtinė, nehumaniška: kontrolė yra griežta, bet ji formali – būna, kad tikrintojai sportininkų nepažįsta, todėl įmanomos įvairios manipuliacijos (pavyzdžiui, gali ateiti kitas sportininkas ir duoti kitą mėginį)“⁹⁶. Ekspertas teigė, kad „būtų geriau, jei antidopingo pareigūnai bent iš nuotraukos pažinotų sportininką“.⁹⁶

Manytina, kad stebėjimo sistema turėtų būti nagrinėjama remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuluotais žmogaus teisių ir laisvių varžymo pagrindais – įstatymiškumu, proporcingumu ir būtinumu demokratinėje visuomenėje. Dėl pirmojo pagrindo abejonių nekyla – stebėsenos sistema yra įtvirtinta įstatymiškai. Ar sistema yra proporcinga siekiamam tikslui ir ar ji yra būtina demokratinėje visuomenėje, atsakyti sudėtinga. Manytina, kad „švaraus“ sporto tikslas yra labai svarbus, bet vargu ar jis pakankamas gremėzdiškai stebėjimo sistemai legitimuoti. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad „švaraus“ sporto tikslas negali būti galutinai pasiektas,

93 Autorės interviu su S. Schenk. Interviu data: 2011 m. liepos 14 d.

94 ŠS1 (šaudymo sportininkė). Interviu data: 2009 m. lapkričio 13 d.

95 DvS1 (dviratininkas). Interviu data: 2010 m. gegužės 25 d.

96 IS1 (irklavimo sportininkas). Interviu data: 2010 m. lapkričio 10 d.

nes dopingo testavimo procedūros nėra 100 proc. tikslios (patikimos).⁹⁷ Stebėjimo sistemos šalininkai galėtų pasakyti, jog net ir praleidę testą sportininkai gali išvengti sankcijos, jeigu pateikia svarią priežastį, kodėl jis buvo praleistas. Be to, informacija apie sportininkų buvimo vietą yra naudojama tik antidopingo tikslais ir saugoma tik antidopingo komisijų pareigūnų. Panašus klausimas, susijęs su antidopingo taisyklių proporcingumu ir atitiktimi teisėtam tikslui, jau buvo keliamas Europos Teisingumo Teisme. Teismas pažymėjo, kad *dopingo draudimas (kuriuo nesiekama diskriminacinių tikslų) grindžiamas išimtinai sportinėmis priežastimis, nesusijusiomis su ekonomika. Ginčijamos antidopingo taisyklės nepatenka į Sutarties nuostatų dėl ekonominių laisvių, pirmiausia EB 49, 81 ir 82 straipsnių, taikymo sritį. Skundžiamo sprendimo 57 paragrafe taip pat konstatuota, kad tai, jog, nustatant ginčijamas antidopingo taisykles, TOK motyvas galėjo būti ir rūpestis išsaugoti olimpinį žaidynių ekonominį potencialą (...), savaime nepanaikina išimtinai sportinio šių taisyklių pobūdžio.*⁹⁸ Ir netgi darant prielaidą, kad ginčijamos antidopingo taisyklės turi būti laikomos apeliančių judėjimo laisvę ribojančiu įmonių asociacijos sprendimu, jos neturėtų būtina būti su bendrąja rinka nesuderinamu konkurencijos ribojimu EB 81 straipsnio prasme, nes pateisinamos teisėtu tikslu. Iš tiesų toks ribojimas yra susijęs su sporto varžybų organizavimu ir tinkama jų eiga bei konkrečiu siekiu užtikrinti sveiką konkurenciją tarp sportininkų.⁹⁹

Taigi remiantis tuo, kas išdėstyta, galima manyti, jog atletų teisių ribojimai atitinka teisėtą tikslą. Argumentai „prieš“ yra, be kita ko, jau įvardyti Vokietijos sporto teisės ekspertės teiginiai, kuriais remiantis sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema pažeidžia atletų teisę į privatumą. Teigti, na, kad argumentai „prieš“ labiau dera su Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje įvardytais kriterijais nei argumentai „už“, kitaip tariant, vargu ar egzistuojanti stebėjimo sistema atitinka teisėto tikslo (kurio iš esmės neįmanoma pasiekti), proporcingumo ir būtinumo demokratinėje vi-

97 W. Pitschas teigia, kad testavimo procedūros yra iš principo netobulos, o tai, jog testas teigiamas, ne visada reiškia, kad atletas kaltas. Plačiau: Pitsch W. “The science of doping” Revisited: Fallacies of the Current Anti-Doping Regime. *European Journal of Sports Science*. March, 2009, 9 (2), p. 87–95.

98 Europos Teisingumo Teismo sprendimas 2006 m. liepos 18 d. C 519/04 dėl 2004 m. gruodžio 22 d. pagal Europos Teisingumo Teismo statuto 56 straipsnį Davido Meca-Medinos, gyvenančio Barselonoje (Ispanija), pateiktą apeliacinį skundą, 10 paragrafas. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=57022&doclang=LT>.

99 Ten pat, 45 paragrafas.

suomenėje kriterijus. Vis dėlto nemanytina, jog stebėjimo sistemos reikėtų apskritai atsisakyti: sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema galėtų būti atidžiai peržiūrima ir galbūt reikėtų priimti mažiau sportininkus varžančius standartus arba skirtingoms sporto šakoms nustatyti skirtingus standartus (kaip iš esmės kartais ir yra, tačiau apie tai plačiai neskelbiama¹⁰⁰). Kita alternatyva – sušvelninti sankcijas, skiriamas už stebėjimo sistemos pažeidimus. Pavyzdžiui, „sankcija mediana“ laikyti ne 2 diskvalifikavimo metus, o 1 diskvalifikavimo metus. Šios įžvalgos aktualios, ypač turint omenyje, kad dabartinė dopingo kontrolės politika žengia priešinga linkme: 2015 WAD kodekso 10.2.1 str. už tyčinius pažeidimus numatyta netgi ne 2 metų, o 4 metų standartinė sankcija. Kaip pažymėjo Europos Teisingumo Teismas, sankcijų už antidopingo taisyklių pažeidimus griežtumas taip pat turi įtakos vertinant, ar ginčijamos taisyklės yra proporcingos.¹⁰¹

4. Antidopingo sistemos nepritaikomumas tam tikroms (intelektualinėms) sporto šakoms. Asmenys, tiesiogiai nesusiduriantys su antidopingo sistema, galėtų nustebti, bet tam tikros iš pažiūros „marginalios“ sporto šakos taip pat turi įdiegti antidopingo sistemą į savo teisinius ir praktinius mechanizmus. Tokių sporto šakų pavyzdžiai yra šaškės, bridžas ir šachmatai – atsižvelgiant į autorės asmeninę patirtį, būtent pastaroji sporto šaka bus nagrinėjama kaip iliustracinis pavyzdys kvestionuojant antidopingo sistemos legitimumą. Svarstant, kaip šachmatai gali būti siejami su dopingu, kyla tam tikrų praktinių klausimų: kodėl šachmatininkai yra testuojami ir ar „tikrai“ jie yra testuojami lyginant su fizinėms sporto šakoms atstovaujantiems atletams.

Atsakymas į pirmą klausimą gali būti dvejopas: oficialus ir pragmatiškas. Oficialiai teigiama, kad tam tikros medžiagos gali pagerinti šachmatininkų rezultatyvumą, atitinkamai tos medžiagos yra draudžiamos. Galima paklausti, kokios tai medžiagos, – galbūt beta blokatoriai, galintys padėti sumažinti širdies susitraukimų dažnį esant nerimui ir taip prisidėti prie blaivesnio mąstymo? Beje, beta blokatoriai yra uždrausti šaudymo sporte.¹⁰²

100 Plačiau apie tai skaityti tolesniame skirsnyje apie antidopingo sistemos nepritaikomumą intelektualinėms sporto šakoms.

101 „*Kadangi apeliantai nenurodė, jog šioje byloje taikytos ir paskirtos sankcijos per didelės, nebuvo nustatyta, kad nagrinėjamos antidopingo taisyklės yra neproporcingos.*“ Europos Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) sprendimas 2006 m. liepos 18 d. C 519/04 dėl 2004 m. gruodžio 22 d. pagal Europos Teisingumo Teismo statuto 56 straipsnį Meca-Medinos, gyvenančio Barselonoje (Ispanija), pateiktą apeliacinį skundą, 55 paragrafas.

102 Beta blokatoriai yra draudžiami šaudymo iš lanko (taip pat ne varžybų metu), automobilių sporte, žaidžiant biliardą, smiginį (angl. *darts*), golfą, taip pat šaudymo (ir ne varžybų metu), slidinė-

Tai skamba gana racionaliai, tačiau trūkstant mokslinių rezultatų gerinimo įrodymų, beta blokatoriai nėra uždrausti šachmatininkams. Suprantama, mokslinių tyrimų trūkumas nereiškia, kad šachmatininkai apskritai negali būti siejami su dopingu – atvirkščiai, būta studijų, nurodančių, jog, pavyzdžiui, amfetaminas dėl savo potencialiai teigiamo poveikio šachmatininkų (ir kitų intelektualinių sporto šakų atstovų) rezultatų gerinimui ir dėl savo neabejotinos žalos sveikatai turėtų būti laikomas dopingu. Pasak minėtos studijos, efedrino poveikis kognityviems procesams gali būti palyginamas su amfetamino poveikiu, tačiau efedrinas yra silpnesnis – kažin ar jis gali stimuliuoti sportininką. Vis dėlto studijos autoriai mano, kad efedrinas reikėtų laikyti intelektualinių sporto šakų atstovų dopingu dėl savo *teorinės* galios pagerinti rezultatų gerinimą ir dėl žalos (šalutinio poveikio) sveikatai, ypač jeigu jis vartojamas didelėmis dozėmis.¹⁰³

Kiek žinoma monografijos autorei, šachmatininkai varžybų metu plačiai vartoja tik vieną skatinamąją medžiagą – kofeiną, tačiau jis, nors vis dar stebimas¹⁰⁴, buvo išbrauktas iš draudžiamųjų sąrašo 2004 m.¹⁰⁵ Kai kurie elitiniai žaidėjai renkasi natūralius stimuliuojančius būdus – pavyzdžiui, dabartinis pasaulio čempionas M. Carlsenas geria šviežiai spaustas apelsinų sultis. Jis buvo testuotas kelis kartus. Pasak jo, tai darydamas, jis neįžvelgia didelės prasmės, bet tokia yra jo pareiga ir jis ją vykdo.¹⁰⁶ 2008 m. Dresdeno olimpiadoje V. Ivančiukas atsisakė būti testuojamas dopingo kontrolės, tačiau jam nebuvo pritaikytos jokios sankcijos. Oficialiai FIDE pareiškė, kad Ivančiukas „*nesuprato instrukcijų, ypač dėl to, kad anglų kalba Ivančiukui*

jimo (snieglenčių) sporte. <http://list.wada-ama.org/prohibited-in-particular-sports/prohibited-substances/>.

- 103 De Hon O. M., Hartgens F. *Mind sports and doping – an investigation of pharmacological substances that may enhance performance in mind sports*. Nyderlandai, 2000 [žiūrėta 2014 10 05]. www.dopingautoriteit.nl/media/files/.../Mind_Sports_and_doping.pdf.
- 104 Kofeinai priklauso vadinamųjų stebimų (angl. *monitored*) varžybų metu medžiagų grupei – jis nėra tiesiogiai draudžiamas, tačiau testuojamų sportininkų mėginiuose nustatomos ir jo skaitinės išraiškos. 2014 m. WADA stebėjimo programa [žiūrėta 2014 10 16]. <https://wada-main-prod.s3.amazonaws.com/resources/files/WADA-Monitoring-Program-2014-EN.pdf>.
- 105 2004 m. WADA išbraukė visus kofeino produktus iš draudžiamųjų sąrašo, nors vartojami didelėmis dozėmis kai kurie kofeino produktai, tokie kaip animinas, gali sukelti sunkių širdies sutrikimų ir netgi mirtį. Percituota iš Paoli L., Donati A. *The Sports Doping Market. Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control*. Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014, p. 8.
- 106 Venkata Krishna Now, *even Chess players subjected to dope testing*, 20 November 2013, <http://www.newindianexpress.com/sport/Now-even-Chess-players-subjected-to-dope-testing/2013/11/20/article1899989.ece>.

*nebuvo gimtoji*¹⁰⁷. Tokia „lanksti“ formuluotė leidžia daryti prielaidą, kad antidopingo sistema vargu ar turėjo kokį nors atgrasomąjį poveikį elitiniams šachmatininkams.

Teisiškai atitinkamą situaciją reikia nagrinėti remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Tuomet kyla tokie klausimai: ar antidopingo sistema yra varžanti šachmatininkus ir ar toks ribojimas yra proporcingas siekiamam tikslui. Atsakymas į pirmąjį klausimą yra teigiamas: testavimas gali būti ne tik nemalonus asmens (ypač jei tas asmuo yra paauglys) privatumo požiūriu, bet taip pat reikia skirti laiko skaitant iš pažiūros „nekalčių“ vaistų vartojimo instrukcijas. Kai kuriems pernelyg uoliai besimokantiems studentams, ko gero, yra žinomas ritalino (galinčio padėti sutelkti dėmesį atliekant nuobodžias užduotis) pavadinimas – šis preparatas yra draudžiamas kaip specifinis stimuliantas metilfenidatas.¹⁰⁸ Teoriškai esą galintis pagerinti rezultatyvumą efedrinas ir jo vedinys – pseudoefedrinas¹⁰⁹ (vartojami gydant peršalimo ligas ir įeinantys į gerai žinomo preparato „Theraflu“ sudėtį) irgi draudžiami. Taip pat ir heptaminolis¹¹⁰, kurio yra preparato „Ginkofort“ sudėtyje. Ir „Theraflu“, ir „Ginkofort“ parduodami vaistinėse be recepto – tačiau visi sportininkai, įskaitant šachmatininkus, turi būti atidūs, nes jie negali vartoti šių preparatų per varžybas ir tam tikrą laikotarpį prieš varžybas.¹¹¹ Išvardyti pavyzdžiai nėra vien hipotetiniai – praktika rodo, kad Kinijos liaudies medicinoje jau penketą tūkstančių metų žinoma efedros žolė *Ephedrae Herba* („Ma Huang“) turi būti itin atsargiai vartojama. Profesionalaus Olandijos dviratininko šlapime aptikus norpseudoefedrino, buvo atlikta nuodugni analizė. Paaikšėjo, jog dviratininkas vartojo augalinį maisto papildą svoriui mažinti „Limiet 65 slankheids druppels“. Produktas buvo pagamintas iš 15 skirtingų žolių – ir

107 FIDE 2009 m. sausio 21 d. sprendimas [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.fide.com/component/content/article/1-fide-news/3704-decision-of-the-fide-doping-hearing-panel>.

108 Metilfenidatas yra nurodytas kaip specifinis stimulatorius (S6) ir yra draudžiamas varžybų metu visose sporto šakose [žiūrėta 2014 10 16]. <http://list.wada-ama.org/prohibited-in-competition/prohibited-substances/>.

109 Efedrinas yra nurodytas kaip specifinis stimuliantas (S6) ir varžybų metu yra draudžiamas visose sporto šakose. Pseudoefedrinas yra draudžiamas, kai jo koncentracija šlapime yra didesnė nei 150 mikrogramų mililitre [žiūrėta 2014 10 16]. <http://list.wada-ama.org/prohibited-in-competition/prohibited-substances/>.

110 Heptaminolis nurodytas kaip specifinis stimuliantas (S6) ir varžybų metu yra draudžiamas visose sporto šakose [žiūrėta 2014 10 16]. <http://list.wada-ama.org/prohibited-in-competition/prohibited-substances/>.

111 Monografijos autorė konsultavosi su Lietuvos antidopingo agentūra ir buvo nurodyta, kad tas laikotarpis turėtų būti apie dvi savaitės.

vienintelis augalas, galėjęs sąlygoti teigiamą dopingo testą, buvo ephedra, kurios pavadinimas buvo netgi klaidingai nurodytas ant buteliuko – evedra. Pasak cituojamo straipsnio autorių, po minėto incidento norpseudoefedrinu neleidžiama įtraukti į produkto „Limiet 65“ sudėtį.¹¹²

Galiausiai kiekvienas dopingo testas kainuoja apie tūkstantį litų – taigi proporcingumo testas turi būti taikomas ir antidopingo sistemos sąnaudoms įvertinti. Dėl išvardytų argumentų, mano nuomone, antidopingo sistema šachmatų sporte yra neproporcinga siekiamam tikslui – švariam sportui ir garbingam žaidimui.

Palikus nuošalyje teisinį diskursą, paaiškėtų tikrosios – pragmatinės – antidopingo sistemos priežastys. Iš tikrųjų tai buvo politinės priežastys – šachmatų bendruomenė siekė patekti į olimpinės žaidynes, todėl ir privėlėjo įdiegti antidopingo sistemą į šachmatų sportą. Sistema įdiegta, bet ji neveikia taip, kaip fizinėse sporto šakose – autorės žiniomis, per visą laikotarpį tik keli šachmatininkai buvo realiai nubausti už antidopingo taisyklių pažeidimus.¹¹³ Be to, šachmatininkai neprivalo registruoti savo buvimo vietos, jie nėra pasiekiami vieną valandą per dieną kaip kitų sporto šakų sportininkai.¹¹⁴ Tai iškalbingai byloja, kad esama takoskyros tarp formalių antidopingo taisyklių ir praktinio tų taisyklių įgyvendinimo. Vargu ar skirtis atsiranda dėl absoliutaus šachmatų sporto švarumo – greičiau taip yra dėl to, kad antidopingo sistemos pareigūnai supranta, jog antidopingo sistema buvo sukurta ne šachmatams ir todėl ji nėra visa apimtimi taikoma. Tam, kad ji būtų proporcinga ir būtų ne tik *de jure*, bet ir *de facto* taikoma, vertėtų ją labiau pritaikyti intelektualinėms sporto šakoms. Toks „suprojek-

112 Ross J. J. W., Pelders M. G., De Smet P. A. G. M. A case of positive doping associated with a botanical food supplement. *Pharm World Sci.* 1999, 21 (1), p. 44–46.

113 Pavyzdžiui, 2004 m. Kalvijos olimpiadoje dviejų šachmatininkų partijos buvo suspenduotos, nes jie atsisakė eiti į antidopingo kontrolę. Vienas iš žaidėjų savo tinklaraštyje apkaltino FIDE ydingu drausmės procesu. Shaun Press, *FIDE gets it right on drug testing*, 29 November 2008 [žiūrėta 2014 10 02]. <http://chessexpress.blogspot.nl/2008/11/fide-gets-it-right-on-drug-testing.html>. Suprantama, būta ir daugiau bandymų testuoti ir nubausti šachmatininkus. Pavyzdžiui, 2013 m. WADA ataskaitoje nurodyta, kad iš 80 paimtų mėginių buvo 3 nepalankios analitinės išvados, t. y. 3 kartus buvo aptikta draudžiamos medžiagos (angl. *adverse analytical findings*). 2013 Anti-Doping Testing Figures Samples Analyzed and Reported by Accredited Laboratories in ADAMS, p. 6. <https://wada-main-prod.s3.amazonaws.com/resources/files/WADA-2013-Anti-Doping-Testing-Figures-LABORATORY-REPORT.pdf>.

114 FIDE medicinos komisijos posėdžio metu teigta, kad antidopingo sistemos pareigūnai turi stipriausių šachmatininkų elektroninio pašto adresus, tačiau ne mobiliųjų telefonų numerius, taigi teoriškai sportininkai gali būti pasiekiami testavimo tikslais, bet realiai jie savo buvimo vietos nedeklaruoja ir nėra taip paprastai prieinami. 2014 m. rugpjūčio 10 d. FIDE medicinos komisijos posėdžio medžiaga. Tromso, Norvegija.

tavimas“ visų pirma reikštų sukūrimą specifinio (ir, suprantama, daug siauresnio už neadaptuotą WADA sąrašą) draudžiamojo sąrašo, į kurį įtrauktos medžiagos tiesiogiai ar netiesiogiai galėtų sustiprinti budrumą ar protinę (pažintinę) veiklą.¹¹⁵ Priešingu atveju (t. y. neatlikus reikiamų tyrimų ir nesukūrus adaptuoto draudžiamojo sąrašo) antidopingo sistema šachmatų sporte ir toliau skelbtų mitines garbingo žaidimo deklaracijas, tačiau mažai ką bendro turėtų su realiu sportininkų sveikatos išsaugojimu.

Apibendrinant visą antidopingo nacionalinį bei tarptautinį teisinį reglamentavimą, darytinos šios išvados: 1) Lietuva tarptautiniu lygmeniu prisijungė prie svarbiausių dokumentų ir ratifikavo Antidopingo konvenciją, tačiau nacionaliniu lygmeniu padėtis teisiškai nėra aiški, trečiųjų asmenų atsakomybė už neteisėtą disponavimą draudžiamais preparatais ir metodais negali būti tinkamai įgyvendinama dėl teisinio reglamentavimo nenuoseklumo (skirtingo reglamentavimo, susijusio su neteisėtu disponavimu dopingu, sutampančiu su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ar vaistais, ir nesutampančiu su narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis ar vaistais); 2) griežtosios atsakomybės doktrina paranki siekiant kuo paprasčiau išspręsti antidopingo ginčus, o lankstesnės sankcijos (paprastai – diskvalifikacinio laikotarpio sumažinimas) šiek tiek neutralizuoja griežtosios atsakomybės ribotumus; 3) sportininkų buvimo vietos nustatymo sistema yra itin reikli atletų (privatumo) atžvilgiu, kvestionuotina, ar ja grindžiami ribojimai yra proporcingi (iš principo nepasiekiamam) tikslui – užtikrinti garbingą žaidimą sporte; 4) antidopingo sistema intelektualinių sporto šakų aspektu yra teoriškai įdiegta, bet praktiškai įgyvendinama su labai didelėmis išlygomis. Tai kelia rimtų abejonių dėl sistemos legitimumo ir proporcingumo.

1.3.2. Teisinė atsakomybė už manipuliacijas sporto varžybomis

Tarptautiniu mastu labiausiai unifikuota manipuliacijų sporto varžybomis apibrėžtis pateikiama Europos Tarybos konvencijos dėl manipuliacijų sporto varžybomis 3 str. 4 dalyje: manipuliacijos sporto varžybomis yra tyčinis susitarimas (angl. *arrangement*), veikimas ar neveikimas, nukreiptas

115 Plačiau apie rezultatyvumo gerinančių medžiagų santykį su intelektualiomis sporto šakomis skaityti 2000 m. Olandijos mokslininkų atliktame tyrime: De Hon O. M., Hartgens F. *Mind sports and doping – An investigation of pharmacological substances that may enhance performance in mind sports* [žiūrėta 2014 10 05]. www.dopingautoriteit.nl/media/files/.../Mind_Sports_and_doping.pdf.

į netinkamą varžybų eigos ar baigties pakeitimą siekiant panaikinti visą ar dalį nenuspėjamumo, normaliai siejamo su tokiomis varžybomis, bei įgyti nepagrįstų pranašumų sau ar kitiems asmenims.¹¹⁶

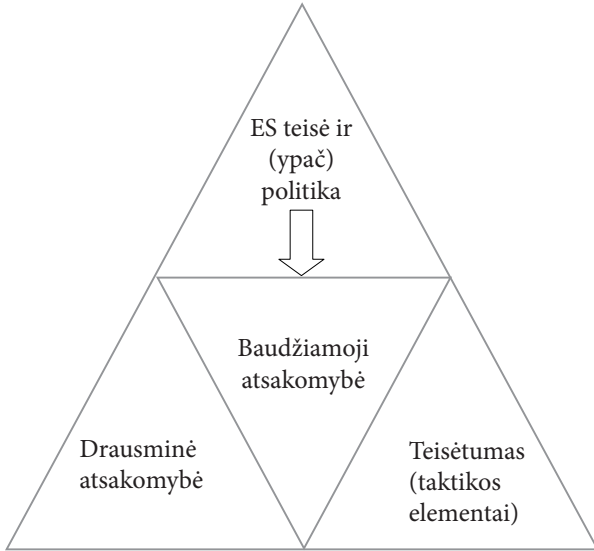
Vertinant šią definiciją pabrėžtini keli aspektai: 1) ji yra gana plati – apimanti įvairių veiksmų spektrą: tyčinis sutarimas, veikimas ar neveikimas gali būti suvokiamas ne tik kaip sukčiavimas, kyšininkavimas ar papirkimas, bet ir kaip, pavyzdžiui, konfidencialios, turinčios reikšmės varžybų baigčiai informacijos apie sportininkų sveikatą, komandos sudėtį,¹¹⁷ pasirošimą varžyboms, aikštelės būklę, taktinius derinius ar kitas reikšmingas aplinkybes (kurios nepublikuotos ir viešai neprieinamos arba labai sunkiai prieinamos)¹¹⁸, atskleidimas; 2) viso ar dalies nenuspėjamumo kaip esminės varžybų savybės panaikinimas yra vertinamojo pobūdžio kriterijus. Definicijos abstraktumas implikuoja, kad už manipuliacijas sporto varžybomis įmanoma įvairi, t. y. ne vien baudžiamoji, atsakomybė.¹¹⁹ Taip pat svarbu pažymėti, kad manipuliacijas sporto varžybomis būtina skirti nuo varžybų strategijos ir taktikos – už jas apskritai jokia atsakomybė neturėtų kilti. Siekiant iliustruoti skirtingų atsakomybių už manipuliacijas sporto varžybo- mis tarpusavio sąveiką, pateikiama piramidinė schema.

116 Europos Tarybos konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis, (CETS No. 215), priimta Magglingen/Macolin, 2014 m. rugsėjo 18 d. (angl. *Manipulation of sports competitions means an intentional arrangement, act or omission aimed at an improper alteration of the result or the course of a sports competition in order to remove all or part of the unpredictable nature of the aforementioned sports competition with a view to obtaining an undue advantage for oneself or for others*).

117 Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje apibūdinant konfidencialią informaciją buvo vartojamos tokios formulotės: „dar žaidžiant futbolą jam kartais skambindavo žmonės, klausdavo, kokia komandos savijauta, kas žais ir pan.“ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-62-349/2011.

118 Aš manau, kad konfidencialia informacija laikytina ir tokia informacija, kuri, nors būtų viešai prieinama, tačiau kurios atrinkimas ir analizė reikalautų labai didelių finansinių, laiko, žmogiškųjų ir kitų išteklių.

119 Pavyzdžiui, Konvencijos 24-ame str. tiesiogiai nustatoma, kad sankcijos už manipuliacijas sporto varžybomis gali būti administracinio pobūdžio. Europos Tarybos konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis (CETS No. 215), priimta Magglingen/Macolin, 2014 m. rugsėjo 18 d.

1 schema. Teisinių atsakomybių už manipuliacijas sporto varžybomis santykis

Schemos viršuje yra Europos Sąjungos teisė ir politika, brėžianti nacionalinio reglamentavimo gaires. Baudžiamoji teisė vaizduojama schemos centre, nes prie jos, kaip prie *ultima ratio*, turi būti prieinama iš pradžių pasitelkus kitas teisės šakas. Schema gali būti matoma ir iš drausminės atsakomybės, ir iš teisėtumo perspektyvų, taigi piramidė gali būti „apversta“. Atsakomybės rūšis priklauso nuo pavojingumo (žalos) laipsnio: jei nėra pavojingumo, arba, tiksliau kalbant, pavojus yra kompensuojamas kitais veiksniais, tuomet atsakomybė nekyla; jei atsiranda palyginti nedidelis pavojus ar žala, tuomet kyla drausminė atsakomybė ir tik esant santykinai didžiausiai žalai taikytina baudžiamoji atsakomybė (kuri savo ruožtu neeliminuoja drausminės atsakomybės taikymo).¹²⁰

Nacionaliniu mastu sporto teisė reglamentuojama gana fragmentiškai: vienintelė abstraktaus pobūdžio norma egzistuoja Kūno kultūros ir sporto įstatymo 3 str. 5 d., įtvirtinančioje nešališkumo principą, kuriuo remiantis reikia užtikrinti, kad rezultatai nebūtų iš anksto aiškūs, ir išlaikyti konku-

120 Šios įžvalgos detaliau analizuojamos 3.3.2 monografijos skyriuje, pasiūlant manipuliacijų sporto varžybomis nusikalstamos veikos sudėtį. Taip pat: Zaksaitė S. Match-fixing: the shifting interplay between tactics, disciplinary offence and crime. *The International Sports Law Journal*. Volume 13, Issue 3 (2013), p. 287–93.

rencinę pusiausvyrą tarp varžybose dalyvaujančių sportininkų ar komandų. LR ATPK ir LR BK praktikoje už manipuliacijas sporto varžybomis dar netaikyti. Kol kas nėra priimtas joks Vyriausybės nutarimas ar kūno kultūros ir sporto direktoriaus įsakymas dėl manipuliacijų sporto varžybomis.

Nors nacionaliniuose įstatymuose, Vyriausybės nutarimuose bei Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymuose manipuliacijos varžybomis neminimos, jas reglamentuoja vietiniai (lokalieji) teisės aktai. Pažymėtina, jog valstybės, pripažindamos nacionalines sporto federacijas,¹²¹ kartu pripažįsta ir vietinius sporto federacijų teisės aktus. Yra ir kita vietinių teisės aktų rūšis – lažybų bendrovių reglamentai, kurie taip pat tam tikrais aspektais reguliuoja atsakomybę už manipuliacijas sporto varžybomis. Šie aktai ypač svarbūs reglamentuojant trečiųjų asmenų atsakomybę – tų, kuriems drausmės kodeksai (t. y. sporto federacijų teisės aktai) netaikomi. Potencialų trečiųjų asmenų interesų konfliktą draudžia, pavyzdžiui, bendrovės „Tonybet“ reglamento 4.2. str., kuriame nustatyta, kad lažybose negali dalyvauti asmenys (patys, per kitą asmenį arba pagal kito asmens išduotą įgaliojimą), kurie yra bendrovės steigėjai, akcininkai, juos kontroliuojantys asmenys, Bendrovės stebėtojų tarybos, valdybos nariai ir bendrovės darbuotojai, kiti asmenys, kuriems teisės aktai draudžia dalyvauti lažybose, taip pat tiesioginiai lažybų įvykių, dėl kurių lažinamasi, dalyviai.¹²²

UAB „TopSport“ lažybų bendrovės reglamento 36 str. nurodyta, kad, esant pagrįstam įtarimui, jog lažybų įvykio rezultatas buvo pasiektas dėl nesąžiningo lažybų įvykio dalyvių susitarimo („parduotos varžybos“), laimėjimų išmokėjimas bendrovės vadovo raštišku sprendimu (įsakymu) yra sustabdomas iki tol, kol nurodytos sporto šakos federacija ar kita kompetentinga institucija paskelbs išvadą, patvirtinančią arba paneigiančią kilusių įtarimus. Bendrovės vadovo įsakymas sustabdyti laimėjimų išmokėjimą įteikiamas lošėjui. Jeigu kilę įtarimai patvirtinami, visi lažybų įvykiai, susiję su nesąžiningai vykusiomis varžybomis, yra laikomi atšauktais, jų koeficientus prilyginant 1.¹²³ Iš principo teigiamai vertinant atitinkamų reglamentų egzistavimą negalima pamiršti, kad savo teisiniu statusu reglamentai yra

121 Kūno kultūros ir sporto įstatymo 15 str. 2 dalyje numatyta, kad Kūno kultūros ir sporto departamentas pripažįsta tik vieną teisės aktų nustatyta tvarka Juridinių asmenų registre įregistruotą nacionalinę sporto (šakos) federaciją, kurios pavadinime vartojamas Lietuvos vardas.

122 UAB „Tonybet“ reglamentas, patvirtintas Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nutarimu 2011-03-17 d. Nr. N-62, <https://lt.tonybet.com/reglamentas>.

123 2010 m. UAB „TopSport“ lažybų reglamentas, patvirtintas Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nutarimu Nr. N-157.

ne įstatymiško lygmens teisės aktai. Manytina, kad atitinkamų nuostatų perkėlimas į įstatymišką lygmenį būtų svarbus žingsnis manipuliacijų prevencijos link. Lietuvos Respublikos lošimų įstatyme jokių nuostatų, skirtų manipuliacijoms, nėra, nors galėtų būti. Šiuo atžvilgiu svarbi užsienio šalių patirtis, pavyzdžiui, įstatymišku lygmeniu apgaulės (angl. *Cheating*) sąvoka įtvirtinta Didžiosios Britanijos lošimų įstatyme (2005 m.), kurio 42 str. 1 d. nusikaltimu (sukčiavimu) laikoma, kai: a) žmogus sukčiauja lažybose; b) suteikia galimybę ar padeda kitam žmogui sukčiauti lažybose. Taigi įstatymo nuostatos taikomos ir tiems, kurie patys apgaulingai lažinasi, ir tiems, kurie (kaip bendrininkai) dalyvauja manipuliacijų sporto varžybomis scheme. Tam, kad veiksmai būtų laikomi nusikalstamais, įstatyme nereikalaujama pasekmių – konkrečių finansinių nuostolių, užtenka „padidinti savo šansus ką nors laimėti“ (42 (2) str.). Be to, įstatyme yra ir speciali norma sporto (žaidimų) lažybų kontekste: nustatyta, jog korupciniu lažinimusi gali būti laikoma ir apgaulė ar poveikis realiems ar virtualiems žaidimams, lenktynėms ar kitokiems įvykiams, su kuriais yra susijęs lošimas (42 (3) (b) str.). Griežčiausios baudmės už minėtus nusikaltimus – laisvės atėmimas iki dvejų metų arba (ir) bauda, kai priimamas apkaltinamasis nuosprendis, o esant lengvesniam pažeidimui (angl. *summary conviction*) – ne ilgesnis nei 51 savaitės laisvės atėmimas arba (ir) bauda, ne didesnė, nei numatyta įstatyme (angl. *a fine not exceeding the statutory maximum*).¹²⁴

Toliau nagrinėjama teisinė atsakomybė už manipuliacijas sporto varžybomis atitinkamą atsakomybę siejant su konkrečiomis teorinėmis ir praktinėmis problemomis **futbolo sporte**. Ši sporto šaka pasirinkta kaip detaliausiai reglamentuojanti atsakomybę už nagrinėjamą reiškinį.¹²⁵ Be to, 2014 m. rugsėjį Lietuvos futbolo federacijos drausminės institucijos priėmė precedentinį sprendimą, kuriuo remiantis nubausti žaidėjas, klubo viceprezidentas ir klubas už pažeidimus, susijusius su manipuliacijomis.¹²⁶

Pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis teisinę atsakomybę už manipuliacijas sporto varžybomis Lietuvos futbole, yra LFF drausmės kodeksas

124 Didžiosios Britanijos lošimų įstatymo 42 (4) (a) str. Gambling Act, 2005, c. 19 [žiūrėta 2014 05 28]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/19/section/42>. Taip pat: Ramos M. A. Game, set, match-fixing: will international anti-doping initiatives pave the way for similar reform for corrupt betting in tennis? *32 House. J. int'L.* 201, 2009–2010, p. 201–244.

125 Be to, taip siekiama išvengti pasikartojimo – atsakomybė už manipuliacijas kitose sporto šakose analizuota autorės disertacijoje: Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2012, p. 74–87.

126 Lietuvos futbolo federacijos Apeliacinio komiteto 2014 m. rugsėjo 19 d. sprendimas, bylos Nr. 3/2014.

(toliau – taip pat Drausmės kodeksas), kurio paskutinė redakcija priimta 2014 m. spalio 12 d.¹²⁷ Pažymėtina, jog vertinti Drausmės kodekso normų (ne)teisėtumą gali Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo¹²⁸ 15 str. 1 d. 12 punkte nustatyta, kad administraciniai teismai sprendžia bylas dėl visuomeninių organizacijų, bendrijų, politinių partijų, politinių organizacijų ar asociacijų priimtų bendro pobūdžio aktų teisėtumo, o minėto įstatymo 20 str. 1 d. 3 punkte nustatyta, jog Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl norminių administracinių aktų, kuriuos priėmė centriniai valstybinio administravimo subjektai, teisėtumo, taip pat šio įstatymo 15 str. 1 d. 12 punkte nurodytoms byloms.

Atsakomybės už manipuliacijas aspektu kertinis yra Drausmės kodekso 44 str., kuris savo ruožtu yra gana painus, todėl toliau atliekama struktūruota minėta straipsnio analizė kartu su probleminiais jo taikymo aspektais. 44 Drausmės kodekso straipsnį galima suskirstyti į penkis dalis: 1) atsakomybė už pačias manipuliacijas; 2) futbolo klubo griežtoji atsakomybė už savo narių veiksmus; 3) atsakomybė esant prielaidoms, kad rungtynės buvo sutartos; 4) atsakomybė už piktnaudžiavimą konfidencialia informacija; 5) atsakomybė už nepranešimą.

1. Atsakomybė už manipuliacijas sporto varžybomis arba neteisėtos įtakos darymas ir sutartų rungtynių (angl. *match – fixing*) draudimas.

Šiam pažeidimui skiriama 44 str. 1 dalis, kurioje numatyta, jog tiesioginis ar netiesioginis ėmimas, prašymas, reikalavimas, siūlymas, teikimas, sutikimas teikti ar sutikimas priimti bet kokios formos atlygį, kuris galėtų būti vertinamas kaip priemonė paveikti rungtynių baigtį ar eigą ar bet koks kitoks bandymas sporto etiką ir / ar sąžiningo žaidimo principus pažeidžiančiu būdu daryti įtaką rungtynių baigčiai ar eigai, laikomas itin šiurkščiu Drausmės kodeksą ir rungtynių integralumą pažeidžiančiu neteisėtu elgesiu (tačiau klubo vykdomas savo žaidėjų ar savo oficialių asmenų oficialus skatinimas tokiu neteisėtu elgesiu nelaikomas). Dalyvis, atlikęs tokį neteisėtą elgesį, yra baudžiamas diskvalifikacija ir / arba bauda ir / arba draudimu dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje arba jam gali būti taikomos kitos Drausmės kodekse nustatytos sankcijos.

127 http://www.lff.lt/Lt/Drausminių_organų_dokumentai. Iš esmės kritiškai vertintini tam tikri kodekso juridinės technikos aspektai: konkrečiai tai, kad pačiame dokumente nėra nurodyta nei Kodekso patvirtinimo data, nei subjektas, patvirtinęs kodeksą.

128 *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 85-2566 (2000 10 11).

Šios formuluotės problemiškas pasireiškia potencialiu nesuderinamumu tarp plačios manipuliacijų sporto varžybomis (Neteisėtos įtakos darymo ar sutartų rungtynių) sampratos ir imperatyvu skirti (bet kokias) sankcijas – t. y. įskaitant baudą iki 200 000 Lt.¹²⁹ Pažymėtina, kad draudžiamas yra ne tik teisės normas, bet ir principus pažeidžiantis elgesys, o sankcijų skyrimas nėra drausminių organų diskrecija – sankcijos ne gali būti, bet yra skiriamos.

2. Futbolo klubo / komandos griežtoji atsakomybė.

44 str. 2 d. nustatyta, jog tuo atveju, kai šio straipsnio 1 dalyje nurodytą pažeidimą įvykdo arba pasikėsina įvykdyti žaidėjas ar kitas oficialus asmuo, klubas / komanda, kuriam priklauso žaidėjas ar oficialus asmuo, gali būti baudžiamas pašalinimu iš varžybų ir / arba perkėlimu į žemesnę lygą, ir / arba taškų atėmimu, ir / arba apdovanojimų (prizų, titulų, premijų ir pan.) atėmimu, taip pat tokiam klubui gali būti taikomos ir bet kurios kitos Drausmės kodekse nustatytos sankcijos; o 44 str. 5 d. numatyta, kad tuo atveju, kai pagal šio Drausmės kodekso straipsnio 3 dalį¹³⁰ sankcija yra skiriama žaidėjui ar oficialiam asmeniui, klubui / komandai, kuriam priklauso žaidėjas ar oficialus asmuo, *gali būti skiriama* iki 3 (trijų) taškų atėmimo sankcija ir / ar bauda iki 10 000 Lt (dešimt tūkstančių litų).

Egzistuoja du pagrindiniai šių nuostatų taikymo probleminiai aspektai. Pirma, griežtoji atsakomybė yra diskrecinio pobūdžio – ji gali, bet neprivalo būti taikoma. Kyla klausimas, kokiais atvejais ji turėtų būti taikoma – ar tai paliekama išimtinai drausminių organų diskrecijai, ar griežtosios atsakomybės taikymą gali apibrėžti kokie nors racionalūs kriterijai. Antra, nėra aiškaus santykio tarp Drausmės kodekso 44 str. 2 d., 44 str. 5 d. ir Drausmės kodekso 24 str. 5 d., kurioje numatyta, jog klubui gali būti taikomos sankcijos už klubo (klubo komandos) žaidėjų ar oficialių asmenų veiksmais padarytus pažeidimus. Kitaip tariant, neaišku, kam reikėjo patikslinti (išeitų – taikant specialiąsias normas), jog klubas atsako už 44 str. 1 ir 3 d. numatytus pažeidimus, jei egzistuoja bendroji norma, pagal kurią klubui

129 Drausmės kodekso 9 str. 1 d. nustatyta, kad bauda yra piniginė sankcija pažeidėjui, kuri negali būti didesnė nei 200 000 (du šimtai tūkstančių) litų, išskyrus Drausmės kodekse numatytas išimtis.

130 3. Tuo atveju, kai yra nustatoma, jog rungtynės buvo sutartos, rungtynių dalyviui, kurio elgesys rungtynių metu, atlikus rungtynių analizę, sudaro prielaidas daryti išvadą, jog toks rungtynių dalyvis galėjo padaryti šio Drausmės kodekso straipsnio 1 dalyje numatytą pažeidimą, yra skiriama iki 8 (aštuonių) rungtynių praleidimo (diskvalifikacijos) sankcija ir / ar draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje iki 3 (trijų) mėnesių.

gali būti taikomos sankcijos už *visus* žaidėjų ar oficialių asmenų veiksmais padarytus pažeidimus.

Istorinė ir lingvistinė aptariamų nuostatų analizė leistų daryti prielaidą, kad 44 str. 2 d. norma atsirado beveik pažodžiui išvertus 2011 m. FIFA drausmės kodekso 69 str. 2 d.,¹³¹ o 24 str. 5 d. – išvertus UEFA drausmės kodekso 8 str.¹³² (šią griežtąją klubo atsakomybę reglamentuojanti nuostata egzistavo ir ankstesnių redakcijų UEFA kodeksuose). Šių dviejų teisės aktų juridinė technika yra skirtinga: FIFA drausmės kodekse klubui tenkanti griežtoji atsakomybė įvardijama po atskiru pažeidimu, o UEFA kodekso pradžioje įtvirtinta bendra griežtosios klubo atsakomybės taisyklė. Beje, po pareigos pranešti pažeidimu (angl. *failure to comply*) FIFA kodekso 66 str. griežtoji klubo atsakomybė nėra įtvirtinta – turbūt dėl to, kad ši nuostata ir taip taikoma tik juridiniam asmeniui (asociacijai).¹³³ Taigi manytina, kad LFF Drausmės kodeksas atsirado išvertus du dokumentus, kurių nuostatos nebuvo identiškos, atitinkamai, atsirado normų nesuderinamumas (konkurencija) ir praktikoje iškilo svarbus klausimas, ar klubui gali būti taikoma atsakomybė už kitus 44 str. (t. y. ne tik už 44 str. 1 ir 3 d.) įtvirtintus pažeidimus, įskaitant ir už pareigos pranešti pažeidimą (44 str. 8 d. c punktas). Pažymėtina, kad įrodinėjimo prasme kur kas lengviau įrodyti nepranešimą nei pačias manipuliacijas, atitinkamai svarbu atsakyti į klausimą, ar Lietuvos futbolo klubas gali būti baudžiamas už savo narių atsisakymą bendradarbiauti su drausminėmis institucijomis.

3. Atsakomybė esant prielaidoms, kad rungtynės buvo sutartos.

44 str. 3 d. įtvirtinta, kad tuo atveju, kai yra nustatoma, jog rungtynės buvo sutartos, rungtynių dalyviui, kurio elgesys rungtynių metu, atlikus rungtynių analizę, sudaro prielaidas daryti išvadą, jog toks rungtynių dalyvis galėjo padaryti šio Drausmės kodekso straipsnio 1 dalyje numatytą pažeidimą, yra skiriama iki 8 (aštuonių) rungtynių praleidimo (diskvalifikacijos) sankcija ir / ar draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokiaje su futbolu susijusioje veikloje iki 3 (trijų) mėnesių. Esant faktiniam ar teisi-

131 Angl. *In the case of a player or official unlawfully influencing the result of a match in accordance with par. 1, the club or association to which the player or official belongs may be fined. Serious offences may be sanctioned with expulsion from a competition, relegation to a lower division, a points deduction and the return of awards.* <http://www.fifa.com/mm/document/affederation/administration/50/02/75/discoinhalte.pdf>.

132 UEFA Drausmės kodeksas, 2014 m. http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Regulations/uefaorg/UEFACompDisCases/02/11/23/49/2112349_DOWNLOAD.pdf.

133 Angl. *Any association that fails to fulfil its obligations in accordance with art. 65 shall be fined.*

niam pakartotinumui sankcijos padidintos iki ne mažesnės nei 10 (dešimties) rungtynių praleidimo (diskvalifikacijos) ir / ar baudos iki 20 000 Lt (dvidešimt tūkstančių litų), ir / ar draudimo dalyvauti tam tikroje ar bet kokiaje su futbolu susijusioje veikloje iki vienerių metų (44 str. 4 d.). Viena vertus, šių dviejų nuostatų problemiškas akivaizdus: esant tik manipuliacijų prielaidoms sudaroma galimybė bausti rungtynių dalyvį. Be to, nėra aiškios skirties tarp 44 str. 1 d. ir 3, 4 d., t. y. nepakankamai diferencijuojama, kokiais atvejais pažeidimas laikomas įrodytu (1 d.), o kokiais remiamasi prielaidomis (3 ir 4 d.). Antra vertus, pozityvu tai, kad 44 str. 3 ir 4 d. nustatomos didžiausios konkrečių (t.y. ne visų ir ne bet kokių) sankcijų ribos.

4. Atsakomybė už piktnaudžiavimą konfidencialia informacija.

44 str. 8 d. b punkte nustatyta, jog draudžiamas yra panaudojimas ar kitiems asmenims pateikimas bet kokios informacijos, kuri nėra viešai prieinama bei yra gauta (įgyta) dėl turimos padėties futbole, jei tai daro ar gali daryti žalą rungtynių ar varžybų integralumui.

Šios nuostatos taikymo keblumų praktikoje kol kas neiškilo, tačiau pabrėžtina, kad nuostatos problemiškas pasireiškia analogiškai kaip ir atsakomybės už nepranešimą atveju, t. y. pažeidimai nėra sugrupuoti pagal sunkumą ir jiems nėra numatytos atskiros sankcijų ribos: Drausmės kodekso 44 str. 9. dalyje numatyta, jog už atitinkamų draudimų pažeidimą gali būti taikoma *bet kokia* Drausmės kodekse numatyta sankcija.

5. Atsakomybė už informacijos, susijusios su manipuliacijomis, nepateikimą (nepranešimą) atsakingoms institucijoms.

44 str. 8 d. c punkte nustatyta, kad draudžiamas yra bet kokios žinomos informacijos, susijusios su šiame Drausmės kodekso straipsnyje numatytais pažeidimais ir draudimais, skubus ir savanoriškas nepateikimas LFF, ypač informacijos apie kreipimąsi į dalyvį atlikti / pažeisti šiame Drausmės kodekso straipsnyje numatytus pažeidimus / draudimus.

Suvokiant, kad tokia atsakomybė numatyta ir UEFA, ir FIFA drausmės kodeksuose, vis dėlto manytina, kad atsakomybė už neveikimą vėlgi negali būti siejama su bet kokiais sankcijomis. Turint omenyje, kad didžiausia bauda futbolo klubui yra 200 000 litų, sankcijų diferencijavimas turėtų būti prioritetas žingsnis. Tarptautiniame kontekste nepranešimo apie manipuliacijas aspektu reikšminga precedentinė byla, kurioje TSAT nusprendė, kad Ukrainos futbolo teisėjas O. Oriekhovas sąmoningai pažeidė (2008 m. redakcijos) UEFA drausmės kodekse numatytus (sąžiningo) elgesio principus ir (2003 m. redakcijos) pagrindinius teisėjų elgesio prin-

cipus, nes skubiai neinformavo UEFA apie įtartinų kontaktų egzistavimą. TSAT patvirtino UEFA sprendimą ir nusprendė, kad buvo įrodyta laikantis „nesant pagrįstų abejonių“ standarto, jog egzistavo pakartotiniai kontaktai tarp Olego Oriekhovo ir nusikalstamos grupės, įsivėlusios į manipuliacijas sporto varžybomis ir sukčiavimą lažybose, narių. Konkrečiai identifikuojant laiko momentą buvo įrodyta, kad su Olegu Oriekhovu buvo susisiekiama prieš ir po Bazelyje (Šveicarija) vykusių rungtynių, o su juo susisiekę asmenys jam siūlė pinigų mainais už manipuliacijas sporto varžybomis. TSAT atmetė Oriekhovo argumentus, kuriais jis paaiškino, jog jis nepranešęs apie minėtus ryšius dėl savo nepakankamo anglų kalbos mokėjimo ir todėl, kad nežinojęs, kam turėjęs pateikti atitinkamą informaciją. Svarbu pažymėti, kad TSAT nelaikė, jog reikia įrodyti, ar Oriekhovas iš tikrųjų manipuliuojo varžybomis Bazelyje 2009 m. lapkričio 5 d., taip pat ar jis iš tikrųjų už tai gavo materialios naudos. Vertindamas UEFA skirtą sankciją, TSAT padarė išvadą, kad, esant tokioms aplinkybėms, draudimas Oriekhovui visą gyvenimą dalyvauti su futbolu susijusioje veikloje buvo proporcinga sankcija.¹³⁴

Teisės aktai, kuriais remiantis teisėjui buvo skirta minėta sankcija, buvo tokie: 2008 m. redakcijos UEFA drausmės kodekso 5 str. 1 d., kurioje nustatyta, kad asociacijos, klubai, žaidėjai, oficialūs asmenys ir nariai turi elgtis atsižvelgdami į lojalumo, sąžiningumo ir sportinio meistriškumo principus; 5 str. 2 d. pateikiamas nebaigtinis atitinkamus principus pažeidžiančio elgesio sąrašas. J sąrašo punkte įtvirtinta, kad principus pažeidžia tas, kas veikia taip, kad tikėtinai daroma netinkama įtaka mačo eigai ar baigčiai.¹³⁵ Pagrindiniuose teisėjų elgesio principuose,¹³⁶ 6 punkte, *inter alia*, numatyta, jog teisėjas, kuris yra kyšininkavimo ar pasikėsinimo kyšininkauti „taikiny“ , turi iš karto apie tai pranešti UEFA.

Kritiškai vertinant teisinį pagrindą, pagal kurį buvo nubaustas Ukrainos teisėjas, galima daryti išvadą, kad iš principo teisėjas buvo nuteistas už neveikimą – t. y. už tai, kad nepranešė kompetentingoms institucijoms apie tikėtinas manipuliacijas. Pažymėtina, jog pati teisėjo *veika* buvo labiau drausminio, t. y. ne kriminalinio, pobūdžio. Pavyzdžiui, pagal LR BK 238 str. 1 d. yra baudžiamas nepranešimas tik apie labai sunkų nusikaltimą. Stambaus masto kyšininkavimas gali būti tik sunkus nusikaltimas, tačiau

134 CAS 2010/A/2172 Mr Oleg Oriekhov v/UEFA , 70–73, 84 paragrafai.

135 2008 m. UEFA Drausmės kodeksas. http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Regulations/uefa/Others/72/95/88/729588_DOWNLOAD.pdf.

136 2003 m. Pagrindiniai elgesio principai futbolo teisėjams. <http://www.uefa.com/newsfiles/30463.pdf>.

ne labai sunkus¹³⁷, atitinkamai nepranešimas apie kyšininkavimą nėra baudžiamas pagal LR BK. Pripažįstant, kad LR BK reglamentavimas yra tik konkrečios TSAT bylos iliustracija, vis dėlto manytina, kad tokia iliustracija gana aiškiai liudija, jog veiksmai, už kuriuos teisėjas buvo nubaustas, vargiai gali būti priskiriami baudžiamajai teisei. Atitinkamai teigti, jog pažeidimas buvo įrodytas „nesant pagrįstų abejonų“¹³⁸, yra šiek tiek deklaratyvu, nes pati veika buvo ne baudžiamojo pobūdžio. Šiuo aspektu pažymėtina, kad, kitaip nei veiką, skirtą sankciją galima laikyti baudžiamąja, ypač LR BK kontekste. Kodekso 68² str. 2 d. įtvirtinta, kad teisė dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla gali būti atimama nuo vienerių iki penkerių metų. Atitinkamai manytina, kad draudimas visą likusį gyvenimą užsiimti su futbolu susijusia veikla yra labiau baudžiamojo nei drausminio pobūdžio.

1.3.3. Apgaulės sporto srityje įrodinėjimo standartai ir metodai

*„Kalbant su paprastu žmogumi, – aiškino seklys Watsonui, – svarbiausia niekada neparodyti, kad tau labai rūpi ką nors iš jo išpešti. Jei jis tai pajus, tylės kaip žuvis. Jei klausaisi tarsi tarp kitko, kaip ką tik aš bandžiau nuduoti, gali sužinoti viską, ko tik nori.“*¹³⁹

Šiame skyriuje nagrinėjami apgaulės sporto srityje įrodinėjimo standartai ir metodai atidedant į šalį jau išnagrinėtą „klasikinę“ griežtosios atsakomybės doktriną dopingo vartojimo kontekste. Nagrinėjama problematika glaudžiai susijusi su teisine atsakomybe už apgaulę sporto srityje: ir teorine, ir ypač praktine prasme svarbu nuodugniai išanalizuoti procesą,

137 Pagal LR BK 11 str. 6 d., labai sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo. Pagal 11 str. 5 d., sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo. LR BK 225 str. 3 d. numatyta, kad valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai pažadėjęs ar susitaręs priimti arba reikalavęs ar provokavęs duoti, arba priėmęs didesnės negu 250 MGL vertės kyšį už teisėtą ar neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų. Taigi sunkiausias formos kyšininkavimas kvalifikuojamas kaip sunkus, tačiau ne kaip labai sunkus nusikaltimas.

138 *„Po rūpestingo faktų tyrimo ir atsižvelgiant į sutampančias įrodymų gijas, teismas padarė išvadą, kad Apeliantas kelis kartus prieš ir po mačo kontaktavo su nusikalstamos grupuotės, įsitraukusios į manipuliacijų varžyboomis ir lažybinių sukčiavimų, nariais. Teismo požiūriu tokią išvadą galima padaryti ne tik laikantis patenkinamos satisfakcijos įrodinėjimo standarto, bet ir laikantis „nesant pagrįstų abejonų“ įrodinėjimo standarto.“* CAS 2010/A/2172 Mr Oleg Oriekhov v UEFA, 70 paragrafas.

139 Konnikova M. *Mąstyti kaip Šerlokas Holmsas. Kaip veikia protas*. Vilnius, 2014, p. 284.

kaip atitinkama atsakomybė gali būti *taikoma*. Svarbu pažymėti, kad, remiantis TSAT jurisprudencija, įrodinėjimo standartai su dopingu susijusių pažeidimų ir su manipuliacijomis susijusių pažeidimų aspektu yra tokie patys: pasak teismo, turint omenyje draudžiamo elgesio prigimtį ir didelę kovos su korupcija svarbą, taip pat atsižvelgiant į ribotas drausminių sporto institucijų tyrimo galimybes, lyginant jas su teisėsaugos institucijomis, manipuliacijų sporto varžybomis atvejai turi būti tiriami analogiškai kaip antidopingo taisyklių pažeidimų atvejai – todėl aplinkybės turėjusios būti įrodytos laikantis patenkinamos satisfakcijos įrodinėjimo standarto, atsižvelgiant į konkretaus nagrinėjamo pažeidimo sunkumą.¹⁴⁰

Minėtas patenkinamos satisfakcijos standartas reiškia daugiau už tikimybių balansą, bet mažiau už standartą nesant pagrįstų abejonių, t. y. reikalaujamas kvazibaudžiamasis įrodinėjimo standartas. Teorijoje labiau linkstama prie baudžiamojo standarto (nes taip tinkamiau užtikrinamos atletų procesinės teisės) – praktikoje labiau prie civilinio (nes tai leidžia efektyviau veikti visai sistemai). Susijusi byla šiuo metu laukia savo atomazgos EŽTT didžiojoje kolegijoje, kur Šveicarijos sportininkė Claudia Pechstein ginčija drausminių institucijų sprendimus ŽTK 6 str. 1 ir 2 d. – teisės į teisingą teismą ir nekaltumo prezumpcijos – kontekste.¹⁴¹

Konkrečią patenkinamos satisfakcijos standarto raišką iliustruoja rezonansinė TSAT byla¹⁴², kurioje UEFA, įrodinėdama manipuliacijas varžybomis, rėmėsi lažybų eksperto K. Dhonto ataskaita, taip pat liudytojų, stebėjusių mačą ar mačusių „Pobedos“ futbolininkus, statančius už savos komandos pralaimėjimą Skopjės lažybų punktuose, parodymais. UEFA taip pat atsižvelgė į žiniasklaidos pranešimus, kuriuose buvo paskelbti gandai, kad „Pobedos“ ir „Pyuniko“ mačas buvo sutartas.¹⁴³ UEFA teigė, kad Zabrcanecas prisistatė kaip mačo manipuliuotojas, taip pat buvo paminėtas liudytojo pareiškimas, jog Zabrcanecas mačo metu pripažino žinojęs apie manipuliacijas. TSAT taip buvo įtikintas (ir įsitikinęs), kad „Pobedos“ ir „Pyuniko“ mačais, vykusiais 2004 m. birželį, buvo manipuluojama. Įsitikinimas, pasak TSAT, visų pirma, buvo pagrįstas eksperto K. Dhonto, kuris dirbo Anglijos lažybų rinkoje daugiau nei 25 metus, ataskaita ir jo supranta-

140 CAS 2009/A/1920 FK Pobeda, Aleksandar Zabrcanec, Nikolce Zdraveski v/ UEFA, 85 paragrafas.

141 *Claudia Pechstein v. Switzerland* (no. 67474/10, p. 6.) http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Switzerland_ENG.pdf.

142 CAS 2009/A/1920 FK Pobeda, Aleksandar Zabrcanec, Nikolce Zdraveski v/ UEFA.

143 Ten pat, 33 paragrafas.

mais bei patikimais paaiškinimais.¹⁴⁴ Taigi būta pakankamai įtikinamų įrodymų apie manipuliacijas konkrečiu futbolo maču, nors vėlgi (kaip ir 1.3.2 skyriuje aptartos Ukrainos teisėjo O. Oriekhovo bylos atveju) pažymėtina, kad pati atitinkamos veikos sudėtis buvo gana abstrakti. Tuo metu galiojo 2004 m. UEFA drausmės kodeksas,¹⁴⁵ kurio 5 str. buvo įtvirtinti lojalumo, integralumo ir sportinio meistriškumo principai; Zabrcanecas buvo pripažintas pažeidęs šiuos principus, t. y. jis buvo nubaustas ne už manipuliacijas konkrečiomis varžybotomis, bet už principų pažeidimą. Teisinio aiškumo požiūriu atitinkama situacija negali būti vertinama teigiamai. Vėliau, tiesa, UEFA kodeksas buvo tobulinamas ir 2013 m. įvesta konkreti manipuliacijų sporto varžybotomis sudėtis, atitinkamai šiuo metu su futbolu susiję asmenys gali būti baudžiami tiesiogiai už manipuliacijas.

Kalbant apie Lietuvos realijas ir dabartinį LFF drausmės kodekso¹⁴⁶ reglamentavimą, pažymėtina, kad kodeksas pats savaime nustato santykiškai negriežtus įrodinėjimo standartus. Tokia išvalga gali būti daroma remiantis tuo, kad nenumatoma šalių informavimo pareiga, yra tik proceso šalių teisė susipažinti su bylos medžiaga, numatyta 63 str. 1 d. Be to, LFF drausmės organų sprendimai, remiantis LFF drausmės kodekso 71 str. 5 d., gali būti priimami be motyvų, motyvuojamąją dalį šalių reikalavimu pateikiant vėliau. Atitinkamas reglamentavimas liudija, kad procesiškai teisinis reglamentavimas futbolo sporte gali sudaryti prielaidas pažeisti teisę į teisingą teismą.

Nuo įrodinėjimo standartų pereinant prie įrodinėjimo metodų (įrodinėjimo priemonių), pažymėtina, kad metodai ir standartai yra glaudžiai susiję: kuo labiau varžantis metodas taikomas, tuo (bent jau teoriškai) griežtesnio įrodinėjimo standarto turėtų būti laikomasi.¹⁴⁷ Aiškumo dėlei monografijoje išskiriamos keturios įrodinėjimo metodų rūšys: 1) draudžiamų medžiagų ir metodų ar kitų daiktų krata ir poėmis; 2) elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas; 3) įtariamųjų ir liudytojų apklausos ir prisipažinimai; 4) nusikalstamos veikos (ar kito teisės pažeidimo) imitacijos modelis.

144 CAS 2009/A/1920 FK Pobeda, Aleksandar Zabrcanec, Nikolce Zdraveski v/ UEFA, 89 paragrafas.

145 UEFA drausmės kodekso 2004 m. redakcija: http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Tech/uefaorg/General/01/97/23/49/1972349_DOWNLOAD.pdf.

146 Kaip jau minėta, šis kodeksas reglamentavimo atžvilgiu yra išsamiausias.

147 Įrodinėjimo standarto santykį su įrodinėjimo metodais autorė pirmąkart yra tyrus šioje mokslinėje publikacijoje: Zaksaitė S., Radke H. The interaction of criminal and disciplinary law in doping-related cases. *The International Sports Law Journal*. Volume 14, Issue 1-2 (2014), p. 115–127.

1. Draudžiamų medžiagų ir metodų ir kitų daiktų krata ir poėmis.

Iš esmės drausminiai organai¹⁴⁸ savo iniciatyva neturi teisės daryti kratos atletų gyvenamosiose patalpose. Ši teisė priklauso tik teisėsaugos institucijoms. Tačiau praktiškai jei, pavyzdžiui, antidopingo pareigūnai, testuodami atletą, pastebi įtartinų medžiagų ar įtartinos įrangos, jie gali apie tai pranešti antidopingo agentūrai, o agentūra gali nubausti atletą už disponavimą draudžiamomis medžiagomis ir metodais. Svarbu pažymėti, kad disponavimo gali ir neužtekti tam, kad būtų konstatuotas pažeidimas. Turi būti tam tikras žinojimo ar tyčios elementas, *i. e.* asmuo turi žinoti, kad jis laiko konkrečią uždraustą medžiagą ar metodą. Kaip TSAT nurodė Frencho byloje – turėjo būti tam tikras įrodymų slenkstis, kad Frenchas žinojo, jog jis laiko eGH (ekvino augimo hormoną), o to būtent nebuvo nustatyta.¹⁴⁹ Lietuvos kontekste aktuali „paralelinė“ teismų praktika, susijusi su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis: kaltinant ką nors neteisėtu laikymu, visada reikia įrodyti, jog kaltininkas iš tiesų disponavo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, t. y. turėjo galimybę spręsti laikomo daikto likimą, be to, identifikavo save kaip šio daikto turėtoją. Pasak A. Gutausko, tai ypač svarbu įrodyti, kai medžiagos randamos neutralioje teritorijoje arba kai jos laikomos būste, kuriame gyvena ir kiti asmenys.¹⁵⁰

Manipuliacijų sporto varžybomis atveju krata ir poėmis taip pat gali būti atliekami drausmės institucijų, antai LFF drausmės kodekso 67 str. 1 d. nurodyta, kad drausminiai organai ar jo paskirti drausminių organų nariai turi teisę (...) atlikti patikrinimus vietoje ir kitus reikiamus pažeidimo tyrimui atlikti veiksmus. Dalyviai privalo vykdyti drausminių organų nurodymus, susijusius su tyrimo veiksmų atlikimu, netrukdyti atlikti tyrimo veiksmus bei sudaryti tinkamas sąlygas tyrimo veiksmams atlikti. Už šių

148 Nagrinėjamame kontekste drausminiais organais laikomos ir antidopingo agentūra, ir konkrečios sporto federacijos drausminės institucijos, pavyzdžiui, tyrimo komitetai ar drausmės komitetai.

149 „*Lieka (neatsakytas) klausimas, kaip pas French atsirado 13 eGH indai. French advokatas aiškino, kad dviratininkas gyveno koledžo tipo bendrabutyje, kuriame būdavo paliktos atvertos durys ir bet kas galėjęs įeiti į kambarį ir padėti indus. Būta įrodymų, kad Dajka neretai užeidavo į French kambarį jam nesant; taip pat būta įrodymų, jog Eadie užėjo į French kambarį (irgi tuo metu, kai French nebuvo) tarp 2003 m. lapkričio 25 ir 2003 m. gruodžio 2 d. Taip pat būta įrodymų dėl nuplėštų nuo indų etikečių, šis veiksmas gali liudyti, jog eGH buvo vartojamas slapta, ir kad French nežinojęs, jog jis laiko būtent eGH.*“
CAS 20041A/65, Mr Mark French vs Australian Sports Commission and Cycling Australia, 89 paragrafas. https://www.asada.gov.au/publications/rules_and_violations/CAS/CAS_French.pdf.

150 Gutauskas A. Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo problemos teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2013, 20 (2), p. 779.

reikalavimų pažeidimų dalyviams gali būti skiriamos šiame Drausmės kodekse numatytos sankcijos.

2. Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas. Ši teisė paprastai priklauso tik teisėsaugos institucijoms ir ja buvo pasinaudota tyrimo Bochume metu, kai policija, klausydama tam tikrų asmenų pokalbių, kartu (atsitiktinai) išgirdo ir apie manipuliacijas sporto varžybomis. Per pasiklausymus sužinotą informaciją vėliau policija perdavė drausminėms institucijoms. Informacija pripažinta labai vertinga įrodinėjimo požiūriu: TSAT nurodė, kad telefono išklotinių, gautų iš Bochumo kriminalinės policijos, išrašai kartu su kitais įrodymais ir liudijimais yra ypač inkriminuojantys, nes jie sukuria įtikinamą ryšį tarp to, kas buvo pasakyta telefonu, ir to, kas vyko per mačą Bazelyje. Todėl, būdamas pasikėsimo kyšininkauti adresatu, apelianas turėjo pareigą apie tai nedelsdamas pranešti UEFA, bet to jis nepadarė.¹⁵¹

Antra vertus, netgi ir tokią intervencinę priemonę gali naudoti patys drausminiai organai, padedami teisėsaugos. Pavyzdžiui, USADA (Jungtinių Amerikos Valstijų antidopingo agentūra) oficialiai patikrino elektroninį susirašinėjimą tarp Dr. Ferrari sūnaus ir L. Armstrongo, nors baudžiamasis persekiojimas dėl Armstrongo nusikalstamų veikų Jungtinėse Valstijose buvo nutrauktas. Elektroniniai laišakai buvo gauti iš Italijos policijos.¹⁵² O Amos Adamu byloje,¹⁵³ kurioje slapti pasiklausymai buvo padaryti žurnalistų bandant atskleisti korupcinį elgesį, TSAT teigė, kad kolegija nesivadovaus baudžiamąjį proceso įrodinėjimo standartais svarstydamą, ar įrodymus vertinti kaip tinkamus. Maža to, kolegija eksplicitiškai nurodė, kad neteisėto elgesio atskleidimas – nesvarbu, ar tai korupcija, dopingas, ar manipuliacijos sporto varžybomis – vargu ar gali nebūti viešojo intereso sritis,¹⁵⁴ o būtent viešasis interesas legitimavo atitinkamų įrodymų priimtinumą.

Taigi, turint omenyje šiuolaikines realijas, visai įmanoma, kad elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę gali vykdyti ir

151 CAS 2010/A/2172 Mr Oleg Oriekhov v UEFA, 70 paragrafas.

152 United States Anti-Doping Agency v. Lance Armstrong. Reasoned decision of the United States Anti-doping Agency on disqualification and ineligibility, <http://d3epuodzu3wuis.cloudfront.net/ReasonedDecision.pdf>, p. 83–84.

153 “*The specificity of the case lies in the fact that the Appellant was filmed and recorded by hidden cameras and recorders, while meeting twice with undercover Sunday Times journalists.*” CAS 2011/A/2426 Amos Adamu v/ FIFA. http://www.tas-cas.org/d2wfiles/document/5790/5048/0/Award20242620_FINAL_.pdf, 2 paragrafas.

154 CAS 2011/A/2426 Amos Adamu v/ FIFA. http://www.tas-cas.org/d2wfiles/document/5790/5048/0/Award20242620_FINAL_.pdf, 68 paragrafas.

drausmės institucijos, o, pavyzdžiui, Teniso antikorpupcinėje programoje atitinkamos teisės yra suteiktos jau ir eksplicitiškai. Programos F skyriaus (tyrimai ir procesas) 2 dalies c punkte teigiama, kad jeigu manoma, jog buvo padarytas antikorpupcinis pažeidimas, drausmės institucija gali pareikalauti iš įtariamo asmens bet kokios informacijos, susijusios su korpupciniu pažeidimu, įskaitant (bet neapsiribojant) išsiųstas ir gautas *sms* žinutes, kompiuterius, sunkiuosius diskus, banko išrašus, interneto paslaugų išrašus ir kitas elektroninės informacijos saugojimo priemones.¹⁵⁵

3. Įtariamųjų ir liudytojų apklausos ir prisipažinimai. Drausminiai organai gali plačiai taikyti šį įrodinėjimo metodą, pavyzdžiui, minėtame LFF drausmės kodekso 67 str. 1 d. nurodyta, kad drausminiai organai ar jo paskirti drausminių organų nariai turi teisę reikalauti dalyvių pateikti turimus įrodymus, kviesti ir apklausti dalyvius bei kitus asmenis drausminių organų posėdžiuose ar kitose vietose. Šis metodas buvo taikytas, be kita ko, minėtoje rezonansinėje Oriekhovo byloje: apeliantas Oriekhovas, paklaustas, kodėl jis nepranešęs apie pasiūlymus manipuliuoti varžybomis UEFA, teigė manęs, kad tai ne itin svarbu, nes pasiūlymas nebuvo pakankamai tikslus. Jis taip pat teigė nežinojęs, ką reiktų informuoti iš UEFA. Be to, jis bijojęs paskelbti tokią informaciją dėl grėsmės savo šeimai. Apeliantas pri(si)pažino, kad jis turėjo pranešti UEFA apie tai, kad jam buvo siūlyta manipuliacijų galimybė, bet neigęs, kad jam buvo siūlyta arba jis buvo gavęs pinigų už mačą, žaistą Bazelyje 2009 m. lapkričio 5 d.¹⁵⁶ Pažymėtina, jog nagrinėjamas metodas TSAT praktikoje pripažįstamas svarbiu ir liudytojų atžvilgiu: nedalyvavimas apklausoje gali turėti svarias teises pasekmes, pavyzdžiui, UEFA paskirta Zdraveski diskvalifikacija TSAT buvo panaikinta remiantis tuo, kad TSAT arbitrai nerado „patenkinamos satisfakcijos“ įrodymų dėl kapitono kaltės. Vieninteliai pateikti įrodymai buvo gandų pobūdžio pareiškimai (angl. *hearsay*), pateikti asmens, atsisakiusio liudyti TSAT posėdžio metu.¹⁵⁷

Įdomu tai, kad liudytojų parodymai gali būti pripažinti patikimais (ir baudžiamojo, ir drausminio proceso prasme), neatsižvelgiant į galutinį teis-

155 Tennis Anti-corruption Program (2014), <http://www.tennisintegrityunit.com/download-file/download-TACP.pdf>

156 CAS 2010/A/2172 Mr Oleg Oriekhov v UEFA, 12 paragrafas.

157 Colantouni L. Match Fixing In International Sports: Recent Issues And TAS/CAS Cases. *International Sports Law Review/Pandektis*, 2014, Vol. 10 (3-4), p. 358-363, taip pat CAS 2009/A/1920 FK Pobeda, Aleksandar Zabrcanec, Nikolce Zdraveski v/ UEFA, 107-109 paragrafai.

mo sprendimą. Pavyzdžiui, net jeigu apkaltinamasis nuosprendis Dr. Ferrari (Italijos sporto gydytojui, konsultavusiam daugybę dviratininkų, įskaitant ir L. Armstrongą) buvo panaikintas dėl senaties, Italijos Aukščiausias Teismas nurodė, kad „*būta aiškių ir objektyvių įrodymų dėl Dr. Ferrari atsakomybės už sportinį sukčiavimą ir antidopingo taisyklių pažeidimą, konkrečiai – už neteisėtą draudžiamų medžiagų recepto išrašymą atletams*“. Todėl F. Simeoni parodymai dėl Dr. Ferrari ištraukimo į dopingą buvo vertinti kaip patikimi Italijos teisinėje sistemoje.¹⁵⁸ USADA taip pat gavo rašytinius F. Simeoni parodymus, kuriuose jis liudija, jog Dr. Ferrari pataręs jam, kaip vartoti EPO ir andriolą.¹⁵⁹

Precedentinėje byloje, nagrinėtoje Lietuvos Respublikoje, šis metodas taip pat buvo taikytas: 2014 m. birželio 16 d. vyko D. V. (inicialai pakeisti) apklausa, kurios metu D. V. nurodė (prasitarė), jog prieš LFF smscredit.lt A lygos rungtynes, vykusias 2014 m. gegužės 7 d., jis buvęs informuotas, jog šios rungtynės yra sutartos. D. V. nepateikė jokių paaiškinimų, kodėl nepranešęs apie manipuliacijas varžybomis. LFF AK papildomai surinkus įrodymus – apklausus du asmenis – asmenys (liudytojai) patvirtino, kad D. V. prasitarė, jog jis buvęs informuotas apie manipuliacijas.¹⁶⁰

Šiuo atveju kyla klausimas dėl įrodinėjimo standartų ir skirtumo tarp apklausų baudžiamajame procese ir drausminiame procese. Vienas iš pagrindinių šių procesų skirtumų yra tas, kad drausminiame procese nėra užtikrinama teisė tylėti. Kitaip tariant, drausminiame procese negalioja „savęs nekaltinimo“ principas. Pavyzdžiui, pagal Italijos antidopingo teisę atletas turi pareigą atsakyti į kaltinimus ir klausimus.¹⁶¹ Kaip nurodė TSAT minėtoje Amos Adamu byloje, drausminės institucijos neprivalo laikytis baudžiamajame procese reikalaujamo įrodinėjimo standarto, bet jos turi laikytis bendrųjų teisės principų.¹⁶² Šiuo atžvilgiu gana deklaratyviai atrodo USADA pareiškimas Armstrongo byloje: esą sportininko kaltė buvo įrodyta laikantis baudžiamojo „nesant pagrįstų abejonių“ standarto, tačiau kartu

158 United States Anti-Doping Agency v. Lance Armstrong. Reasoned decision of the United States Anti-doping Agency on disqualification and ineligibility, <http://d3epuodzu3wuis.cloudfront.net/ReasonedDecision.pdf>, p. 93.

159 Ten pat, p. 91.

160 Lietuvos futbolo federacijos Apeliacinio komiteto bylos Nr. 3/2014 medžiaga.

161 Soek J. *The strict liability principle and the human rights of athletes in doping cases*. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2006, p. 335.

162 Amos Adamu v/ FIFA, CAS 2011/A/2426, http://www.tas-cas.org/d2wfiles/document/5790/5048/0/Award20242620_FINAL_.pdf, 62, 74 paragrafai.

jam nebuvo suteikta teisė tylėti darant išvadą, jog teisės atremti kaltinimus (įrodymus) atsisakymas reiškia kaltės pripažinimą.¹⁶³ Manytina, jog šie du USADA teiginiai vienas kitam šiek tiek prieštarauja ir *de jure* sportininko kaltė buvo įrodyta laikantis drausminio, o ne baudžiamojo standarto.

4. Nusikalstamos veikos imitacijos modelis ir slaptųjų agentų naudojimas. Pagal EŽTT jurisprudenciją, kurioje buvo nagrinėtas slaptųjų agentų naudojimas atskleidžiant prekybą narkotinėmis medžiagomis, šis metodas apribotas tam tikromis (pagrindinėmis) sąlygomis: 1) pažeidimas negali būti provokuojamas teisėsaugos institucijų; 2) turi būti pakankamai informacijos, implikuojančios, kad ir be institucijų intervencijos pažeidimas būtų buvęs padarytas.¹⁶⁴ Lietuvos teismai formuluoja tokius pačius kriterijus, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija padarė išvadą, jog „nagrinėjamoje byloje duomenys patvirtina, kad nusikalstamas veikas (...) G. S. būtų padaręs ir be valstybės pareigūnų įsikišimo, nes iš bylos duomenų matyti, kad neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis jam buvo įprasta veikla. Ji buvo pradėta iki patvirtinant nusikalstamos veikos imitacijos modelį. Asmuo, kuriam taikomas anonimiškumas, buvo tik vienas iš narkotinių bei psichotropinių medžiagų *pirkėjų, todėl (...) nusikalstamų veiksmų imitavimu buvo tik „prisijungiama“ prie daromų nusikaltimų*“¹⁶⁵.

Paradoksalu, tačiau minėta Amos Adamu byla net ir tokį ar panašų metodą iš principo legitimuoja ir sudaro galimybes jį taikyti ne tik teisėsaugos institucijoms. Minėtoje byloje slapta tyrimas buvo atliktas „Sunday Times“ žurnalistų, neatskleidusių savo tapatybės ir besielgusių taip tarsi jie būtų buvę lobistai, dirbantys privačiai bendrovei, nusamdytai grupės JAV

163 United States Anti-Doping Agency v. Lance Armstrong. Reasoned decision of the United States Anti-doping Agency on disqualification and ineligibility (2012), p. 88. (angl. *Armstrong's refusal to testify and his refusal to confront the evidence against him leads to a strong inference that Armstrong doped exactly as charged by USADA*).

164 *Teixeira de Castro v. Portugal* no. 44/1997/828/1034, paragrafai 38–39.

165 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-202/2013, 80 paragrafas. „Iš byloje surinktų duomenų matyti, kad liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, **neįtikinėjo, neskatino, kitokiais veiksmais nekurstė** G. S., kad šis parduotų jam narkotinių ir psichotropinių medžiagų. (...) Prekių nelegalumas lėmė tai, kad apie jas buvo stengiamasi kalbėti užmaskuotai, nenaudojant narkotinių ir psichotropinių medžiagų tikrųjų pavadinimų, o ta užmaskuota kalba G. S. buvo visiškai priimtina ir suprantama. Iš bylos medžiagos matyti, kad šių nusikalstamų sandorių dalyviai po įvykusio sandorio aptardavo kito sandorio galimybes. Kasatorius G. S. skunde nepagrįstai teigia, kad iniciatyvą dėl kito susitikimo visada rodydavo tik liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas.“ Taip pat: Gutauskas A. Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo problemos teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2013, 20 (2), p. 783.

bendrovių, siekiančių užsitikrinti sandorius tam, kad neoficialiai paremtų JAV futbolo federacijos pasiūlymus dėl 2018 m. ir 2022 m. FIFA pasaulio taurės. Taigi iš principo žurnalistai dirbo kaip slaptieji agentai, todėl TSAT jurisprudencija atveria kelią šį metodą taikyti ne tik teisėsaugos institucijoms, bet ir „mažiau statutiniam“ asmenims, pavyzdžiui, žurnalistams ir drausmės institucijų pareigūnams.

Įdomu tai, kad praktikoje „primityvūs“ (t. y. teisėsaugos institucijų nesankcionuoti) slaptieji agentai išties yra naudojami, tikėtina, siekiant užkirsti kelią galimai įvyksiančioms manipuliacijoms sporto varžybose. Autorės atlikto interviu metu vienoje iš Didžiosios Britanijos lažybų bendrovių dirbantis jauno amžiaus bukmekeris atskleidė, kad tokie agentai turi specialų pavadinimą – „žiurkės“: „yra tokių informatorių, kurie pateikia, kas vyksta, koks judėjimas ir susidomėjimas tarp žmonių“. Į klausimą, ką bendrovė daro su „žiurkės“ surinkta informacija, bukmekeris paprastai atsakė, jog „surinktą informaciją atiduodam aukštesniems už mus, ir jie jau sprendžia viską“.¹⁶⁶

Apibendrinant apgaulės sporto srityje įrodinėjimo metodus, matyti, kad iš principo apgaulės sporto srityje įrodinėjimo metodai artėja prie baudžiamojo proceso įrodinėjimo priemonių, atitinkamai keltinas klausimas dėl kvazibaudžiamosios teisės tiriant atitinkamus pažeidimus ir tinkamo proceso principų užtikrinimo. Apgaulė sporto srityje gali būti įrodinėjama santykinai veiksmingai pasitelkiant abi teisės šakas – baudžiamąjį procesą ir drausminį procesą. Drausminės institucijos gali perimti įrodymus iš teisėsaugos institucijų; tokią galimybę sutvirtina ir globalios iniciatyvos: 2006 m. Interpolas ir WADA įsipareigoja dirbti kartu kovojant su dopingo prekyba, o 2008 m. patvirtintas Supratimo tarp šių dviejų organizacijų memorandumas, ypač pabrėžiant įrodymų rinkimą ir dalijimąsi informacija.¹⁶⁷ 2011 m. atitinkamas bendradarbiavimas užsimezgė tarp Interpolo ir FIFA.¹⁶⁸

Baudžiamosios ir drausminės teisės santykio aspektu turėtinos omenyje ir jau minėtos atgrasančios sankcijos – pavyzdžiui, LFF 2013 m. Drausmės kodekso 9 str. 1 d. nustatyta, jog bauda – pinigine sankcija pažeidėjui, kuri negali būti didesnė nei 200 000 (du šimtai tūkstančių) litų, išskyrus

166 Interviu su bukmekeriu-lažybų bendrovės darbuotoju (LŽ2). Interviu data: 2014 m. gruodžio 23 d.

167 Plačiau apie WADA bendradarbiavimą su Interpolu: <https://www.wada-ama.org/en/what-we-do/investigation-trafficking/trafficking/interpol-cooperation> [žiūrėta 2014 10 22].

168 Plačiau: Misra A., Anderson J., Saunders J. Safeguarding Sports Integrity Against Crime and Corruption: An Australian Perspective. *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement and Prevention Strategies*. Ed. Haberfeld M. R., Sheeman D. Springer, 2013, p. 136.

Drausmės kodekse numatytas išimtis. Šiuo atžvilgiu turi būti ieškoma pusiausvyros tarp efektyvumo ir žmogaus teisių, ypač turint omenyje teisę į teisingą teismą remiantis ŽTK 6 str. Taigi manytina, kad kuo griežtesnė sankcija už pažeidimą yra numatyta, tuo atidesnis turėtų būti įrodinėjimo procesas. Taip pat pabrėžtina, kad sporto teisės aktuose įtvirtintos sankcijos negali būti taikomos automatiškai, o turi būti reguliuojamos ir personalizuojamos, t. y. keičiamos atsižvelgiant į pažeidimo rimtumą, kaltės laipsnį, amžių ir kitas aplinkybes.¹⁶⁹ Griežtesnis įrodinėjimo standartas nebūtinai reiškia formalius skirtumus – tarkime, nebūtina eksplicitiškai suteikti daugiau procesinių teisių sportininkui, įtariamam manipuliacijomis. Griežtesnis standartas praktine prasme reiškia didesnę kruopštumą, didesnę surinktų rodymų įtikinamumą, – tokį, kuris keltų kuo mažiau abejonių dėl pažeidėjo kaltės. Teisės teorijos ir filosofijos požiūriu atitinkami praktiniai sprendimai primena teisinę fikciją – kai *de facto* taikomas baudžiamasis standartas, o *de jure* – drausminis.

169 Plačiau: Costa J. P. *Legal opinion regarding the draft World Anti-Doping Code*, 2013, p. 8. <https://wada-main-prod.s3.amazonaws.com/resources/files/WADC-Legal-Opinion-on-Draft-2015-Code-3.0-EN.pdf>.

2. Apgaulės sporto srityje kriminologinė charakteristika

Atskleidus apgaulės sporto srityje koncepciją bei ištyrus teisinės atsakomybės už apgaulę taikymo problemas, pereinama prie apgaulės sporto srityje kriminologinės charakteristikos, kuri apima jo socialinio sąlygotumo bei prevencijos dimensijas. Taigi siekiant kriminologiškai ištirti apgaulės sporto srityje, reikia nustatyti, kaip apgaulė pasireiškia konkrečiose sporto šakose, kas šį reiškinį sąlygoja ir kas galimai padėtų užkirsti tam kelią.

2.1. Teorinės ir empirinės studijos, paaiškinančios apgaulės sporto srityje sąlygojančius veiksniai

*Gyveno vienas rudaplaukis žmogus, kuris neturėjo akių ir ausų. Jis neturėjo ir plaukų, todėl rudaplaukiu buvo vadinamas sąlygiškai.*¹⁷⁰

Šiame skyriuje apgaulės sporte socialinis sąlygotumas nagrinėjamas remiantis (kriminologinėmis) teorijomis, empiriniais tyrimais, autorės išvalgomis ir ekspertų vertinimais. Monografijoje siekiama pristatyti tas studijas, kurių išvalgos aktualios sporto sričiai: funkcionalizmą, diferencinių asociacijų, subkultūrų ir stigmatizacijos teorijas, sportininkų asmenybės tyrimus, tam tikrus P. Bourdieu sporto sociologijos aspektus, dramaturgines ir etnografines studijas, kalbinių žaidimų prieigą bei postmodernizmą. Kad nekiltų neaiškumų, išsyk pažymėtina, jog (kriminologinių) teorijų kontekste nėra esminio skirtumo, ar kalbama apie apgaulę, ar apie sukčiavimą, ar apie apgaulingą elgesį, ar apie kitokį deviacinį elgesį. Todėl šios sąvokos šiame skyriuje vartojamos paraleliai. Deviacinis elgesys, kaip ir bet kuris kitas socialinis procesas, susijęs su daugybe kitų socialinių procesų, yra nuolat jų veikiamas ir pats daro jiems poveikį. Veiksniai, lemiantys¹⁷¹ deviacinį elgesį, gali būti skirstomi į mikro- ir makroveiksnius; į asmeninius, tarpasmeninius ir struktūrinius (globalius) veiksniai; į sociologinius, teisinius ir psichologinius veiksniai ir pan. Monografijoje pasirinkta mikro- ir makro-

170 Charms Daniil. Apsakymai iš knygos „Nutikimai“. Žydrasis sąsiuvinis Nr. 10 (1937 m.) [žiūrėta 2015 01 20]. <http://www.tekstai.lt/component/content/article/429-charms-daniil/1469-daniil-charms-nutikimai-1>.

171 Toliau tekste stiliumis sumetimais žodžiai „lemti“ ir „sąlygoti“ vartojami kaip sinonimai, nors pabrėžtina, jog tikslėnis yra pastarasis terminas, nes lėmimas suponuoja griežtus determinacinius ryšius, apie kuriuos darbe nekalbama.

veiksnių dimensija kaip parankus būdas atskleisti deviacijų sporte socialinį sąlygotumą, taip pat palyginti įvairias teorijas bei mokslinius tyrimus.

Monografijoje tikslingai (dažniau) vartojama „veiksnių“, o ne „priežasčių“¹⁷² sąvoka. Apgaulės sporto srityje socialinis sąlygotumas labiau suvokiamas kaip abipusiškai priklausomas tinklas, o ne kaip priežastinė hierarchija.¹⁷³ Kitaip tariant, veiksniai daro įtaką apgaulėi sporto srityje ir atvirkščiai (apgaulė sporto srityje taip pat turi įtakos atitinkamiems veiksniams), socialinis sąlygotumas yra įvairiakryptis procesas, todėl kalbėti apie griežtus ir aiškiai įvertinamus priežastinius ryšius būtų pernelyg dogmatiška. Be to, veiksniai yra neutralus, atsargus terminas – „priežastis“ reikalautų paaiškinti, kodėl nevertojamas „sąlygos“ terminas, kokia jų tarpusavio sąveika, o „veiksniai“ gali apimti ir priežastis, ir sąlygas. Taigi apgaulė sporto srityje stengiamasi suvokti kaip dinamišką socialinį veiksmažodį tam, kad būtų išgaunamas socialiai sąlygotas jo eigos ir poveikio paaiškinimas.¹⁷⁴

2.1.1. Funkcionalizmo teorija

*Ar nesusimiltum pagalvoti, ką veiktų tavo gėris, jeigu neegzistuoti blogis, na, kaip atrodytų žemė, jeigu joje pradingtų šešėliai?(...) Ar tik nenori tu nusiaubti viso žemės rutulio, išrauti medžius, išnaukinti visa, kas gyva, idant patenkintum savo įgeidį mėgautis plika šviesa?*¹⁷⁵

Funkcionalizmo teoretikai teigia, kad visa visuomenė (įskaitant ir sportą) yra socialinė sistema, turinti savą socialinę struktūrą ir atliekanti tam tikras socialines funkcijas, kiekvienas sistemos narys turi apibrėžtas funkcijas, kurios padeda sistemai darniai funkcionuoti. Funkcionalistas T. Parsonsas teigė, kad socialinę sistemą sudaro tarpusavio sąveikos, kurios sieja tam tikrą skaičių veikėjų (aktorių), užimančių apibrėžtą padėtį ir

172 Konkretus reiškinys gali būti kito reiškinio priežastis tik tuomet, jeigu: 1) pirmasis reiškinys atsiranda anksčiau už antrąjį; 2) pirmasis reiškinys yra būtina prielaida atsirasti antrajam reiškiniui; 3) pirmasis reiškinys dėsningai, o ne atsitiktinai lemia antrąjį reiškinį. Babachinaitė G. et al. *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 167.

173 Pagal Martinaitis Ž. *Problemos apibrėžimas politikos analizėje*. Vilniaus universitetas, 2008, p. 80.

174 Pagal Lidz V. *Talcott Parsons*. Knygoje: Ritzer G. (ed.) *Classical sociology theories*. Blackwell, 2003, p. 329–345.

175 Volando – vėlnio žodžiai režisieriaus O. Koršunovo spektaklyje pagal M. Bulgakovo romaną „Meistras ir Margarita“, antra dalis. Inscenizacijos autorius Sigitas Parulskis [žiūrėta 2015 01 09]. <http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/19700>.

atliekančių iš tų padėčių kylančius vaidmenis, kuriuos nustato tas sąveikas kontroliuojančios normos.¹⁷⁶

Sportas kaip socialinis institutas gali būti suvokiamas kaip socialinė sistema, kurią sudaro tarpusavyje susijusios dalys (segmentai) ir daugybė vienu su kitais komunikuojančių asmenų.¹⁷⁷ Atitinkami segmentai apima treniruotes, varžybas, kurioms ruošiasi sportininkai, treneriai, instruktoriai, gydytojai, sporto žurnalistai ir kiti asmenys. Funkcionalizmo teoretikai paprastai pabrėžia pozityvias socialinio reiškimo funkcijas. Anot jų, netgi nusikaltimas gali atlikti tam tikras teigiamas funkcijas. Pavyzdžiui, E. Durkheimas teigė, jog nusikalstamumas visuomenei ne tik žalingas, bet ir naudingas. Pasak mokslininko, nusikalstamumas – tai ateities moralės nuojauta, žingsnis to, kas mūsų laukia, link. Neigiamo nusikalstamo elgesio vertinimas padeda suburti daugumą visuomenės narių. Nusikalstamumas yra tarsi rodiklis, atskleidžiantis, ar visuomenės kūnas „serga“. Nusikaltimų turi būti nei per daug, nei per mažai – tiek, kad būtų palaikoma socialinė tvarka visuomenėje. Per didelis nusikaltimų skaičius liudija esant chaosą (anomiją), per mažas – totalitarizmą ir per didelę kontrolę. Taigi, pasak E. Durkheimo, nusikaltimas būtinas, jis susijęs su pagrindinėmis bet kurio socialinio gyvenimo sąlygomis ir jau vien todėl naudingas, kad sąlygos, su kuriomis jis susijęs, savo ruožtu būtinos normaliai moralės ir teisės evoliucijai.¹⁷⁸ Egzistuoja tam tikras pusiausvyros taškas, kuriam esant nusikaltimai nekenkia socialinei tvarkai. Taigi ir deviacinis elgesys sporte gali atlikti teigiamas funkcijas, pavyzdžiui, dopingo vartojimas gali skatinti technologijų pažangą, sportininkų konsolidaciją, gali padėti suprasti, ar atletai apskritai toleruoja apgaulę sporte, ar atletų kontrolė nėra itin liberali, ar atvirkščiai – pernelyg varžanti, – atitinkamos įžvalgos gali padėti tobulinti teisinę reglamentavimą ir ieškoti naujų prevencijos priemonių.

Apibendrinant klasikinių funkcionalistų nuostatas, pažymėtina, jog deviacinis elgesys sporte yra neišvengiamas reiškinys, kurio neįmanoma panaikinti, turėtų egzistuoti tam tikras deviacinio elgesio lygis, kuriam esant palaikoma sporto sistemos tvarka.

176 Gardiner S. ir kt. *Sports law*. Third edition, 2006, p. 10–20.

177 (Angl. *Sport, as a social institution, may be viewed as a social system with interrelated parts and a plurality of individual actors interacting with one another*). Delaney T, Madigan T. *The Sociology of Sports – an Introduction*. JAV, 2009, p. 25.

178 Babachinaitė G. et al. *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 212–213. Taip pat: *Kriminologija*. Ats. red. J. Bluvšteinas. Vilnius, p. 26. Durkheim E. *Sociologijos metodo taisyklės*. Vilnius, 2001, p. 42–43.

Funkcionalizmo teoriją kritikavo R. Mertonas. Nors R. Mertonas dažniausiai priskiriamas prie struktūrinės funkcinės sociologijos tradicijos,¹⁷⁹ jis teigė, jog socialinės sistemos funkcijos gali būti susijusios ne tik su darna ir sutarimu, bet ir su įtampa bei prievarta. Pasak R. Mertono, egzistuoja tam tikri lūkesčiai, kuriuos formuoja aukštesnės klasės. Jie primetami visai visuomenei kaip normalūs ir siektini, tačiau ne visi turi vienodas galimybes pasiekti tų lūkesčių; ne visiems jie yra prieinami. Įtampa tokioje visuomenėje yra neišvengiama. R. Mertonas teigė, kad žmonės skirtingai prisitaiko (adaptuojasi) prie tam tikrų sąlygų. Yra penki socialinės adaptacijos būdai: konformizmas, retretizmas, maištas, ritualizmas ir inovacija (deviaciniam elgesiui sporto srityje nagrinėti aktualus pastarasis adaptacijos tipas). Kriminologiniu požiūriu inovacija gali būti paaiškinami taisyklių pažeidimai sporto srityje, kai taisyklės pažeidžiamos siekiant beatodairiškai trokštamų rezultatų. Šis adaptacijos tipas ypač būdingas „baltosioms apykaklėms“, taip pat profesionaliems sportininkams, kuriems sportas yra savotiškas verslas (nors, objektyvumo dėlei pažymėtina, kad R. Mertono išvalgos nebuvo skirtos tiesiogiai sportininkams). Sunku nubrėžti ribą tarp apsukrumo, išvalgumo ir deviacinio elgesio. Rezultatų siekimas bet kokia kaina gali būti profesionalių sportininkų tikslas, kurio siekiama aplenkiant taisykles. Sportininkai lenktyniauja vieni su kitais vis siekdami didinti reitingą žaidime, neturinčiame pabaigos. Taigi sporto rinka savo viduje yra kriminogeniška, nes reikia be paliovos siekti tikslų, kurie sukuria įtampą. O nusikaltimo motyvu tampa ne tik savanaudiškumas, bet ir baimė prarasti jau įgytus prizus, statusą, pajamas, reitingą ir pan.¹⁸⁰

Taigi apibendrinant ir pateikiant R. Mertono įtampos teoriją moderniam kontekste, veiksniai, lemiantys deviacijas sporto srityje, yra materialių vertybių dominavimas visuomenėje, nelygios galimybės naudotis tomis vertybėmis (pasireiškiančios sportininkų išnaudojimu ar nepakankamu rėmimu) ir iš to atsirandanti nuolatinė slegianti įtampa tarp visuotinių tikslų ir diferencijuotų priemonių atitinkamiems tikslams pasiekti. Dėl atitinkamos įtampos gali kilti deviacinis elgesys.

Pažymėtina, jog R. Mertono teoriją įmanoma reprezentuoti ir moderniai – pavyzdžiui, remiantis D. Hillu,¹⁸¹ manipuliacijos sporto rezultatais

179 Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius, 2008, p. 69–70.

180 Mertonas R. Socialinė struktūra ir anomija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 1997, Nr. 1, p. 66–85.

181 Sporto žurnalisto E. Goldman interviu su D. Hill [žiūrėta 2014 10 08]. http://nhbnews.podomatic.com/entry/2010-10-14T12_54_57-07_00.

gali paaiškinti susidūrimas (įtampa) tarp sporto rinkos ir lažybų rinkos. Sporto rinka per mažai atlygina sportininkams už jų darbą ir šią spragą užpildo lažybų rinka, mokėdama sportininkams už savanaudiškai surežisuotą žaidimą.

Galima pritarti R. Mertonso įžvalgoms kaip *papildančioms* funkcionalizmo teorijai, tačiau ne kaip alternatyvą ar priešpriešinimą jai. Funkcionalizmo ir anomijos teorijų sintezė skatina visapusiškumą: sportas per šių teorijų prizmę atsiskleidžia ir kaip siektina, kilni veikla, ir kaip socialinis institutas, kupinas prieštaravimų. Bet kurios iš šių teorijų atsisakymas aiškiantis, kokie veiksniai lemia apgaulę sporto srityje, vestų į klavietę. Pavyzdžiui, atėjusiam treniruotis vaikui nebūtų protinga aiškinti apie anomijos teorijos kritines įžvalgas, jo tobulėjimo labai tikslingiau būtų pristatyti pozityviąją sporto pusę ir tik vėliau pamažu atskleisti pavojus, tykančius kopiant į sportinės karjeros aukštumas. Lygiai taip pat būtų naivu suaugusiam atletui, patyrusiam daugybę skausmingų traumų ir ieškančiam turnyrų su dideliais prizais (kurie galėtų atpirkti ligas ir įdėtą triušą), aiškinti, kad sportas prisideda prie sveikesnės visuomenės kūrimo.

2.1.2. Diferencinių asociacijų, subkultūrų ir stigmatizacijos teorijos

Diferencinių asociacijų teorijos atstovas – amerikietis sociologas E. Sutherlandas, teigiantis, kad nusikalstamas elgesys formuojasi tada, kai socialinėje grupėje, su kuria asocijuojasi individas, neteisėti elgesio modeliai palaikomi labiau nei konvencinės elgesio normos.¹⁸²

E. Sutherlandas nusikalstamą elgesį laikė tam tikra socialinio elgesio forma ir bandė apibrėžti sąlygas, kurioms esant interakcija veda nesąžiningo elgesio link. Trys E. Sutherlando teiginiai, pagal kuriuos galėtų būti aiškinaamos deviacijos sporto srityje, yra šie: 1) deviacinis elgesys yra išmokstamas interakcijoje su kitais; 2) deviacinis elgesys reikalauja tam tikros technikos; 3) reikia, kad deviacinis elgesys „nusvertų“ visuomenei priimtina elgesį.¹⁸³

1. Pažymėtina, kad sportininkai ir su jais susiję asmenys tarpusavyje žaidžia, treniruojasi, važinėja į varžybas, kartu praleidžia laisvalaikį. Tokiu atveju gali susikurti ištisas nesąžiningų asmenų (sportininkų, trenerių, teisėjų, politikų, gydytojų, šeimos narių) tinklas, kurie vieni su kitais

182 Dobryninas A. Sakalauskas G. Žilinskienė L. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius, 2008, p. 64–65.

183 Sutherland Edwin H. *Principles of Criminology*. Philadelphia and New York, 1966, p. 81–82.

nuolat komunuodami ir vieni kitus kurstydami sugeba pasidalyti įvairia patirtimi ir nuslėpti apgavystes.¹⁸⁴ Pavyzdžiui, siekiant surežisuoti futbolo rungtynes, be kita ko, reikalinga bent trijų žaidėjų – vartininko, gynėjo ir puolėjo – sudėtinga ir paprastai neakivaizdi interakcija.¹⁸⁵ Tačiau būtina pažymėti, jog minėta interakcija nereiškia, jog sportininkai yra vienas kitą atjaučiantys draugai. Atvirksčiai, sporto sociologai teigia, jog atletų interakcija yra epizodinė, segmentuota, neempatiška, dirbtinė. Tokie nuasmeninti santykiai skatina egoizmą ir atitinkamoje dirvoje „klesti“ apgaulė, manipuliacijos, išnaudojimas ir smurtas.¹⁸⁶ Procesui, kurio metu „dreifuojama“ iš sąžiningo elgesio į sukčiavimą, aprašyti yra tinkama (ir) subkultūrinė D. Matzos teorija. D. Matza teigė, kad deviacinis elgesys gali būti suvokiamas kaip srovė. Konkrečios (išmoktos ar savaime priimtose) praktikos, kalba, elgesio modeliai padeda patekti į srovę – deviacinio elgesio subkultūrą.¹⁸⁷ Kultūrologine prasme pažymėtina, kad „srovė“ gali būti suvokiama ir kaip ištisos tautos. Pavyzdžiui, kai kurie stebėtojai manė, kad Kinijos sportininkai buvo valstybės sankcionuotos dopingo programos dalis – panašiai kaip jų Rytų Vokietijos „kolegos“.¹⁸⁸ Konkrečiai diferencinių asociacijų ir D. Matzos teorijų teiginius galima iliustruoti Vokietijos teisėjo R. Hoyzerio byla. Šis Vokietijos futbolo teisėjas buvo „apsuktas“ grupės kroatų gangsterių, iš pradžių pakvietusių jį maloniai praleisti laiką kavinėje. Per tam tikrą laiką jie įkalbėjo Hoyzerį manipuliuoti varžybomis, nors Hoyzeris visuomet save laikė labai doru ir gerai išauklėtu asmeniu: „*Tai buvo tęstinis procesas, kurio pabaigoje visiškai susimaišiau. Tai taip paveikė mane, kad nebesuvokiau, kas aplink vyksta. Aš labai dažnai lankydavausi kavinėje, tai buvo*

184 Atitinkamą nuostatą pagrįstų ir simbolinio interakcionizmo teoretikai. Profesijas ir užsiėmimą jie traktavo ne kaip kokias nors pastovias duotybes, bet kaip procesus, kaip sąveikos formas, derinamas pačių dalyvių. Sociologo E. Hugheso vadovaujami mokslininkai nustatė, kad gydytojai, teisėjai ir valytojai panašiai išsisukinėja slėpdami savo juodą darbą arba panašiai manipuliuoja viešu įvaizdžiu. Leonavičius V., Norkus Z., Tereškinas A. *Sociologijos teorijos*. Kaunas, 2005, p. 222–223.

185 Hill D. *The Fix: Soccer and Organized Crime*. Canada, 2008, p. 29–33.

186 Pagal Eitzen S. D. Conflict Theory and Deviance in Sport. *International Review for the Sociology of Sport*. 1988, 23, p. 196–197.

187 Matza, D. *Delinquency and Drift*. USA, 1964, p. 33–40.

188 Nuomonė buvo siejama su Rytų Vokietijos plaukimo trenerių prisipažinimais, jog jų plaukikai vartojo anabolinius steroidus XX a. 8-ajame ir 9-ajame dešimtmeciuose. Rytų Europoje žlugus komunistinėms valstybėms, kai kurie Rytų Vokietijos gydytojai ir treneriai išvažiavo dirbti į Kiniją. Hong F. Doping and Anti-Doping in Sport in China: An Analysis of Recent and Present Attitudes and Actions. Knygoje: *Doping in Sport. Global Ethical Issues*. Red. Schneider A. J., Hong F., 2007, p. 138, 151.

lyg mano antrieji namai, su manim buvo elgiamasi kaip su labai svarbiu asmeniu¹⁸⁹.

2. Kuo ilgiau ir dažniau daromi pažeidimai sporto srityje, tuo geriau išmokstama juos slėpti, – pavyzdžiui, yra ne tik preparatų, gerinančių rezultatyvumą, bet ir maskuojančių agentų (pvz., diuretikų), kuriuos vartojant dopingo aptikti beveik neįmanoma. Autorės praktinio darbo LFF Apeliaciniam komitete metu buvo gauta informacijos apie konkrečią manipuliacijų sporto varžybomis techniką Lietuvoje. Pavyzdžiui, buvo atskleista manipuliacijos schema, kai staiga pradedamas remti (ar pažadamas remti) klubas iš užsienio kapitalo numatant sąlygą, kad paskui į tą klubą atvyks užsienio treneris su keliais „savais“ žaidėjais. Be to, kuo žaidėjas profesionalnesnis, tuo lengviau jam vaidinti „tikrą“ kovą, kad kiti to nesuprastų. Kalba, kuria įtikinama imti ar duoti kyšį, taip pat reikalauja technikos. Pavyzdžiui, futbolo pareigūnas iš Malaizijos aprašo atvejį, kai korumpuoti asmenys vartoja tokią „neutralią“ kalbą, kuri neleidžia sportininkams mąstyti, jog jie elgiasi nusikalstamai. Kyšis vadinamas „arbatpinigiais“ (angl. „coffee money“).¹⁹⁰ Manytina, kad minėtas eufemizmas taikliai iliustruoja ir D. Matzos įžvalgas. Pasak mokslininko, atitinkamos praktikos (vadinamosios neutralizacijos technikos) padeda neutralizuoti sąžinės graužatį esą elgiesi nemoraliai ar ne taip kaip visuomenėje priimta.¹⁹¹

3. Sportininkai mano, kad nesąžiningas elgesys jiems apsimoka, rinkdamiesi deviacinį elgesį, jie elgiasi kaip verslininkai: visapusiškai apvarsto plusus ir minusus, kruopščiai pasveria juos ir priima, jų požiūriu, naudindamiesi sprendimą. Egzistuoja netgi tam tikros (nors ir gana sudėtingos) formulės, kuriomis remiantis apskaičiuota, koks turi būti minimalus kyšio dydis, kad į korupciją (papirkimą) linkę žaidėjai jį priimtų.

$$B = a / 1 - a [PM + (w_1 - w_0) + L] + \delta M,$$

kur B yra mažiausia sportinio kyšio suma; w_1 yra sportininko atlygis, kuris yra didesnis už jo (jos) galimą atlygį, gautą ne iš sporto w_0 ; M yra prizas; o δM yra (sumažinta) prizo vertė, padauginta iš tikimybės δ kad sportininkas manipuliuos varžybų rezultatais; L yra bauda, kuria sportininkas gali būti nubaustas, jei manipuliacijos būtų atskleistos; P yra tikimybė, kad varžy-

189 Hill, D. How Gambling Corruptors Fix Football Matches. *European Sport Management Quarterly*. 2009, 9: 4, 411–432.

190 Ten pat.

191 Matza D. *Delinquency and Drift*. USA, 1964, p. 60–62.

bomis nebus manipuluojama; a yra tikimybė, kad manipuliacijos sporto rezultatais bus atskleistos.¹⁹² Su panašiomis matematinėmis studijomis susijusi ir lažybų rinkos analizė. Šiuo aspektu paranki **stigmatizacijos teorija**, aiškinanti manipuliacijų sporto varžybų rezultatais sąsajas su lažybų pasiūla. Pasak vieno iš lažybų rinkos ekspertų, paprastai yra taip, kad įtartinos lygos ir mačai yra arba išimami iš lažybų pasiūlos, arba neleidžiama daug statyti. „Rizikos grupei“ paprastai priskiriamos vargingesnių šalių lygos ar mačai. Pavyzdžiui, „TopSport“ leidžia statyti už Lietuvos futbolo A lygą tik tuo atveju, jei prijungiami dar du statymai. Už lietuvišką futbolą didelių sumų visai neleidžiama statyti. „Tonybet“ taip pat eliminavo lietuvišką futbolą iš lažybų pasiūlos.¹⁹³ Kyla klausimas, ar atitinkamas įtraukimas į rizikos grupes paremtas vien racionaliais argumentais. Manytina, kad motyvai, visų pirma – pragmatiniai, t. y. siekiama apsidrausti nuo nesąžiningų lošėjų. Vis dėlto atitinkama apsauga neturėtų būti vien tik lažybų bendrovių diskrecija: kur kas adekvačiau būtų priimti reikiamas interesų konfliktų prevencijos priemonės. Tokios priemonės, *inter alia*, reikėtų socialinį dialogą (tarpusavio supratimo memorandumų ar kita adekvačia forma) tarp sporto federacijų, lažybų bendrovių ir Valstybinės lošimų priežiūros komisijos¹⁹⁴, ypač išsamios informacijos apie įtartinus asmenis, klubus ar mačus, dalijimąsi. Taip pat reikėtų įdiegti technines priemones, padedančias aptikti įtartinus (nenormalius) lažybų rinkos svyravimus.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad manipuliacijoms palanki erdvė atsiranda ten, kur varžybų taisyklės sukuria tokias situacijas, kai laimėjimas nėra optimali strategija. Pavyzdžiui, krepšinyje lentelės apačioje atsidūrusios komandos gali mėginti pralaimėti siekdamos palankesnių burtų kito

192 Preston I. Szymanski S. *Cheating in Contests*. Oxford Review of Economic Policy, 2003, vol. 19, no. 4, p. 622 (612–623). Lietuvos sporto kontekste (turint omenyje santykinai nedidelius prizus ir nedideles baudas) pateiktinas toks pavyzdys: jei sportininko atlygis yra 1 000 litų, jo galimas atlygis ne iš sporto yra 800 litų; prizas lygus 2 000 litų; manipuliacijos tikimybė yra 0,2; nemanipuliacijos tikimybė yra 0,8; bauda už nustatytas manipuliacijas – 3 000 litų; manipuliacijų atskleidimo tikimybė – 0,2; sportininko atlygio iš sporto ir tikėtinų išorinių šaltinių skirtumas – 200 litų, tuomet mažiausia kyšio suma yra $0,2/1 - 0,2 \cdot 0,8 \cdot 2\,000 + 200 + 3\,000 + 0,2 \cdot 2\,000 = 2\,800$ litų. Matyti, kad mažiausia kyšio suma nebūtinai turi viršyti baudą, kuri grėstų, jei manipuliacijos būtų atskleistos.

193 Nagrinėjamoju metu „Tonybet“ siūlo lažintis dėl Europos čempionato, Singapūro S lygos, tarptautinių draugiškų rungtynių, Vokietijos bundeslygos, Prancūzijos, Ispanijos aukščiausiosios lygos ir kt. [žiūrėta 2014 10 07]. <https://lt.tonybet.com/futbolas>.

194 Valstybinė lošimų priežiūros komisija vykdo Valstybinę lošimų ir loterijų organizavimo priežiūrą, komisija įkurta 2001 m. priėmus Azartinių lošimų įstatymą ir Lietuvoje pradėjus teikti lošimų paslaugas [žiūrėta 2014 12 18]. http://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_1_id=PUB.1.77.

sezono varžybose. Taip pat pažymėtina, jog ir neproporcingai (asimetriškai) išdėstyti prizai (pvz., už pirmąją vietą skiriama trigubai daugiau pinigų nei už antrąją) padidina manipuliacijų tikimybę.¹⁹⁵ Analogiškas įžvalgas pateikė ir vienas iš tyrimo autorės apklaustų šachmatų ekspertų.¹⁹⁶ Taigi varžybų organizavimo būdas yra vienas iš veiksnių, galinčių prisidėti prie apgaulės sporto srityje. Pavyzdžiui, Amerikos mokslininkai nustatė, jog sumo imtynininkams aštuntoji kova yra ypač reikšminga; atitinkamai būtent tuo momentu jie daugiausia laimi „netikrų“ mačų, tuo metu jie imliausi manipuliacijoms.¹⁹⁷

Platesne prasme apie racionalizmo sąsajas su sportu kalba ir šiuolaikiniai teoretikai, antai G. Ritzeris pabrėžia visuomenės „makdonaldizaciją“. Jis teigia, jog šiuolaikinei kultūrai, įskaitant ir sportą, būdingas racionalumas, nuspėjamumas, efektyvumas, greitis, pelno siekimas ir vartotojiškumas.¹⁹⁸ Apie sporto komercializaciją kalba ir teisininkai, pavyzdžiui, sporto teisės tyrinėtojas L. Halgreenas vartoja politines metaforas kalbėdamas apie Europos sporto „amerikonizaciją“ ar net „makdonaldizaciją“.¹⁹⁹ Tačiau reikia nepamiršti, jog globalizacija ir komercializacija yra ne (tik) Amerikos išradimas. Europa taip pat kreipia sportą globalizacijos linkme. Sportas yra paradoksalus: viena vertus, jis įtraukiamas ir įsitraukia į globalizacijos teorijas ir nacionalinių ribų panaikinimą; kita vertus, sportas turi iššęstinį regioninį, nacionalinį ir kultūrinį atgarsį – lokalizuoti sporto židiniai varžosi su globaliomis sporto ambicijomis.²⁰⁰ Konkretūs Europos Teisingumo Teismo sprendimai, minėto autoriaus nuomone²⁰¹, turėjo įtakos dar didesnei sporto

195 Preston I. Szymanski S. Cheating in Contests. *Oxford Review of Economic Policy*, 2003, vol. 19, no. 4, p. 618 (612-623).

196 SŽA (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 10 d.

197 Sumo imtynininkas, iškovojęs aštuonias pergales ar daugiau, padidina savo oficialų reitingą; nelaimėjus aštuonių pergalių, sportininko reitingas krinta. Įdomu tai, kad sportininkai buvo „linkę“ laimėti kritinę aštuntąją kovą, o kitąkart jie būdavo „linkę“ pralaimėti tam pačiam oponentui. Tai rodo, jog manipuliacijoms būdingas abipusiškumas ir perspektyva į tolesnę tarpusavio kovą. Duggan M., Levitt S. D. Winning Isn't Everything: Corruption in Sumo Wrestling. *American Economic Review*. American Economic Association. 2002, vol. 92 (5), December, p. 1594–1605.

198 Giulianotti R. *Sport. A Critical Sociology*. Polity, 2005, p. 27.

199 Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and American Models of Sport*. Denmark, 2004, p. 5.

200 Craiger A., Gardiner S. Re-regulating professional sport in the European Union, redaktoriaus žodis, p. 9. Knygoje *Professional sport in the EU: Regulation and Reregulation*. Redaktoriai: Craiger A., Gardiner S.

201 Šiuo atžvilgiu L. Halgreeno nuomonė nebūtinai sutampa su monografijos autorės požiūriu. Pavyzdžiui, *Bosmano* sprendimas turėjo neabejotiną pranašumą ir trūkumą. L. Halgreenas

komercializacijai. Pavyzdžiui, *Dona* byloje Teismas patvirtino, jog sportui taikytina Europos Sąjungos teisė, kai sportas yra priskiriamas ekonominei veiklai²⁰². *Bosmano* byloje Teismas nustatė, jog 45 (buvęs 48) Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo straipsnis²⁰³ užkerta kelią sporto federacijoms taisyklėse numatyti, kad profesionalus vienos ES šalies pilietybę turintis futbolininkas turi būti įdarbintas kitos šalies klubo, jei šis nesumoka ankstesniam klubui perleidimo (transfero), treniruočių ar ugdymo kompensacijos (mokesčio). Šis sprendimas teisiškai lėmė laisvesnį futbolininkų judėjimą Europos Sąjungoje, o praktiškai – sumažėjusį komandinį solidarumą, turtingų bei galingų klubų viešpatavimą ir padidėjusią takoskyrą tarp „viršutinių“ ir „apatinių“ klubų.²⁰⁴ Matyti, kad Teismo sprendimai gali prisidėti prie socialinės nelygybės paastrėjimo, kuri yra vienas iš (pagrindinių) veiksnių, lemiančių apgaulę sporto srityje.

Mąstant apie tai, kaip diferencinių asociacijų teorija reprezentuojama autorės atliktame induktyviame (kokybiniame) tyrime, pabrėžtina, jog šios teorijos atgarsiai pasitaikė įvairių sporto šakų ekspertų kalbose. Apie sportininkų, trenerių ir kitų asmenų tarpusavio bendravimą, perėmimą tiek teigiamų, tiek neigiamų patirčių, būdus, kaip tos patirtys perduodamos, ir sportininkų racionalų išskaičiavimą kalbėjo beveik visi ekspertai. Pavyzdžiui, stalo teniso treneris nurodė, kad manipuliacijos vyksta užkulisiuose, neretai tarp trenerių. Dažniausiai fiksuojama susitarimo principu ir kaip yra naudingiau. Stalo tenise fiksuoti mačai vadinami netgi specialiu žargoniniu terminu – „nešvarūs nuleidimai“. Tarp žaidėjų „tai taip pat vyksta, tarp jų tiesioginis ryšys, jis patikimesnis, be liudininkų. Susitarimai vyksta jaunimo ir suaugusiųjų grupėse, tarp vaikų nebūna, nes vaikai nemoka vaidinti“²⁰⁵. Dar vienas svarbus dėmuo, papildantis diferencinių asociacijų teoriją, yra žmogiškasis (subjektyvusis) faktorius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad interakcija tarp žmonių ypač klesti ten, kur atsitiktinamui santykinai maža vietos. Pavyzdžiui, **dziudo** sporte susitarimai dėl kovos baigties Lietuvos

išvardija trūkumus, o pagrindinis pranašumas aiškus pats savaime: laisvas sportininkų judėjimas ir nebuvimas „pririštam“ prie konkretaus klubo.

202 Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and Americal Models of Sport*. Denmark, 2004, p. 39.

203 Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, OL C 326, 2012 10 26.

204 Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and Americal Models of Sport*. Denmark, 2004, p. 60.

205 StT1 (stalo teniso treneris). Interviu data: 2010 m. lapkričio 15 d.

mastu yra sunkiai susekami dėl neskaidrios burtų traukimo sistemos. Lietuvoje burtai netraukiami naudojant kompiuterines programas, traukiami ranka. Tokiu atveju treneriai turi diskreciją nuspręsti ir „apsitarti“, kas su kuo kovos, ir atitinkamai daryti įtaką varžybų eigai.²⁰⁶

Apibendrinant kriminologijos klasiko E. Sutherlando ir šiuolaikinių sporto teisės bei sporto sociologijos ir kriminologijos teoretikų išvalgas, galima teigti, jog, remiantis diferencinių asociacijų teorija, deviacinį elgesį sporto srityje sąlygoja tęstinė nesąžiningų asmenų interakcija, speciali technika, ypatingą dėmesį skirianti eufemistinei kalbai bei įtikinimui; racionalus apskaičiavimas (ką, be kita ko, paskatina mažos sportininkų pajamos iš sporto; maži arba neporporcingai išdėstyti turnyrų prizai; mažas manipuliacijų išaiškinamumas); komercializacija bei vartotojiškumas.

2.1.3. P. Bourdieu sporto sociologijos išvalgos

Buvęs regbio žaidėjas ir vienas iš žinomiausių autorių šiuolaikinėje sociologijoje P. Bourdieu įvedė žaidimų metaforą tam, kad perteiktų savąjį socialinio gyvenimo viziją. Kalbėdamas apie žaidimą, jis turėjo omenyje intensyvią konkurenciją, aistringą išitraukimą į žaidimą, kovos su kitais ir mūsų pačių ribomis, kai nuoširdžiai aukojamės dėl prizų, patirtį. Mūsų atsidavimą žaidimui, mokslininko teigimu, užtikrina aistra jo prizams.²⁰⁷ P. Bourdieu nuomone, sportas yra ta sritis, kurioje ypač atsiskleidžia galios santykis su kūno valdymu. Centrinės P. Bourdieu teorijos koncepcijos yra *habitus*, kapitalas ir laukas. *Habitus* – tai sistema pozicijų, kurios išreiškia gerai parengtą veiklą, įprotį, polinkį, tendenciją, tai „varomoji“ jėga, objektyvios pažintinės struktūros, organizuojančios nuostatas, požiūrius bei veiklas. Sporte *habitus* reiškia kiekvieno žaidimo dalyvio gebėjimą kūnu ir mintimis numatyti bei improvizuoti kitą ėjimą, žingsnį, šuolį ar smūgį. Kapitalas – tai ekonominės, kultūrinės, edukacinės ar simbolinės galios forma. Prizus P. Bourdieu priskiria simboliniam kapitalui. Laukas yra sritis, kurioje pasireiškia *habitus* ir kapitalas. Sporto sritis ypač tinkama P. Bourdieu žiūros būdai, nes šioje srityje *habitus* ir kapitalo santykiai aiškiai atsiskleidžia.

206 DzS1(dziudo sportininkas). Interviu data: 2010 m. birželio 18 d.

207 Calhoun C. *Pierre Bourdieu*. Knygoje: The Blackwell Companion to Major Contemporary Social Theorists. Ritzer, George (ed). Blackwell Publishing, 2003. Blackwell Reference Online. 26 October 2007, http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405105958_chunk_g978140510595814.

Pavyzdžiui, mokslininkas teigė, kad tam tikros sporto šakos, kaip antai jodimas, yra prieinamos tik aukštesniajai klasei.²⁰⁸ Šiuolaikiniai sporto teoretikai remiasi P. Bourdieu teorija ją papildydami. Prancūzijos tyrėjų teigimu, atletai iš žemesniųjų socialinių sluoksnių yra labiau pažeidžiami vienai iš deviacinio elgesio formų sporte – dopingui, nes sportą jie gali laikyti savo vienintele viltimi ko nors pasiekti. Atletų sąmonėje susiformuoja *habitus*, dėl kurio kūnas alinamas ir laikomas (tik) priemone reikiamam pragyvenimui užsitikrinti.²⁰⁹ Mąstant apie tai, kaip P. Bourdieu reprezentuojamas autorės atliktuose pusiau struktūruotose interviu, pažymėtina, jog tam tikrų panašių (pasikartojančių) minčių tarp Lietuvos ekspertų būta. Pavyzdžiui, Kultūrizmo ir kūno rengybos federacijos atstovas teigė, jog nėra visiškai teisinga neremti sporto, liepti atletams ruoštis varžyboms už savo lėšas ir paskui reikalauti, jog jie nevartotų dopingo. Kitaip tariant, kultūristai ir taip yra pažeidžiami dėl to, kad negauna trūkstamo finansavimo, atitinkamai dopingas turėtų būti jų ir jų kūno „reikalas“, o ne tai, kuo „gąsdina“ agentūros ar konvencijos.²¹⁰

Taigi deviacinis elgesys gali kilti dėl nevienodo ekonominio, kultūrinio ar edukacinio kapitalo pasiskirstymo sporto srityje ir nuolatinės konkurencijos dėl atitinkamo kapitalo. Be to, pabrėžtina, kad sportininkai gali savotiškai sakralizuoti žaidimą, daugiau dėmesio teikdami pergalems nei sporto taisyklėms.

Įdomias paraleles galima išvesti lyginant P. Bourdieu su E. Durkheimu – prancūzų teoretikas, siekdamas atskleisti sporto prigimtį, teigė, jog sportas glaudžiai susijęs su religija. Ir vienoje, ir kitoje srityje yra ritualo, garbinimo bei kolektyvizmo elementų.²¹¹ Kalbant apie konkrečias valstybes, ko gero, Kinija yra ta šalis, kur visi šie elementai „pajungti“ sportiniams rezultatams. Teigiama, jog Kinijos liaudis turi tūkstantmetės patirties vartojant žoles, grybus ir netgi gyvūnus bei taikant slaptas formules energijai regeneruoti. Atletams ir jų treneriams natūralu vartoti liaudies medicinos priemonės magišku būdu transformuojant savo kūną. Tad neturėtų kelti nuostabos tokie faktai, kai vyriausias plaukimo rinktinės treneris teigia, jog

208 Gulianotti R. *Sport and modern social theorists*. Palgrave Macmillan, 2004, p. 161–172.

209 Patrick Peretti-Watel ir kt. Attitudes Toward Doping and Recreational Drug Use Among French Elite Students. *Athletes Sociology of Sports Journal*. 2004, 21, p. 1–17.

210 Interviu su Kultūrizmo ir kūno rengybos federacijos atstovu (KKRF1). Interviu data: 2010 m. lapkričio 12 d.

211 Giulianotti R. *Sport. A Critical Sociology*. Polity, 2005, p. 5.

jo plaukikai kasdien valgė vėžlių sriubos; o pirmosios lygos futbolo komanda rydavo jūros šliužus tam, kad greičiau lakstyti ir galėtų išverti nuovargį.²¹²

Taigi sportininkams medalis gali įgyti mistinę reikšmę ir jo siekiama, be kita ko, aplenkiant taisykles. Sportininkai gali save netgi laikyti savotiškais herojais, kurie aukoja savo sveikatą (pvz., vartodami dopingą ar žiauriai boksuodamiesi) dėl garbės. Šios įžvalgos gali būti reflektuojamos praktiniais pavyzdžiais. Dviratininkas T. Simpsonas mirė per *Tour de France* lenktynes ir buvo nustatyta, jog to priežastis – išsekimas, nulemtas alkoholio ir amfetamino. Nors amfetaminas yra laikomas stimuliuojančiu dopingo preparatu, atitinkamai yra draudžiamas, dviratininkui jo mirties vietoje pastatytas paminklas ir dviračių sporte netgi egzistuoja nerašyta taisyklė – per lenktynes sustoti prie paminklo taip pagerbiant bičiulio, paaukojusio save didžiajam sportui, atminimą.²¹³

2.1.4. Sportininkų asmenybės, vertybių bei nuostatų tyrimai

Vienas iš pirmųjų mokslininkų, tyrusių atletų nuostatas ir sąlygas, kurioms esant formuojasi negarbingas elgesys sporte, buvo D. Eintzei. Jis nustatė, kad į deviacinį elgesį sporte labiau linkę tie atletai, kurie:²¹⁴

1. Yra fiziškai ar dvasiškai išnaudojami trenerių; o patys tampa bejausmiai, sociopatiški, suvokiantys oponentus kaip priešus, o kitus asmenis (tik) kaip priemones savam tikslui (objektyviam rezultatui) pasiekti.

2. Yra ugdomi trenerių, skatinančių nepagarbą oponentams. Pavyzdžiui, legendinis futbolo treneris Vince Lombardi rekomendavo: „*Tam, kad žaistum futbolą, tavyje turi degti ugnis ir niekas to laužo nekursto geriau nei neapykanta.*“

3. Yra sužeisti, o jų traumos „gydomos“ skausmą malšinančiais narkotikais taip, kad jie galėtų grįžti į aikštelę anksčiau, nei to reikalautų jų ilgalaikė sveikatos gerovė.

4. Studijuoja aukštosiose mokyklose, kuriose su jais elgiamasi nepagarbiai, jiems mažai mokama, pernelyg daug laiko ir energijos iš jų reikalau-

212 Hong F. Doping and Anti-Doping in Sport in China: An Analysis of Recent and Present Attitudes and Actions. Knygoje: *Doping in Sport. Global Ethical Issues*. Red. Schneider A. J., Hong F., 2007, p. 139, 147.

213 Møller V. *The Doping Devil*. Danija, Vokietija, 2008, p. 74.

214 Pagal Eitzen S. D. Conflict Theory and Deviance in Sport. *International Review for the Sociology of Sport*. 1988, 23, p. 196–199.

jama, ignoruojami jų akademiniai tikslai; sportuojantys studentai laikomi „pakeičiamomis dalimis“ (angl. *interchangeable parts*).

Svarbu pažymėti, jog Lietuvoje jau yra atlikta panašių tyrimų su mokiniais. Klaipėdos universiteto mokslininkų tyrimas parodė, kad sportine kova žavisi beveik pusė (47,1 proc.) tiriamųjų. Jiems svarbu žaidėjų kovinė dvasia, ryžtas, varžybų taisyklių laikymasis. Daugiau kaip trečdaliui respondentų (35,1 proc.) svarbu varžybų rezultatas, nesvarbu, koku būdu jis pasiektas. Garbingos sportinės kovos samprata šiuo amžiaus tarpsniu dar nėra iki galo susiformavusi: 66,3 proc. moksleivių nuomone, sporto varžybose visada reikia gerbti varžovus, kovoti laikantis taisyklių, nesvarbu, koks būtų varžybų rezultatas; 22,0 proc. mokinių teigė, kad reikia visais įmanomais būdais (net ir negarbingais) siekti pergalės; 9,6 proc. pažymėjo, kad iš principo taisyklių reikia laikytis, o 2,1 proc. nurodė, kad galima ir pažeisti taisykles, jeigu taip nurodo treneris.²¹⁵

Panašios įžvalgos pristatytos Lietuvos sporto universiteto mokslininkų. Įvertinus šio universiteto pirmo kurso studentų nuostatų į dorovines vertybes sporte raišką, nustatyta, kad studentų nuostatų studijos atskleidė nepakankamą garbingos kovos, kaip pagarbos pačiai sportinei kovai, suvokimą. Nuostatos dėl dorovinių vertybių sporte priklauso nuo lyties (vairinai rečiau nei merginos pritaria pagarbios sportinės kovos taisyklėms, pagarbai varžovams, kitiems komandos nariams, asmeninės sportininkų atsakomybės ir garbingos kovos reikšmei), fizinio aktyvumo lygio (lankantys sporto šakos treniruotes ir siekiantys rezultatų studentai labiau nei aktyviai nesportuojantys jų bendraamžiai pritaria egocentriškai sportinės veiklos dalyvių elgsenai) ir sportavimo trukmės (didesnę sportavimo patirtį turintys studentai išsiskyrė ne tokiomis teigiamomis dorovinių vertybių nuostatomis).²¹⁶

Taigi remiantis Lietuvoje atliktais tyrimais, matyti, jog yra jaunų žmonių, kurie į apgaulę sporte žvelgia gana realistiškai ir kartu merkantiliškai sportą suvokdami kaip galimybę išgarsėti, užsidirbti pinigų. Tačiau dramatizuoti padėties nereikėtų, nes tokių asmenų santykinė dalis nėra itin didelė. Apibendrinant asmenybės tyrimų rezultatus, matyti, jog rezultatų siekimas visomis įmanomomis priemonėmis ir ribotas garbingos kovos suvokimas

215 Adaškevičienė E., Budreikaitė A. 12–14 metų mokinių požiūris į kilnų elgesį ir jo raišką sportinėje veikloje. *Sporto mokslas*. 2007, Nr. 3 (49), p. 72.

216 Šukys S., Kardelienė L., Kardelis K. Lietuvos kūno kultūros akademijos studentų nuostatų į dorovines vertybes sporte ypatumai. *Sporto mokslas*. 2007, Nr. 2 (48), p. 25.

nėra vien tik profesionaliųjų sportininkų yda – panašias nuostatas turi nemažai moksleivių ir studentų (nors ir ne dauguma). Taigi galima sakyti, jog sportas (tik) paaštrina šiuolaikinės visuomenės bėdas, susijusias su pergalių sureikšminimu. Šią mintį pagrindžia Lietuvos sporto universiteto mokslininkų atliktas tyrimas, kurio metu išaiškėjo, jog sportuojantys studentai yra labiau egocentriški nei nesportuojantys.²¹⁷

Reikėtų paklausti, kas būtent sąlygoja sportininkų egocentrizmą. Į šį klausimą vienas iš sporto bendruomenės atstovų atsakė, jog „*nesąžiningo elgesio griebiamasi kaip kompensacijos už talento stoką. Kitaip tariant, jei esi negabus ir nesugebi gražaus tikslo pasiekti teisėtomis priemonėmis, imiesi įvairių gudrybių*“²¹⁸. Panašiai teigė ir kitas šachmatų profesionalas: „*Žaidėjo kovingumas ir bekompromisinis ryžtas nugalėti mažina tokių veiksmų kaip susitarimai dėl varžybų baigties galimybę*“²¹⁹.

D. Hillas teigia, kad svarbiausias žaidėjų, kurie sutinka fiksuoti mačus, požymis – silpnybės. Jų gali būti įvairių: prasta ar netvirta turtinė padėtis, moterys, alkoholis, lošimai, narkotikai. Asmenys, įkalbinėjantys fiksuoti, yra labai profesionalūs, jie moka išnaudoti atitinkamas silpnybes. Kai tokie asmenys kontroliuoja žaidėjo silpnybę, jie kontroliuoja ir patį žaidėją. Įtikinėtajai puikiai išmano žmogaus prigimtį ir mažai yra žmonių, kurie atitinkamiems įtikinimams nepasiduoda. Jie „pagauna“ žmones tinkamu metu, kai yra pažeidžiamiausi. Kad ir kokia būtų silpnybė, jie žino, kaip tai išnaudoti tapdami labiausiai pasitikėjimo vertu žmogumi gyvenime, pakeičiančiu trenerį.²²⁰

Įvertinant asmenybės tyrimus, pažymėtina, kad egzistuoja tam tikros savybės, dėl kurių sukčiavimas sporte tampa įmanomas. Tokios savybės yra (be kita ko) egocentrizmas, materialinis ir emocinis nesaugumas, sociopatija, įvairios priklausomybės, nepakankamas garbingos kovos vertybių suvokimas.

217 Adaškevičienė E., Budreikaitė A. 12–14 metų mokinių požiūris į kilnų elgesį ir jo raišką sportinėje veikloje. *Sporto mokslas*. 2007, Nr. 3 (49), p. 72.

218 ŠŽ3 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

219 ŠŽ1 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

220 Hill D. How Gambling Corruptors Fix Football Matches, *European Sport Management Quarterly*, 2009, 9: 4, p. 411–432.

2.1.5. Dramaturginės ir etnografinės studijos

*Vis dar stebiu olimpinės žaidynes, tačiau nebesivarginu įsiminti atletų vardų. Tai lyg teatras – bet aš teikiu pirmenybę jam, nes ten esama aiškaus santykio tarp aktorius ir žiūrovo. Tuo tarpu sporto teatre abu apsimeta neva tai tikra.*²²¹

Dramaturginė prieiga skatina į gyvenimą pažvelgti kaip į tam tikrų vaidmenų atlikimą. Istoriskai svarbu pažymėti, kad būtent aktoriai (panašiai kaip sportininkai ir kariškiai) buvo tie asmenys, kurie vartojo dopingą: nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio dopingas tapo populiarius tarp atlikėjų, kuriems reikėjo pasiekti puikią išvaizdą per trumpą laiką nuo atrankos iki filmavimosi. Per kiną (pvz., A. Švarcnegeris prisipažino vartojęs anabolinus steroidus) dopingas persikėlė į teatrą, baletą ir pas manekenes(-us) – taip įtraukdamas visą šou verslą.²²²

Vienas iš autorių, nuo kurio studijų atsispiriama analizuojant dramaturginės prieigos raišką apgaulės sporte požiūriu, yra sociologas E. Goffmanas. Jis teigė, kad socialinės analizės šerdis yra ne individas, bet tai, ką jis įvardija savo „komanda“²²³, kartu nurodydamas, jog kasdienė interakcija yra socialinės tvarkos pagrindas, o tokios interakcijos aktoriai turi platų repertuarą vaidmenų, kuriuos jie parenka kiekvienai situacijai (įdomu pažymėti, kad panašios išvalgos priskiriamos jau minėtam funkcionalizmo teorijos atstovui T. Parsonsui). Socialinis gyvenimas vyksta scenoje ir užkulisiuose, o sportas yra ir reginys, scena, t. y. pačios varžybos (angl. *on-stage*), ir užkulisiai – rūbinės, treniruotės, pasirengimas varžyboms (angl. *back-stage*). Taip plėtojama mikrosociologinė perspektyva, o interakcija tampa tiltu tarp mikro- ir makrolygmenų.²²⁴

Teigiama, kad Goffmano dramaturginė analizė pagrįsta „dviejų asmenybių“, priklausančių tam pačiam žmogui, teze. Viena asmenybė yra viešo vaidmens atlikėjas, kruopščiai valdantis publikos išpūdžius ir (ribotą) pri-

221 Ilgamečio kovotojo su dopingu A. Donati kalba, cituota iš knygos Walsh D. *Seven Deadly Sins. My Pursuit of Lance Armstrong*. Simon & Schuster, 2013, p. 122.

222 Donati A. *World Traffic in Doping Substances*. WADA, 2007, p. 4, 30. <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>.

223 Kivisto P., Pittman D. *Goffman's dramaturgical sociology. Personal Sales and Service in a Commodified World*, 2007, p. 273. http://www.sagepub.com/upm-data/16569_Chapter_10.pdf.

224 Birrel S., Donnelly P. *Reclaiming Goffman: Erving Goffman's Influence on the Sociology of Sport*. Knygoje: *Sport and modern social theorists*. Red. R. Giulianotti. Palgrave Macmillan, 2004, p. 51, 53.

eigą prie užkulisinės informacijos; antroji asmenybė – pasislėpęs užkulisinis manipuliuotojas. Termino „asmuo“ etimologinė analizė veda prie žodžio „kaukė“ senovinės reikšmės.²²⁵ Tokia dviejų asmenybių tezė paremia nuostatą, kad socialinis gyvenimas yra savanaudiškai neautentiškų santykių samplaika. Iškalbingos paralelės vedamos „dvi asmenybes“ lyginant su Vakarų diplomatija – Goffmanas pažymėjo, kad būta dviejų pareigybių: nuncijaus ir prokuratoriaus. Nuncijus turėjo teisę tik reprezentuoti (šalį), tačiau negalėjo už ją derėtis, o prokurorius galėjo tik derėtis, bet nereprezentuoti. Panašaus susidvejinimo esti ir šiuolaikiniuose prekybos, sporto, teismo proceso, pedagogikos ir kitų santykių srityse.²²⁶

Atsižvelgiant į minėtus savanaudiškumo ir neautentiškumo aspektus, dramaturginė prieiga, paremta viešojo (parodomojo) ir privataus vaidmenų „susidvejinimu“, pasitelkta aiškinant kolektyvinį deviacinį elgesį, kuris ypač „gajus“ komandinėse ar kvazikomandinėse sporto šakose. Tampa svarbu ne tik tai, kaip atletas rungtiasi, bet ir tai, ko iš jo reikalaujama, t. y. kokį vaidmenį jis turėtų atlikti kaip komandos dalis. Pavyzdžiui, šachmatų sporte *de facto* neužtenka tik rezultatyviai žaisti, reikia kovoti taip, kad pernelyg nejaudintum komandos. Tai gali reikšti įvairius niansus: rinktis solidžius debiutus vietoje aštrių; vengti veltis į rizikingus variantus; saugoti savas figūras, o ne aukoti ir pan. Buvimas „komandos dalimi“ gali reikšti ir savų interesų pamynimą dėl tų, kuriuos iškelia treneris ar komandos kapitonas. Žaidėjai žaidžia ir dėl savęs, ir dėl kitų; jie gali būti aukojami kaip „pėstininkai“, o gali būti saugomi kaip koziriai, dėl kurių aukojami kiti.²²⁷ Pastarąją įžvalgą iliustruoja lietuviška dviratinkų patirtis: iš atliktų kokybinių interviu vienas iš labiausiai tinkančių paaiškinti dramaturginės (vaidmenų) prieigos raišką praktikoje buvo pokalbis su dviračių sporto treneriu, kurio metu atskleisti ribiniai metodai, balansuojantys ant taktikos ir manipuliacijų ribos. Dviračių sporte egzistuoja tokia taktika, kai vienos komandos dviratinkės „traukia“ paskui save trenerio nurodytą sportininkę tam, kad jai tektų mažesnis oro pasipriešinimas. Atitinkamai tokia sportininkė pailsi

225 Anglų kalbos etimologiniame žodyne paraleliai pateikiamos sąvokos „person“ ir „mask“ [žiūrėta 2014 09 23]. http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=mask&searchmode=None.

226 Fine G. A. and Manning P. *Erving Goffman*. Knygoje: *The Blackwell Companion to Major Contemporary Social Theorists*. Ritzer, George (ed). Blackwell Publishing, 2003. Blackwell Reference Online. 26 October 2007. http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405105958_chunk_g97814051059585.

227 Ten pat.

ir tik važiuodama paskutinius ratus įsiveržia į priekį taip pelnydama meda-
lį, „traukusias“ sportininkes palikdama nuošalyje. Esant tokiai taktikai Lie-
tuvos dviratininkai prašė, kad plento lenktynės būtų laikomos komandine
sporto šaka, nes realiai dirba komanda, o medalį ir pripažinimą gauna tik
vienas asmuo. Dviraičių sporte „traukiančiojo“ vaidmeniui apibūdinti var-
tojami netgi specifiniai terminai: *gregeris*, *prijaukintas* arba *tarnas* (pranc.
domestique).²²⁸

Panašios praktikos esama ir penkiakovėje, kuri *de jure* taip pat laiko-
ma asmenine sporto šaka, nors tikrovėje dirba ne vienas žmogus. Atėnų
olimpinių žaidynių sidabro medalio laimėtojas A. Zadneprovskis neslėpė
komandinio įdirbio: sportininkui labiausiai įsiminė Atėnų sidabras, kurį
iškovoti pagelbėjo kitas penkiakovininkas E. Krungolcas. Bėgimo rungtyje
ilgametis treniruočių partneris padėjo Zadneprovskiui aplenkti čeką Libo-
rą Kapalinį, kuris liko trečias.²²⁹ Pats E. Krungolcas teigė, kad tokia taktika
buvo koordinuojama su treneriu: „*Tai buvo ne mano iniciatyva – sportinin-
kas pats tokių dalykų negali nuspręsti. Reikia derinti su treneriu, komandos
vadovais. Apie altruizmą, kad viską reikia atiduoti kitiems, nes man nieko
nereikia, šiuo atveju nekalbama. Tiesiog teko rinktis – medalis arba nieko.
Malonu, kad apdovanojimas teko Lietuvai, bet gaila, jog ne aš jį gavau. Kai
bėgau krosą, iš pradžių žiūrovai net piktinosi kai kuriais mano veiksmis,
kažką rėkė, o kai paskutinis finišavau, atsirado ir tokių, kurie viską suprato,
man plojo.*“²³⁰

Iš interviu ištraukos matyti, kad E. Krungolco asmeninis rezultatas
buvo paaukotas dėl bendro gėrio, kuris aptariamuoju atveju reiškė sidabro
medalį Lietuvai. Vieni žiūrovai atitinkamą auką smerkė tiesmukiškai su-
prasdami ją kaip rungtyniavimą ne pagal jėgas; kitų žiūrovų manymu, tokia
taktika su visais įmanomais vaidybos elementais buvo gražus komandinio
darbo pavyzdys. Sporto teisės prasme, mano manymu, toks „tarnaujan-
tis“ elgesys nebūtų toleruotinas, nes rungtyniavimas ne pagal jėgas savai-
me reiškia nenusipėjamumo principo pažeidimą. Toks elgesys galėtų būti

228 Interviu su dviraičių sporto treneriu (DvT1). 2013 m. rugsėjo 10 d. Plačiau: Zaksaitė S. Match-
fixing: the shifting interplay between tactics, disciplinary offence and crime. *The International
Sports Law Journal*. Volume 13, Issue 3, 2013, p. 287–293.

229 Jurgelevičius A. *Andrejaus Zadneprovskio dopingas – seksas* [žiūrėta 2014 05 13]. [http://
www.15min.lt/naujiena/olimpiada/portretai/andrejaus- zadneprovskio-dopingas-seksas-
66-3506#ixzz31a6hWXft](http://www.15min.lt/naujiena/olimpiada/portretai/andrejaus-zadneprovskio-dopingas-seksas-66-3506#ixzz31a6hWXft).

230 Staučienė J. E. *Krungolcas: Pergalę keisčiau tik į pastovumą* [žiūrėta 2014 05 13]. [http://www.delfi.
lt/pramogos/zmones/ekrungolcas-pergale-keisciau-tik-i-pastovuma.d?id=7052978](http://www.delfi.lt/pramogos/zmones/ekrungolcas-pergale-keisciau-tik-i-pastovuma.d?id=7052978).

toleruotinas, jei oficialiai penkiakovė būtų pripažinta komandine sporto šaka. Tuomet E. Krungolco pateiktas penkiakovės palyginimas su futbolu įgautų prasmę: „*Šią situaciją galima palyginti su susiklostančia per futbolo rungtynes: daugeliui atrodo, kad kuo daugiau įvarčių įmuši, tuo esi geresnis žaidėjas. Bet man daug maloniau atlikti gerą perdavimą, po kurio pelnomas įvartis.*“ Manytina, kad paralelė su futbolu, nors ir skamba įdomiai, nėra visai adekvati dėl sąžiningos konkurencijos pažeidimo: atskirus sportininkus laikant individualais, o ne tam tikros komandos nariais, valstybės su daugiau „savų“ sportininkų atsiduria palankesnėje padėtyje.

Taigi ar galima kategoriškai teigti, kad E. Krungolcas varžėsi nesąžiningai? Šiuo atveju vienareikšmio atsakymo nėra: atsižvelgiant į aplinkybes ir bendrą penkiakovininkų kultūrą, manytina, kad elgesys, nors ir ribinis, bet vargu ar neteisėtas. Pats E. Krungolcas laiko tokį elgesį toleruotinu, tai rodo faktas, jog jis viešai apie tai pasakė vienam iš didžiausių Lietuvos interneto portalų „Delfi“. Taigi, mano požiūriu, bendra penkiakovininkų kultūra yra palanki atitinkamiems veiksams, tačiau tai nereiškia, kad kultūra teigiamai vertintina: manytina, kad reikėtų eiti tokia linkme, kad būtų kuo mažiau apgaulės, o varžymasis ne pagal kiekvieno asmens jėgas iš principo neturėtų atnešti kokios nors naudos. Išėitį iš tokių situacijų turėtų sugalvoti varžybų organizatoriai, pavyzdžiui, surengti varžybas taip, kad (bent jau lemiamais momentais) tų pačių šalių atstovai turėtų kuo mažiau galimybių dalyvauti kartu tose pačiose rungtyse. Pažymėtina, kad UCI reaguodama į „gregerių“ praktikas, įvedė taškų skaičiavimo sistemą, pagal kurią dviratininkai gavo taškų už savo galutinę finišo poziciją – tai turėję paskatinti dviratininkus labiau rūpintis savo pačių pasirodymu.²³¹

Minėtas varžymasis ne pagal asmenines jėgas kelia svarbų klausimą ir dėl dramaturginės prieigos legitimavimo aiškinant deviacinį elgesį. Teatras pats savaime reiškia iliuziją, apgaulę, maivymąsi, o šioje monografijoje vartojama „surežisuotų rungtynių“ metafora iliustruoja būtent „blogąją“, dirbtinę, netikrą režisūros pusę. Tačiau „blogoji“ pusė kartu gali padėti atskleisti „gerąją“, – kai tai, kas surežisuota, pasitelkus bendras režisieriaus ir aktorių pastangas, tampa tikriau už tikrą.²³² Kriminologine ir kriminalis-

231 Plačiau apie UCI taškų skaičiavimo sistemą ir elitinio dviratininko Rodríguez kritines išvagas jai: <http://www.cyclingnews.com/news/rodriguez-calls-for-major-changes-in-uci-worldtour-points-system> [žiūrėta 2014 12 12].

232 Pasak R. Tumino, teatre sąlyginis ar menamas veiksmas turi sukurti vaizdą – tikro veiksmo, tikro daikto iliuziją. Neturėdami „tikrų“ daiktų aktorius ir visas teatras taip sukelia vaizduotės stebuklą. Rimas Tuminas: baisiausias dalykas teatre – nemokšiškas. Baikštytė G. *Rimo Tumino sodas*. Vilnius, 2012, p. 104.

tine prasme jautriai suvaidintas spektaklis gali netgi padėti išgauti „tikrų“ duomenų: Šekspyro žodžiais tariant, „nusikaltėliams vaidybos menas taip baisiai kartais sukrečia jausmus, jog neiškentę vietoje, čia pat, jie pripažįsta savo juodus darbus“²³³.

„Netikras“ pasirodymas yra *tik* matomas – tai ne vertybė ar (vidinis) įsitikinimas, tai implikuoja žiūrėjimą iš šalies, iš šono, t. y. demonstraciją, pasirodymą „prieš“ kažką. Atitinkamai yra tarsi dvigubi vaidmenys: vienas – sau; kitas – publikai. Kita vertus, būna (ir taip turėtų būti!), kai takoskyra tarp žiūrovo ir aktorius yra nežymi, kai vaidinama tarsi sau ir su savimi (ne prieš save ar prieš žiūrovą) ir nebelieka tradicinio vaidmenų pasiskirstymo.²³⁴ Šiuo aspektu vėl prasminga remtis klasikų mintimis: Šekspyras, rašydamas „Hamletą“ pjesę, yra pasakęs aktoriams, jog jie turi vaidinti *vienam* žiūrovui, o teatras gali tapti pelėkautais, pagaunančiais gyvenimo esmę.²³⁵ Be to, žiūrovas gali būti mistifikuojamas, teigiant, kad reikia vaidinti trečiajai akiai, o ne tik publikai. Kai vaidinama trečiam ir vaidybą stebi dangus, tai tampa amžinu žiūrovu,²³⁶ tuomet nėra taip svarbu, ar vaidinama „toli“ puošnioje scenoje, ar čia pat šalimais vartomasi žiūrovo akyse – ir vienu, ir kitu atveju vaidinimas gali užgauti sielos stygą sukurdamas realų, o ne apsimestinį potyrį.

Toks teatras, ko gero, būtų „arčiausiai“ ir tikrosios deiviacinio elgesio prevencijos, o vaidinimas sau ir trečiajai akiai (tam pačiam *vienam* žiūrovui) būtų parankiausias paaiškinti jau nebe apgaulę, o priešingas jai pozityvias pamatines kategorijas – tikrumą ir savastį.²³⁷ Taigi dramaturginės studijos gali padėti atsakyti į kertinį (savotiškai paradoksalų) kriminologijos klausimą: *kodėl žmonės nedaro nusikaltimų?*²³⁸ Kartu dramaturginė prieiga

233 Šekspyras V. *Hamletas*. [žiūrėta 2014 12 28]. <http://kuriniai.wordpress.com/2013/04/14/william-shakespeare-hamletas/>.

234 Plačiau apie techniką, kai aktoriai eksperimentinėje erdvėje fiziškai priartėja prie žiūrovo, rašo režisierius O. Koršunovas [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.okt.lt/spektakliai/dugne/>.

235 O. Koršunovo atsakymai į klausimus 2014 m. teatro bienalėje Italijoje [žiūrėta 2014 12 20]. https://www.youtube.com/watch?v=ljUWTiKM_MY. Taip pat: O. Koršunovo „Hamletas“: susitikimas su žiūrovais, 2014 m. [žiūrėta 2014 12 21]. <https://www.youtube.com/watch?v=G4sdZa1XQGo>.

236 Rimas Tuminas J. Vachtangovo teatre: iki šiol laikausi svečio pozicijos. Knygoje: Baikštytė G. *Rimo Tumino sodas*. Vilnius, 2012, p. 172.

237 Plačiau apie vieną iš režisieriaus O. Koršunovo absurdo teatro spektaklių ir savaties paieškas jame: Zaksaitė S. *Fragmentiški įspūdžiai apie paskutinę Krepo juostą, arba Už ką „netveriantys“ žiūrovai apmėtomi bananais* [žiūrėta 2014 05 22]. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-05-22-salomeja-zaksaitė-fragmentiški-ispudziai-apie-paskutine-krepo-juosta-arba-uz-ka-netveriantys-ziurovai-apmetomi-bananais/117981>.

238 Plačiau, pavyzdžiui: Justickis V. *Kriminologija*. I dalis. Vilnius, 2001, p. 162.

padeda atskleisti, kaip pasiekiami geriausių sportinių ir meninių rezultatų: vienas iš didžiausių aktorinės meistrystės rodiklių – situacija, kai natūraliai susitapatinama su vaidmeniu ir ne(be)vaidinama – yra artima vienai iš paslaptinčiausių sportinio meistriškumo būsenų – vadinamajai tēkmei (angl. *flow*).²³⁹ Suprantama, ši būsena paprastai implikuoja ir asmeninį, ir kolektyvinį meistriškumą, taigi vargiai derėtų su anksčiau aptartu penkiakovininkų pavyzdžiu, kai vienas iš jų turėjo varžytis prasčiau dėl to, kad kitas gautų medalį. Esant tokios būsenos (rytų filosofija ją įvardytų kaip intensyvų susitelkimą į „čia ir dabar“) negalvojama apie rezultatą (t. y. nemąstoma apie medalį ar „Auksinį scenos kryžių“), o improvizuojant susiliejiama su pačiu procesu. Panašiais žodžiais apibūdinami pagal tēkmės koncepciją dirbantys režisieriai ar aktoriai, pavyzdžiui, „*pabaigos, fiksuoto rezultato vengimas, esmiškai svarbi režisieriaus kūrybinės prigimties savybė, ir, anot Paukštytės, programinė neinterpretacija („Belaukiant Godo“ atveju) Tuminą išties apibūdina kaip žaidžiantį menininką, pirmenybę teikiantį procesui, o ne rezultatui ar produktui*“²⁴⁰. Vis dėlto pažymėtina, kad aprašoma būsena nėra vien tik žaismingai gaivinantis įkvėpimas: ji reikalauja didžiulių dvasinių pastangų ir įtemptų repetacijų (treniruočių) – dėl to gali atsirasti ir sunkių mentalinių sutrikimų, kai „nebeišeinama“ iš vaidmens.²⁴¹ Užstrigimas metaforiškai aiškinamas kaip ilgesnis atsidūrimas tamsiame sąmonės sluoksnyje – tame, kurį Z. Freudas siejo su sąsąmone, o K. Jungas – su archetipais. Kelias nuo pirmojo paviršinio („netikro“) sąmonės lukšto eina į antrąjį (tamsųjį) klodą ir veda prie trečiojo – giliausio sluoksnio, siejamo su savastimi ir tēkmės būsena. Taigi toks kelias labiau primena ne malonią kelionę, o skausmingą išsivalymą (ar – kalbant dramaturginiais terminais – katarsį), kurio metu susitaikoma su vidiniais demonais ne ignoruojant, o pripažįstant ir šaltakraujiškai pereinant per juos.²⁴²

Grįžtant prie tyrimo metodologinių klausimų, pabrėžtina, jog būtent dramaturginė prieiga glaudžiai susijusi su etnografinėmis studijomis. Etno-

239 Šiek tiek kitu (pirminės prevencijos) aspektu ši būsena aptariama ir 2.2.2.1 monografijos skyriuje.

240 Balevičiūtė R. *Rimas Tuminas: teatras, tikresnis už gyvenimą*. Vilnius, 2012, p. 146.

241 Pasak režisieriaus J. Vaitkaus, „yra aktorių, kurie ir visą gyvenimą neišėina. Suvaidina labai stiprų vaidmenį, kuris jam labai patinka. O vėliau tas vaidmuo tampa jo savastimi“. Plačiau: Valiūškevičiūtė E. *Svajojo apie sceną, o pateko į psichiatrinę* [žiūrėta 2014 10 08]. <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/svajojo-apie-scena-o-pateko-i-psichiatrine.htm>.

242 Plačiau: Young Shinzen. *The Science of Enlightenment*. Audiobook, 1997, part 2, session 13. *On a rounds of power*. http://www.audible.com/pd/Religion-Spirituality/The-Science-of-Enlightenment-Audiobook/B002V0KRNC/ref=a_search_c4_1_1_srTtl?qid=1415266915&sr=1-1.

grafinis metodas savotiškai parankesnis už kitus (kokybinius) metodus tuo atžvilgiu, kad etnografinio stebėjimo metu respondentai yra visiškai natūralūs, taigi (neutraliai) stebint sporto bendruomenę buvo įmanoma tiesiogiai suvokti „užkulisinius“, t. y. nesu vaidintus, dalykus. Kiti metodai užkulisinių aspektų neapima arba apima mažiau, nes tiriamieji su tyrėja linę užmegzti demonstratyvų, parodomąjį santykį. Kartu etnografinis metodas padeda atsakyti į konkrečius klausimus, pavyzdžiui, kokį požiūrį į apgaulę turi sportininkai ir jų treneriai kaip tam tikros grupės (tam tikrų vaidmenų kolektyvo) nariai; ar jie jaučiasi išnaudojami, izoliuoti, nesuprasti, pervargę, ar atvirksčiai: atsipalaidavę, pranašesni, gudresni, ar jiems atrodo, kad jie puikiai sugeba valdyti ir kartu nuslėpti, t. y. „reikiamai“ suvaidinti savo veiksmus.

Toliau išvardijami trys atvejai, kuriuos monografijos autorė stebėjo tiesiogiai – t. y. jai apie juos buvo neformaliai (paprastai ne interviu metu) pasakojama iš pirmų lūpų.

Etnografinis metodas buvo diegiamas nagrinėjant ribinių strategijų raišką šachmatų sporte – ypač brėžiant takoskyrą tarp „juodosios“ ir „baltosios“ korupcijos šachmatuose. Stebėtas toks „baltosios“ korupcijos atvejis, kai treneris (be jokio apčiuopiamo atlygio), pasiaukodamas dėl savo auklėtinio – sudarydamas sąlygas auklėtiniui pailsėti prieš svarbias kovas, baigia su juo partiją lygiosiomis iš anksto surepetavęs tą partiją namuose.²⁴³ Objektivumo dėlei verta pažymėti, kad motyvai, lemiantys tokį trenerio sprendimą, kažin ar buvo vien idėjiniai: treneris jau nebeturėjo realių šansų gerai sužais ti varžybose, tuo tarpu auklėtinis dar galėjo šį tą parodyti. Šiame kontekste konceptualus klausimas kyla dėl „juodosios“ ir „baltosios“ korupcijos skirties, o tiksliau – dėl sporto ir meno skirties. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad trenerio veiksmai buvo artimesni menui nei sportui. Pasirinkta graži trumpa partija (lygiosios amžinu šachu aukojant valdovę), kuri repetuota namuose („užkulisiuose“), paskui ta partija atkartota varžybose („scenoje“). Meniniu požiūriu toks elgesys lyg ir galėtų būti priimtinas. Tačiau atidesnė analizė atskleidžia, kad tokių veiksmų menui neleidžia priskirti netinkamas originalios partijos naudojimas. Hipotetiškai galima įsivaizduoti, kad šachmatų partija yra kūrinys, t. y. originalus kūrybinės veiklos rezultatas literatūros, mokslo ar meno srityje, nesvarbu, kokia jo meninė vertė, išraiškos būdas

243 Vengiant galimų spekuliacijų garbės ar orumo įžeidimu treneris ir auklėtinis monografijoje neidentifikuojami.

ar forma.²⁴⁴ Atkartojant surepetuotą partiją vyko kūrinio atgaminimas – t. y. buvo daroma kūrinio kopija. Remiantis Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymu, autorius turi išimtinės teises leisti arba uždrausti atgaminti kūrinį bet kokia forma ar būdu. Taigi jei minėti veiksmai būtų pripažinti menu, tuomet tam, kad partiją būtų galima atkartoti, reikėtų gauti originalios partijos autorių sutikimą (kurio, suprantama, nebuvo). Iš to išeina, kad nagrinėjami „meniški“ veiksmai negali būti tapatinami su teisėtu menu, atitinkamai trenerio veiksmai analizuotini iš sportinės perspektyvos. O šios perspektyvos aspektu pabrėžtina, kad sporto, kitaip nei meno, vienas iš pagrindinių kriterijų yra *nenuspėjamumas*. Todėl sportine prasme atitinkamas elgesys negali būti toleruojamas: varžybose pristatant namuose surepetuotas partijas pažeidžiamas pamatinis *nenuspėjamumo* principas, o meninis gražios partijos pakartojimas aptariamą principą pažeidžia. Apibendrinant pirmojo atvejo etnografinę studiją, pažymėtina, kad tiriant tam tikrus kvazikorupcinius veiksmus buvo užčiuopta, kad apgaulė šachmatų sporte gali įgauti įvairias simbolines reikšmes: sutartos lygiosios gali liudyti pasiaukojimą, tarpusavio sutelktumą ir meniškas grožio paieškas. Išsamesnė analizė atskleidžia, kad iš tikrųjų atitinkami veiksmai nepriklauso nei menui, nei sportui – išeina, kad toks elgesys balansuoja ant ne visai teisėto meno ir ne visai teisėto sporto ribos.

Kitas atvejis, kurį monografijos autorė buvo „priversta“ stebėti žaisdama nacionalinėje rinktinėje, vyko 2014 m. šachmatų olimpiados Tromsėje metu. Prieš 6 lietuvių mačą su tadžikių rinktine²⁴⁵ buvo sužinota, kad tam tikros lažybų kontoros yra nustačiusios koeficientą 1:36. Kitaip tariant, žmogus, pastatęs, tarkime, šimtą litų už tadžikių pergalę, būtų laimėjęs daugiau nei tris su puse tūkstančio litų. Komandos kapitonas, prieš nustatydamas komandos sudėtį, juokais gavo paklausimą iš suinteresuoto asmens,²⁴⁶ kokios sudėties Lietuvos rinktinė žais su Tadžikija. Atvejo studija ir liko teorinė atvejo studija, lietuvis laimėjo (tiesa, minimaliu skirtumu: 2,5:1,5), o tie, kurie „pastatė“ priešingai,²⁴⁷ pralaimėjo. Tačiau pats faktas, kad lažybų koeficientas buvo neadekvačiai keistas ir kad vyko tokie marginalūs suinte-

244 Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2 str. 19 d. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.

245 Mačo su tadžikių rinktine burtai [žiūrėta 2014 09 24]. <http://www.chess-results.com/tnr140381.aspx?lan=1&art=2&rd=6&fed=LTU&flag=30&wi=821>.

246 Vengiant galimų spekuliacijų nesąžiningu elgesiu, šmeižtu ar garbės ir orumo įžeidimu suinteresuoto asmens tapatybė monografijoje neatskleidžiama.

247 Žinių apie konkrečius „statymus“ autorė neturi.

resuoto asmens veiksmai, verčia suklusti: panašūs veiksmai, pavyzdžiui, futbole, tikėtina, jog būtų kvalifikuojami kaip negarbingas elgesys, be to, vien nepranešimas kompetentingoms institucijoms apie potencialų konfidencialios informacijos, turinčios reikšmės varžybų baigčiai ar eigai, nutekinimą būtų laikomas negarbingu elgesiu. Verta prisiminti ukrainiečių teisėjo O. Oriekhovo atvejį: teisėjas buvo nubaustas ne už konkretų veikimą, o būtent už neveikimą, t. y. už nepranešimą apie pasiūlymą manipuluoti futbolo varžybomis.²⁴⁸ Šachmatų sporte 2014 m. olimpiados metu panašūs veiksmai baigėsi užstalės pajuokavimais. Formaliai net ir aš pati turėčiau būti patraukta drausminėn atsakomybėn, nes niekam nepranešiau apie minėtus juokų pobūdžio pasiteiravimus. Iš esmės nebuvo ir kam pranešti²⁴⁹, be to (tai juridiskai svarbiausia) atitinkamas elgesys nėra tiesiogiai draudžiamas: kitaip nei futbole, šachmatų sporte nėra įtvirtinta pareiga pranešti apie potencialias manipuliacijas sporto varžybomis. Galima kalbėti apie šachmatų „neišsivystymą“ lyginant su futbolu, tačiau įmanoma ir kitokia nuomonė: čia į pagalbą ir ateina etnografinis „vidinis“ metodas ir autorės, kaip šachmatų žaidėjos, patirtis. Mano požiūriu, pranešimo pareiga žaidėjams būtų neproporcingai apsunkinanti juos, ypač jų rengimąsi varžyboms ir bendrą komandinę atmosferą. Ypač neproporcingai būtų apsunkinami žaidėjai, jei panaši nuostata būtų priimta iš karto, be jokio pereinamojo laikotarpio – esant santykinai neutraliai (t. y. nesmerkiančiai) manipuliacijų kultūrai. Sportinių rezultatų prasme pažymėtina, kad buvimas baltomis varnomis, kurios uoliai viską praneša, gali vesti prie kur kas prastesnių pasiekimų. Taip gali atsitikti ne dėl to, kad komandos kapitonas stačiokiškai neleistų baltai varnai žaisti, bet dėl to, kad išsišokantys (t. y. pernelyg „principingi“) veiksmai pakenktų komandinei atmosferai, vadinamajai komandinei dvasiai ir tai galimai turėtų įtakos blogesniai žaidimui. Iš principo tokia pranešimo pareiga būtų tik nereikalingas kliuvinys, sutrikdantis sklandų varžybų ritmą, galintis išmušti iš pusiausvyros ir taip itin įtemptos mentalinės būklės sportininkus.²⁵⁰ Todėl iš etnografinių pozicijų galima būtų paliudyti,

248 CAS 2010/A/2172 Mr Oleg Oriekhov v/ UEFA, 20 paragrafas.

249 Ciniškai žvelgiant – pranešti galima nebent sau pačiai, nes esu Tarptautinės šachmatų federacijos kovos su sukčiavimu komisijos narė.

250 Kartu reikia pasakyti, jog griežtai žiūrint atitinkamas „ritmas“ nėra nei sklandus, nei tinkamas. Užstalės anekdotai lygiai taip pat gali išmušti iš pusiausvyros kaip ir principingas elgesys. Tad pripažįstant, jog idealiu atveju neturėtų būti juokiamasi iš galimų manipuliacijų, tačiau realiai pasirinkimas yra *arba arba*: arba žaisti kartu su visa šachmatine subkultūra tokia, kokia ji yra; arba – nežaisti visai. Būtų naivu manyti, kad įmanoma užimti revoliucingą poziciją pakeičiant varžybų subkultūrą. Per varžybas reikia rūpintis savo pačių žaidimu, tad mėginimai ką nors

kad lėkšti užstalės pasiūlymai buvo tinkamesnis atsakas nei hipotetinis pranešimas FIDE pareigūnams apie galimas manipuliacijas. Manytina, kad atitinkama pareiga pranešti būtų labiau suderinama su kapitono ar delegacijos vadovo, bet ne su žaidėjų, kurie (-os) ir taip patiria didžiulį psichinį krūvį, statusu. Šiuo požiūriu takoskyra tarp apgaulės ir teisėto elgesio yra nuolat kintanti, priklausanti ir nuo teisinio reglamentavimo, esamo konkrečioje sporto šakoje, ir nuo sporto bendruomenės požiūrio į apgaulę.

Trečias atvejis šachmatų sporte pristatomas kaip sena, nors vis dar dilgčiojanti 1997 m. istorija, kuri vienintelė pasiekė teismą, tiesa, ne kaip baudžiamoji, o kaip civilinė byla dėl garbės ir orumo įžeidimo. Iš pradžių aptariamas teisinis kontekstas, vėliau jis siejamas su etnografinėmis įžvalgomis.

Kauno miesto apylinkės teismas, nagrinėdamas civilinę bylą dėl garbės ir orumo moralinės žalos atlyginimo, nustatė, kad trečiasis asmuo būdamas laikraščio „Kauno diena“ puslapio šachmatų klubas „16 prieš 16“ vedėju, 1997 m. liepos 21 d. išspausdino 4 dalių šachmatų apžvalginį straipsnį, kurio vienoje dalyje „ne taškų prekybai“ buvo ir ieškovų nurodyti teiginiai. Radviliškio tarptautiniame turnyre dėl kai kurių žaidėjų nesportiško elgesio buvo iškreipti sportiniai varžybų rezultatai. Kalbama apie paplitusį gėdingą reiškinį – prekybą taškais Radviliškio paskutiniąją turnyro dieną. Pirmiausia A. Z., užsitikrinęs pirmąją vietą, leido sau šitaip pralaimėti, R. M. pastarąjį iškėlęs į trečiąją vietą²⁵¹.

„Teismui išanalizavus viso straipsnio ir jo dalies „ne taškų prekybai“ kontekstą, laikytina, kad straipsnyje išreikšta žinomo ir patyrusio šachmatų apžvalgininko nuomonė įvertinant tarptautinio turnyro Radviliškyje rezulta-

pakeisti vargiai įmanomi. Įmanoma nebent protingai atsiriboti nuo panašių užkulisinių pajuokavimų nei šaipantis, nei išitraukiant į juos.

- 251 Teismas, atsižvelgdamas į konkrečias faktines aplinkybes, kiekvienu atveju turi spręsti, ar paskleistas žinios, ar tik pareikšta nuomonė. Išaiškinta, kad, atribodamas žinią / faktą ir duomenis nuo nuomonės, teismas turi vadovautis šiomis sampratomis. Faktas – tai tikras, nepramanytas įvykis, reiškinys, dalykas. Žinia – tai informacija apie faktus ir jų duomenis, grindžiama tiesa. Nuomonė – asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas, požiūris, perduodamas mintys, idėjos bei pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Žiniai taikomas tiesos kriterijus, nuomonei tiesos kriterijus netaikomas, bet ji turi remtis tikrais faktais. Teismui išnagrinėjus viso straipsnio ir jo dalies „ne taškų prekybai“ kontekstą, laikytina, kad straipsnyje išreikšta žinomo ir patyrusio šachmatų apžvalgininko nuomonė įvertinant tarptautinio turnyro Radviliškyje rezultatus. Teismas negali įpareigoti atlyginti žalą už išsakytą nuomonę, net jeigu ji būtų šokiruojanti ar kelianti nerimą, nes taip būtų pažeidžiamas Konstitucijos 28 str. bei ŽTK 10 str., įtvirtinantys asmens teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Todėl ieškovų ieškiniai dėl žalos atlyginimo netenkintini. Civ. byla Nr. 2-2309/99 dėl garbės ir orumo ir moralinės žalos atlyginimo. Kauno m. apylinkės teismo 1999 m. balandžio 30 d. sprendimas.

*tus. Teismas negali įpareigoti atlyginti žalą už išsakytą nuomonę, net jeigu ji būtų šokiruojanti ar kelianti nerimą, nes taip būtų pažeidžiamas Konstitucijos 28 str. bei ŽTK 10 str., įtvirtinantys asmens teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Todėl ieškovų ieškiniai dėl žalos atlyginimo netenkintini*²⁵².

Taigi teismo nutartyje susitarimas dėl partijos rezultato nebuvo įrodytas ir nebuvo siekiama jo įrodyti remiantis tuo, kad nuomonei, išsakytai žiniasklaidos priemonėse, kitaip nei faktui, netaikomas tiesos kriterijus, todėl nuomonė gali būti ir teisinga, ir klaidinga, todėl netikslinga aiškintis, ar reiškinys, išdėstytas nuomonėje, iš tikrųjų vyko. Vertinant bylą, pažymėtini šie aspektai: 1) iš principo teismas nenagrinėjo, ar mačas buvo sutartas, ar ne, nes laikė, kad to daryti civilinėje byloje nereikia; 2) atitinkamai ieškovas, neigęs, kad partija buvo sutarta, negavo kompensacijos už garbės ir orumo įžeidimą.²⁵³

Svarbu iširti, kaip patys šachmatininkai vertina šią situaciją. Iš principo situaciją vėl galima apibūdinti kaip užstalės pajuokavimą, tačiau ši kartą numatant tris išlygas. Pirma, panašius pajuokavimus apkartina tai, kad dienraščio „Kauno dienos“ žurnalistas, nors *de jure* išliko teisus, neteko darbo dienraštyje. Antra, minėtas žurnalistas ir asmuo (ieškovas) iki šiol yra priešai, jie beveik nebendrauja. Trečia, patys šachmatininkai beveik neabejoja, kad partija buvo sutarta, iki šiol netyla anekdotai, kaip „vangiai“ ieškovas žaidęs, o po laimėto turnyro (ir, tikėtina, „laimėtos“ sumos, kurią jam sumokėjo R. M.) vaišinęs pažįstamus.

Taigi teisiškai lyg ir nieko ypatingo neįvyko: vienas žmogus kreipėsi į teismą dėl žalos už garbės ir orumo įžeidimą atlyginimo, tačiau teismas nenustatė žalos atlyginimo pagrindų. Pačios šachmatininkų bendruomenės akimis taip pat lyg ir ko nors ypatingo neatsitiko: sportininkų toks elgesys pernelyg nestebino, tik kartkartėmis pasigirdavo nuomonių, kad ieškovui esą reikėjo džiaugtis ir tylėti laimėjus prizą, o ne kreiptis į teismą dėl to, kad kitas „akylas“ meistras, dirbantis žurnalistu, parašė daugiau, nei ieškovas tikėjosi. Dramaturginiu požiūriu toks „nieko neįvyko“ primena absur-

252 Ten pat.

253 Įdomu būtų panagrinėti hipotetinę situaciją – jeigu ieškovas būtų kreipėsis į teismą dėl šmeižimo pagal LR BK 154 str., tuomet manytina, kad ieškovas turėtų daugiau galimybių bylą laimėti ir prisiteisti kompensaciją (jeigu nebūtų įrodyta, jog partija buvo sutarta). Taigi, jei sutartos rungtyinės būtų laikomos nusikalstama veika, žurnalistai publikuodami straipsnius apie taškų prekybą, turėtų būti kur kas atsargesni. Kita vertus, net ir nesant hipotetinės situacijos, teismas, turėdamas bylos duomenis, iš principo galėtų bylą perduoti prokuratūrai, kad ši iširtų, ar nebuvo padaryta sukčiavimo arba kitokia nusikalstama veika. Tačiau tokių veiksmų nebuvo imtasi.

diškai juokingas pabaigos scenas, tarkime, iš „Meistro ir Margaritos“: *ne, nieko ypatingo nenutiko, tik šią naktį gretimoj 118-oj palatoj pasimirė tavo kaimynas*²⁵⁴. Lygiai taip pat principine prasme galima apibūdinti panašias „juokingai nereikšmingas“ manipuliacijas: nieko gi ypatingo neatsitiko, tik uždušinosios pamatinės vertybės, dėl kurių žaidžiame ir gyvename.

Baudžiamosios teisės diskursas šachmatininkų kalbose apskritai nebuvo gajus: nebent kaip kvazikriminologinė išvalga, esą *ką ten koks kalėjimas padėtų*. Taigi šio paskutinio atvejo etnografinė studija parodė, kad vėlgi saugoma tam tikra „komandinė dvasia“, kurią ironiškai būtų galima pavadinti savos „šeimos“ pridengimu. Čia verta prisiminti simbolinį FIDE šūkį – GENS UNA SUMUS (*Mes – viena šeima*). Deviacinis elgesys nuleidžiamas juokais, o jei neišeina ironizuoti, tai šiek tiek paignoruojamas, ir vengiama (bereikalingų?) aštrumų, atitinkamai neįsitraukiant į (baudžiamosios) teisės diskursą.

2.1.6. Kalbiniai žaidimai: atvejo studija

*Žodžiai nėra vien garsiniai ženklai ar bendravimo pagalbininkai, priskirti iš anksto nustatyta daktų tvarkai, – veikiau jie yra kolektyviniai socialinės sąveikos padariniai ir kartinės priemonės, per kurias žmonės steigia ir atskleidžia savąjį pasaulį.*²⁵⁵

Apgaulę sporto srityje gali paaiškinti ir filosofinė kalbinių žaidimų priga: ypač jei apgaulė išsivysto iki baudžiamąjo proceso, tada svarbu struktūruotai nagrinėti proceso kalbą kaip priemonę nagrinėjamam tikrovės reiškiniui atskleisti. Atvejo studija paremta vienintele (autorės žiniomis) Lietuvoje egzistuojančia baudžiamąja byla, kurioje netiesiogiai minimos galimos manipuliacijos sporto varžybomis. Baudžiamąjoje byloje buvo nustatyta, jog kaltinamieji G. Ž. ir A. M savavališkai vykdė ginčijamą savo tariamą teisę, pavartodami psichinę ir fizinę prievartą, ir padarė didelę žalą asmens teisėms ir teisėtiems interesams, būtent: veikdami bendrininkų grupę su kitais ikiteisminio tyrimo metu nenustatytais asmenimis, 2010-07-12, apie 22 val. 10 min., G. Ž. apgaulė išviliojus M. J. iš namų ir automobiliu

254 Režisieriaus O. Koršunovo spektaklis pagal M. Bulgakovo romaną „Meistras ir Margarita“. Antra dalis. Inscenizacijos autorius Sigitas Parulskis. <http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/19700>.

255 Harris R. *Language, Saussure and Wittgenstein: How to Play Games with Words*. Routledge, 1988, p. ix.

nuvežę į kaimo teritoriją, kur, pavartodami psichinę bei fizinę prievartą, su nusikaltimo bendrininkais atėmė laisvę M. J. ir sudavė rankomis, kojomis bei kitais bukais daiktais ne mažiau kaip 14 smūgių M. J. į galvos, veido, rankų, kojų bei kitas kūno sritis, taip nukentėjusiajam M. J. nesunkiai sutrikdė sveikatą, nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos savavališkai vykdė ginčijamą savo tariamą teisę – reikalavo, kad M. J. perduotų jiems kaip laimėjimo lažybose dalį – 20 000 eurų (69 000 litų) bei kaip užstatą, kol bus perduoti 20 000 eurų (69 000 litų), reikalavo, kad M. J. perduotų turtą – 60 000 litų vertės automobilį „VW Touareg“ bei apie 7 500 litų.²⁵⁶

Toliau cituojamos bylos aspektu baudžiamasis procesinis diskursas nagrinėjamas pasitelkiant kalbinių žaidimų ir subkultūros teorijų prieigas. Baudžiamasis procesas yra parankus kalbinių žaidimų metaforai iliustruoti dėl to, kad procese jo dalyviai, komunikuodami vieni su kitais, kuria savo kalbą, savas taisykles ir galiausiai nuosprendyje tam tikra kalba priimama kaip „laimėjusi“ žaidimą. Tokia metafora būtų ypač adekvati anglosaksų teisinės sistemos šalyse, kuriose pats procesas istoriškai ir iš dalies šiuo metu suvokiamas kaip kova ar rungtynės (angl. *adversarial legal system*). Autoriai, kurių darbai aktualūs atitinkamų perspektyvų kontekste, yra L. Vitgenšteinas²⁵⁷ ir jau minėtas D. Matza. Prieš pradėdant specifiskai tyrinėti kalbinį proceso diskursą svarbu pristatyti tam tikras L. Vitgenšteino mintis, aktualias atskleidžiant nagrinėjamą temą. Pasak minėto autoriaus, kalbos vartojimo reikšmę apsprendžia jos vartojimo kontekstas. Į kalbos vartojimą tam tikroje situacijoje žvelgiama kaip į kalbinį žaidimą, kuriame teiginys laikomas ėjimu. Žaidėjai daro savo ėjimus taip „paremdami“ savąjį kalbinių žaidimų kontekstą.²⁵⁸ Pasak L. Vitgenšteino, (žaidimo) etikos neįmanoma išreikšti logine kalba, tačiau įmanoma išreikšti kasdiene kalba. Žaidimai iš dalies yra racionalūs, iš dalies neracionalūs. Institucijos turi galią kontroliuoti ir neracionalius žaidimus (nagrinėjamoju atveju – *Skype*'o išklotines, telefoninius pokalbius), o kaltinamieji ir nukentėjusysis atitinkamos galios neturi. Taigi teisės saugos institucijos, nagrinėdamos loginę ir kasdienę kalbą, aiškina (buvusią) socialinę tikrovę ir mėgina ją rekonstruoti. Atitinkama rekonstrukcija vėliau parodys, kad kaltininkus ir nukentėjū-

256 Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 1 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-62-349/2011.

257 Plačiau: Pavilionis R. Kritikinė L. Vitgenšteino filosofija. *Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*. Vilnius, 1974, p. 271–280.

258 Pavilionis R. Kritikinė L. Vitgenšteino filosofija. *Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*. Vilnius, 1974, p. 278.

sijį sieja tam tikras saitas, liudijantis jų artimumą, bendrumą, priklausymą panašiai subkultūrai.

Suprantama, kad proceso „kalba“ ir žaidėjų „kalba“ skiriasi. Baudžiamajame procese vartojamos šios sąvokos: svetimas turtas, prievartavimas, apgaulė, tariama teisė, reketas. Atitinkamai baudžiamojo proceso kalbiniai žaidimai vyksta interpretuojant šias sąvokas. Žaidimo dalyviai yra kaltinamieji, nukentėjusysis, prokuratūra, teismas. Kiekvienas žaidimo dalyvis kuria savo kalbą, o jų interakcija ir galimybės kiekvienam pagrįsti (įrodyti) savo teiginius lemia žaidimo baigtį – nagrinėjamame kontekste apkaltinamojo nuosprendžio turinį.

Toliau pateikiama lentelė, kurioje išdėstoma, kaip kaltinamieji A. M. ir G. Ž. ir nukentėjusysis M. J. (skirtingai) aiškina tam tikras sąvokas: sporto lažybų, apgaulės, sveikatos sutrikdymo ir reketo.

1 lentelė. Sporto lažybų, apgaulės, sveikatos sutrikdymo ir reketo interpretacijos: kaltinamųjų ir nukentėjusiojo požiūris

	Kaltinamieji	Nukentėjusysis
Sporto lažybos, varžybos	<i>Kaltinamasis G. Ž. kalnu pri-sipažino iš dalies ir parodė, kad su M. J. buvo pažįstamas apie metus laiko. Jam kartais pasiskambindavo, klausinė-davo įvairių dalykų, kurie gali būti svarbūs, siekiant nuspėti varžybų rezultatą. Praeitų metų pavasarį jam paskambino M. J. ir pasakė, kad yra galimybė pastatyti daug pinigų, klausė, gal jis žino kokius futbolo koman-dų, už kurias būtų galima statyti.</i>	<i>G. Ž. pasiūlė važiuoti į Estiją susitikti su žmonėmis, kurie duos kažkokią informaciją apie komandas, kurios gali laimėti, o kurios – pralošti. Jis sutiko. Praeitų metų birželio mėnesį jis kartu su G. Ž, Mčiu ir Du važiavo į Estiją. Nuvažiavus susitiko su asmenimis, su kuriais nekalbėjo, stovėjo šone, tų žmo-nių adresų, telefonų neužsirašė, Dino tarp jų nebuvo. Grįžtant atgal jam pasakė, kad nieko konkrečiai nesusitarė, reikės dar kartą važiuoti liepos mėnesį. Birželio pabaigoje jis buvo išvažiavęs į Estiją savais reikalais, o Žis tuo momentu buvo Vokietijoje. Buvo pas fut-bolininką A. D., kurį pažįsta jau seniai. Po to dar važiavo į Taliną susitikti su kitais žmo-nėmis, vėliau – į Latviją. Jo išvyka į Estiją su lošimais nebuvo susijusi. Tų asmenų, su kuriais susitiko, neatsimena.</i>
Apgaulė	<i>Jis su A. M. suprato, kad M. J., kurį suvedė su estais ir</i>	

<p>Apgaulė</p>	<p><i>kuriam suteikė visą informaciją, tuo pasinaudojo, nenorėjo dalintis pinigais, t. y. juos apgavo. Panašius parodymus apie konflikto su M. J. priežastį G. Ž. davė ir teisiamajame posėdyje. A. M. ikiteisminio tyrimo metu parodymų nedavė, o teisiamajame posėdyje davė panašius parodymus kaip ir G. Ž., aiškindamas, kad į Estiją visi važiavo aptarti reikalų dėl lažyby, ten buvo susitikę su A. D. ir dar vienu asmeniu, o po kurio laiko sužinojo, kad M. J. į Estiją buvo nuvažiavęs vienas.</i></p>
<p>Sveikatos sutrikdymas</p>	<p><i>Nuvykau pas teismo ekspertus, kad būtų nustatyti man sužalojimai</i></p>
<p>Reketas</p>	<p><i>Įrašas Nr. 83: užfiksuotas 2010-08-24 M. D. pokalbis su A. M. Pokalbio metu A. M. liepia M. D. nueiti ir šnekėtis su juo pačiu, kad M. D. bandytų jam sakyti, kad jis „nepjautų grybo“, nes nebus, kaip išsisukti iš šios situacijos, nes jeigu niekas nepasikeičia, lieka reketas. A. M. klausia, ar M. D. susisiektė su estais. M. D. pasako, jog kalbėjo tik su vartininku, su pagrindiniu nepavyko susisiekti. A. M. liepia M. D. spausti estus, kad estai paspaustų M. J., nes kitaip jie „degs“.</i></p> <p><i>Jei aš dar nesuprantu, tai man sėkmės. Dėl ko šie asmenys iš manęs reikalavo pinigų aš nežinau, aš niekam nesu skolingas, su niekuo nesu susipykęs (Protokolas-pareiškimas. 2010 m. liepos 13 d. Panevėžys). M. J., 2010-08-11 papildomai apklaustas, pripažino, kad su G. Ž., A. M. ir dar vienu asmeniu buvo nuvykę į Estiją, siekdami užmegzti kontaktus su asmenimis, kurie gali padėti laimėti lažybas ir tokiu būdu pasipelnyti; šiuo pasiūlymu jis susigundė. Mano, kad G. Ž. ir A. M., sužinoję apie jo išvyką į Estiją, pyko ant jo, manydami, kad jis vyko į Estiją derėtis dėl lažyby. Apklausiamas pas ikiteisminio tyrimo teisėją M. J. taip pat nurodė, kad buvo išvykęs į Sillamae asmeniniais reikalais, tačiau nenorėjo detalizuoti kokiais. Be to, nurodė, kad mano, jog jis buvo mušamas už tai, kad, G. Ž. ir A. M. manymu, vienas buvo Estijoje, ten susitiko su žmonėmis ir „pasidarė“ pinigų. Už Estijos futbolo varžyby rezultatus nėra statęs, apie koeficientų kilimą, kritimą nesiaiškino.</i></p>

Pažymėtina, kad nei nukentėjusysis, nei kaltinamieji nevartojo sąvokų „tikra ar tariama teisė“, taip pat nekalbėjo apie turto prievartavimą (tai būtų įprasta baudžiamojo proceso „kalbą“ išmanančiam asmeniui, pavyzdžiui, advokatui). Nukentėjusysis kalbėjo apie „pinigų pasidarymą“, „pinigų reikalavimą“; kaltinamieji – apie reketą, apie spaudimą, apie tai, kad nukentėjusysis juos apgavo nepanorėjęs dalytis pinigais. Nukentėjusiojo pradinė nuostata yra tokia: jis vienpusiškai neigia bet kokį jo ir kaltinamųjų santykį, neva jis visiškai nesusijęs su kaltinamaisiais, tik auka, nieko nesuprantas ir nežinąs. Vėlesnis (vaikiškas) žaidimas virsta pripažinimu, kad jie lyg ir buvę draugai, tie draugai manę, kad jis juos apgavęs, bet jis nesakysiąs kaip. Nukentėjusysis vaidina vaiko slapuko vaidmenį, nėra nuoseklus, šiek tiek keičia parodymus. Kaltinamieji renkasi įžūlaus suaugusiojo poziciją, parodymų nekeičia, prisipažįsta, kad reikalavo iš nukentėjusiojo pinigų, tačiau jų reikalavimas, jų pačių suvokimu, buvo pagrįstas. Kad ir kaip būtų logiška ir kartu paradoksalia, teismą labiau įtikino kaltinamųjų „žaidimas“ nei nukentėjusiojo. Prokuratūra „nepasidavė“ kaltinamųjų žaidimui, tačiau taip pat nebuvo visiškai nuosekli: nepradėjo ikiteisminio tyrimo dėl galimo sukčiavimo, kuriame visi žaidėjai būtų buvę kaltininkai.

Toliau pateikiama lentelė, kurioje išdėstoma, kaip policija, prokuratūra ir teismas interpretuoja tam tikras baudžiamojo proceso sąvokas: turto prievartavimo, sveikatos sutrikdymo ir tariamos teisės.

2 lentelė. Turto prievartavimo, sveikatos sutrikdymo ir tariamos teisės interpretacijos: institucinis požiūris²⁵⁹

	Policija ir Prokuratūra	Teismas
Prievartauti turta	<i>Vadovaujantis LR BR BPK 166 str. 1 d. 1 p. pradedu ikiteisminį tyrimą, numatytą LR BK 181 str. 2 d. požymiams.</i>	<i>Nors G. Ž., A. M. ir M. J. dalyvavimas lažybose, prieš tai susitariant su žaidėjais dėl būsimo varžybų rezultato, yra neteisėtas, tačiau tai nepaneigia G. Ž. ir A. M. parodymų, kad jie buvo įsitikinę, jog M. J. be jų dalyvavo lažybose ir pasipelnė. Suprasdami, kad dalyvavimas lažybose, kai varžybose dalyvaujantys asmenys už atlygį siekia susitarto rezultato,</i>

259 Kaltinamasis aktas baudžiamojoje byloje Nr. 50-1-00307-10.

Prievartau turtą	Šioje baudžiamo- joje byloje G. Ž. (...) kaltinamas tuo, kad neturėdamas teisėto pagrindo, atimdamas laisvę nukentėjusiajam M. J. bei panau- dodamas fizinį smurtą ir psichinę prievaratą, atvirai vertė M. J. perduoti didelės vertės tur- tą. ²⁶⁰	yra neteisėtas, jie pasirinko tokį savo teisės į dalį laimėjimo išreikalavimo būdą, kuris prieštarauja įstatymams, t. y. smurto vartojimą. M. J. nepripa- žino, kad jis lažybose Estijoje laimėjo, t. y. ginčijo G. Ž. ir A. M. teiginius apie jų teisę į dalį laimėjimo. Visa tai rodo, kad kaltinamieji G. Ž. ir A. M. sava- vališkai, nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos, vykdė ginčijamą savo tariamą, t. y. egzistuojančią tik jų sąmonėje, teisę į dalį laimėjimo, vartodami fizinį smurtą (mušdami M. J.) ir psichinį smurtą (grasinimus atimti asmeninį M. J. automobilį „VW Touareg“ ir 7 500 litų).
Tariama teisė	Kaltinamieji G. Ž. ir A. M., nesilaikydami įstatymų nustatytos tvarkos, savavališkai vykdė ginčijamą savo tariamą teisę, pavartodami psichinę ir fizinę prievaratą, ir padarė didelės žalos asmens teisėms ir teisėtiems interesams. Nesilaikydami įstatymų nu- statytos tvarkos savavališkai vykdė ginčijamą savo tariamą teisę – reikalavo, kad M. J. perduotų jiems kaip laimėjimo lažybose dalį – 20 000 eurų (69 000 litų) bei kaip užstatą, kol bus perduoti 20 000 eurų (69 000 litų), reikalavo, kad M. J. perduotų turtą – 60 000 litų vertės automobilį „VW Touareg“, valsty- binis numeris EEK 747, bei apie 7 500 litų.	
Sveikatos sutrikdymas	Vartodami psichinę bei fizinę prievaratą, su nusikal- timo bendrininkais atėmė laisvę M. J. ir sudavė ran- komis, kojomis bei kitais bukais daiktais ne mažiau kaip 14 smūgių.	

Pažymėtina, kad tik teismo diskurse atsiranda tariamos teisės ir netei-
sėtų sandorių sąvokos. Teismui sveikatos sutrikdymas – būdas tariamą teisę
įgyvendinti. Kaltinamųjų nuomone, nukentėjusysis juos apgavo, todėl buvo
„vertas“, kad jį sumuštų. Teismas priėmė kaltinamųjų kalbinius „žaidimus“
ir jais remdamasis perkvalifikavo nusikalstamą veiką. Mano nuomone, rea-
lūs (tikrieji) „žaidimai“ buvo tokie: kaltinamieji prievartau turtą iš nuken-
tėjusiojo, o nukentėjusysis kartu su kaltinamaisiais sukčiavo ar kėsinosi suk-
čiauti sporto lažybose, t. y. realiai nukentėjusysis buvo ir kaltininkas. Tačiau
realiems žaidimams pritrūko įrodymų ir teismas nusprendė nukentėjusįjį

palikti nukentėjusiuoju, o kaltininkus – kaltininkais, tik (tikėtina, kad dėl ambivalentiškų nukentėjusiųjų ir kaltininko santykių) perkvalifikuoti veiką į lengvesnę ir atitinkamai sušvelninti kaltininkams bausmę. Ambivalentiškus proceso dalyvių santykius pažymi pats teismas, nurodydamas, kad nors nukentėjusysis M. J. neigė bet kokias skolas ar susitarimus su kaltinamaisiais, tačiau būtina pripažinti, kad jo parodymai šioje dalyje nėra visiškai nuoseklūs. (...) *M. J. parodymus apie jo kelionę į Estiją ir santykius su A. D. pats A. D. patvirtino tik iš dalies. Priešingai, nei nurodė M. J. savo 2010-08-27 apklausoje bei duodamas parodymus teisiamajame posėdyje, A. D. teigė, kad jis su M. J. susipažino ir bendravo tik treniruočių metu, kur apsikeitė telefono numeriais (M. J. nurodė, kad su A. D. jis buvo pažįstamas, nuvažiavęs pas jį, bendravo su juo dvi dienas). Šių prieštaravimų teismui pašalinti nepavyko, nes šaukimų A. D. įteikti ir tiesiogiai apklausti teisme nepavyko. Nors teismas negali spręsti, kuris iš šių dviejų asmenų duoda neteisingus parodymus, tačiau šie parodymų skirtumai duoda pagrindą daryti išvadas, kad tarp šių asmenų vyko bendravimas, kurio aplinkybių vienas iš jų arba abu nenori atskleisti (...). Ta aplinkybė, kad A. D. iš futbolo klubo „Kalev“ buvo atleistas už pasitikėjimo praradimą, netiesiogiai rodo jo nesąžiningumą klubo atžvilgiu ir kelia pagrįstų abejonių dėl jo dalyvavimo neteisėtuose sandoriuose. (...) Kaltinamasis G. Ž. nurodo, kad M. J. ne kartą yra sakęs, kad pinigų į lažybas investuos M. J. pažįstamas asmuo, kurį vadindavo Seniu. Viso proceso metu M. J. neigė, kad pokalbiuose su G. Ž. jis minėjo šį asmenį. Vis tik, teisiamajame posėdyje susipažinęs su teismui pateikta susirašinėjimo „Skype“ istorija, nukentėjusysis M. J. pripažino minėjęs asmenį, vadinamą Seniu.²⁶⁰*

Tokia teisės saugos institucijų atlikta „Skype’o“ išsklotinių rekonstrukcija liudija ir apie žaidėjų etiką (kurios nebūtų imanoma apčiuopti nagrinėjant tik racionalius ir iš anksto repetuotus apklausų protokolus), kuri tarsi pateisina smurtavimą „išmušinėjant“ neva egzistuojančią skolą. Atitinkamas žaidėjų bendrumas „atvėrė akis“ teismui ir šis nusprendė, kad glaudūs nukentėjusiojo ir kaltininkų tarpusavio santykiai byloja apie tam tikrą nukentėjusiojo apgavystę, skolą ir apie kaltininkų „teisę“ į skolos grąžinimą. Manytina, kad teismas buvo savotiškai teisus dėl „žaidėjų“ ryšio, kuris tarsi sušvelnina kaltininkų kaltę ir parodo, kad galbūt nukentėjusysis pats išprovokavo būti sumuštas.

260 Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 1 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-62-349/2011.

Tačiau ar ambivalentiškai kaltinamųjų ir nukentėjusiojo santykiai gali reikšti menkesnę žalą teisės saugomoms vertybėms apskritai? Nusikalstamos veikos mažesnę pavojingumą tarsi lemia tai, kad ir kaltininkai, ir nukentėjusysis yra pavojingi. Jeigu būtų pavojingi tik kaltininkai, o nukentėjusysis būtų pašalinis žmogus, tuomet nebūtų to, kas švelnina atsakomybę, nebūtų „subkultūrinių žaidimų“ ir atitinkamai kaltininkai būtų teisiami už turto prievartavimą.

Keblumas tas, kad „subkultūriniai žaidimai“ gali liudyti, D. Matzos žodžiais tariant, priklausymą tai pačiai srovei, tačiau neturėtų liudyti mažesnio veikos pavojingumo. Iš esmės teismas teisus, kad ir nukentėjusysis, ir kaltininkai aiškinosi santykius, todėl nėra lengva atskirti, kas kaltininkas, kas auka. Tačiau toks santykių aiškinimasis baudžiamąja teisine prasme turėtų reikšti tai, kad: 1) vienam žmogui padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas; 2) tas pats žmogus, kuriam padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas, sukčiavo ar kėsinosi sukčiauti lažybose Estijoje; 3) kiti žmonės padarė nesunkų sveikatos sutrikdymą, prievartavo turtą ir taip pat kėsinosi sukčiauti ar sukčiavo lažybose Estijoje.

Atitinkamas baudžiamasis teisinis diskursas, susidedantis iš kelių nusikalstamų veikų, „pavirto“ į vieną nusikalstamą veiką – savavaldžiavimą. Tokia padėtis negali būti vertinama kaip atitinkanti tikrovę. Neatitiktis tikrovei atsirado dėl teisėsaugos institucijų nepakankamo pajėgumo atskleisti visas nusikalstamas veikas: teismas pats pripažįsta, jog „šių prieštaravimų teismui pašalinti nepavyko, nes šaukimų A. D. įteikti ir tiesiogiai apklausti teisme nepavyko“. Taigi teismas iš dalies priėmė kaltinamųjų diskursą (žaidimą), nes nebuvo pajėgus nuosekliai laikytis savojo – prisitaikymas kilo iš galios stokos.

Galios trūkumą liudija ir mažiau „atgrasanti“ sankcija už savavaldžiavimą (konkrečiai – teismas G. Ž. ir A. M. skyrė dešimt mėnesių laisvės atėmimo bausmę; už turto prievartavimą sankcija būtų didesnė). Turto prievartavimo ir savavaldžiavimo objektyvieji požymiai išoriškai yra panašūs: abu nusikaltimus vienija reikalavimas perduoti turtą ar turtinę teisę ir tolesni veiksmai, siekiant įgyvendinti tariamą reikalavimo teisę. Savavaldžiavimas yra inkriminuojamas tuomet, kai asmuo, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, savavališkai vykdo savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę (numatytą Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²⁶¹ 1.136 str.), kuri yra

261 *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

ginčijama arba pripažįstama, bet neįgyvendinama. Šių veiksmų subjektas turi būti susijęs su šiais santykiais. Kam faktiškai atstovauja kaltininkas, savavaldžiavimo kvalifikavimui reikšmės neturi, tačiau svarbu tai, kad tikros ar tariamos teisės yra nerealizuojamos dėl to, kad nukentėjusysis jas ginčija (nepripažįsta skolos, teisės į paveldėtą turtą ir pan.) arba, pripažindamas tas teises, atsisako vykdyti savo pareigą patenkinti reikalavimus. Taigi dispozicijos prasme konflikto dalyviai turi būti tikro ar tariamo *teisinio* santykio subjektai.²⁶² Savavaldžiavimas reiškia, kad kaltininkas piktnaudžiauja savo teise arba pasirenka toki teisės įgyvendinimo būdą, kuris neatitinka geros moralės, bendro gyvenimo taisyklių gerbimo.²⁶³ Tačiau negalima piktnaudžiauti tuo, ko nėra: nagrinėjamoju atveju kaltinamieji neturėjo (reikalavimo) teisės, jie tik įsivaizdavo ją turį, be to, vargu, ar jie įsivaizdavimo tai kaip teisę – greičiau kaip grobio dalį.

Šiuo atveju teisinio santykio tarp kaltinamųjų ir nukentėjusiojo nebuvo. Subkultūriniai (iš esmės nusikalstamo pasaulio) santykiai negali būti prilyginti teisiniams santykiams LR BK 294 str. 2 d. prasme. Atitinkamą nuomonę pagrįstų ir teismų praktika. Turto prievartavimas nuo savavaldžiavimo atibojamas ir pagal objektyviusius, ir pagal subjektyviusius požymius. Objektyvusis atibojimo kriterijus yra toks: jei vienos iš šalių reikalavimo teisė turi teisėtą pagrindą, jei tarp šalių susiklostę teisiniai santykiai, tuomet veika kvalifikuojama kaip savavaldžiavimas. Subjektyvus atibojimo pagrindas – jei kaltininkas yra įsitikinęs, kad turi teisę reikalauti turto, tuomet veika taip pat kvalifikuojama kaip savavaldžiavimas. Nagrinėjamoje byloje buvo tik subjektyvusis kriterijus, objektyvaus kriterijaus (teisėto pagrindo reikalauti turto) nebūta. Teisėtu pagrindu nėra ir negali būti (kriminaliniai) kaltininko ir nukentėjusiojo santykiai, antraip „legitimizuotume“ kriminologų D. Matzos ir G. Sykeso aprašytą nepilnamečių delinkventų naudojamą sąžinės neutralizavimo techniką, kai viktimizuojami tie, kurie neva to nusišelpė. Nubrėžiama riba tarp „tinkamų taikinių“, kuriuos delinkventai gali viktimizuoti, ir tų, kurių negali.²⁶⁴ Nagrinėjamoju atveju nukentėjusysis pateko į tą individų grupę, kurią esą (pagrįstai) galima viktimizuoti. Teis-

262 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2012.

263 Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-255-380-2012.

264 Ši technika vadinama „aukos neigimu“. Sykes Gresham M.; Matza D. Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *Americal Sociological Review*. Volume 22, Issue 6 (Dec. 1957), p. 664–670 [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.socqrl.niu.edu/miller/courses/soci380/sykes%26matza.pdf>.

mas buvo įtikintas atitinkamu „pagrįstumu“, tačiau tokį įtikinimą sąlygojo ne iki galo ir ne visiškai nuosekliai sužaidtas baudžiamosios justicijos žaidimas (nebuvo nuodugniai aiškinamasi, ar tikrai Estijoje vyko apgaulingos lažybos bei kiek proceso dalyviai iš jų pasipelnė). Kaltinamieji, reikia pripažinti, savo žaidimą žaidė nuosekliau ir jie tam tikra prasme „laimėjo“.

Apibendrinant teigtina, kad atvejo analizė parodė, jog apkaltinamasis nuosprendis priklauso ne tik ir netgi ne tiek nuo objektyvių teisinių aplinkybių, o nuo galimybės surinkti tam tikrus įrodymus (pvz., apklausti tam tikrus asmenis), nuo turimų išteklių. Trūkstant išteklių objektyvioms teisinėms kategorijoms kelių užleidžia subjektyvūs proceso dalyvių įtikinėjimai. Baudžiamosios teisės ir kriminologijos (sąveikos) kontekste atvejo analizė parodė, kad riba tarp savavaldžiavimo ir turto prievartavimo brėžiama, *inter alia*, atsižvelgiant į kaltininko ir nukentėjusiojo subkultūrinius santykius.

2.1.7. Postmoderniosios teorijos

*Tai būtent tik atrodo, ir kiekvienas galėtų suvaidinti panašiai.
Tikrasis gedulas many, o čia – vien apdaras, apgaulė vien tuščia.*²⁶⁵

Vienas iš pagrindinių postmodernųjų teorijų metodų – metanaratyvų dekonstrukcija. Kitaip tariant, moderniosios, arba racionaliosios, teorijos siekia atrasti bendras, visuotinai priimtas tiesas. Postmodernizmas, atvirkščiai, atmeta metanaratyvus ir teigia, jog nėra savaimė duotų dalykų, daug kas yra sąlygota konkrečiau istorinio kultūrinio konteksto ir pabrėžia kiekvieno reiškimo santykinumą.²⁶⁶ Modernybės prielaidos, susijusios su sportu, yra tokios: fizinė veikla prisideda prie sveikesnės, stipresnės, laimingesnės visuomenės bei kolektyvinės emancipacijos. Tuo tarpu postmodernizmo teoretikai, kaip antai M. Foucault ar J. Baudillardas, į sportą žvelgia per paslėptų sąnaudų, socialinės kontrolės, reginio, išnaudojimo ir skausmo prizmę.

Pasak J. Baudillardo, šiuolaikinė kultūra yra „klastotė“ arba simuliacija, pilna simuliacijų. Žiniasklaida yra vienas iš pagrindinių šios klastotės provokatorių. Sportas per televiziją yra kitoks nei sportas stadione – televizijos žiūrovas veiksmažodį mato iš arčiau, įvairiais, jam patogiais rakursais, negirdi

265 Šekspyras V. Hamletas, apie 1601 [žiūrėta 2014 12 30]. <http://kuriniai.wordpress.com/2013/04/14/william-shakespeare-hamletas/>.

266 Giulianotti R. *Sport: A Critical Sociology*. Polity, 2005, p. 172.

įprasto šurmulio. Reginys tampa dirbtinis, falsifikuotas, nenatūralus, o žiūrovai – užkerėti to, kas realiai neegzistuoja.²⁶⁷ Tikslumo dėlei reikėtų pasakyti, jog atitinkamos postmodernizmo išvalgos nebūtinai yra itin naujos ar modernios. Panašias išvalgas jau prieš beveik tris dešimtis metų pateikė ir socialinio konflikto, ir kitoms teorijoms pritariančios teoretikai. J. Sewartas teigė, jog kai sportas tampa parodymu (angl. *dis-play*), sunaikinamos sporto vertybės. Sportas paverčiamas pigiu spektakliu, kuris vaidinamas ir apipavidalinamas tam, kad galėtų būti suvartotas žiūrovų, ieškančių juokingų pramogų.²⁶⁸ Sportininkai savo ruožtu laikomi mašinomis, priemonėmis, „gaminančiomis“ pergales ir pelną.²⁶⁹ Dar praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje buvo teigiama, jog kiekvienas sportas apima *manipuliaciją žmogaus kūnu*. Gydytojai, psichologai, biochemikai ir treneriai žmogų prilygina robotui. „Čempionų gaminimas“ jau tapo atskira pramone, turinčia specializuotas laboratorijas, tyrimų institutus, treniruočių stovyklas ir eksperimentinius sporto centrus. Dauguma aukščiausio lygio atletų yra redukuojami iki daugiau ar mažiau sąmoningų gyvūnų lygio. „Teikiantys vilčių“ pastebimi dar vaikystėje, mažiau talentingi persijojami ir likusieji metodiškai orientuojami į rezultatus pagal pajėgumą. Specialistai šiame sportiniame Gulage aukoja žmones (žmogiškumą) siekdami peržengti biologines organizmo ribas.²⁷⁰

Pažymėtina, kad nuo (selektyvių) spekuliacijų nesąžiningumu labiau kenčia „tamsios“ ar „mažos“ šalys. Kai laimi aukso medalį Lietuvos ar Kinijos plaukikės, išsyk svarstoma, ar kartais nebuvo vartotas dopingas, o nugalėjus amerikiečiui M. Felpsui panašių „pamąstymų“ kyla kur kas rečiau. Tai apibūdinama selektyviai skambančiu posakiu „per gerai, kad būtų tiesa“ (angl. *too good to be true*). Amerikiečių plaukimo treneris J. Leonardas rekordininkės Ye Shiwen rezultatą (16-metė mergina, plaukdama paskutinius 50 metrų 400 metrų distancijoje, buvo greitesnė netgi už Ryaną Lochte'ą – amerikietį, olimpinio aukso medalio laimėtoją) vadino neįtikėtiniu ir trikdančiu, įtardamas kinus naudojant genetines manipuliacijas. Istorija liudija, kad kartais panašūs, nors ir nekorektiški įtarimai yra pagrįsti: antai buvusioje Vokietijos Demokratinėje Respublikoje vaikai buvo treniruojami stovyklose,

267 Giulianotti R. *Sport: A Critical Sociology*. Polity, 2005, p.184–185.

268 Sewart J. The Rationalization of Modern Sport: The Case of Professional Football. *Arena Review* 5 (September), 1981, p. 49.

269 Eitzen S. D. Conflict Theory and Deviance in Sport. *International Review for the Sociology of Sport*. 1988, 23; p. 199.

270 Brohm, Jean-Marie. *Sport: A Prison of Measured Time*. London, 1978, p. 18–19.

kuriose jie vadinti ne vardais, o paženklinti nuasmenintais numeriais. Apie itin griežtas, kalėjimą primenančias kinų vaikų sporto mokyklas kalbama ir šiais laikais, keliant klausimą, ar alinančios treniruočių sąlygos suderintamos su žmogaus (ypač vaiko) teisėmis. Spalvotų medalių švytuoklė tarsi liudytų Kinijos (ir jos pasirinktos sportininkų ugdymo metodikos) naudai, tačiau ar tikrai medaliai turėtų būti pagrindinis kriterijus, iš kurio galima spręsti apie sportinio lavinimo sistemos pagrįstumą? Olimpinių žaidynių gairintojas Pjeras de Kubertenas tikriausiai atsakytų, kad ne.²⁷¹

Antidopingo sistemos selektyvumą iliustruoja ir septynkovinininkės A. Skujytės pavyzdys. Lietuvos tautinio olimpinio komiteto nuomone, netgi ir burtais tikrinant vienintelę sportininkę po pirmos septynkovės varžybų dienos buvo pažeistos sportininkės galimybės pailsėti (sportininkė grįžo į olimpinį kaimelį dviem valandoms vėliau nei jos konkurentės) ir atitinkamai kovoti dėl medalio.²⁷² Manytina, kad taip realiai pasireiškė antidopingo kontrolės diskriminacinis pobūdis: jei ne teisiškai, tai bent faktiškai. Griežtai kalbant, galima teigti, kad panašiomis procedūromis sudaromos nelygios sąlygos varžytis, tuomet antidopingo kontrolė apskritai galimai prarastų savo autoritetą, nes išeitų, kad tokia kontrolė gali daryti pernelyg didelę ir vargu ar pagrįstą įtaką varžybų rezultatams. Matyti, kad antidopingo kontrolė yra imli faktinei sportininkų diskriminacijai – turint omenyje, jog antidopingo procedūros gali būti itin apsunkinančios, kykla klausimas dėl tų sportininkų, kuriems sistema taikoma, teisių, lyginant su tais, pro kuriuos sistema (atsitiktinai ar neatsitiktinai) „praeina pro šalį“.²⁷³

Pasak R. Giullianoti, postmodernizmo teoretikai atidžiau žvelgia į išorinę sporto pusę, neidealizuoja sportinės veiklos, o parodo, kad ir šioje srityje apstu skaudžių dalykų, kaip antai (tik) kapitalo ir valdžios siekiančių spor-

271 Zaksaitė S. Olimpinių žaidynių šviesa ir šešėliai apgaulingo elgesio sporte aspektu. *Sporto mokslas*. 2012 (69), p. 14–20.

272 Krukauskas M. *Septinkovinininkė A. Skujytė: „Manau, kad užlipau kažkam ant kulnų“* [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.lrytas.lt/sportas/startai/septinkovinininke-a-skujyte-manau-kad-uzlipau-kazkam-ant-kulnu.htm>.

273 Tačiau taip pat visiškai įmanoma kontrargumentuoti, jog faktinis nelygiateisiškumas neimplikuoja teisinio nelygiateisiškumo. Tai teisės teorijoje vadinama teisinėmis fikcijomis: kai bendras (nagrinėjamoju atveju – antidiskriminacinis) principas ar bendra norma faktiškai paneigiama pritaikant konkretinančią (nagrinėjamoju atveju – numatančią, kad dopingo testai imami iš rungties prizininkų bei dar dviejų, atrenkamų burtais) normą. Plačiau apie teises fikcijas: Panomariovas A. *The Legal Fiction in Criminal Proceedings – is it Historical Anachronism or Objectively Conditional Necessity? Jurisprudence*. 2011, 18 (2), p. 725–738. Zaksaitė S. Fikcijos baudžiamajam procese: tarp ontologinės „tikrovės“, teisėkūros ir teisės taikymo. *Jurisprudencija*. 2014, 21 (1), p. 244–258.

to klubų. Postmoderniųjų teorijų ribotumai yra susiję su fragmentiškumu, eklektiškumu, nenuoseklumu, be to, pabrėždamos reliatyvumą, postmodernios teorijos atmeta universalią etiką. Taip pat neaišku, kada sustabdyti dekonstrukcijos procesą – pasak postmodernistų, netgi garbingo žaidimo idealai gali būti susiję su galia ir nelygybe. Nuolat kritikuodamas, postmodernizmas nėra konstruktyvus, jis mažai ką pasiūlo, kad būtų išspręstos socialinės atskirties problemos.²⁷⁴ Galima iš dalies sutikti su R. Giulianotti įžvalgomis, tačiau manytina, kad fundamentalios postmodernizmo idėjos yra ne (vien) eklektiškumas ar reliatyvumas, o dėmesio suteikimas būtent „marginaliems“ klausimams, kurie marginalūs tampa dažniausiai todėl, kad kažkas siekia, jog jie būtų nepastebimi, „necentriniai“, „ribiniai“, todėl prasminga keisti požiūrio taškus tam, kad nepraslystų pro akis sąmoningai užtušuoti kur kas platesnio ir daugiaprasmiškesnio paveiklo kontūrai. Čia vėlgi prisimintas genetinių manipuliacijų draudimas: kokios esama skirties tarp išimtinio leidimo vartoti gydymo tikslais ir draudžiamo metodo? Ar kartais nėra taip, kad genetinės transformacijos draudžiamos todėl, kad jos kol kas per brangios ir dėl to neprieinamos didesnei daliai visuomenės, nors visai įmanoma, kad ateityje tai taps įprastu gydymo būdu?²⁷⁵

Tam tikrų įžvalgų, reikšmingų būtent postmodernizmo kontekstui, galima pastebėti ir analizuojant teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje. Pavyzdžiui, Kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymo 3 str. 1. d. 1 punkte nustatyta, jog Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo lėšas, be kita ko, sudaro dalis akcizo pajamų, gautų už alkoholinius gėrimus ir tabako reklamą.²⁷⁶ Tokia įstatymo nuostata yra gana prieštaringa: sportas, kaip visuomenės sveikatai naudinga veikla, yra remiama iš visuomenės sveikatai žalingos veiklos šaltinių. Darytina prielaida, jog po idealistinėmis deklaracijomis slypi komerciniai interesai, mažai ką bendra turintys su postuluojamomis sporto funkcijomis. Minėta įstatymo nuostata yra taiklus pavyzdys iliustruojant ir kitą kritinę teoriją – socialinę konstrukcionizmą. Kaip ir JAV teisininkas R. Poundas, kuris pritaikė interesų teoriją teisėje, socialinio konstrukcionizmo teoretikas R. Quinney suprato *įstatymą* kaip dinamišką galią, kurios kūrimas ir interpretacija nuolat vyksta. Įstatymas,

274 Giulianotti R. *Sport: A Critical Sociology*. Polity, 2005, p. 182.

275 Plačiau: Tamburini C. Gene technology, postponing motherhood and the doping ban. Knygoje: Møller V., McNamee Mike, Dimeo P. (red.). *Elite Sport, Doping and Public Health*. Red., University Press of Southern Denmark, 2009, p. 135–145.

276 Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 95-2634.

pasak autoriaus, turi mados elementų: jis greičiau yra interesų veikimo rezultatas, o ne priemonė, kuri funkcionuoja už tam tikrų interesų ribų. Įstatymai įteisina atskirų asmenų ar grupių interesus. „*Retai pasitaiko, kad jie yra visos visuomenės produktas.*“²⁷⁷

3 lentelė. Mokslinių teorijų santykis su mikroveiksniais ir makroveiksniais

	Struktūrinis funkcionalizmas	Diferencinių asociacijų teorija	P. Bourdieu sporto sociologija	Asmenybės tyrimai	Postmoderniosios teorijos
Mikroveiksniai	Pripažinimo, materialinės sėkmės siekis, įtempta psichologinė būseną.	Sankcijos ir galimos naudos įvertinimas. „Techniška“ interakcija tarp atletų, teisėjų, trenerių, gydytojų, šeimos narių, nusi- kalstamo pa- saulio atstovų.	Aistringa trauka pri- zams, peržen- gianti sporto taisyklių ribas. Sveikatos aukojimas dėl garbės.	Sportininko nekovingu- mas, nepa- sitikėjimas savimi, talento stoka, įvairios priklausomy- bės, sociopa- tiški bruožai.	Atmeta mikro- ir makroveiks- nių klasifika- ciją, žvelgia į sporto išorinę pusę.
Makroveiksniai	Socialinė nelygybė, nelygios galimybės pasiekti visuotinių tikslų, anomija.	Materia- lizmas, var- totojiškumas, perdėtas racio- nalumas.	Nevienodas kultūrinio ir ekonomi- nio kapitalo pasiskirstymas sporto srityje.	Prasta sportininkų socioekono- minė padėtis, išnaudotojiška sporto aplin- ka, visuome- nės tolerancija deviacijoms.	Žiniasklaidos įtaka, galios laukai sporto išorėje, komercializa- cija, globali- zacija, sporto industrializa- cija.

Įvertinant postmodernizmo išvalgas, pažymėtina, jog ši teorija atmeta griežtą veiksmų, lemiančių deviacinį elgesį sporto srityje, klasifikaciją ir kviečia pažvelgti į sportą per reginio ir simuliacijos prizmę. Atitinkamas rakursas padeda suvokti, jog pavojingesnis yra deviacinis elgesys ne sporto viduje, o sporto išorėje, kai sporto reginys pateikiamas masiniam vartotojui kaip baigtinis produktas, kurį parduoda žiniasklaidos bendrovės ir galinga sporto pramonė.

277 Quinney R. *The Social Reality of Crime* (Second Edition). New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers, p. 35; cituota iš Piliponytė J. *Korupcijos kontravimas: pokomunistinių šalių praktika*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2006, p. 30.

Pažymėtina, jog tam tikros teorijos labiau pabrėžia mikroveiksnius; kai kurios – makroveiksnius. Schemiškai atitinkamą ryšį galima pavaizduoti lentele, kurioje išdėstytos tam tikrų²⁷⁸ teorijų nuostatos.

Materialinės vertybės ir socialinė nelygybė vienaip ar kitaip pabrėžia ma beveik visų teorijų. Tai atitinka deviacinio elgesio sporto srityje sampratą, kuria remiantis deviacinis elgesys sporte yra sporto taisyklių pažeidimas siekiant įgyti nepagrįstos naudos (paprastai – materialinės prieš konkurentą). Mikro- ir makroveiksnių analizė parodė, kad veiksniai, sąlygojantys apgaulę sporte, ne ypač skiriasi nuo veiksnių, sąlygojančių nesąžiningą elgesį kitose srityse, pavyzdžiui, darbo santykių srityje. Taigi apgaulė sporte pasižymi savitais ypatumais, tačiau vargu ar galima kalbėti apie iš esmės naują sukčiavimo ar deviacijos formą. Tokios įžvalgos atitinka sporto teisininkų ir sporto sociologų mintis. L. Halgreenas teigia, jog sportas gali būti vaizduojamas kaip veidrodinis visuomenės atspindys, taip pat kaip visuomenės dviprasmybių (neaiškumų) katalizatorius.²⁷⁹ Tai realistinis, neidealizuojantis požiūris į sportą. Teigiama, jog varžybos yra tam tikras viso sociumo mikrokosmas: sportas nėra ir negali būti romantiška panacėja nuo neigiamų pasaulio reiškinių, – sportas yra visuomenės refleksija su visomis jai būdingomis negerovėmis.²⁸⁰

Apibendrinant teigtina, kad: 1) teorinių ir empirinių studijų kontekste gali būti aiškinamas iš esmės bet koks deviacinis elgesys sporte, įskaitant ir pavojingiausias jo formas – dopingo vartojimą bei sutartas varžybas. Deviacinis elgesys sporte apibūdinamas kaip sąmoningas nukrypimas nuo konvencinio elgesio sporte, paprastai sutampančio su konkrečios sporto šakos taisyklėmis; 2) veiksniai, sąlygojantys deviacinį elgesį sporto srityje, nagrinėti dviem pjūviais: per mikro- ir makrodimensiją bei per teorinių ir empirinių studijų dimensiją. Mikrodimensija pabrėžia individualaus atleto elgesį – deviacijos sąnaudų bei galimos naudos skaičiavimą, garbės, pripažinimo siekį (neteisėtai būdais) bei nesąžiningų asmenų interakciją. Makro-

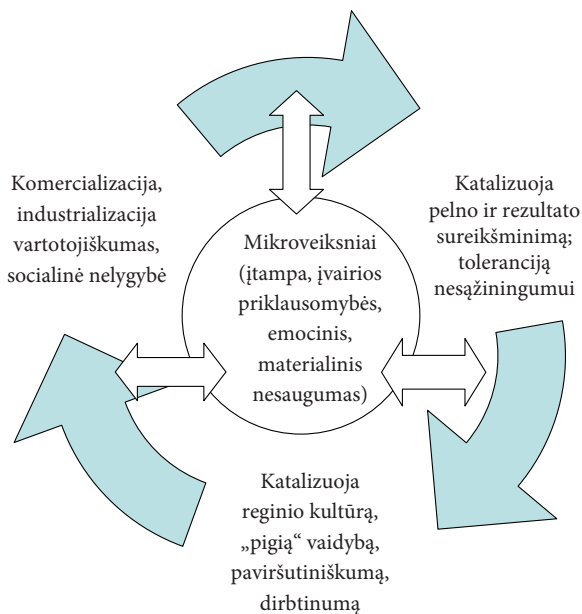
278 Suprantama, kad visų šiame skyriuje analizuotų teorinių bei empirinių studijų nuostatų į lentelę sudėti neįmanoma.

279 Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and Americal Models of Sport*. Denmark, 2004, p. 6.

280 “Rathier than being a romantically inspired panacea for the world’s ills or an escape from them, the plain truth is that sport is a reflection of the society, that it is human life in microcosm, that it has within the maladies of the society, that some athletes do drink, that some athletes do take drugs, that there is racism in sport, that the sports establishment is quite capable of defying the public interest, and that in this contemporary civilization sport does invade sociology, economics, law and politics.” Cosell. *Sports and Good-Bye to All That*, N.Y. Times, 1971 m. balandžio 5 d.

dimensija pabrėžia platesnį sporto kontekstą – globalizaciją, komercializaciją, laimėjimo bet kokia kaina kultūrą – ir teigia, jog būtent tai prisideda prie deviacijų sporto srityje; 3) skirtingos studijos pabrėžia skirtingas perspektyvas. R. Mertonio įtampos teorija – makrodimensija; E. H. Sutherlando diferencinių asociacijų teorija bei atletų asmenybės tyrimai – mikrodimensija. E. Goffmanas stengėsi jungti abi perspektyvas, tiesdamas tiltą tarp individo ir jo komandos, apibūdindamas vaidmenis, kuriuos atlieka asmuo kaip kolektyvo narys. Postmoderniosios teorijos apskritai kvestionuoja griežtą veiksmų, lemiančių deviacinę elgesį sporte, klasifikaciją ir kviečia atsigręžti ne į deviācijas sporto viduje, o į sporto pateikimą kaip reginio, iš kurio pelnosi galingiausi sporto klubai, žiniasklaidos bendrovės ir kiti subjektai.

Siekiant išgryninti tam tikrą (supaprastintą) sistemų teoriją deviacinio elgesio sporte aspektu, prasminga nagrinėtas teorijas sujungti nusakant jų tarpusavio ryšius. Šiems ryšiams iliustruoti pateikiama schema.²⁸¹

2 schema. Mikro- ir makroveiksnių tarpusavio ryšiai

281 Schemoje neatsispindi dramaturginės etnografinės studijos ir kalbiniai žaidimai, kuriuos sudėtinga įtraukti į struktūruotą schemą.

Mikro- ir makroveiksniai yra susiję tarpusavyje determinaciniais, koordinaciniais ir procesiniais (vyksmo, kontinuumo) ryšiais. Pavyzdžiui, R. Mertonio struktūrinio funkcionalizmo teorijos pabrėžiama įtampa tarp visuotinių tikslų ir ribotų priemonių diktuojamiems tikslams pasiekti gali būti iliustruojama postmoderniomis ir kritinėmis teorijomis, kurios paaiškina, kas makroprasmė gali sukurti įtampą mikroprasmė. Kitaip tariant, makroveiksniai (sporto komercializacija, vartotojiškumas, socialinė nelygybė ir kt.) turi įtakos mikroveiksniams (individualaus atletu nuostatomis, vertybėms ir elgesiui) ir atvirkščiai: nesąžiningai besielgiantys atletai (mikrolygmeniu) „bendradarbiauja“ su išnaudotojiška (makrolygmens) sporto ir visos visuomenės kultūra. Metaforiškai kalbant, susidaro „užburtas ratas“: deviacinis konkretaus sportininko elgesys „palaiko“ deviacinę sporto (sub)kultūrą, kuri pabrėžia ne autentišką ir garbingą žaidimą, o, *inter alia*, nuasmenintus rezultatus, materialines vertybes ir pelną. Apie tai, kaip tokį „užburtą ratą“ nutraukti, rašoma kitame skyriuje, skirtame apgaulės sporto srityje prevencijai.

2.2. Apgaulės sporto srityje prevencija

*Gigas nustebo; čiupinėdamas žiedą jis vėl atsuko akį į išorę ir vėl pasidarė matomas. (...) Taip ir neteisėngasis, guviai imdamasis nedorybių, turi išlikti nepastebėtas, jei nori būti ypač neteisėngas.*²⁸²

Apgaulės sporte prevencija turi remtis nuodugnia apgaulę sąlygojančių veiksnių analize.²⁸³ Atitinkamai po tokios analizės eina skyrius apie (lyginamąją) prevencijos sampratą, o po jo tiriamos prevencijos priemonės: jos siūlomos pradedant nuo abstraktesnių – pirminės prevencijos priemonių, tinkančių visoms sporto šakoms, – iki konkretesnių antrinės prevencijos priemonių – tinkančių tik konkrečiai sporto šakai ar konkrečiai apgaulės sporto srityje rūšiai.

282 Platonas. *Valstybė*. Vilnius, 2000, p. 56–57.

283 Objektvumo dėlei pažymėtina, kad apgaulę sąlygojančių veiksnių analizė parodė ir tai, kad apgaulė gali būti ir natūralus, ar net naudingas reiškinys.

2.2.1. Apgaulės sporto srityje prevencijos samprata

Kriminologijoje keletas teorinių krypčių bandė aiškinti nusikaltimus, juos lemiančias priežastis ir būdus, kuriais nusikaltimai (prevenciškai) kontroliuojami. Sąlyginai galime išskirti klasikinę mokyklą, pozityvistinę mokyklą, sociologinę mokyklą ir šiuolaikinę mokyklą.²⁸⁴

Klasikinė mokykla susiformavo kaip atsakas į subjektyviai žiaurius teisminius procesus, vykusius XVIII amžiuje. Šios mokyklos šalininkų požiūriu, tinkamiausia prevencija yra proporcinga bausmė kaltininkui. Klasikinė mokykla orientuojasi į protingą, racionalų ir skaičiuojantį žmogų, kuris siekia malonumo ir vengia skausmo. Šiais laikais klasikinėmis arba neoklasikinėmis apibūdinamos racionalaus pasirinkimo teorijos, pabrėžiančios protaujantį individą ir jo laisvą valią.²⁸⁵ Kriminalinė bausmė yra pakankama prevencijos priemonė, nes ji turi atbaidomąjį poveikį. Neoklasikinės mokyklos įtaka pastebima visame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, kurio paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Šios mokyklos poveikį liudija ir baudžiamojo įstatymo funkcijos, pavyzdžiui, bendrosios prevencijos, kurios siekis yra užkirsti kelią nusikalstamų veikų padarymui įtvirtinant baudžiamajame įstatyme tam tikrus elgesio draudimus ir nustatant baudimo (bausmių, baudžiamojo poveikio priemonių ir pan.) formas už tokių draudimų pažeidimą. Atskirai paminėtina individualiosios baudžiamojo įstatymo prevencijos funkcija – siekis baudžiamosios teisės priemonėmis paveikti asmenis, teismo pripažintus kaltais dėl nusikalstamos veikos padarymo, kad jie laikytųsi įstatymų ir daugiau nenusikalstų.²⁸⁶

Pozityvistinė mokykla istoriškai susikūrė XIX amžiuje. Pozityvistai siekė ne atbaidyti potencialius kaltininkus, bet veikiau apsaugoti visuomenę ir pataisyti nusikaltėlių. Pozityvistinė mokykla nebuvo už griežtas ir terminuotas sankcijas, nes buvo manoma, jog bausmė turėtų keistis atsižvelgiant į kaltininko elgesį. Pažeidėjas, darbas su juo yra svarbesnis nei nusikaltimas, o kartinės pozityvistinės mokyklos prevencinės idėjos paremtos kaltininko pataisa, terapija ir ugdymu.²⁸⁷

284 *Understanding Crime Prevention*. National Crime Prevention Institute USA, 2001, p. 16–18.

285 Garland D. The Development of British Criminology. Knygoje: *The Oxford Handbook of Criminology*. Maguire M. et al. Oxford, 1994, p. 22.

286 *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004, p. 18.

287 *Understanding Crime Prevention*. National Crime Prevention Institute USA, 2001, p. 16–18.

Sociologinė (dar vadinama socialinio demokratinio pozityvizmo) mokykla atsirado 1920 m. Čikagos universitete. Manoma, kad sunkios ekonominės sąlygos lemia kriminalinį elgesį ir asocialių pažiūrų formavimąsi. Tam, kad sumažėtų nusikaltimų skaičius, reikia: 1) gerinti socialines ir ekonomines gyvenimo sąlygas; 2) stiprinti socialinę kontrolę – saitus su šeima, mokykla, Bažnyčia ir panašiomis institucijomis. Šioje monografijoje sociologine mokykla remiamasi, kai siūlomos prevencijos priemonės, kuriomis tobulinama sportininkų socialinės apsaugos sistema.²⁸⁸

Šiuolaikinė srovė kai kurias išvalgas perima iš ankstesnių mokyklų, kai kurias atmeta (pvz., atsisakoma kaltininko pataisos koncepcijos), prideda šiek tiek naujų ir taip sukuria modernią mokyklą. Šiuolaikinis požiūris yra toks, kad nusikalstamumas yra normalus, įprastas modernios visuomenės reiškinys, o nusikalstantys individai ypatingai nesiskiria nuo kitos visuomenės dalies.²⁸⁹ Pasak A. Gavėnaitės (nagrinėjant D. Garlandą²⁹⁰), vėlyvajame modernizme nusikaltimas tapo normaliu socialiniu faktu, kuris yra ne stokos išdava, bet yra įpintas į kasdienio gyvenimo audinį kaip ir bet kuris kitas socialinis faktas.²⁹¹ Prevencijos prasme šiuolaikinė srovė dėmesį telkia ne į nusikalstantį individą kaip „taisytiną“ objektą, bet į tarpusavio santykius, aplinką ir socialinę infrastruktūrą. Šiuolaikinės prevencijos mokyklos pagrindinės nuostatos yra šios: 1) prevencijai, o ne reabilitacijai šiuolaikinė kriminologija turi skirti daugiausia dėmesio, nes niekas iš tikrųjų nežino, kaip pataisyti ar reabilituoti teisės pažeidėjus; 2) nusikalstamas elgesys gali būti kontroliuojamas veikiant potencialių aukų aplinką; 3) nusikaltimų prevencijos programos turi būti labiau nukreiptos

288 Pavyzdžiui, sutartinių mačų futbole tyrinėtojas D. Hillas pasiūlė mokėti futbolo žaidėjams tiesiogiai per tarptautines federacijas (FIFA ir UEFA), bet ne per nacionalines federacijas tam, kad žaidėjai aiškiai žinotų savo užmokestį ir nebūtų išnaudojami. Turint omenyje pozityvistinės srovės sąsajas su socioekonominiais veiksniais, ši strategija tikriausiai būtų palaikoma pozityviosios mokyklos šalininkų. Žr. D. Hillo palaikomą petiją [žiūrėta 2014 01 28]. <http://www.thepetitionsite.com/1/save-our-game>.

289 Garland D. *The Culture of Control*. Oxford, 2006, p. 15.

290 D. Garlandas, analizuodamas kontrolės kultūrą, nustatė, kad šiuolaikinės vakarų visuomenės (ypač JAV) būdingas bruožas – tai didėjantis baudimas (angl. *punitiveness*), pasireiškiantis dideliu įkalintųjų skaičiumi. Stiekiant pateisinti kalėjimo egzistavimą demonstruojama politinė retorika, besiremianti visuomenės saugumo argumentais. Tačiau, teigia D. Garlandas, manipuluojant „visuomenės saugumo“ idėja, taip pateisinama represyvi bausmių politika ir įtvirtinama politinis populizmas. Plačiau: Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008, p. 91.

291 Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2008, p. 99.

prieš padarant nusikaltimus nei juos padarius; 4) kai sumažės galimybių nusikalsti, atitinkamai sumažės ir nusikaltėlių.²⁹²

Monografijoje prevencija suprantama panašiai kaip ją supranta šiuolaikiniai teoretikai – stengiamasi jungti įvairias sroves siekiant kuo visapusiškiau išnagrinėti apgaulę sporto srityje bei pasiūlyti veiksmingas prevencijos priemones. Klasikinė mokykla paranki siekiant nustatyti, kokia forma būtų įmanoma kriminalizuoti apgaulę sporto srityje, t. y. kokios jau egzistuojančios nusikalstamų veikų sudėtyt atitiktų apgaulę sporto srityje – sukčiavimo, kyšininkavimo, papirkimo, o galbūt prasminga įvesti naują nusikalstamos veikos sudėtį. Pozityvistinė ir sociologinė srovės padeda suvokti aplinką, kurioje tarpsta apgaulė sporto srityje, atitinkamai leidžia pasiūlyti prevencijos priemones, orientuotas į socialinės sporto infrastruktūros tobulinimą. Pagrindinis nusikaltimų prevencijos tikslas nagrinėjamame kontekste yra ne mažinti registruotų nusikalstamų veikų skaičių, o neutralizuoti ar kompensuoti veiksmus, sąlygojančius deviacinį elgesį, ir saugoti sportininkų, valstybės ir visos visuomenės teisėtus interesus.

Taigi apgaulės sporto srityje prevencija yra suprantama kaip veiksmų, sąlygojančių apgaulę sporto srityje, išaiškinimas ir neutralizavimas siūlant moksliskai pagrįstas prevencijos strategijas, kurios apima tiek (baudžiamąsias) teises, tiek etines, socialines, psichologines ir organizacines priemones.

Objektyvumo dėlei būtina pažymėti, jog monografijos tikslas nėra tiesmukai panaikinti apgaulę sporte arba neutralizuoti *visus* veiksmus, sąlygojančius apgaulę sporto srityje. Perfrazuojant šiuolaikinius (kritinius) socialinius teoretikus²⁹³, pabrėžiama, jog siekiant suvokti, kokie yra pavojingus veiksmus skatinančio konteksto kontūrai, atitinkamus veiksmus reikia pripažinti ir juos suprasti kuo įvairesnėmis prasmėmis. Tam, be kita ko, reikia aiškintis, kiek apskritai prasminga neutralizuoti veiksmus, sąlygojančius apgaulę sporto srityje, siūlant kompleksines prevencijos strategijas. Apgaulės sporto srityje aspektu kvestionuotina, ar vien atitinkamos srities tyrinėjimas ir siūlymas apgaulę „neutralizuoti“ neprisideda prie atitinkamo reiškinio katalizavimo (kurstymo). Tai yra paradoksalus klausimas, kurio negalima ignoruoti ir į kurį galima pateikti du atsakymus. Nevienareikšmiškumas atsiranda dėl dvejopos autorės patirties: kaip sportininkės, ir kaip mokslininkės. Pirmasis atsakymas teigiamas: sportininkės akimis, kur kas

292 *Understanding Crime Prevention*. National Crime Prevention Institute USA, 2001, p. 16–18.

293 Plačiau: Žižek S. *Smurtas*. Demos, 2010, p. 11. Gavėnaitė A. Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos. *Teisės problemos*. 2007, Nr. 3 (57), p. 43–61.

prasmingesnės būtų ne apgaulės, o, visų pirma, aukšto sportinio meistriskumo studijos. Tokios studijos natūraliai prisidėtų ir prie apgaulės sporto srityje prevencijos: aukštas sportinis meistriskumas gali byloti apie tokį nuosirdžiai tyrą susitelkimą į žaidimą, kuriame apgaulėi tiesiog nebėra vietos.

Antra vertus, mokslinis atsakymas yra neigiamas dėl kelių priežasčių. Pirma, nuodugnus apgaulės sporto srityje pavojingumo įvertinimas, nurodant ir tradicinius „prieš apgaulę“ argumentus, ir skeptiškai kritinius „neaišku, už kokius idealus kovojama“ argumentus, leidžia pažvelgti į nagrinėjamą reiškinį neteisiant ir nekaltinant pažeidėjų, atitinkamai neprovokuojant jų pykčio ar pasiryžimo pakartotinai sukčiauti. Antra, apgaulė sporte nagrinėjama lyginant ją su mažesnio ir didesnio pavojingumo veiksmais: su negarbingu žaidimu ir su nusikalstamomis veikomis. Tai leidžia suvokti apgaulę sporto srityje panašių (alternatyvių) veiksmų kontekste taip prisidedant prie proceso supratimo, valdymo ir rangavimo, bet ne jo (sąmoningo ar nesąmoningo) kurstymo. Trečia, apgaulė sporto srityje pristatoma skirtingų visuomenės atstovų akimis: sportininkų, trenerių, teisėsaugos institucijų pareigūnų. Toks kontekstualus apgaulės sporto srityje tyrimas leidžia pasiūlyti moksliskai nuosekliai, socialinę tikrovę atitinkančias (bet ne provokuojančias ar erzinančias) prevencijos priemones. Be to, monografijoje nevengiama kelti ir „tradicinių“ kritinių kriminologinių klausimų, kaip antai, kodėl teismų praktika, susijusi su manipuliacijomis varžybose, Lietuvos Respublikoje yra negausi, ką rodo (selektyvi) dopingo kontrolė arba kas gali slypėti už genetinių manipuliacijų pripažinimo draudžiamu metodu. Tokie ir panašūs klausimai skatina peržengti dogmatiško požiūrio ribas ir atveria duris įvairiareikšmiam moksliniam kritiniam diskursui.

Kol kas „pasiliekanč“ prie mokslinio žiūros būdo,²⁹⁴ pažymėtina, jog kai kurios monografijoje nagrinėjamos prevencijos priemonės yra abstraktesnės, kai kurios konkretesnės, vienos taikomos prieš apgaulę sporte, kitos – po. Aiškumo dėlei prasminga apgaulės sporto srityje prevenciją pagal taikymo momentą ir pagal adresatus skirstyti į pirminę, antrinę ir tretinę.²⁹⁵ Pirminės, antrinės ir tretinės prevencijos modelis leidžia aiškiau konceptualizuoti prevencijos idėjas, padeda organizuoti ir identifikuoti apgaulės

294 Kaip minėta monografijos įvade, sportininkės žvilgsnis labiausiai juntamas aptariant dramaturgines ir etnografines studijas, antidopingo sistemos nesuderinamumą su šachmatais ir etinius psichologinius pirminės prevencijos aspektus.

295 Justickis V. *Kriminologija*. II d., p. 25–36. Čepas A. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai*. Vilnius, 1986, p. 27.

sporto srityje prevencijos prioritetus.²⁹⁶ Pirminės prevencijos metu identifikuojamos fizinės ir socialinės aplinkos sąlygos (veiksniai), galinčios paspartinti nusikalstamą elgesį. Pirminės prevencijos tikslas yra paveikti, pakeisti atitinkamus veiksnius nusikalstamam elgesiui nepalankia linkme. Antrinės prevencijos metu nustatomi potencialūs pažeidėjai ir siekiama įsiterpti į jų aplinką taip, kad nusikaltimų neįvyktų. Tretinės prevencijos metu dirbama su jau padariusiais nusikaltimus taip, kad jie nepakartotų savo pavojingų veiksmų, arba (ir) kuriami tokie baudžiamieji įstatymai, kad kaltininkai neišvengtų atsakomybės.²⁹⁷ Apgaulės sporto srityje kontekste pateiktina šių trijų prevencijos rūšių iliustracinė lentelė.

4 lentelė. Apgaulės sporto srityje prevencijos rūšys (pakopos)

Pirminė prevencija	Antrinė prevencija	Tretinė prevencija
Visų sportininkų aplinkos, socialinės saugos tobulinimas; bendrasis sportininkų švietimas; jų nuostatų, vertybių pozityvus veikimas.	Speciali intervencija į potencialiai pažeidžiamas sporto šakas ir nusikalsti linkusius asmenis (sportininkus, trenerius, teisėjus ir kt.).	Baudžiamųjų įstatymų tobulinimas, siekiant išvengti neatsakomybės už apgaulę sporto srityje.

296 Apskritai nusikaltimų prevencijos skirstymas į pirminę, antrinę ir tretinę kilo iš visuomenės sveikatos prevencijos modelio. Medicinoje pirminės prevencijos metu nustatomos bendrosios (kenksmingos) aplinkos sąlygos ir siekiama šias sąlygas susilpninti (pvz., nutekamųjų vandenių valymas; švietimas apie žmogaus higieną; saugių darbo sąlygų užtikrinimas). Antrinės prevencijos metu identifikuojamos potencialiai ligotų ar pradedančių sirgti individų grupės ir įsiterpiama į jų gyvenimą specialiomis priemonėmis, kad padėtis netaptų (dar) blogesnė (pvz., krūtinės rentgenas varginguose rajonuose; specialios dietos nutukusiems asmenims; skiepai nuo raudonukės besilaukiančioms motinoms). Tretinės prevencijos atveju identifikuojami jau sunkiai sergantys individai ir jie gydomi tam, kad nenumirtų ar netaptų neįgalūs (pvz., radiacinis veikimas sergantiems vėžiu; širdies operacija esant širdies vožtuvų nepakankamumui). Kriminologinėje literatūroje teigiama, jog nusikaltimų prevencija gali būti konceptualizuojama tokiais pačiais trimis lygmenimis ir atitinkamas skirstymas yra prasmingas teoriškai, kartu naudingas ir praktiškai. Pažymėtina, jog atitinkama klasifikacija, istoriškai perimta iš medicinos, beveik nieko bendra neturi su pozityvistine kriminologijos mokykla, kuri nusikaltimą traktavo kaip ligą, o nusikaltėlius siekė pagydyti. „Pasiskolinant“ medicininę klasifikaciją siekta pritaikyti ją kriminologijos reikmėms, bet ne „pritempti“ kriminologiją prie medicinos. Brantingham L., Faust F. L. A conceptual model of crime prevention. Knygoje: *Key Readings in Criminology*. Red. T. Newburn, Willan, 2009, p. 558.

297 Brantingham P. L., Faust F. L. A conceptual model of crime prevention. Knygoje: *Key Readings in Criminology*. Red. T. Newburn, Willan, 2009, p. 554–558.

Pirminė prevencija suprantama kaip įvairių neigiamų socialinių reiškinių, katalizuojančių apgaulę sporto srityje, neutralizavimas. Pirminė sukčiavimo sporte prevencija apima visus sportininkus, tiek mėgėjus, tiek profesionalus, ji taikoma iš esmės visoms sporto šakoms ir yra pati abstrakčiausia, pavyzdžiui, rekomendacija užtikrinti sportininkams reikiamą socialinę apsaugą. Antrinė prevencija yra kryptingesnė, ji taikoma konkrečioms sporto šakoms, pavyzdžiui, bendros reitingų skaičiavimo sistemos įdiegimas dziudo sporte. Tretinė, arba apgaulės recidyvo, prevencija siekiama, kad sukčiavę asmenys to nekartotų – nagrinėjamos apgaulės sporte kriminalizavimo galimybės ir baudžiamųjų įstatymų taikymo problematika.²⁹⁸

Taigi pagal taikymo momentą (pradedant išitraukimu į sporto veiklą ir baigiant nusikalstamos veikos momentu) ir subjektų ratą (pradedant visa sporto visuomene ir baigiant įtariamaisiais ar kaltinamaisiais) prevencijos priemonės skirstomos į pirminę, antrinę ir tretinę prevenciją. Tretinė, arba nusikaltimų recidyvo, prevencija yra kartu ir kriminologijos, ir baudžiamosios teisės kategorija, o ankstesnės prevencijos rūšys (pirminė ir antrinė) gali apimti įvairius aspektus: (pirmiausia) kriminologinius, vertybinius, organizacinius, techninius, socialinės saugos, sporto teisės ir kitus. Šis paaiškinimas leidžia suvokti, jog prevencijos rūšių klasifikacija yra sąlyginė, kartu matyti, jog visos prevencijos rūšys papildo viena kitą.

2.2.2. Apgaulės sporto srityje pirminės prevencijos galimybės

Kaip minėta ankstesniuose skyriuose, bendrieji veiksniai, sąlygojantys apgaulę sporto srityje ir būdingi visoms sporto šakoms, yra, *inter alia*, nevienodas kultūrinio ir ekonominio kapitalo pasiskirstymas sporto srityje, nepatenkinama sportininkų socialinė padėtis, socialinė nelygybė, nelygios galimybės pasiekti visuomenės diktuojamų tikslų, materializmas, sportininkų egoizmas, neautentiškas santykis su sportine veikla, emocinis ir materialinis nesaugumas bei iš to kylanti (psichologinė ir socialinė) įtampa. Toliau šiame skyriuje nagrinėjamos pirminės prevencijos galimybės, neatšizvelgiant į sporto šaką ir į tai, kokia apgaulės sporto srityje forma kontroliuojama. Pirminės prevencijos strategijos skirstomos į du komponentus: etinius ir psichologinius aspektus bei į teisinius, socialinius aspektus.

²⁹⁸ Tretinė prevencija šiame darbe suvokiama kaip de(kriminalizacijos) problematika, nors ši sąvoka yra platesnė: tai ir (de)kriminalizacija, ir (de)penalizacija, bausmių vykdymas bei jų vykdymo sąlygos.

2.2.2.1. Etiniai ir psichologiniai aspektai

*Tu turi viską mokėti, bet išėjęs į sceną turi viską pamiršti. Turi būti tiktai vaidinamojoje situacijoje čia ir dabar, nes tik tada atsiranda gyvybė.*²⁹⁹

Etika – tai žmogaus elgesio standartai, kurie reguliuoja ir nulemia tiek individų, tiek jų grupių elgesį.³⁰⁰ J. Gumbio manymu, etiškas elgesys iš esmės apsaugo labiau nei teisėtas elgesys. Etiškas elgesys – tai pagrįstas socialinėmis normomis, paties žmogaus suvokimu, kas yra teisinga ar neteisinga, elgesys.³⁰¹ Etinė perspektyva ypač svarbi pirminės apgaulės sporto srityje prevencijos kontekste, nes ši prevencijos rūšis, būdama universaliausia, yra orientuojama į bendražmogiškų sportinio garbingo elgesio standartų paiešką. Pažymėtina ir tai, kad moralinius argumentus pasitelkia ir teismai. Kalbėdamas apie šviečiamąją sporto funkciją, Čekijos Aukščiausiasis Teismas paskelbė, jog „futbolas daro įtaką viešajai nuomonei ir moralinių vertybių formavimui, ypač kalbant apie jaunąją kartą. Taigi yra visos visuomenės rūpestis, kad asmenys, kurių pareiga prižiūrėti teisingą, tikslią ir korektišką futbolo varžybų eigą, būtų aukštų moralinių standartų ir taip užtikrintų sklandų mačo vyksmą. Futbolo, kuris grindžiamas garbingo žaidimo principu, poveikis masėms turi vesti prie pozityvios jaunosios kartos motyvacijos ir prie etinių savybių vystymo – tai padėtų sukurti garbingus ir teisingus visuomeninius santykius“.³⁰²

Etinės perspektyvos kontekste pažymėtina, jog apgaulės iš sporto neįmanoma visiškai išguiti; apgaulė yra paties sporto dalis, sportas nėra ir negali būti vien garbingas žaidimas, kilnios vertybės, lygybė ir tolerancija. Sportas visada reiškė ir reikš rungtyniavimą, konkretaus tikslo siekimą. Tačiau svarbu to tikslo neabsoliutizuoti taip, kad jis užgožtų visa kita, kas yra prasminga sporte: komandinę dviasią, nuolatinį tobulėjimą aukšto meistriškumo link, pagarbą ir toleranciją. Racionalumo ir garbingumo sintezės

299 Meškauskas D. *Vaidyba – tai šokinėjimas parašiu* [žiūrėta 2014 12 21]. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-08-27-darius-meskauskas-vaidyba-tai-sokinejimas-parasiutu/21445>.

300 Gumbis J. Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija. *Teisė*. 2006, 58, p. 88.

301 Ten pat.

302 Čekijos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas, cituotas EPAS studijoje “*Why corruption is not immune to sport?*” [žiūrėta 2014 10 25]. http://www.coe.int/t/dg4/epas/Source/Ressources/EPAS_INFO_Bures_en.pdf

sporte siekiama pasitelkiant sporto reikšmės etimologiją, J. Rawlso teisingumo teoriją, V. E. Franklio prasmingumo teoriją bei I. Kanto etiką.

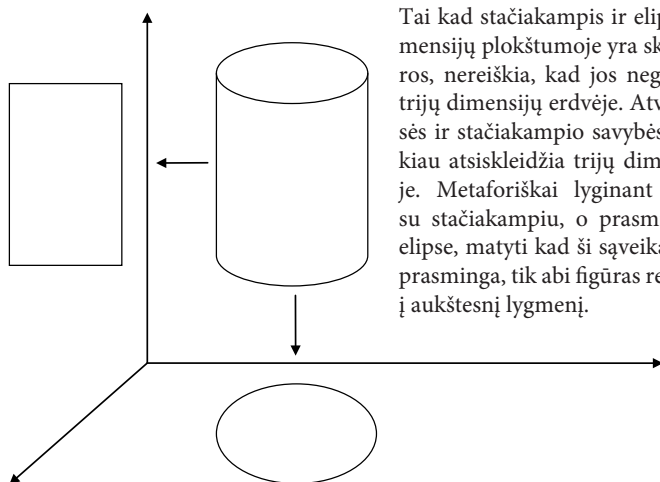
Logiška, kad racionalusis sporto pradas yra susijęs su varžymusi, lenktyniavimu. Gilinantis į šią sporto dedamąją, išplaukia kelios įžvalgos: 1) sportas neįmanomas be konkurencijos; 2) pati savaimė konkurencija neimplikuoja garbingo elgesio; 3) jeigu laimėjimas tampa pagrindiniu ir vieninteliu sportavimo tikslu, tuomet jo gali būti siekiama bet kokiomis priemonėmis.

Racionalusis sporto pradas nors ir būtinas, tačiau nėra pakankamas šiam sudėtingam socialiniam institutui paaiškinti. Būtina ieškoti kito sporto prado, kurį etimologiškai tinkamiau atskleidžia terminai, kurių lietuviški atitikmenys būtų „varžybos“, „konkursas“ ir „žaidimas“. Anglų kalbos žodžiai *competition*, *contest* ir *game* – kilę iš lotynų ir protogermanų kalbų ir reiškia „varžytis su“, „liudyti su“ ir tiesiog „žmonės kartu“. Žodžiai „su“ ir „kartu“ atskleidžia prasmingąjį, turiningąjį šio reiškinio pradą – varžytis kartu (o ne vienam prieš kitą), būti kartu, liudyti kartu, empatiškai įsijaučiant į vienas kito vaidmenį. Taigi turiningasis sporto pradas – dinamiškas ir pagarbus buvimas kartu siekiant kuo aukštesnio sportinio meistriškumo.

Etimologinės įžvalgos dera su socialinių teoretikų darbais. Pavyzdžiui, J. Rawlsas visuomenę suvokia kaip garbingų, bendradarbiaujančių individų visumą, sistemą (angl. *society as a fair system of cooperation*), skirdamas prasmingumą (angl. *reasonable*) nuo racionalumo (angl. *rational*). Prasmingumo siekiantys žmonės yra pasirengę palaikyti tam tikrus (garbingos sąveikos) principus ir gyventi pagal juos netgi išsižadėdami savo asmeninių interesų. Tačiau tie, kurie „primeta“ tuos principus kitiems jėga, yra neprasmingi, bet racionalūs.³⁰³ Pritaikant J. Rawlso įžvalgas sportui, suvoktina, jog racionalieji sportininkai pabrėžtų jėgą, laimėjimą, o prasmės ieškantys sportininkai patį žaidimą vertintų labiau už rezultatą. Tačiau netgi tokia (aiškiai) į rezultatus nukreiptame socialiniame institute kaip sportas įmanoma būti ir racionaliam, ir prasmingam. Tokią sąveiką atskleistų V. E. Franklio mintys, kuriomis remiantis tai, kas iš pažiūros visiškai skirtinga (kaip antai garbingas žaidimas ir siekis nugalėti kitą), aukštesniu lygmeniu gali sąveikauti, maža to, jų sąveika (visuma) papildo juos nauja perspektyva. Geometriškai tai paaiškinama plokštumos ir erdvės santykiu: figūros dviejų dimensijų plokštumoje gali būti skirtingos ir neturėti bend-

303 Rawls J. *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge, Massachusetts, London, England, 2001, p. 5-8.

rų taškų, tačiau sudaryti įvairiabriaunę visumą trijų dimensijų erdvėje.³⁰⁴ Grafiškai šias mintis paaikšintų cilindro (šiam kontekste simbolizuojančio sportą, kuriame „telpa“ ir racionalusis pergalės siekimas, ir prasmingas garbingas žaidimas) metafora. Svarbu pabrėžti, kad dviejų dimensijų stačiakampis ir elipsė yra uždaros figūros, o cilindras gali būti ir atviras – kaip stiklinė. Cilindro šoninė projekcija – stačiakampis (metaforiškai galintis simbolizuoti racionalumą); o apatinė projekcija – elipsė (metaforiškai galinti simbolizuoti prasmingumą).

Tai kad stačiakampis ir elipsė dviejų dimensijų plokštumoje yra skirtingos figūros, nereiškia, kad jos negali sąveikauti trijų dimensijų erdvėje. Atvirkščiai, elipsės ir stačiakampio savybės kompleksiskiau atsiskleidžia trijų dimensijų erdvėje. Metaforiškai lyginant racionalumą su stačiakampiu, o prasmingumą – su elipse, matyti kad ši sąveika įmanoma ir prasminga, tik abi figūras reikia „pakelti“ į aukštesnį lygmenį.

3 schema. Racionaliojo ir prasmingojo prado sporte santykis³⁰⁵

Klaustina, kaip skirtingi sporto pradai gali būti pakelti į aukštesnį, „kitą“ lygmenį. Garbingam elgesiui sporte paaikškinti yra tinkama kantiškoji etinė paradigma. Remiantis šia paradigma, apgaulė sporte pažeidžia Kanto kategorinius imperatyvus: elkis taip, kad tavo elgesio modelis galėtų tapti universalia taisykle bei traktuok kitą ne kaip priemonę savo tikslams pasiekti, o kaip tikslą patį savaime.³⁰⁶ Taigi laikomasi nuostatos, jog apgaulė sporte yra ir saviapgaulė, nes sportininkas, negarbingai elgdamasis su savo

304 Frankl V. E. *Žmogus prasmės akivaizdoje*. Katalikų pasaulio leidiniai, 2010, p. 28–29.

305 Parengta pagal Frankl V. E. *Žmogus prasmės akivaizdoje*. Katalikų pasaulio leidiniai, 2010, p. 28–29.

306 Osterhoudt R. G. The Kantian Ethic as a Principle of Moral Conduct in Sport, *QUEST*. Volume 19, Issue 1, January 1973, p. 118–123.

varžovais ir kartu pats būdamas žaidimo dalimi, pažeidžia ir savo paties integralumą.³⁰⁷ Tokia įžvalga bent jau teoriškai išspręstų ir garsiąją kalinio dilemą: jeigu sportininkai kitame matytų savo paties atvaizdą, jie turėtų rinktis garbingą žaidimą, nes kantiškojoje paradigmoje nėra vietos įtarumui, vedančiam prie egoistiško ir nepasitikinčio kitais sprendimo: apgauldinėjama, nes taip lengviau, nes visi taip daro, o tie, kas nedaro, nukenčia arba lieka vieniši.

Kantiškoji bei simbolinio interakcionizmo paradigmos galėtų pasirodyti kiek naivios ir idealistinės, tad jas siūlytina derinti su kritinio realizmo paradigma. Kritinėse studijose teigiama, kad sportas nuo pat jo atsiradimo nebuvo demokratiškas: sportuojantys vyrai atitiko Senovės Graikijos idealą, o Olimpinių žaidynių auksas – didžiausią garbę vyrams. Graikų skulptūra, graikų žaidimai ir graikų sportas buvo skirti kūnui šlovinti (garbinti). Svarbu pažymėti, jog graikų gyvenimas buvo androcentriškas, žaidimai buvo labiau siejami su vyriškuoju elitu, o ne su visa visuomene. Tik „geriausieji“ turėjo teisę dalyvauti.³⁰⁸ Anaiptol ne demokratinį sporto pobūdį pabrėžia ir sociologas P. Bourdieu, realistiškai pažymėdamas, jog bet kuriame žaidime įnirtingai ir netgi pavojingai kovojama dėl konkrečių prizų, o ne taikiai ir atvirai dalijamasi jais.³⁰⁹

Šiame darbe remiamasi ir idealistine, ir realistine paradigma. Teleologiniu požiūriu idealistinė kantiškoji paradigma yra tinkama suvokiant, kad jaunajai kartai ir visai sporto visuomenei reikia diegti, jog sportas nėra vien pergalės. Racionalumo, išskaičiavimo bei pragmatizmo savybes pakreipti pozityvia linkme, „pakelti“ į aukštesnį lygmenį reikia taikant kompleksines strategijas, kurios apimtų, be kita ko, etinius ir su jais glaudžiai susijusius pedagoginius psichologinius aspektus. Šiai priemonei įgyvendinti reikalingas psichologinis bei sporto edukologinis pasirengimas. Lietuvos sporto universiteto mokslininkų teigimu, sportininko bei trenerio interakcija turi didelę reikšmę: jei treneris vadovaujasi laimėjimo bet kokia kaina principu, tikėtina, jog ugdomas sportininkas sukčiaus ir elgsis negarbingai;

307 Osterhoudt R. G. The Kantian Ethic as a Principle of Moral Conduct in Sport, *QUEST*. Volume 19, Issue 1, January 1973, p. 118–123.

308 Howard S. Slusher. Sport: A Philosophical Perspective. *Law & Contemporary Problems*. 1973–1974, p. 129–135.

309 Calhoun C. Pierre Bourdieu. Knygoje: *The Blackwell Companion to Major Contemporary Social Theorists*. Ritzer, George (ed). Blackwell Publishing, 2003. Blackwell Reference Online. 26 October 2007. http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405105958_chunk_g978140510595814.

jei treneris apdovanoja tik tuos atletus, kurie pasiekia geriausių rezultatų ir ignoruoja tuos, kuriems prasčiau sekasi, antisocialūs veiksmai sporto pasaulyje yra labai tikėtini. Be to, Lietuvos sporto universiteto mokslininkai nustatė patikimą neigiamą koreliacinį ryšį tarp apgaulės sportinėje veikloje pateisinimo ir pagarbos socialiniams susitarimams bei asmeninio atsidavimo darbui.³¹⁰ Taigi būtina puoselėti bendradarbiavimą, komandinę dvasią bei savitarpio supratimą sporte, neredukuoti sporto tik iki konkurencijos ar rungtyniavimo lygmens. Teisiškai šias rekomendacijas siūlytina įtvirtinti etikos ar elgesio kodeksuose. Pabrėžtina, jog šios rekomendacijos, pačios savaime būdamos etinės (arba, jei įtvirtintos kodeksuose – teisinės), gali prisidėti ir prie pergalių, kurios reprezentuoja nebe vertybinę, o racionalųjį, tikslingąjį sporto lygmenį. Pavyzdžiui, kalbant apie komandinius sportinius žaidimus, pažymėtina, jog pergalei pasiekti būtinas žaidėjų bendradarbiavimas, tarpusavio supratimas, galiausiai *susižaidimas*. Susižaidimas – tai komandos narių gebėjimas veikti pagal numatytą planą, pasirinktą taktiką, padėti savo partneriams kūrybingai įgyvendinti (taikyti) išmokus žaidimo derinius. Susižaidimas taip pat yra darnūs žaidėjų ir varžovų, pagal taisykles besistengiančių vienas kitą nugalėti, bet visados paisančių pagrindinio reikalavimo – pagarbos vienas kitam, santykiai.³¹¹

Taip pat pažymėtina, kad siekiant aukštojo sportinio meistriškumo racionalumo lygmuo savaime „pajungiamas“ kitam lygmeniui ir kokybiškai turiningesnei būsenai – minėtai tėkmės (angl. *flow*) būsenai. Tai yra intensyvaus susitelkimo būseną, kuriai iliustruoti pasitelkiamos žymiojo futbolininko Pele mintys: „*Viduryje mačo pajaučiau neįprastą ramybę, kurios nepatyrčiau anksčiau. Tai buvo tarsi euforija, jaučiausi galįs bėgti visą dieną nepavargdamas (...), galbūt tai buvo paprastas pasitikėjimas, tačiau aš jaučiau pasitikėjimą daugybę kartų, tačiau niekada – to keisto nenugalimumo jausmo.*“ Ši būseną laikoma atleto „piku“, – tokiu paradoksaliai neracionaliu pasinėrimu į patį procesą, kuris leidžia be išskaičiavimo pasiekti aukščiausių sportinių rezultatų.³¹²

Vienas iš žinomiausių tėkmės būsenos tyrinėtojų yra psichologijos profesorius Mihaly Csikszentmihalyi. Jis atliko tūkstančius interviu su menininkais, sportininkais, vienuoliais, chirurgois ir kitais žmonėmis,

310 Šukys S., Nickus E. Coaches' Attitudes Towards Deception in Sports Activities. *Sporto mokslas*. 2010, Nr. 1 (59), p. 33.

311 Stonkus S. et al. Žaidimai. Teorija ir didaktika. Kaunas: LKKA, 2002, p. 68, 80.

312 Rowson J. *The Seven Deadly Chess Sins*. UK, Gambit Publications Ltd, 2000, p. 90–91.

pasiekusiais šią (aukščiausio meistriškumo ir vidinės laimės) būseną. Apibendrinus tyrimus išskirti šie pagrindiniai tėkmės požymiai: 1) absoliutus išitraukimas į procesą; 2) buvimas už kasdienės rutiniškos tikrovės; 3) ženkli vidinė aiškuma – žinojimas, kas turi būti atlikta ir kaip tai atlikti; 4) žinojimas, kad užduotis gali būti atlikta, nes yra tam reikalingi įgūdžiai (kurie įgyjami per ilgametį treniruočių procesą); 5) giedrumo ir ramybės jausmas – nesama asmeninių (ego) rūpesčių; 6) laiko transformacija – susitelkiant ties dabartimi valandos lekia kaip minutės arba atvirkščiai: atliekant sudėtingus judesius kelios sekundės atrodo kaip valandos; 7) vidinė motyvacija – veikla teikia atpildą ne dėl išorinių prizų, o pati savaime.³¹³ Taip pat svarbu pažymėti, kad tėkmės būseną pati save skatina: kiekvienas žingsnis, ėjimas, kopimas ar smūgis kuria ir perkuria kitą ketinamą atlikti žingsnį, savo ruožtu tampantį geneze (pradžia) to judesio, kuris bus padarytas atlikus tai, kas suplanuota šiuo konkrečiu momentu.³¹⁴

Šios įžvalgos gali būti ypač paveikios siekiant atskleisti, kaip garbingas elgesys susijęs ne tik su asketiška I. Kanto etika, bet ir su, atrodytų, visiškai žemiškomis laimės ir vidinės pilnatvės paieškomis. Taigi psichologijos (ar mentalinio rengimo) mokslas gali padėti nukreipti sportininkų motyvaciją tinkama linkme ir kartu prisidėti prie deviacinio elgesio prevencijos. Pažymėtina, kad tėkmės būseną savaime liudija apgaulės nebuvimą: nėra ko apgaudinėti, nebelieka asmeninio ego ir kartu dingsta „kitas“ subjektas, kurį norisi aplenksti nesąžiningais būdais. Tokios įžvalgos artimos dramaturginei prieigai, nagrinėtai monografijos 2.1.5 skyriuje: vidinė motyvacija skatina nebevaadinamą atsivadimą mėgstamai veiklai, natūraliai vedančiai prie nuoširdaus pilnatvės jausmo.

2.2.2.2. Teisiniai ir socialiniai aspektai

Teisinė ir socialinė apgaulės sporto srityje prevencija labiau siejama su profesionaliuoju nei su mėgėjišku sportu. Apskritai sporto (ir mėgėjiško, ir profesionalaus) veikla yra skirta fizinių ir intelektualinių savybių tobulinimui bei dalyvavimui varžybose, tačiau esminis profesionalaus ir mėgėjiško sporto atskyrimo kriterijus – pastovūs komerciniai santykiai, pagrįsti paja-

313 Vieša Mihaly Csikszentmihalyi paskaita [žiūrėta 2014 09 30]. <http://www.youtube.com/watch?v=fXIeFJCqsPs>.

314 Interviu su alpinistu (laipiojimo uolomis) (Csikszentmihalyi, 1975). Vieša Mihaly Csikszentmihalyi paskaita [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.youtube.com/watch?v=TzPky5Xe1-s>.

mų gavimu. Remiantis LFF žaidėjų statuso ir perėjimo iš klubo į klubą reglamento 2.1.24 punktu, profesionalas yra žaidėjas, sudaręs sutartį su klubu ir už sporto veiklą klube, rengimąsi varžyboms ir / ar dalyvavimą jose gaunantis iš klubo atlygį, didesnę už jo faktiškai patiriamas išlaidas tuo tikslu.³¹⁵

Tam, kad sportininkai jaustųsi socialiai saugūs, jie turi turėti pakankamas socialines garantijas, suteikiančias visų sporto šakų profesionaliesiems sportininkams ir jų treneriams sąlygas (bent jau) pragyventi iš sporto. Tuo tarpu dabartinė sportininkų teisinės bei socialinės saugos sistema yra pernelyg selektyvi: išskiriamos prioritetinės – olimpinės sporto šakos ir rungtys, kitų sportininkų socialinės saugos sistema nepakankama. Pavyzdžiui, nagrinėjant Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 41 str., pastebimos privilegijos teikiant rentas olimpiniam sportininkams, tačiau neolimpiniai sportininkai ir visų sportininkų (tiek olimpinių, tiek neolimpinių sporto šakų ar rungtynių) treneriai lieka nuošalyje.³¹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl didelio meistriskumo sportininkų ir kitų rinktinės narių skatinimo numatyti premijų dydžiai taip pat palankesni olimpinių sporto šakų olimpinių rungtynių atletams: pavyzdžiui, už olimpinės sporto šakos olimpinės rungties pasaulio čempionato aukso medalį numatyta 80 000 litų, o už neolimpinės rungties pasaulio čempionato aukso – 15 000 litų.³¹⁷

Sportininkų atlyginimų sistema taip pat chaotiška, pavyzdžiui, 2013–2014 m. tiriant galimas manipuliacijas sporto varžybomis, apklaustas liudytojas nurodė, kad viename iš futbolo klubų rungtyniauja nuo 2011 m., tačiau jokios sutarties su klubu nėra pasirašęs, atlyginimo negauna; vietoje

315 Lietuvos futbolo federacijos žaidėjų statuso ir perėjimo į klubą iš klubo reglamentas, 2014 m. rugpjūčio mėn. redakcija, 2 d. (sąvokos ir apibrėžimai). http://www.lff.lt/lt/Kiti_dokumentai.

316 Kūno kultūros ir sporto įstatymo 41 straipsnio 1 dalis. Rentos sportininkams mokėjimo sąlygos ir tvarka. Sportininkas, Lietuvos Respublikos pilietis, baigęs sportininko karjerą, nedalyvaujantis olimpinėse žaidynėse, pasaulio ir Europos čempionatuose, turi teisę gauti 1,5 Lietuvos statistikos departamento paskelbto šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžio rentą per mėnesį, jeigu jis, turėdamas Lietuvos Respublikos pilietybę ir atstovaudamas Lietuvos Respublikai, tapo arba iki 2009 m. sausio 1 d. įgijo Lietuvos Respublikos pilietybę ir iki pilietybės įgijimo yra tapęs: 1) olimpinių žaidynių čempionu ar prizininku (aukso, sidabro ar bronzos medalių laimėtoju); 2) olimpinės sporto šakos olimpinės rungties Europos ar pasaulio čempionu; 3) rungties, kuri iki rezultato pasiekimo buvo išbraukta iš olimpinių žaidynių programos arba įtraukta į ją po rezultato pasiekimo, pasaulio ar Europos čempionu iki 1990 m. kovo 11 d.; 4) olimpinės sporto šakos olimpinės rungties Europos ar pasaulio, olimpinių žaidynių rekordininku; 5) parolimpinių ar kurčiųjų žaidynių nugalėtoju; 6) olimpinės sporto šakos neolimpinės rungties ir pasaulio čempionu, ir pasaulio rekordininku.

317 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl didelio meistriskumo sportininkų ir kitų rinktinės narių skatinimo“. 2000 m. rugpjūčio 16 d. Nr. 927.

atlyginimo žaidėjams mokami maistpinigiai, o kitą sezoną tame pačiame klube nebežais, ieškos kito klubo, su kuriuo galėtų pasirašyti sutartį.³¹⁸

Siekiant atsakyti į klausimą, kaip tokią padėtį įmanoma pakeisti, visų pirma, pažymėtina, jog ir įstatymų lygmeniu sportininkų statusas nepakanamai aiškiai reglamentuotas. Antai Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 35 straipsnyje nustatyta, kad sportininkas profesionalas, vykdydamas sportinę veiklą sporto organizacijoje, su šia organizacija privalo sudaryti sportinės veiklos sutartį. Tačiau, remiantis įstatymu, neaišku, koks yra šios sutarties statusas: ar tai darbo sutartis, ar civilinė sutartis. Lietuvos sporto teisės specialisto S. Valasevičiaus požiūriu, sportinės veiklos sutarties (kontrakto) sąlygos iš esmės turi visus darbo sutarčiai būdingus požymius, todėl galima teigti, kad tai yra specifinė darbo sutartis, kurioje numatyti papildomi reikalavimai, reikalingi specifinei profesinei veiklai reglamentuoti.³¹⁹

Nagrinęjant įstatymo nuostatas, galima daryti prielaidą, jog profesionalių sportininkų ir sporto organizacijų santykiai yra veikiau civiliniai santykiai: pavyzdžiui, profesionalieji sportininkai gali jungtis į asociacijas, o ne į profesines sąjungas, kas būtų įprasta darbo santykių kontekste.³²⁰ Lietuvos teismų praktikoje šią spragą mėginta užpildyti, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000 m. gegužės 24 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-602, pateikė išaiškinimą, pagal kurį profesionaliajam sportininkui sportas yra atitinkamos specifinės rūšies „darbinė veikla“, už kurią sportininkas gauna darbo užmokestį, o šią veiklą reglamentuoja specialus teisės aktas – Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. Tačiau kai specialus įstatymas reglamentuoja profesionalųjį sportą bei esant sutarčiai, sudarytai laikantis specialaus įstatymo nuostatų, šių aktų pagrindu turi būti sprendžiamas tarp šalių kilęs ginčas ir darbo teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos netaikomos. Apeliacinių teismų pozicija panaši į šią, 2000 m. išreikštą, Aukščiausiojo Teismo poziciją.³²¹

318 Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdybos 4-ojo skyriaus pranešimas Nr. 10-3-5-450 apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą baudžiamojoje byloje Nr. 10-9-00693-13.

319 Valasevičius S. Profesionaliojo sportininko teisinis statusas Lietuvoje. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2004, Nr. 2 (52), p. 85–90.

320 Paliukėnas A. Darbo santykių reglamentavimo problematika profesionaliajame sporte. *Tarptautinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2009, p. 144–151.

321 Lietuvos apeliacinis teismas 2000 m. sausio 18 d. sprendime civilinėje byloje Nr. 2A-21 nusprendė, kad šalys – R. S. ir Vilniaus „Statybos“ krepšinio klubas (dabar Vilniaus krepšinio klubas „Rytas“), sudarydamos sandorį, dėl kurio nutraukimo teisėtumo ir kilo ginčas, jį pava-

Autorės supratimu, teismų praktika nėra visiškai nuosekli – viena vertus, teismai pripažįsta, jog profesionalusis sportas yra „darbinė veikla“ (pvz., atleidimo nuo žyminio mokesčio pagal CPK 83 str. 1 d. 1 punktą³²² aspektu; taip pat netaikytinos arbitražinės išlygos aspektu³²³), tačiau visa darbo teisė šiai „darbinei veiklai“ netaikoma. Be to, 2011 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakeitė savo poziciją nurodydamas, kad iš sportinės veiklos sutarties kylantys santykiai laikytini ne darbo, o civiliniais teisiniais santykiais (kaip viena iš atlygintinų paslaugų sutarčių rūšių), nebent šalys susitartų dėl sutarties sąlygų, savo esme atitinkančių darbo sutarties sąlygas. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad profesionalaus sporto teisiniais santykiams nėra būdingas pavaldumas, sutarties nutraukimo ribojimai, garantijos darbuotojams, teisė į atostogas ir kt. Tokiems santykiams būdingas ne funkcijų atlikimas, o konkretaus (sportinio) rezultato siekimas, be to, sportinės veiklos sutartims būdingos kitos sąlygos – sportinio režimo nustatymo, medicinos priežiūros, sportininko apgyvendinimo, transporto, sveikatos draudimo ir pan. Teismas konstatavo, kad tai lemia sportinės veiklos sutarties priskyrimą savo esme pirmiausia prie paslaugų sutarčių.³²⁴ Analogiška nuomonė pateikiama ir lietuviškame darbo teisės vadovėlyje, kuriame nagrinėtas sportininkų veiklos reguliavimas.³²⁵ Praktine prasme sporto santykių pri-

dino tiesiog „Kontraktu“ ir nenurodė, kad tai yra darbo sutartis. Šio kontrakto šalys vadinašios „Klubu“ ir „Žaidėju“, o ne „darbdaviu“ ir „darbuotoju“, kaip tai numatyta darbo sutarties įstatymo 3 str. Nustatydamos sutarties sąlygų pakeitimo bei jos nutraukimo tvarką, ginčų dėl jo vykdymo tvarką, šalys nenurodė, kad sutarties sąlygos gali būti pakeistos ar sutartis gali būti nutraukta Darbo sutarties įstatymo nustatyta tvarka, o ginčai dėl jos vykdymo sprendžiami darbo ginčų nagrinėjimo tvarka. Taigi iš sutarties turinio matyti, kad ją sudarančių šalių valia nebuvo nukreipta sukurti darbo teisinius santykius, reguliuojamus Darbo sutarties įstatymo, Darbo įstatymų kodekso bei kitomis darbo teisės normomis. **Pažymėtina, kad nors sutartis ir turi kai kurių požymių, būdingų darbo sutarčiai, tačiau kitos jos sąlygos yra visiškai nebūdingos darbo sutartims ar net prieštarauja Darbo sutarties įstatymo normoms.** Antai DSĮ 9 str. 2 d. draudžia sudaryti terminuotą darbo sutartį, jeigu darbas yra nuolatinio pobūdžio. Jeigu laikytume, kad sportinė veikla, šiuo atveju krepšinis, yra darbo sutarties objektas, tai ši veikla yra nuolatinio pobūdžio. Tuo tarpu R. S. ir Vilniaus „Statybos“ krepšinio klubo sutartis yra terminuota, sudaryta mažesniai negu dvejų metų terminui.

322 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2–200/2009.

323 Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2-291/2009. Nutartyje konstatuota, jog byloje reiškiami reikalavimai (dėl nesumokėto atlyginimo) iš esmės siejami su darbo teisiniais santykiais. (...) Teisėjų kolegijos vertinimu, ieškovo ir atsakovo sudarytose sportinės veiklos sutartyse įrašytų nuorodų dėl ginčų nagrinėjimo pagal LFF nustatytą tvarką negalima laikyti arbitražine išlyga dėl visų ginčų, susijusių su darbo teisiniais santykiais, nagrinėjimo priskirtinumo ne teisme.

324 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-3-65/2011.

325 „Profesionaliųjų sportininkų ir trenerių sporto veiklos sutartis su sporto organizacija iš esmės yra civilinė, o ne darbo sutartis. Tačiau Kūno kultūros ir sporto įstatymas numato papildomas garan-

skyrimas civiliniams santykiams Lietuvos Respublikoje nebekvestionuojamas, kai Vilniaus komercinis arbitražo teismas prie savo jurisdikcijos prijungė ir sporto ginčus (prisimintina, kad darbo santykiams arbitražinė išlyga negaliojū), atitinkamai arbitraže jau egzistuoja sporto teisės specializacija.³²⁶ Kartu pažymėtina, kad sporto santykių priskyrimas civiliniams santykiams visiškai nereiškia „prastesnio“ sportininkų teisinio statuso: pavydžiui, pagal Europos Teisingumo Teismo praktiką profesionalaus sportininko ir klubo santykiams taikytinos laisvą darbo ir asmenų judėjimą įtvirtinančios nuostatos, nesvarbu, ar nacionalinėje teisėje profesionalūs sporto santykiai pripažinti darbo, ar civiliniais santykiais.³²⁷ Autorės manymu, teisinis (formalus) statuso išgryninimas yra svarbus, tačiau kur kas reikšminesnis yra *realus* atitinkamo statuso parodymas, deklaravimas, kas Lietuvos sporte neretai neįvyksta.

Taigi grįžtant prie praktinių Lietuvos realijų, kyla klausimas, kodėl tikrovėje sportininkų pajamos yra nedeklaruojamos, o sutartys su sporto organizacijomis nesudaromos. Teigiama, jog *sporto klubai neturi pakankamai lėšų sudaryti teisėtas sutartis, nes nemaža dalis klubų veiklos yra šešėlinė – rėmimas, atlyginimai sportininkams*.³²⁸ Iš panašių šešėlinių dalykų išplaukia ir šešėlinis rengimasis varžyboms, pavyzdžiui, vienas kultūrizmo ekspertas nurodė, jog *valstybė neturi moralinės pareigos reikalauti iš sportininko būti „svariam“ ir ruoštis varžyboms be dopingo, jeigu ji nesudaro tinkamų treniruočių sąlygų ir sportininkas rengiasi čempionatams už savo lėšas*.³²⁹ Atitinkama laikysena suprantama, tačiau ji nėra etiška: nesvarbu, kiek ir kaip finansuojama sporto šaka, pamatinės garbingo žaidimo vertybės neturėtų priklausyti nuo to, kaip yra remiamas sportininkas, ir apgaulė neturėtų būti pateisinama rėmimo stygiumi. Vis dėlto, kalbant apie pirminės prevencijos priemones, moraliniai argumentai yra reikšmingi, tačiau akivaizdžiai nepakankami. Apgaulės sporte prevencijos kontekste būtų naivu tikėtis, kad raginimas vykdyti skaidresnę sporto klubų veiklą turėtų atgarsį, jeigu sporto klubams būtų teikiamas tik simbolinis finansavimas, o apie sportininkų teises sporto bendruomenė beveik nieko nežinotų. Paminėtina ir

tijos, kurios nebūdingos civilinei sutarčiai, bet kurios būdingos darbo sutarčiai, o būtent – socialinį draudimą (31 str.).“ Tiažkijus V. *Darbo teisė. Teorija ir praktika*. Justitia, 2005, p. 118–123.

326 Vilniaus komercinio arbitražo teismo svetainėje pateikiama informacija [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.arbitrazas.lt/arbitrai.htm>.

327 Europos Teisingumo Teismo 1995 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. C-415/93.

328 ŠŽ3 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

329 KP1(kultūrizmo pareigūnas). Interviu data: 2010 m. lapkričio 15 d.

tai, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra išsamiau reglamentuojamas privalomasis sportininkų sveikatos draudimas, tik Kūno kultūros ir sporto įstatymo 35 str. lakoniškai pažymėta, jog sporto veiklos sutartyje turi būti nurodytos privalomojo sportininkų sveikatos draudimo sąlygos. Be to, sportininkų socialinio draudimo garantijos nėra tapačios kitų dirbančiųjų teisiniam statusui: sportininkai neturi galimybės pretenduoti į garantinio fondo išmokas klubų bankroto atvejais, o pasibaigus sporto veiklos sutarčiai negali gauti bedarbio išmokos.³³⁰

Taigi, be sportą skatinančios valstybės politikos ir apsisprendimo, prevencijos priemonės liktų tik deklaracijos, o atitinkamų deklaracijų kontekste, tikėtina, kad vyktų tiek šešėlinis sporto organizacijų valdymas, tiek šešėlinis ir nebūtinai sąžiningas rengimasis varžyboms ir tai prisidėtų jau prie realios (nebe šešėlinės) apgaulės sporte. Todėl, siekiant didesnės sportininkų teisinės ir socialinės apsaugos ir kartu skaidresnio sporto valdymo, rekomenduotina suteikti sportininkams, treneriams, sporto klubams teisinių žinių viešinant sportinės veiklos sutartis, parengiant pavyzdines (standartines) sutarčių formas (Sportinės veiklos sutarties ir Atstovavimo sutarties); net ir esant nedideliam užmokesčiui, skatinti sudaryti oficialią sutartį.

Objektyvumo dėlei būtina pažymėti, jog išvardytos pirminės prevencijos priemonės yra gana abstrakčios. Konkretesnės alternatyvos būtų papildyti Lietuvos Respublikos darbo kodeksą atskiru skyriumi, kuriame būtų reglamentuojami profesionaliajame sporte susiklostantys darbo santykiai arba priimti atskirą profesionaliajam sportui skirtą įstatymą.³³¹ Praktinė prasme, nors ir labai iš lėto, tačiau atitinkami žingsniai yra žengiami: pavyzdžiui, 2010 m. įkurta Lietuvos krepšinio profesinė sąjunga „Solidarumas“, kurios vienas iš tikslų yra sporto veiklos sutartį įtraukti į Lietuvos Respublikos darbo kodeksą su atitinkamomis iš to išplaukiančiomis socialinėmis garantijomis profesionaliesiems sportininkams, įskaitant, be kita ko, nedarbo išmokas, stabilias socialines garantijas neščiosioms sportininkėms ir sportininkams, kurie buvo sužaloti ar susirgo profesine liga, minimalų atlyginimą ir kitas.³³²

330 Lietuvos krepšinio profesinės sąjungos svetainėje pateikiama informacija [žiūrėta 2014 12 21]. <http://lkps.lt/naujienos/krepšinio-profesine-sajunga-rengs-piketa-del-teismo-nuosprendzio-k-marciulionio-ir-zalgirio-byloje/>.

331 Plačiau apie profesionaliojo sporto santykių priskyrimą darbo ar civilinei teisei skaityti A. Paliukėno straipsnyje, parengtame tarptautinės konferencijos straipsnių rinkinyje. Darbo santykių reglamentavimo problematika profesionaliajame sporte. Vilnius, 2009, p. 144-151.

332 Lietuvos krepšinininkai ir treneriai buriasi į profesinę sąjungą. *Laikraštis Lietuvos darbininkas*. 2010 m. gruodžio 30 d. Nr. 9 (491).

Išskiriant probleminius šių rekomendacijų įgyvendinimo aspektus, pažymėtina, jog šiuo metu profesionaliojo sporto santykius priskirti darbo santykiams trukdo tai, *jog paties profesionaliojo sporto Lietuvoje yra ne- daug*. Egzistuoja keli pasiturintys krepšinio, futbolo, rankinio sporto klubai, o daugelio kitų sporto klubų biudžetas yra labai ribotas. Atitinkamai mokėti apie 40 proc. socialinio draudimo mokesčių klubams yra per daug, todėl didelė dalis sportininkų pajamas gauna neapmokestinamais (atitinkamai nesudaranciais prielaidų jokioms socialinėms garantijoms) maistpinigiais. Pažymėtina ir tai, kad sporto klubų teisinis bei socialinis statusas nėra išgrynintas: Nacionalinėje sporto plėtros strategijoje nurodoma, kad dažnai sporto klubai yra tik dar viena veikiančių viešųjų institucijų (sporto mokyimo įstaigų ir pan.) formalaus reiškimosi forma. Potenciali sporto klubų bendruomeninė (socialinė) funkcija yra silpna ir valstybės neremiama; pabrėžiamas menkas sporto infrastruktūros prieinamumas klubinei veiklai.³³³

Apibendrinant pirminės apgaulės sporto srityje prevencijos teisinius ir socialinius aspektus, matyti, jog padėtis išties sudėtinga: ją lemia menka (ir tai ne mažiau svarbu – neproporcinga, selektyvi) valstybės parama sportui; šešėlinė sporto klubų ekonominė veikla, ypač atkreipiant dėmesį į tai, kad nesukuriami *jokie* (t. y. nei darbo, nei civiliniai) sutartiniai santykiai. Taigi socialinių garantijų sportininkams stoka yra tik matomoji daug didesnės latentinės problematikos pusė.

2.2.3. Apgaulės sporto srityje antrinės prevencijos galimybės

Antrinės prevencijos priemonės yra tikslesnės už pirminės prevencijos priemones, jos siūlomos konkrečiai apgaulės sporto srityje formai – dopingo vartojimui arba manipuliacijoms sporto varžybomis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pirminės ir antrinės prevencijos priemonės kartais gali persipinti – tai, kas padėtų užkirsti kelią visai apgausei sporte, gali padėti užkirsti kelią ir konkrečiai sukčiavimo rūšiai.

333 Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl 2011-2020 metų valstybinės sporto plėtros strategijos patvirtinimo“. 2011 m. kovo 24 d. Nr. XI-1296. Stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizė (9 punktas, silpnybės).

2.2.3.1. Dopingo vartojimo antrinės prevencijos galimybės

Trumpai tariant, siūlymas legalizuoti dopingą atspindi cinišką požiūrį ir formalią koncepciją, atribojančią sportinį pasirodymą nuo jį pasiekusio atleto. Marco Pantani³³⁴ miręs, bet eritropoetino persunktų lenktynių vaizdo įrašai vis dar pateikiami kaip komerciškai sėkmingas kvapą gniaužiantis reginys.³³⁵

Šiame skyriuje glaustai pateikiama visoms sporto šakoms skiriama anti-dopingo prevencijos politika, kuri atitinkamai dalijama į tris struktūrines dalis.

1. Gerinti bendrą sporto infrastruktūrą tiek mėgėjams, tiek profesionalams³³⁶, suteikti sportininkams tinkamas sąlygas treniruotis ir dirbti, kad dopingas nebūtų vartojamas todėl, kad taip esą pigiau ir greičiau paruošti sportininką. Taip būtų sumažinama dopingo paklausa. Rekomenduotina užtikrinti sportininkų socialines garantijas, leidžiančias jiems pragyventi iš sportinės veiklos.³³⁷ Riboti dopingo paklausą ir pasiūlą teisinėmis ir organizacinėmis priemonėmis. Teisinių priemonių pavyzdys yra baudžiamosios atsakomybės nustatymas už dopingo importą, eksportą ir neteisėtą disponavimą juo.³³⁸ Šios priemonės vykdymo subjektas – Lietuvos Respublikos Seimas kartu su kitomis įstatymų projektus rengiančiomis institucijomis. Organizacinės priemonės yra įvairios sekimo, žvalgybos, operatyvinės veiklos priemonės, kurios jau yra taikomos pažabojant nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ar kitomis pavojingomis medžiagomis.

334 M. Pantani – garsus Italijos dviratininkas, 34-erių miręs po depresijos, kurios atsiradimą, tikėtina, lėmė kaltinimai EPO vartojimu. Plačiau: Wilcockson J. *Marco Pantani: Worshipped, abused, and rejected* [žiūrėta 2014 11 02]. http://velonews.competitor.com/2014/02/analysis/marco-pantani-worshipped-abused_317192.

335 Donati A. *World Traffic in Doping Substances*. WADA, 2007. <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>, p. 56.

336 Vienas iš sporto bendruomenės atstovų taikliai pasakė, jog „per masiškumą turėtų būti einama į meistriskumą. Profesionalus sportas neturėtų būti priešinamas mėgėjiškam, o turėtų nuosekliai išplaukti iš jo“. SP1 (sporto politikas) Interviu data: 2010 m. birželio 2 d.

337 Socialinės saugos problematika nagrinėjama teikiant rekomendacijas dėl pirminės sukčiavimo sporte prevencijos (2.2.2 skyriuje).

338 Griežtąja prasme įvardytos priemonės priklausytų tretinės apgaulės sporto srityje prevencijos blokui, tačiau jos šiame skyriuje įvardijamos, kad būtų lengviau įsivaizduoti kompleksinę dopingo vartojimo ir neteisėto disponavimo dopingu prevencijos strategiją. Pažymėtina, jog šių priemonių teisinį pagrindą sudaro ir nacionaliniai teisės aktai (Baudžiamojo proceso kodeksas, Operatyvinės veiklos įstatymas), ir tarptautiniai teisės aktai (pavyzdžiui, 1988 m. gruodžio 19 d. priimta Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 38-1004).

2. Suteikti būtina (medicininę, farmakologinę ir socialinę) pagalbą dopingą vartojusiems sportininkams, nestigmatizuoti jų pernelyg griežtomis baudžiamosios teisės priemonėmis. Už šią priemonę būtų atsakingi asmenys, dirbantys su sportininkais – treneriai, gydytojai, instruktoriai, masažistai. Ši prevencijos priemonė vadinama dopingo vartojimo žalos minimizavimo strategija. Ji yra nukreipta į dopingo vartojimo pasekmių (žalos) mažinimą labiau negu į patį vartojimo faktą. Atitinkama žala apima pavojų sveikatai, gyvybei, socialinę stigmatizaciją ir asmeninio orumo praradimą. Australijos mokslininkai teigia, jog ši rekomendacija yra veiksminga, tikroviška, paisanti sporto realybės, susidedančios iš daugybės kontekstualių veiksnių. Tokia strategija pareikalautų gydymo, rūpesčio atleto sveikatai, tam tikrais atvejais destigmatizacijos ir anonimiškumo.³³⁹ Strategija yra viena iš realistiškiausių ir tam tikra prasme kontroversiška. Vienas iš apklaustų ekspertų teigė, jog sportas yra savaime nesveikas, varžybų labai daug, krūviai milžiniški, jaunųjų atletų organizmas būna pasenęs trisdešimčia metų, todėl, visų pirma, reikia sumažinti neigiamą poveikį įvairiais protektoriais, mikroelementų junginiais, amino rūgščių junginiais.³⁴⁰ Šios priemonės kontroversiškumas pasireiškia tuo, kad gydant (ir neišduodant) tikėtiną (nors ir neįrodytą) dopingo vartotoją savaime šiek tiek prisidedama prie to, kad apgavystės vyktų ir toliau. Vis dėlto manytina, kad prasmingiau suteikti kvalifikuotą medicinos pagalbą nei leisti susiklostyti tokiai situacijai, kai sportininkai ją patys sau „susiteiktų“, pavyzdžiui, nelegaliai statydami lašelines.

3. Informuoti ir šviesti atletus apie dopingo grėsmę sveikatai, apie legalių ir nelegalių preparatų poveikį; atlikti ir plėtoti tęstinius dopingo paplitimo bei kontrolės tyrimus. Šios priemonės vykdymo subjektai – akademinė bendruomenė, Lietuvos antidopingo agentūra, Kūno kultūros ir sporto departamentas. Tyrimų pavyzdžiai galėtų būti mokslinis eksperimentas, kurio metu būtų daromas konkretus poveikis (pvz., suteiktos žinios apie sporte draudžiamų medžiagų bei metodų žalą) ir būtų vertinamos sportininkų nuostatos į dopingą tam tikroje sporto šakoje prieš ir po poveikio. Pažymėtina, jog atitinkamiems tyrimams bei prevencijos strategijoms būtina parinkti tinkamas sportininkų grupes – bendrasis švietimas apie dopingo žalą būtų pernelyg naivi prevencijos priemonė profesionalų sporte; tačiau

339 Stewart B. Smith A. Drug Use in Sport: Implications for Public Policy. *Journal of Sport and Social Issues*. 2008, 32, p. 290.

340 SG1 (sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

tikėtina tinkama priemonė jauniems sportininkams. Tuo tarpu specialusis švietimas (tai turėtų būti ne reklaminis švietimas siekiant parduoti tam tikro gamintojo produkciją) apie legalių maisto papildų įsigijimo vietas ir konkrečių nelegalių preparatų šalutinį poveikį būtų tinkama prevencijos priemonė būtent profesionaliems atletams. Australijos mokslininkai nustatė, jog vienas iš atbaidančių antidopingo politikos veiksnių yra sportininkų žinojimas apie šalutinį poveikį, atsirandantį dėl lėtinio pripratimo (priklausomybės) prie konkretaus draudžiamojo preparato. Atitinkamas įžvalgas pateikė ir ne vienas Lietuvos ekspertas. Pasak dziudo trenerio, „reikalingas šviečiamasis darbas. Reikia aiškinti sportininkams, kad sveikata yra svarbiau už rezultatus“³⁴¹. Tokie trenerio samprotavimai yra suprantami, jie atitinka ir mokslininkų rekomendacijas (ypač jaunųjų atletų atžvilgiu).³⁴² Tačiau dziudo sporte būta ir kritiškų vertinimų: jauno dziudo sportininko realistine nuomone, dopingo dziudo sporte neįmanoma panaikinti, nes tai yra paties sporto dalis, o vienintelis (paradoksalus) būdas to išvengti – nerengti sporto varžybų.³⁴³ Iš esmės sporto mokslo kontekste suvokiamas ir trenerio, ir jaunojo sportininko nuostatos: treneris atstovautų klasikinei paradigmai, pagal kurią sportas, visų pirma, yra sunki sąžininga kova ir šią kovą reikia branginti, atitinkamai siekti, kad apgaulės būtų kuo mažiau. Jaunasis sportininkas atstovautų kritinei paradigmai, kuria remiantis pats sportas yra konstruojamas visuomenės fenomenas, o sąžiningumo, garbingo žaidimo ir kiti principai taip pat konstruojami, jie nėra duotybė.³⁴⁴ Pažymėtina, jog kai kurie ekspertai indikavo netgi konkrečias (geopolitines) prevencijos strategijas, pavyzdžiui, vengti pirkti maisto papildų iš Rytų Europos valstybių, įsigyti tik žinomų firmų („Universal“, „Maistas sportui“) produkciją. Irklavimo federacijos atstovas nurodė, jog būtent Baltarusijoje ir Rusijoje egzistuoja plati dopingo pasiūlos infrastruktūra su šešėlinėmis laboratorijomis.³⁴⁵

341 DzT1 (dziudo treneris). Interviu data: 2010 m. gegužės 20 d.

342 Turkijos mokslininkų duomenimis, atletai ne ypač suvokia dopingo šalutinio poveikio (net 54 proc. nežinojo apie dopingo žalą), todėl tinkamiausia prevencijos priemonė yra atletų švietimas. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas jauniems atletams, nes jiems dopingo vartojimo žala yra didžiausia. Ozdemir L. et al. Doping and performance enhancing drug use in athletes living in Sivas. Mid-Anatolia: a brief report. *Journal of Sport Science and Medicine*. 2005, 4, p. 248–252.

343 DzS1 (dziudo sportininkas). Interviu data: 2010 m. birželio 18 d.

344 Pagal Møller V. *The Doping Devil*. Denmark, Germany, 2008, p. 165.

345 IP (Irklavimo pareigūnas). Interviu data: 2011 m. vasario 15 d.

2.2.3.2. Manipuliacijų sporto varžybomis antrinės prevencijos galimybės

Apgaulę sąlygojančių veiksnių įvertinimas atskleidė, jog įtampa tarp sportinių tikslų ir ribotų priemonių atitinkamiems tikslams pasiekti, prižų sureikšminimas, sportininkų išnaudojimas ir dvasinis bei materialinis pažeidžiamumas, sporto komercializacija, sąsajos su legaliu ar nelegaliu lažybų verslu ir globalus sporto pobūdis skatina manipuliacijas sporto varžybomis. Be to, „užkulisinis“ sportininkų, trenerių, teisėjų ir kitų asmenų tinklas, nuspėjamumas, ilgalaikės pažintys ir nerašytos taisyklės, kaip režisuoti varžybas, taip pat skatina deviacinį elgesį. Tam, kad būtų neutralizuojami (kompensuojami) minėti veiksniai nacionaliniu mastu, rekomenduotina:

1. Įsteigti karštąją liniją: ja galėtų paskambinti arba kitu būdu pranešti sportininkai ir kiti asmenys, kuriems vienaip ar kitaip buvo siūlyta daryti įtaką rungtynių baigčiai ar eigai. Už šią priemonę būtų atsakingas Kūno kultūros ir sporto departamentas, kuris turėtų koordinuoti nacionalinių sporto federacijų antikorupcinę veiklą. Tokiais atvejais rekomenduotina pradėti tyrimą dėl galimų manipuliacijų sporto varžybomis, esant poreikiui, sporto federacijoms bendradarbiauti su prokuratūra. Šios prevencinės priemonės veiksmingumas tiesiogiai negali būti patikrintas, nes LFF egzistuojanti karštoji linija (tiksliau – konfidencialus pranešimo apie korupciją būdas elektroniniu paštu)³⁴⁶ veikia palyginti neseniai, vis dėlto egzistuoja tam tikrų netiesioginių jos efektyvumo liudijimų. Pavyzdžiui, karštųjų linijų egzistavimas yra įprastas verslo įmonėse; teigiama, jog jos prisideda prie bendros pasitikėjimo kultūros puoselėjimo tradiciniame versle. Karštųjų linijų tikslas yra nustatyti problemas, kurios kitais būdais nebūtų identifikuojamos, ir atkreipti dėmesį į svarbius klausimus santykinai ankstyvoje stadijoje, kai juos dar įmanoma išspręsti.³⁴⁷ Mokslininkas D. Hillas teigia, jog ši priemonė yra veiksminga, nes ji sudaro prielaidas sportininkams, prie kurių prisiartino nusikalstamo pasaulio atstovai, paskambinti (nepriklausomiems žmonėms) ir pakalbėti su kuo nors ne iš savo klubo taip išvengiant abipusių kaltinimų.³⁴⁸ Pažymėtina, jog karštoji linija turi kokybiškai veikti,

346 Plačiau: <http://www.lff.lt/lt/report> [žiūrėta 2014 10 13].

347 Buvusio federacinio prokuroro L. Pedowitz, 2008 m. spalio 1 d. pateikta NBA Valdybai ataskaita apie lažybas, susijusias su NBA teisėjo Tim Donaghy veikla, p. 114 [žiūrėta 2014 10 08]. http://hosted.ap.org/specials/interactives/_documents/100208nba_pedowitz.pdf.

348 Hill D. *The match-fixers are coming to ruin sport – you can bet on it* [žiūrėta 2014 03 08]. <http://www.watoday.com.au/opinion/society-and-culture/the-matchfixers-are-coming-to-ruin-sport-you-can-bet-on-it-20091008-gowm.html>.

kitaip jų steigti apskritai nevertėtų.³⁴⁹ Suvokiant Lietuvos sporto federacijų dydį ir biudžetą bei reikalavimus, keliamus karštosioms linijoms, vargu ar racionalu rekomenduoti steigti karštąją liniją visoms sporto federacijoms atskirai. Manytina, jog Lietuvos sporto visuomenei užtektų vienos, bet gerai parengtos linijos egzistavimo. Atitinkama linija gavus pranešimą apie pažeidimus informuotų atskiras nacionalines sporto federacijas. Karštosios linijos funkcijos turėtų būti tokios: 1) priimti pranešimus apie manipuliacijų sporto varžybomis apraiškas visose sporto šakose; 2) konsultuoti pranešėjus, kur jiems kreiptis dėl manipuliacijų sporto varžybomis.

2. Didinti skaidrumą, viešumą: tam reikia įdiegti (jeigu dar tam tikroje sporto šakose nėra įvesta) bendrą reitingų skaičiavimo sistemą, burtus traukti elektroniniu, o ne rankiniu būdu; naudoti naujausias pripažintas kompiuterines programas, nustatančias vietas taškų lygybės atveju; teisėjus skirti atsitiktiniu būdu, vengti situacijų, kai teisėjais dirba varžybų dalyvių treneriai. Už šios priemonės įgyvendinimą būtų atsakingos konkrečių sporto šakų federacijos ir varžybų organizatoriai. Šios priemonės veiksmingumas jau gali būti patvirtintas egzistuojančiais „gerosios praktikos“ pavyzdžiais. Pavyzdžiui, čiuožimo sporte įdiegta kraštutinumus sumažinanti teisėjavimo sistema: gavus kiekvieno teisėjo įvertinimą kompiuteriu iš devynių teisėjų įvertinimų panaikinami geriausias ir blogiausias, o iš likusių septynių teisėjų įvertinimų išvedamas vidurkis.³⁵⁰ Mokslinėje literatūroje pažymima, jog ir vaizdo kameros tapo įprastu pagalbininku daugelyje sporto šakų: dailiojo čiuožimo, lengvosios atletikos, krepšinio, teniso ir kitų.³⁵¹ Sporto teisės tyrinėtojas J. Nafzingeris taikliai pažymi, jog bejausmės kameros bei kompiuteriai padeda įveikti miglą žmogaus akyje ir sąžinėje.³⁵² Taip pat rekomenduotina dažniau organizuoti tarptautinius turnyrus, kuriuose dalyvautų vieni kitų nepažįstantys (ar, kiek įmanoma, mažiau pažįstantys) sportininkai iš įvairių šalių. Už viešumą būtų atsakingi įvairūs subjektai, įskaitant ir žiniasklaidą: Amerikos ekonomistai nustatė, jog manipuliacijos

349 Nekokybiška karštoji linija gali tik klaidinti visuomenę ir eikvoti institucijos žmogiškuosius išteklius ir lėšas. TILS tyrimas „Karštosios linijos Lietuvoje: analizė ir rekomendacijos“. TILS, 2011, p. 30.

350 Tarptautinės čiuožimo federacijos svetainėje pateikiama informacija [žiūrėta 2014 10 21]. <http://www.isu.org/en/synchronized-skating/isu-judging-system/introduction>.

351 Nafziger James A. R., *International Sports Law*. Second edition. Transnational publishers, 2004, p. 120.

352 Ten pat.

sporto varžybomis turi tendenciją nykti paastrėjus žiniasklaidos tiriamajam žvilgsniui.³⁵³

3. Kelti sporto trenerių pedagoginę bei psichologinę kvalifikaciją; puoselėti žaidėjų kovingumą, ugdyti autotelišką garbingo žaidimo supratimą; šviesti sportininkus bei ugdyti atsparumą korupcijai. Tam rekomenduotina rengti specialius sportininkų, teisėjų ir trenerių mokymus, bendradarbiauti su mentalinio rengimo specialistais taip siekiant apsaugoti emocinę sportininkų būklę. Kartu pažymėtina, jog bendradarbiavimas su atitinkamais specialistais turi savų pavojų, – darbas su atleto vidiniu pasauliu gali būti žeidžiantis, taigi idealiu atveju sportininkai turėtų būti tiek brandžios asmenybės, kad patys sugebėtų sau pagelbėti. Taigi šią priemonę įgyvendinti turėtų patys sportininkai, treneriai, sporto federacijos, akademinė bendruomenė kartu su Kūno kultūros ir sporto departamentu. Turėtinos omenyje ir kiek kontroversiškos (tačiau kartu itin humanistinės) savitarpio pagalbos šviečiamosios priemonės, pavyzdžiui, kvietimas buvusių priklausomų lošėjų ir tolesnis dalijimasis skausminga lošimų patirtimi. Šių priemonių tikėtinas veiksmingumas gali būti paliudytas (kol kas) tik gerosios praktikos pavyzdžiu: į NBA naujokų edukacinę programą buvo įtraukti ir buvusių profesionalių lošėjų pranešimai, kuriuose įvardyti lošimų pavojai. Daugelį metų NBA Saugumo skyriaus nariai aplankydavo kiekvieną NBA komandą ir vedė seminarus apie lošimus: sesijos apėmė brošiūrų dalijimą; vaizdajuostės „Loši iš savo paties gyvenimo“ peržiūrą ir pokalbius su teisėsaugos institucijų pareigūnais.³⁵⁴

4. Nesudaryti sąlygų nežinojimui ar nesu(si)pratimui sporto federacijoms priimant aiškius elgesio (etikos) kodeksus³⁵⁵ ir rengiant jų projektus.³⁵⁶

353 Duggan M. Levitt D. S. Winning Isn't Everything: Corruption in Sumo Wrestling. *The American Economic Review*. 2002, 92, Nr. 5, p. 1596 (1594–1605).

354 Lawrence B. Pedowitz – the report to the Board of Governors of the National Basketball Association, 2008, p. 108 [žiūrėta 2014 01 24]. http://hosted.ap.org/specials/interactives/_documents/100208nba_pedowitz.pdf.

355 Etikos kodeksai – tai rašytiniai susitarimai, kurie išreiškia tam tikrą vienos ar kitos organizacijos ar tam tikru ryšiu susijusios grupės žmonių nuomonę. Etikos kodeksai dažniausiai įgyvendina du tikslus. Pirma, jie nustato tam tikrai žmonių grupei taisykles ir jų sutartus elgesio variantus, taip pat pagal juos kiti asmenys gali susiformuoti įvaizdį apie tą grupę žmonių – t. y. gali numatyti tikėtinus elgesio variantus. Gumbis J. Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija. *Teisė*. 2006, 58, p. 89.

356 Vieni iš iniciatorių šioje srityje – Sportininkų profesinė sąjunga. Bendradarbiaudama su lažybų bendrove „Tonybet“, ji pradėjo projektą, skirtą sportininkams apie etinio elgesio kodeksą lažybose informuoti. Lažybų bendrovei „Tonybet“ padedant buvo išleistas lankstinukas lietuvių kalba, kuriame rekomenduojama laikytis etinių normų. Sportininkas ar jo šeimos narys neturėtų

Šią rekomendaciją iš dalies įgyvendino LFF 2014 m. priimdama naują, pagal kurią, kiekvienas klubo narys – vadovas, futbolininkas ar administratorius – privalo pasirašyti Integralumo arba Sąžiningo žaidimo deklaraciją.³⁵⁷ Visoms sporto federacijoms reikėtų įtraukti elgesio kodeksų nuostatas į savo taisykles taip užtikrinant bendrųjų etikos principų privalomumą. Tam tikrus etikos principus skelbti ir pavojingose sportininkams vietose – kaip antai lažybų punktuose. Ši rekomendacija atitinka manipuliacijų sporto varžybomis *modus operandi* tais atvejais, kai įtraukiamos lažybų bendrovės. Vis dėlto (pripažįstant šios priemonės ribotumą) svarbu suvokti, kad etikos kodeksai paprastai nėra užtikrinami valstybės prievartos priemonėmis; rengiant etikos kodeksus gali nesutapti jų rengėjų interesai, o tai gali turėti įtakos nustatant elgesio standartus. Be to, sportininkų siekis bet kokiomis priemonėmis laimėti ar nesąžiningai uždirbti pinigų gali būti stipresnis už etinius draudimus³⁵⁸, net jeigu ir patys sportininkai prie atitinkamų draudimų kūrimo prisidėtų. Kita vertus, nepaisant šių ribotumų, etikos kodeksai, nustatantys bendrus priimtino elgesio standartus, kyla iš pačių sportininkų elgesio, dėl to jie galėtų būti veiksminga (savi)reguliacijos priemonė.³⁵⁹

5. Nedaryti neproporcingai didelio skirtumo tarp pirmos, antros ir trečios vietos piniginių prizų, siekti, kad jie mažėtų proporcingai. Šios priemonės įgyvendinimo subjektas – varžybų organizatoriai. Tokiu atveju sportininkai būtų mažiau provokuojami negarbingais būdais siekti pirmojo (ženkliai didesnio) prizo. Ši prevencijos priemonė „atstovauja“ diferencinių asociacijų teorijai: sportininkai apskaičiuoja, „pasveria“, kuris elgesys jiems labiau apsimoka, atitinkamai, sumažinus galimos naudos vertę, pagunda fiksuoti mačius sumažėja. „Gerosios praktikos“ požiūriu pažymėtina, kad šią priemonę yra įvedę korupcinio požiūriu vienos iš skaidriausių Skandinavijos šalys, – ten kai kuriose šachmatų varžybose taškų lygybės atveju prizai dalijami po lygiai, neatsižvelgiant, kuris sportininkas kurią vietą užėmė.³⁶⁰

lažintis nei už savo, klubo ar savo sporto šakos varžybų baigtį. [žiūrėta 2013 11 24]. <http://www.sportps.com/lt/naujienos/19/>.

357 Plačiau: „Sporto gyvenimo“ pokalbis su LFF sąžiningo žaidimo pareigūnu G. Dunausku [žiūrėta 2014 10 13]. http://www.respublika.lt/lt/naujienos/sportas/futbolas/nezinojimas_neatleidzianuo_atsakomybes/, print.1.

358 Preston I. Szymanski S. Cheating in Contests. *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 19, no. 4, p. 613 (612–623).

359 Gumbis J. Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija. *Teisė*. 2006, 58, p. 90.

360 SŽ4 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 10 d.

6. Į sportinės veiklos sutartis (kontraktus) įtraukti nuostatą, analogišką nuostatoms, susijusioms su dopingu: kad sutartis gali būti nutraukta prieš terminą arba žaidėjui uždrausta dalyvauti ateinančiose varžybose paaiškėjus, kad žaidėjas manipuliuoja arba padeda (draugams, šeimos nariams, pažįstamiems) manipuliuoti sporto varžybomis. Atitinkamą sąlygą taip pat įtraukti į varžybų nuostatus.

7. Plėtoti savanorišką socialinį dialogą (o jei jis neveikia – privalomą komunikaciją) tarp manipuliacijų sporto varžybomis prevencijos subjektų: lažybų bendrovės turėtų dalintis išsamia informacija apie įtartinus statymus, tikėtinus interesų konfliktus ir apie neįprastus lažybų rinkos svyravimus su Valstybine lošimų priežiūros komisija, sporto federacijomis bei su teisėsaugos institucijomis.

8. Už susitarimus dėl varžybų baigties taikyti baudžiamąją atsakomybę – ši priemonė nagrinėjama trečiajame darbo skyriuje. Svarbu pažymėti, jog baudžiamosios atsakomybės taikymas dera su kitomis prevencijos priemonėmis. Pavyzdžiui, netgi į rengiamą sąlyginai „švelnų“ Lažybų elgesio kodeksą sportininkams buvo įtraukta (potencialiai atbaidanti) nuostata, informuojanti, jog lažinimasis dėl savų ar savo priešininko rungtynių gali būti laikomas kriminaliniu nusikaltimu.³⁶¹ Atitinkamai, siekiant įgyvendinti baudžiamąją atsakomybę už manipuliacijas sporto rezultatais, lažybų bendrovėms ir sporto federacijoms būtina bendradarbiauti su prokuratūra ir kitomis teisėsaugos institucijomis. Dabartinė padėtis yra tokia, kad lažybų bendrovės pačios valdo kriminalinę riziką. Pavyzdžiui, bukmekeriai nustato statymų limitą didelės rizikos mačams; atmeta lošėjo statymus, jei yra pagrįstas įtarimas, kad tas lošėjas susijęs su žaidėjais. Tačiau tokias sąsajas nustatyti keblu, naudojamos pačios paprasčiausios priemonės, kaip antai žaidėjo draugų tikrinimas per socialinį tinklą „Facebook“.³⁶² Manytina, kad su teisėsaugos institucijų pagalba, kurių įgaliojimai, be abejonės, būtų platesni nei bukmekerių, kriminalinės rizikos valdymas taptų veiksmingesnis.

Išvardytos prevencinės strategijos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, pavyzdžiui, vargu ar duotų rezultatų etikos kodeksų rengimas, jei nebūtų juos papildančių „kietesnių“ svertų – baudžiamosios atsakomybės už manipuliacijas sporto varžybomis. Atitinkamai būtinas veiksmų koordinavimas

361 Europos sporto saugumo asociacijos, Europos lošimų ir lažybų asociacijos, Sportininkų profesinės sąjungos ir „Tonybet“ parengto Lažybų elgesio kodekso 2 punktą.

362 LŽI (lažybų bendrovės darbuotojas). Interviu data: 2011 m. liepos 5 d.

tarp prevencijos priemonės vykdančių atsakingų subjektų. Aiškumo dėlei pateikiama lentelė, reprezentuojanti subjektus, kurie turėtų įgyvendinti minėtas priemones.

5 lentelė. Pirminės ir antrinės apgaulės sporto srityje prevencijos atsakingieji subjektai³⁶³

Pirminės apgaulės sporto srityje prevencijos atsakingieji subjektai	Antrinės apgaulės sporto srityje prevencijos atsakingieji subjektai
<p>Lietuvos Respublikos Seimas kartu su kitomis kūno kultūros ir sporto, socialinės saugos įstatymų projektus ir strategines veiklos gaires rengiančiomis institucijomis (Kūno kultūros ir sporto departamentu, Vidaus reikalų ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Antidopingo agentūra).</p>	<p>Konkrečių sporto šakų sporto federacijos, kurios turėtų prisijungti prie Antidopingo konvencijos, įvesti atsitiktinę burtų traukimo sistemą ir bendrą reitingų sistemą, atsitiktinio (anonimiško) teisėjavimo sistemą – šias sistemas skatinti įtraukti į varžybų nuostatus; organizuoti tikslinius antikorupcinius seminarus konkrečių sporto šakų atletams.</p>
<p>Sportininkų treneriai, kurie turėtų visapusiškai ugdyti sportininkus ne vien rezultatų siekimo linkme; sporto psichologai, kurie turėtų tobulinti emocijų valdymo ir susitelkimo į „čia ir dabar“ įgūdžius.</p> <p>Sporto šakų federacijos, kurios turėtų parengti ir priimti etikos, elgesio ar drausmės kodeksus.</p>	<p>Sporto klubai, kurie turėtų įtraukti į sportinės veiklos sutartis konkrečias nuostatas dėl manipuliacijų sporto varžybomis draudimo.</p> <p>Kūno kultūros ir sporto departamentas kartu su nacionalinėmis sporto šakų federacijomis, kuris turėtų įsteigti karštąją antikorupcinę liniją ir vykdyti reguliarią jos veiklos vertinimą.</p>
<p>Sporto klubai, samdantys profesionalius sportininkus, su kuriais turėtų būti sudaromos oficialios sportinės veiklos sutartys.</p>	<p>Lažybų bendrovės, kurios turėtų dalytis išsamią informaciją apie įtartinus statymus su kitais prevencijos subjektais, ypač sporto federacijomis. Tikėtinai pavojingose vietose jos turėtų skleisti informaciją apie sportinių lažybų neteisėtumą ir žalą patiems sportininkams ir su jais susijusiems asmenims.</p>
<p>Sporto mokyklos, sporto mokyklų treneriai, kurie ugdo jaunuosius sportininkus ir rodo (turėtų rodyti) jiems (garbingo) elgesio pavyzdį.</p>	

363 Lentelėje nėra pateikta tretinės (prevencijos subjektų (ši prevencijos rūšis nagrinėjama paskutiniame monografijos skyriuje), tačiau aiškumo dėlei galima įvardyti ir juos: t. y. Lietuvos Respublikos Seimas kartu su kitomis baudžiamųjų įstatymų projektus rengiančiomis institucijomis (Teisingumo ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Antidopingo agentūra, Kūno kultūros ir sporto departamentu, akademine bendruomene); bei teisėsaugos institucijos, užtikrinančios baudžiamųjų įstatymų įgyvendinimą.

Akademinė bendruomenė (Lietuvos sporto universitetas, Vilniaus universitetas, Lietuvos edukologinis universitetas ir kiti universitetai bei kolegijos), kurių funkcijos turėtų būti švietimas, mokslinių tyrimų atlikimas, publikavimas, konferencijų organizavimas, literatūros apie sporto teisę vertimas ir publikavimas lietuvių kalba.

Sportininkų profesinės sąjungos, kurios turėtų atstovauti sportininkams, ginti jų teises.

Antidopingo agentūra, kuri turėtų teikti ir skleisti bendrojo pobūdžio informaciją apie dopingo preparatų šalutinį poveikį, jų žalą sveikatai.

Varžybų organizatoriai, kurie turėtų užtikrinti varžybų skaidrumą ir proporcingą prizų paskirstymą; sukurti tokių varžybų dizainą, kuriame kiekvienos pergalės vertė būtų kiek įmanoma vienodesnė. Šių priemonių kompleksas turėtų būti įtvirtintas varžybų nuostatuose.

Sporto gydytojai, kineziterapeutai, fizinio rengimo treneriai, kurie turėtų kiek įmanoma sušvelninti kenksmingą dopingo ar maisto papildų poveikį.

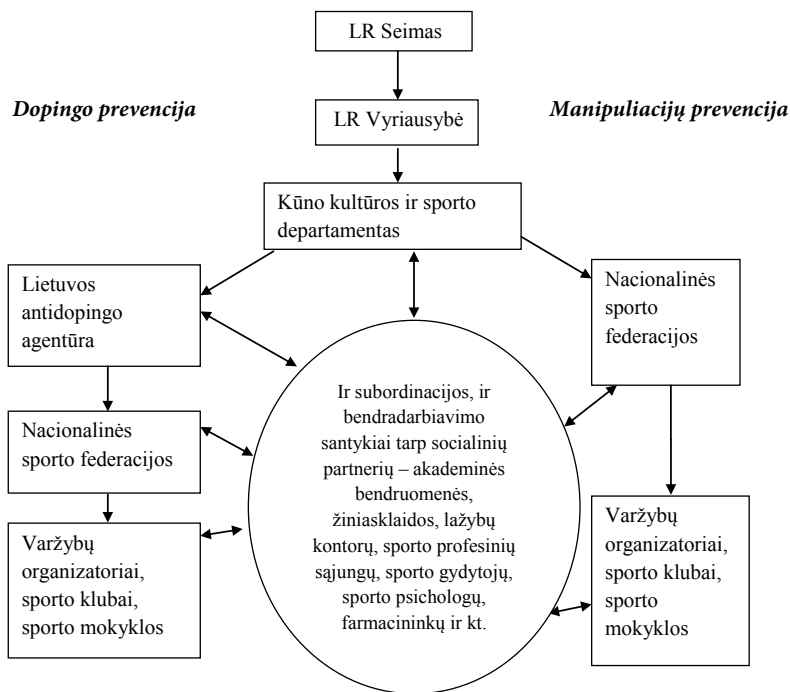
Antidopingo agentūra, kuri turėtų teikti ir skleisti informaciją apie konkrečių dopingo preparatų šalutinį poveikį; apie legalių preparatų įsigijimo vietas; rengti tikslinius antidopingo seminarus (konkrečių sporto šakų) atletams.

Lentelė iliustruoja anksčiau išsakytus teiginius, kad apgaulės sporto srityje prevencijos rūšys yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Kaip jau minėta, antrinė prevencija yra konkretesnė, nukreipta į konkrečių sporto šakų atstovus, institucijas ir pareigūnus. Vis dėlto griežto atskyrimo tarp pirminės ir antrinės prevencijos neturėtų (ir negalėtų) būti, ypač turint omenyje, jog Lietuva yra santykinai maža šalis ir neretai tie patys specialistai eina ir trenerio, ir teisėjo, ir federacijos atstovo pareigas arba dirba su skirtingų sporto šakų atletais. Pavyzdžiui, sporto gydytojai gali dirbti ir su lengvaatlečiais, ir su „žaidikais“ – krepšininkais ar futbolininkais. Įvairių prevencijos teorijų kontekste pažymėtina, jog ir pirminė, ir antrinė prevencija gali turėti kitaip (mokslinėje literatūroje) įvardytų prevencijos rūšių bruožų. Pavyzdžiui, informacijos sklaida tikėtinai pavojinguose lažybų „taškuose“ yra artima vadinamajai situacinei prevencijai, o sportininkų profesinių sąjungų veikla – bendruomeninei prevencijai.³⁶⁴ Taigi pirminė ir antrinė prevencija gali apimti ir kitas prevencijos rūšis, tačiau manytina, jog svarbūs ne (tik) pavadinimai, o prevencijos priemonių tarpusavio darna, jų kompleksiškumas. Kompleksiškumo ir koordinacijos svarba minima ir tarptautiniuose dokumentuose: pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų komiteto reko-

364 Plačiau apie bendruomeninę ir situacinę prevenciją: Justickis V. *Kriminologija II d.* MRU, 2004, p. 363–398; Drakšienė A. Michailovič I. *Kriminologijos žinynas.* Vilnius, 2008, p. 93–94.

mendacijoje dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais pabrėžta, kad ir vyriausybės, ir nevyriausybines organizacijos turi bendrai veikti ir dalytis atsakomybe užkertant kelią manipuliacijoms.³⁶⁵ Siekiant parodyti, kaip prevencijos priemonės turėtų veikti, lentelė pateikiama kaip schema, kurioje atsiskleidžia tiek subordinaciniai, tiek koordinaciniai ryšiai tarp apgaulės sporto srityje prevencijos subjektų.

Scheminis ryšių tarp pirminės ir antrinės apgaulės sporto srityje prevencijos subjektų pavaizdavimas reprezentuoja šiuolaikinę nusikaltimų prevencijos mokyklą, pasak kurios prevencijos dėmesys nukreipiamas į (atsakingųjų prevencijos subjektų) tarpusavio santykius, (sporto visuomenės) aplinką, socialinę infrastruktūrą.³⁶⁶

4 schema. Ryšys tarp apgaulės sporto srityje prevencijos subjektų

365 Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais. CM/ REC (2011)10. B skyrius „Dalijimasis atsakomybe ir koordinacija“. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 str.

366 Garland D. *The Culture of Control*. Oxford, 2006, p. 15.

3. Apgaulės sporto srityje kriminalizavimas ir baudžiamosios atsakomybės taikymas

*Kartą Orlovas persivalgė grūstų žirnių ir numirė. O Krylovas, sužinojęs tai, irgi numirė. O Spiridonovas numirė savaime. O Spiridonovo žmona nukrito nuo bufeto ir taip pat numirė. (...) Geri žmonės, bet nemoka susitvarkyti.*³⁶⁷

Šiame monografijos skyriuje nagrinėjamos tretinės apgaulės sporto srityje prevencijos galimybės, tretinę prevenciją (susiaurintai) suvokiant kaip kriminalizavimo ir baudžiamosios atsakomybės taikymo klausimus. Pripažįstant, kad nors baudžiamoji teisė ne visada yra veiksmingiausias būdas tvarkytis su apgaule sporte – nes lėšų ir laiko atžvilgiu paveikesnės gali būti sporto teisėje įtvirtintos sankcijos – vis dėlto baudžiamosios teisės priemonės tarptautiniu mastu yra rekomenduojamos už pačius sunkiausias pažeidimus.³⁶⁸ Šiuo aspektu pripažintina, jog šiandienos tikrovė tokia, kad kriminalizavimo klausimai nebėra vien tik nacionalinio įstatymų leidėjo diskrecija, bet daugiau išdava tų europinių įsipareigojimų, kuriuos prisiima ES valstybės narės.³⁶⁹ Nagrinėjamame kontekste akivaizdžiausi įsipareigojimai kyla iš Tarptautinės konvencijos dėl kovos su manipuliacijomis sporto varžybomis³⁷⁰, kurios 15 str. 1 d. numatyta, kad kiekviena šalis turi užtikrinti, jog nacionalinėje teisėje manipuliacijos sporto varžybomis, apimančios prievartines, korupcines ar sukčiavimo praktikas, galėtų būti baudžiamos kaip nusikalstama veika. Vis dėlto turint omenyje, kad manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimo tikslingumas iš esmės yra analogiškas korupcijos (privačiame sektoriuje) kriminalizavimo tikslingumui, esama kritiškų nuomonių, kad baudžiamojo proceso įrodinėjimo standartai yra per griežti korupcijai jaunos demokratijos šalyse, įskaitant

367 Charms Daniil. Apsakymai iš knygos „Nutikimai“. Nutikimas (1933) [žiūrėta 2015 01 20]. <http://www.tekstai.lt/component/content/article/429-charms-daniil/1469-daniil-charms-nutikimai-1>.

368 ASSER tarptautinės sporto teisės centro koordinuojamas tarptautinis lyginamasis tyrimas apie interesų konfliktų prevenciją su lažybomis susijusių manipuliacijų kontekste Europos Sąjungos 28 šalyse. Baigiamoji ataskaita, 2014 m. liepa, p. 139 [žiūrėta 2014 10 14]. http://ec.europa.eu/sport/news/2014/docs/study-asser_en.pdf. Autorė buvo nacionalinė šio tyrimo korespondentė.

369 Plačiau: Ouwerkerk J. W. Criminalisation as a last resort: a national principle under the pressure of europeanisation. *New Journal of European Criminal Law*. Vol. 3/2012/03-04. Special edition – the future of criminalisation after Lisbon, p. 232.

370 Europos Tarybos konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis, (CETS No. 215), priimta Magglingen/Macolin, 2014 m. rugsėjo 18 d.

ir Lietuvą. M. Bryane'as pažymi, kad korupciją Rytų Europos valstybėse veiksmingiau mažintų ne baudžiamoji, o administracinė ar civilinė teisė, kurioje įrodinėjimo standartai ne tokie griežti (tačiau pažymėtina, kad tokiu atveju administracinės ar civilinės teisės sankcijos neturėtų būti tolygios baudžiamosios teisės sankcijoms). Taip pat teigiama, kad „tinkamas reguliavimas“ (angl. *right-regulating*) yra svarbiau už pernelyg uolų tarptautinių dokumentų įgyvendinimą ar pernelyg intensyvią kriminalizaciją.³⁷¹ Panašų požiūrį išsako ir tam tikri politikos mokslų atstovai: antai korupcijos tyrinėtojo S. Huntingtono nuomone, korupciją sunku apibrėžti įstatymais, nes ji yra unikali, kintanti laiko ir erdvės atžvilgiu. Tokia nuomonė, priešinga legalistiniam korupcijos supratimui, paaiškina nevienodą skirtingų tautų panašaus elgesio vertinimą.³⁷² Keturiolika Europos baudžiamosios teisės mokslininkų buvo dar kategoriškesni: jie Europos baudžiamosios politikos manifeste nurodė, kad Pamatinis sprendimas 2003/568/TVR, kurio 2 str. raginama kriminalizuoti korupcija privačiame sektoriuje, prieštarauja *ultima ratio* principui, nes jame nepateikiama argumentų, kodėl neužtenka švelnesnių (civilinių) teisės priemonių.³⁷³

Neteisėto disponavimo dopingu aspektu pagrindinis tarptautinis įsipareigojimas kyla iš Tarptautinės konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte 8 str. 1 d.: prireikus valstybės, šios Konvencijos Šalys, patvirtina priemones, apribojančias draudžiamųjų medžiagų ir metodų gavimą, siekdamas apriboti tokių medžiagų ar metodų vartojimą sporte, išskyrus vartojimą, grindžiamą leidimu vartoti gydymo tikslais. Tokios priemonės apima priemones prieš neteisėtą jų pardavimą sportininkams bei priemones šiuo tikslu, skirtas gamybai, vežimui, importui, platinimui ir pardavimui kontroliuoti. Vėlgi tam tikro atsargumo reikia ir šiuo kriminalizavimo klausimu, ypač blanketiniuose teisės aktuose įtvirtinant skirtį tarp „teisėto“ ir „neteisėto“ pardavimo. Pavyzdžiui, Vengrijos Konstitucinio Teismas, vertindamas Vengrijos baudžiamojo kodekso nuostatas dėl neteisėto disponavimo

371 Bryane M. Issues in anti-corruption law: Drafting implementing regulations for anti-corruption conventions in Central Europe and the former Soviet Union. *Journal of Legislation*. 2010, 36 (272), p. 272–296.

372 Paliduskaitė J. Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje. *Viešoji politika ir administravimas*. 2005, Nr. 13, p. 2–38.

373 *The Framework Decision on combating corruption in the private sector is not supported by any arguments why less severe means to prevent corruption in this field do not suffice, such as civil claims for compensation or comprehensive compliance measures*. Europos 2011 m. baudžiamosios politikos manifestas [žiūrėta 2014 10 10]. <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201112/20111207ATT33475/20111207ATT33475EN.pdf>.

dopingu, antikonstituciniu pripažino tokį dviprasmiškai neaiškų (angl. *unclear and ambiguous*) blanketinį reglamentavimą, kuris nepakankamai detaliai nusako tarptautinius bei nacionalinius teisės aktus ir įsakymus, už kurių pažeidimą įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė.³⁷⁴

3.1. Apgaulės sporto srityje kriminalizavimo tikslingumas

(De)kriminalizacijos procesas turi būti grindžiamas tam tikrais objektyviais, baudžiamosios teisės teorijoje patvirtintais kriterijais, nes veikos pripažinimas nusikalstama ir baumės už ją nustatymas apriboja galimus asmens teisėto elgesio pasirinkimo variantus bei sudaro teisinę prielaidą taikyti kitus žmogaus teisių ir laisvių apribojimus.³⁷⁵

Lietuvos autoriai nurodo iš esmės keturis kriminalizavimo kriterijus: 1) daugumos įsitikinimas, kad baudžiamasis įstatymas gina tas socialines vertybes, kurios gyvybiškai svarbios, kad visuomenėje vyrautų pageidaujama tvarka; 2) konkreti socialinė vertybė negali būti apginta nesinaudojant kraštutinėmis baudžiamosios teisės priemonėmis; 3) kriminalizuojamos veikos paplitimas; 4) galimybė baudžiamojo proceso tvarka nustatyti, kad padaryta kriminalizuota veika. Rusų mokslininkai labiau pabrėžia tik du kriminalizavimo kriterijus: veikos pavojingumą ir jos paplitimą. Siekiant išvengti nepagrįsto baudžiamosios teisės įtakos srities plėtimo (ypač kriminalizuojant naujas veikas), LR BK paliktas daugelio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose nebeįskaitomas nusikalstamos veikos požymis – pavojingumas, nors, kai kurių autorių (pvz., A. Žalinskio) nuomone, šis požymis priskirtinas tik baudžiamosios teisės mokslo diskusijoms, į kurias įstatymų leidėjas neturėtų veltis.³⁷⁶ Vakarų mokslinėje literatūroje išskiriami panašūs kriterijai, tik jie pavadinami šiek tiek kitaip, be to, atkreipiamas dėmesys į baudžiamosios teisės veikimo sritį ir jos ribas: 1) svarbiausių visuomenės interesų apsaugos principas (kriterijus); 2) *ultima ratio* principas; 3) kriminalizavimo naudos ir kaštų įvertinimo principas.³⁷⁷ Į šiuos principus at-

374 Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimas Nr. 47/2000 [žiūrėta 2014 12 16]. [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/hun/hun-2000-3-010?fn=document-framaset.htm&f=templates\\$3.0](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/hun/hun-2000-3-010?fn=document-framaset.htm&f=templates$3.0)

375 Švedas G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius, 2006, p. 27.

376 Ten pat.

377 Melander S. *Principles of Criminalization and European Criminal Law*. Crime and Crime Control in an Integrating Europe. Research Seminars. Helsinki, Suomija, 2003 m. rugpjūčio 27–30 d. Scandinavian research council for criminology, p. 187–194.

sižvelgiama ir Suomijos parlamento posėdžiuose. Tai leidžia daryti teorinę prielaidą, kad nusikalstamų veikų (de)kriminalizavimas nėra (tik) politinis klausimas, nors kai kurie mokslininkai kritiškai ir gana realistiškai teigia, kad Europos Sąjungos mastu sprendžiant (de)kriminalizavimo klausimus iš esmės lemia politiniai argumentai, o bendros nuomonės dėl teisingos ir protingos Europos Sąjungos baudžiamosios politikos nėra.³⁷⁸

1. Svarbiausių visuomenės interesų apsaugos principas arba pavojingumo kriterijus. Kriminalizavimas turi būti grindžiamas principu, kad baudžiamoji teisė turi būti naudojama esminėms visuomenės vertybėms ginti.³⁷⁹ Nusikaltimo pavojingumas savo ruožtu reiškia, kad nusikaltimu kėsinamasi į valstybės saugomus teisinius gėrius ir dėl tokio kėsinimosi šiems teisiniams gėriams padaroma žala arba sukeliama grėsmė atitinkamai žalai atsirasti.³⁸⁰ Visuomenės interesų (vertybių) apsaugos klausimas yra vienas iš sudėtingiausių klausimų baudžiamojoje politikoje ir baudžiamosios teisės teorijoje. Pragmatiškai žvelgiant, svarbiausių visuomenės interesų įvertinimas paprastai reiškia jau kriminalizuotų nusikalstamų veikų palyginimą su ketinamomis kriminalizuoti nusikalstamomis veikomis.³⁸¹ Apgaulės sporto srityje kontekste tai, be kita ko, reikštų veiksmų, susijusių su dopingu ir su manipuliacijomis varžybomis, palyginimą su sveikatos sutrikdymais, sukčiavimu, kyšininkavimu ar papirkimu. *De facto* Lietuvoje veikos pavojingumas, A. Gavėnaitės nuomone, yra tik socialinis konstruktas, o ne natūralus visetas. Įstatymo kūrėjai pripažįsta, jog yra nemažai kriminalizuotų veikų, kurių pavojingumą empiriškai įrodyti ar pagrįsti sunku. Tai yra socialinio konstrukcionizmo idėja: daiktai yra tokie todėl, kad jie taip vadinami. Tam tikra veika yra nusikalstama ir pavojinga, nes ji taip apibrėžiama. Tai atskleidžia kuriamą nusikaltimo prigimtį, nusikaltimas neturi substanyvaus nekintamo turinio.³⁸²

378 Per Oele T. *A good criminal policy is more than just new law*, in Heiskanen-Kular (eds). *Function and Future of European Law*. Helsinki, 1999, p. 212–213.

379 Taip pat žr. Nuutila Ari-Matti. *And, Punishment and Fundamental Rights*. *Turku Law Journal*. 2000, 2, p. 1–18.

380 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius, 2004, p. 92.

381 Melander S. *Principles of Criminalization and European Criminal Law. Crime and Crime Control in an integrating Europe. Research Seminars*. Helsinki, Suomija, 2003 m. rugpjūčio 27–30 d. Scandinavian research council for criminology, p. 187–194.

382 Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008, p. 181.

2. *Ultima ratio* principas. Tam tikro elgesio kriminalizavimas turi būti kraštutinė valstybės reakcijos į nepageidaujamą elgesį forma.³⁸³ Jei-gu įmanoma tų pačių tikslų pasiekti mažiau represyviomis priemonėmis, turi būti taikomos ne tokios griežtos ir atitinkamai ne tokios žalingos priemonės. Apgaulės sporto srityje prevencijos kontekste šis principas tai-komas ankstesniuose skyriuose, kuriuose tirtos alternatyvios (pirminės ir antrinės) prevencinės priemonės.

3. Paplitimo (kriminogeninės situacijos) kriterijus. Kriminalizuoja-mos veikos paplitimas negali būti nei itin retas, nei labai dažnas. Krimi-nalizuojant labai dažnai padaromą veiką (pvz., bet kokį eismo saugumo taisyklių pažeidimą arba rūkymą neleistinose vietose ir pan.) galima ne tik dirbtinai sukurti „kriminalinę visuomenę“, nes dauguma visuomenės narių turėtų būti pripažinti nusikaltėliais, bet ir suformuoti visuomenės požiūrį į baudžiamąjį įstatymą kaip nerealų (mistinį) reiškinį.³⁸⁴ Tačiau abejotina, ar realiai Lietuvoje atsižvelgiama į paplitimo kriterijų: A. Gavėnaitė paży-mi, kad Lietuvoje kriminogeninės padėties ir baudžiamosios politikos ryšio nėra. Ekspertai kritiškai pareiškė, jog reaguojama į išskirtinius, atsitiktinius atvejus, bet neatsižvelgiama į tendencijas. Antra vertus, vienas iš minėtos mokslininkės kalbintų ekspertų pasakė, jog, kuriant įstatymą, svarbesnė buvo ne kriminogeninė padėtis, o pasirinkta prioritentinė kryptis – libera-lizacija.³⁸⁵ Teisiškai reaguojant į apgaulę sporte svarbu nekriminalizuoti tokių veiksmų, kurie balansuoja ties varžybų taktikos ir neteisėto elgesio riba ir kurie atitinkamai yra santykinai dažnai paplitę. Dėl šios priežasties neturėtų būti kriminalizuojami, pavyzdžiui, išankstiniai šeimos narių arba trenerio ir auklėtinio susitarimai nekovoti vienam su kitu.

4. Kriminalizavimo nauda turi būti didesnė už kriminalizavimo žalą. Galutinė nauda turi viršyti visuomenės sąnaudas ir kitus trūkumus.³⁸⁶ Šis principas išplečia tyrimo galimybes nuo baudžiamosios justicijos iki vi-sos visuomenės interesų pusiausvyros įvertinimo (aukos, nusikaltėlio, visų visuomenės narių). Apgaulės sporto srityje kontekste atitiktį šiam princi-

383 Švedas G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius, 2006, p. 28.

384 Ten pat, p. 30.

385 Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008, p. 176.

386 Angl. The total benefits of the criminal regulation should override its total societal costs and other disadvantages. Nuutila Ari-Matti And, Punishment and Fundamental Rights. *Turku Law Journal*. 2000, 2, p. 15.

pui įvertinti labai sunku, tam reikėtų konkrečių ekonominių (kaštų) tyrimų, kurių monografija neapreptų, todėl atsižvelgiama į pirmuosius tris kriminalizavimo kriterijus pripažįstant, jog ketvirtasis kriterijus yra per platus teisiniam kriminologiniam tyrimui.

Todėl toliau nagrinėjamas su dopingu susijusių veikslių ir manipuliacijų sporto varžybomis teorinis ir faktinis pavojingumas pabrėžiant, kiek paplitę minėti veiksmai, kokius interesus jie pažeidžia, kokios jau egzistuojančios nusikalstamos veikos sukelia analogišką žalą, kaip ketinami kriminalizuoti veiksmai.

Dopingo kontekste būtina pažymėti, jog dopingo vartojimas ir neteisėtas disponavimas dopingu pavojingumo požiūriu yra susiję veiksmai ir jų pavojingumas nagrinėjamas kartu. Manytina, jog su dopingo vartojimu susiję veiksmai turėtų būti kriminalizuoti kaip atitinkantys pavojingumo svarbiausioms visuomenės vertybėms kriterijų dėl keturių toliau įvardijamų priežasčių.

Pirma, neteisėtas disponavimas (pirmiausia, prekyba) dopingu susijęs su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu: pasak Italijos mokslininko A. Donati, tarptautinio organizuoto nusikalstamumo nariai greitai suvokė rezultatyvumą gerinančių preparatų galią ir sukūrė juodąją bei pilkąją rinkas tokioms medžiagoms kaip anaboliniai steroidai, eritropoetinas ir žmogaus augimo hormonas.³⁸⁷ 2005 m. liepos 25 d. Italijos Triesto miesto policija paskelbė atskleidusi didžiulį prekybos dopingu internetu tinklą: medžiagos buvo laikomos Trieste ir siunčiamos (paprastu) paštu pirkėjams, pateikusiems savo užsakymus internetu. Reklama ir užsakymai buvo valdomi serverių, esančių Slovėnijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje. Policija Trieste konfiskavo 215 tūkstančių dozių, bet turint omenyje didžiulį Rytų Europos organizuoto nusikalstamumo mastą buvo akivaizdu, jog parduota ne mažiau kaip 5 milijonai dozių. Dienraštis „Žvaigždės ir juostos“ („Stars and Stripes“) pateikė dar labiau šokiruojančią šios prekybos sąmatą: 2,4 milijono dolerių per mėnesį ir 24 milijonai dozių per metus. Policija identifikavo šį srautą. Ji nustatė, kad šimtai siuntinių, skirtų JAV kariams Irake, buvo grąžinti nepristatyti ir kad tuose siuntiniuose būta anabolinių steroidų. Vėlesnio tyrimo, atliekamo naujienu organizacijos „Associated Press“ žurnalistų, kalbėjusių su aukštais armijos pareigūnais ir kitais ekspertais, metu, buvo nustatyta, kad iš Triesto ejęs maršrutas nebuvo vienintelis kanalas,

387 Donati A. *World Traffic in Doping Substances*, WADA, 2007, p. 5, 16, 20, 32, 39–40. <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>.

aprūpinantis JAV karius Irake – panašių kanalų būta aprūpinant karius Afganistane ir kitose Viduriniųjų Rytų vietovėse. Tyrimo eiga parodė, kad kariai taip pat pirkę anabolinius steroidus iš vietos prekeivių ir kad būta vis didėjančio minėtų medžiagų poreikio – tai buvo aiškinama ne tik tuo, kad kariai patirdavę didžiulį emocinį ir fizinį stresą karo zonos, bet ir tuo, kad kariai kasdien užsiminėdavę kultūrizmu.³⁸⁸

Antra, neteisėtas tam tikrų rezultatyvumą gerinančių medžiagų vartojimas kelia didelę grėsmę sportininkų sveikatai.³⁸⁹ Plačiaja prasme dopingas sukelia neigiamą biomedicininį poveikį širdies ir kraujagyslių, raumenų ir skeleto, reprodukcinei, endokrinei, imuninei ir kvėpavimo sistemoms.³⁹⁰ Siauresne prasme tam tikri preparatai gali sukelti konkrečias ligas, pavyzdžiui, steroidų vartotojai rizikuoja patirti su psichine sveikata susijusių problemų, susirgti širdies bei kraujagyslių ir kepenų ligomis, gali drastiškai pakisti jų reprodukcinės funkcijos ir atsirasti kitų sveikatos sutrikimų. Žmogaus augimo hormono vartotojai rizikuoja susirgti onkologinėmis ligomis, patirti skydliaukės sutrikimų, gali per greitai augti kaulai. Remiantis Parisotto tyrimu, atliktu 2004 m., nuo 1988 m. iki 1990 m. mažiausiai 18 Europos dviratininkų mirė nuo eritropoetino sukulto širdies funkcijos nepakankamumo.³⁹¹ Realią dopingo preparatų grėsmę atleto sveikatai liudija ir jurisprudencija Vokietijoje, nes, kaip rodo faktai, dopingo preparatų skyrimas buvusioje Vokietijos Demokratinėje Respublikoje (toliau – VDR) buvo įprasta praktika. M. Evaldas, 1961–1988 m. buvęs VDR gimnastikos ir sporto federacijos prezidentas, nuteistas vienerių metų ir dešimties mėnesių laisvės atėmimo bausme atidedant jos vykdymą (vok. *auf Bewährung*) už anabolinių steroidų sukeltus sveikatos sutrikdymus – padėjimą sutrikdyti sveikatą – dvidešimčiai aukštos klasės sportininkų.³⁹² M. Evaldas nu-

388 Donati A. *World Traffic in Doping Substances*, WADA, 2007, p. 57-58. <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>.

389 Objektyvumo dėlei pažymėtina, kad kritiškai mąstantys sporto pasaulio atstovai į grėsmės sveikatai kriterijų žiūri atsargiai. Vienas iš autorės interviu metu apklaustų ekspertų teigė, jog kuo ilgiau esi susijęs su medicina, tuo daugiau abejonių. Pasak eksperto, niekas tiksliai netgi nežino, kas sukelia vėžį, yra keturios ar penkios teorijos. Be to, sportas savaime kenkia sveikatai, respondentas kritiškai pažymėjo, kad nė dvidešimties nesulaukę jaunuoliai jau nebeturi sveikų sąnarių. SG1 (sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

390 Plačiau: Sarikaya H. (ed.) et al. *Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping. Europos Sąjungos projektas. Tarptautinio simpoziumo medžiaga*. 2006 m. spalio 21 d., Miunchenas, Vokietija.

391 Stewart B., Smith Aaron C.T. *Drug Use in Sport: Implications for public Policy. Journal of Sport and Social Issues*. 2008, 32, p. 278–298.

392 Beschluß vom 5. September 2001 – 5 StR 330/01 – Karlsruhe, den 17. September 2001.

teistas už tuo metu galiojusio baudžiamojo kodekso (VDR BK 33 str.) pažeidimą. Vokietijos Federacinis Teismas (vok. *Bundesgerichtshof*) taip pat patvirtino, kad šiems nusikaltimams netaikoma senatis, nes jie sistemingai VDR nebuvo tiriami, kaip nustatyta ir ankstesniu Vokietijos Federacinio Teismo 2000 m. sprendimu, kuriuo buvo atmesta sporto gydytojo apeliacija dėl nuteisimo už sveikatos sutrikdymą. Gydytojas buvo nuteistas už anabolinių steroidų – vyriškų seksualinių hormonų – skyrimą devynioms nepilnametėms plaukikėms VDR nuo 1975 iki 1984 m. Mergaitės ir jų tėvai nebuvo informuoti apie dopingo skyrimą. Vėliau joms sutriko hormonų ir medžiagų apykaita, taip pat buvo sukelta nepataisoma žala kepenims ir kitiems organams.³⁹³

Trečia, dėl veiksmų, susijusių su draudžiamų medžiagų bei metodų vartojimu, sąžiningų sportininkų padėtis tampa mažiau palanki. Sportininkai, siekiantys sportinių rezultatų sąžiningomis priemonėmis, nukentčia, nes jų pasirodymas gali būti blogesnis. Tai apskritai yra svarbus kontrargumentas dopingo legalizavimo šalininkams, kodėl dopingas draudžiamas – jei dopingas nebūtų draudžiamas, visi sportininkai būtų priversti vartoti draudžiamas medžiagas, nes kitaip gerų sportinių rezultatų pasiekti būtų neįmanoma. Pažymėtina ir tai, kad dopingo vartojimas meta šešėlį (viktimizuoja) ant daugumos sportininkų, nevartojančių rezultatyvumą gerinančių medžiagų. 2000 m. rugsėjį pateiktoje Jungtinių Amerikos Valstijų beisbolo lygos ataskaitoje nurodyta, kad „švarūs“ sportininkai turi tris pasirinkimus: a) varžytis su dopingo vartotojais žinant, kad jie gali pralošti tiems, kurie turi mažiau skrupulų; b) atsisakyti sporto; c) vartoti dopingą tam, kad išsilaikytų žaidimo aikštelėje.³⁹⁴ Būtina paminėti, kad kritinėse sporto filosofijos bei sporto sociologijos studijose apskritai kvestionuojama sąžiningo elgesio sporte sąvoka bei tikslas ir teigiama, kad pagrindiniai sporto principai yra verti palaikymo ir apsaugos, tačiau iš to menka nauda, jei niekas iš tikrųjų nežino, kokie tie principai yra.³⁹⁵ Ši realistiškai sarkastiška nuostata suprantama, tačiau vis dėlto palaikytina tradicinė nuostata, jog viena iš pamatinių sporto savybių yra (sunki) sąžininga kova ir šią kovą reikia branginti, atitinkamai siekti, kad dopingo sporte būtų kiek įmanoma mažiau.

393 Beschluß vom 9. Februar 2000 – 5 StR 451/99 – Karlsruhe, den 17. Februar 2000.

394 Jungtinių Amerikos Valstijų aukščiausios beisbolo lygos ataskaita [žiūrėta 2014 11 24]. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://files.mlb.com/summary.pdf>.

395 Møller V. *The Doping Devil*. Denmark, Germany, 2008, p. 165.

Ketvirta, dopingu daroma ypač **didelė žala jaunesiems sportininkams ir visiems paaugliams**. Sportininkais šiuolaikinėje visuomenėje žaivimasi, o paaugliai mėgina sekti jų pavyzdžiu. Galbūt tai padeda paaiškinti, kodėl 6,1 proc. Amerikos paauglių bent vieną kartą gyvenime vartojo steroidus be gydytojo recepto.³⁹⁶ Lietuvos mokslinių tyrimų kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad sportininkai yra vieni iš labiausiai įtakingiausių (paskatinančių) komercinės reklamos simbolių. Dėl šios ir kitų priežasčių Lietuvos sportininkams uždrausta reklamuoti alkoholinius gėrimus.³⁹⁷ Biofizine prasme paaugliams dopingo vartojimas kelia ypač didelę žalą, nes jie ir taip patiria hormonų svyravimus. Beisbolo lygos ataskaitoje teigiama, kad steroidų vartojimo lygis tarp studentų svyruoja nuo 3 iki 6 proc. Vadinasi, reiškinys yra akivaizdžiai plačiai paplitęs. Donas Hootonas, kurio sūnus, vartojęs steroidus, nusižudė, įkūrė Tayloro Hootono fondą, kovojantį su steroidų vartojimu. 2005 m. Donas Hootonas nurodė, kad netinkami profesionalių atletų pavyzdžiai yra pagrindinis katalizatorius, kurstantis steroidų vartojimą tarp vaikų. Jo teigimu, vaikai gerbia tokius atletus ir nori, kad jiems taip pat sektųsi kaip ir sportininkams.³⁹⁸

Veiksmų, susijusių su neteisėtu disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais, **paplitimas Lietuvos Respublikoje rodo problemos aktualumą ir kartu faktinį tų veiksmų pavojingumą**. Lietuvoje teismų praktika, susijusi su neteisėtu disponavimu dopingu, nėra gausi, tačiau atsirado vienas atvejis, nagrinėtas visose trijose teisminėse instancijose. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškino teisės taikymo klausimus, kai asmuo buvo nuteistas, *inter alia*, už dopingo preparatų kontrabandą Švedijoje ir buvo būtina rasti atitinkančias normas LR BK. A. Š. Švedijos Karalystės Geteborgo apylinkės teismo 2003 m. liepos 11 d. nuosprendžiu už padarytus nusikaltimus nuteistas pagal Įstatymo (1968: 64) dėl bausmės už narkotikus 3 str., Įstatymo (1991: 1969) dėl kai kurių dopingo preparatų uždraudimo 3a str., Ginklų įstatymo (1996: 67) 9 str. 1 d., Įstatymo (2000:

396 National Centers for Disease Control and Prevention. National Youth Risk Behaviour Survey, 2003. Cituota iš Paul Marriot Lloyd. International Convention against Doping in Sport. Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping. *Europos Sąjungos projektas. Tarptautinio simpoziumo medžiaga*. 2006 m. spalio 21 d. Miunchenas, Vokietija, p. 214.

397 Gumbis J. Zaleskis J. Sports Image Rights in Lithuania. *The International Sports Law Journal*. 2010, 1-2, p. 50–53. Taip pat Alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 6 d. Administracinė sankcija už šio straipsnio pažeidimą yra bauda nuo 10 000 iki 50 000 litų. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 44-1073.

398 Jungtinių Amerikos Valstijų aukščiausios beisbolo lygos ataskaita [žiūrėta 2014 11 24]. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://files.mlb.com/summary.pdf>.

1225) dėl baudmės už kontrabandą 13 str. dešimties metų laisvės atėmimo bausme. Padaryti nusikaltimai nuosprendyje įvardyti kaip didelio masto su narkotikais susijęs nusikaltimas, didelio masto su dopingu susijęs nusikaltimas, su ginklais susijęs nusikaltimas ir didelio masto neteisėta kontrabandinė veikla. Remiantis 1983 m. Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencija, A. Š. perduotas iš Švedijos Karalystės atlikti bausmę Lietuvos Respublikoje. Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2005 m. sausio 21 d. nutartimi pripažinta, kad nuteistojo A. Š. padarytos veikos, už kurias jis nuteistas Švedijos Karalystėje, atitinka LR BK 199 str. 2 d., 267 str. 1 d. ir 253 str. 1 d. numatytas nusikaltimų sudėtis. Atsižvelgiant į tai, kad A. Š. nuteistas 10 metų laisvės atėmimo bausme, ir į tai, kad LR BK 199 str. 2 d. sankcijoje numatytas maksimalus laisvės atėmimo baudmės dydis yra taip pat 10 metų, nutartimi nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje šis nuteistasis turi atlikti 10 metų laisvės atėmimo bausmę pataisos namuose.³⁹⁹

Matyti, jog dopingo preparatų kontrabanda LR BK atitiko 199 str. 2 d. – šaunamųjų ginklų, šaudmenų, sprogmenų, sprogstamųjų, radioaktyviųjų medžiagų ar kitų strateginių prekių, nuodingųjų, stipriai veikiančių, narkotinių, psichotropinių medžiagų arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirtakų (prekursorių) gabenimą per Lietuvos Respublikos valstybės sieną. Šiuo atveju didelių kvalifikavimo keblumų Lietuvos teismams neiškilo, nes kartu su dopingu buvo gabenami ir ginklai, ir narkotikai, tačiau kyla klausimas, kaip būtų buvę, jei žmogus būtų nuteistas Švedijoje tik pagal įstatymą dėl kai kurių dopingo preparatų uždraudimo, o dopingo preparatai nesutaptų su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ar jų pirtakais.

Panašūs klausimai kyla ir nagrinėjant policijos veiklos patirtį: 2010 m. vasario 26 d. buvo sustabdytas lengvasis automobilis, kuriame rastas rudos spalvos kelioninis lagaminas ir popierinė dėžė – joje buvo 100 000 vienetų tablečių „Metandienon Methandrostenoloni“ 0,005 g pakuotės (lapeliai) su užrašais rusų kalba.⁴⁰⁰ Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisa-

399 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 5 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje Nr. 2A-43/2006.

400 *Methandienon Methandrostenolone* (metandienonas) yra anabolinis androgeninis egzogeninis steroidas. Jis dėl savo veikimo charakteristikos yra priskiriamas vaistiniams preparatams, kurie sporte vartojami kaip dopingas ir Lietuvoje nėra užregistruoti. Tik nedidelė dalis anabolinių androgeninių egzogeninių preparatų yra registruojami Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, pavyzdžiui, Lietuvoje yra užregistruotas 5 proc. preparatas „Retabolil“, kurio sudėtyje yra *nandroloni decanoas* – *nandrolonas*, priklausantis tai pačiai anabolinių androgenų egzogeninių preparatų grupei kaip metandienonas.

riato Kelmės rajono policijos komisariatas atliko ikiteisminį tyrimą pagal nusikaltimo, numatyto Lietuvos Respublikos BK 259 str. 1 d., požymius (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti). Sulaikyti anaboliniai steroidai buvo skirti Klaipėdoje esančiam sveikatingumo centrui. Tabletės buvo konfiskuotos, o kaltininkams skirtos administracinės nuobaudos pagal LR ATPK 44¹ str. (neteisėtas vertimasis su vaistais susijusia veikla). Matyti, jog nagrinėjama atvejais sporte draudžiamos medžiagos sutapo su narkotinėmis ar vaistinėmis, todėl buvo rasta LR BK ar LR ATPK normų, kuriomis remiantis buvo įmanoma inkriminuoti tam tikrą sudėtį.⁴⁰¹

Lietuvos **žiniasklaidoje** minėtas klausimas taip pat jau buvo keliamas. Pareigūnai, ilgai ieškoję, kaip turi kvalifikuoti pažeidimą, įsitikino, kad Lietuvoje tokiems asmenims atsakomybė nenumatyta – už juos Lietuvoje atsako tik sportininkai ir su sportu susiję asmenys,⁴⁰² o platintojai atsakomybės išvengia, nors kitose Europos šalyse tokia atsakomybė numatyta. Pareigūnas R. Sarapas patikino, esą, kol kas sulaikytąsias tabletes tiria ekspertai, tačiau jei paaiškės, kad jose nėra jokių psichotropinių medžiagų, išskyrus dopingą, pareigūnai bus priversti siuntą grąžinti gabentojams. Antidopingo agentūros vadovė I. Lukošūtė dienraščiui „Respublika“ 2006 m. nurodė, kad ši problema išties aktuali, tačiau ja nebuvo susidomėta, nes Antidopingo agentūra įkurta vos prieš metus. Agentūra tais pačiais metais kreipėsi į Seimo jaunimo ir sporto reikalų komisiją ir paprašė parengti Dopingo preparatų kontrolės įstatymą.⁴⁰³ Įstatymo projektas parengtas tik 2013 m. gegužės 31 d.

Apibendrinant neteisėto disponavimo dopingu pavojingumą bei paplitimą, teigtina, kad šie veiksmai neabejotinai pavojingi: jie gali būti organizuoto nusikalstamumo dalis, jie kenkia patiems sportininkams, jų sąžiningiems konkurentams ir visai visuomenei, ypač jaunajai kartai. Šių veiksmų paplitimą Lietuvoje tiksliai įvertinti sunku, tačiau hipotetiškai ga-

401 Zaksaitė S. Lukošūtė-Stanikūnienė I. Neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais kriminalizavimo problemos. *Teisės problemos*. 2010, Nr. 4 (70), p. 103–132.

402 WADA kodekso 2.8 str.: *Administration or Attempted administration to any Athlete In-Competition of any Prohibited Method or Prohibited Substance, or administration or Attempted administration to any Athlete Out-of-Competition of any Prohibited Method or any Prohibited Substance that is prohibited Out-of-Competition, or assisting, encouraging, aiding, abetting, covering up or any other type of complicity involving an anti-doping rule violation or any Attempted anti-doping rule violation* (p. 24).

403 Seime bręsta dopingo platintojų tramdymo įstatymas. *Respublika* [žiūrėta 2011 11 24]. <http://www.kksd.lt/index.php?-635985658>.

lima teigti, kad problema reali: jau iškilo teisinio kvalifikavimo problemų, tai reiškia, jog tokie veiksmai tikrovėje yra neabejotinai daromi, tačiau tikėtina, jog didelė dalis pažeidėjų nepatraukiami baudžiamojo atsakomybės.

Manytina, jog **manipuliacijos** sporto varžybomis taip pat atitinka **pavojaus kriterijų** dėl faktinio veikų paplitimo ir dar dėl keturių toliau išvardijamų priežasčių.

Apibūdinant **faktinį paplitimą**, nagrinėtinas 2014 m. „Transparency International“ atliktas pirmasis tokios rūšies skaidrumo Lietuvos sporte tyrimas.⁴⁰⁴ Tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti nesąžiningų susitarimų Lietuvos krepšinyje ir futbole paplitimą ir priežastis, sportininkų bei Lietuvos gyventojų požiūrį į juos. Pirmojo tyrimo etapo metu buvo surengta tikslinė grupinė diskusija su sportininkais, mokslininkais, valstybinio sektoriaus atstovais. Diskusijos metu gauta informacija padėjo TILS geriau suprasti tiriamą problemą, ji taip pat buvo panaudota kuriant apklausos klausimyną.

Antrojo etapo metu atlikta visuminė profesionalių Lietuvos krepšinininkų ir futbolininkų apklausa tiesioginiu interviu būdu (angl. *face to face*) pagal prieinamumą. Apklausoje dalyvavusių futbolininkų skaičius N = 100, apklausoje dalyvavusių krepšinininkų (-ių) skaičius N = 259, taigi visų apklaustų sportininkų skaičius N = 359.

Į klausimą, kaip manote, kiek yra paplitę susitarimai dėl varžybų eigos arba baigties, 42 proc. Lietuvoje apklaustų futbolininkų atsakė, kad susitarimai Lietuvoje paplitę, ir 13 proc. – kad labai paplitę. Krepšinininkų, grėsmingai vertinančių paplitimą, procentais buvo kiek mažiau: į tą patį klausimą (kad Lietuvoje paplitę), atsakė 27 proc. krepšinininkų, o kad labai paplitę – 3,9 proc. apklaustų krepšinininkų. O kad susitarimai dėl varžybų baigties Lietuvoje yra didelė problema, atsakė 25,9 proc. visų (t. y. ir krepšinininkų, ir futbolininkų) apklaustų sportininkų. Taip pat svarbu pažymėti, kad net 39,6 proc. apklaustų sportininkų atsakė, jog jiems teko girdėti, kad susitarimuose dėl varžybų eigos arba baigties yra dalyvavę jų kolegos Lietuvoje. Į vieną iš tiesmukiausių (atviriausių) klausimų „*Ar esate dalyvavęs varžybose, dėl kurių eigos arba baigties įtarėte / žinojote, jog buvo susitarta?*“ teigiamai (kad dalyvavo ir žinojo) atsakė 3,1 proc. visų apklaustų sportininkų, o iš dalies teigiamai (kad dalyvavo ir įtarė esant susitarimams) – 13,6 proc. visų apklaustų sportininkų. Pastarąją formuluotę dažniau rinkosi fut-

404 Monografijos autorė prisidėjo prie šio tyrimo metodologijos kūrimo ir konsultacijų teikimo. http://transparency.lt/media/filer_public/2014/01/22/sportininku_apklauso_rezultatai_2014_1.pdf, antra skaidrė, informacija apie tyrimą.

bolininkai nei krepšininkai – penktadalis futbolininkų ir 11,2 proc. krepšininkų dalyvavo varžybose, dėl kurių eigos arba baigties įtarė, jog buvo susitarta. Vis dėlto negalima daryti vienareikšmiškos išvados, kad manipuliacijos sporto varžybomis potencialiai labiau paplitusios futbole: į klausimą ar sportininkai stato lažybų punktuose dėl rungtynių, kuriose žaidžia patys, 17, 8 proc. krepšininkų ir (tik) 7 proc. futbolininkų atsakė, kad „dažnai“, t. y., jų žiniomis, sportininkai dažnai stato lažybų punktuose dėl rungtynių, kuriose žaidžia patys.⁴⁰⁵ Taigi atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, matyti, jog potencialus manipuliacijų sporto varžybomis paplitimas viename iš populiariausių sporto šakų Lietuvoje kriminalizavimo kriterijų atitiktų.

Keturios kitos priežastys, rodančios manipuliacijų sporto varžybomis pavojingumą, yra susijusios su turtine žala, sporto integralumo pažeidimu, lygių galimybių varžytis pažeidimu ir manipuliacijų sąsajomis su organizuotu nusikalstamumu.

Pirma, tam tikros manipuliacijos sporto varžybomis sukelia turtinę žalą, patiriamą lažybų bendrovių,⁴⁰⁶ atitinkamai jos gali būti pripažįstamos nukentėjusiais baudžiamosios teisės prasme. „Tonybet“ punktus vienijančios bendrovės vykdomasis direktorius V. Kačerauskas radijo laidai „Skaidrumo linija“ 2013 m. nurodė, kad lažybų bendrovės nukenčia išmokėdamos nesąžiningai pelnytus laimėjimus. Kadangi Lietuvos rinka nėra didelė ir visi pinigų srautai pastebimi, pasverdamos riziką, bendrovės neleidžia daug statyti, todėl tos sumos nėra „kosminės“, bet kalbama apie šešiaženklus sumas.⁴⁰⁷ Už tokias manipuliacijas galėtų būti inkriminuojama sukčiavimo sudėtis, kaip jau yra pripažinta, pavyzdžiui, Vokietijos teismų praktikos.⁴⁰⁸

Antra, korumpuoti sportininkai, manipuliuodami varžybomis, sudaro nelygias sąlygas varžytis sąžiningiems sportininkams, taip iškreipiami varžybų rezultatai ar varžybų eiga, žaidėjams, treneriams ir visuomenei nebe-

405 10, 11, 15, 27, 28, 35, 36 tyrimo skaidrės. http://transparency.lt/media/filer_public/2014/01/22/sportininku_apklausa_rezultatai_2014_1.pdf.

406 Turtinę žalą gali patirti ne tik lažybų bendrovės, bet ir, pavyzdžiui, sąžiningi konkurentai. Taip pat pažymėtina, kad manipuliacijos sporto varžybomis savaime yra ambivalentiškos: tam tikri subjektai, kaip antai lažybų bendrovės ar sportininkai, gali būti ir tie, kas žalą sukelia, ir tie, kas ją patiria.

407 Pasiūlymas kovoje su nesąžiningais susitarimais – slapta klausytis sportininkų pokalbių [žiūrėta 2014 10 10]. <http://sportas.delfi.lt/kitos-sporto-sakos/pasiulymas-kovoje-su-nesaziningais-susitarimais-slapta-klausytis-sportininku-pokalbiu.d?id=61165547#ixzz2QhFbvXoR>.

408 Plačiau apie tai, kaip Vokietijoje kriminalizuotos manipuliacijos ir kaip taikoma sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis, – 3.3.1.1 darbo skyriuje.

aišku, kurios komandos tobulėja ir ką reikia daryti siekiant išlikti tam tikroje lygoje (nepereiti į žemesnę). Istoriskai vienos iš pirmųjų manipuliacijų moderniajame sporte įvyko būtent siekiant išvengti perėjimo į žemesnę lygą, kai 1915 m. Mančesterio klubas „United“ laimėjo prieš „Liverpoolį“ 2:0.⁴⁰⁹

Trečia, manipuliacijos pamina esmines sporto vertybes (visų pirma, garbingo žaidimo idealą, sporto vientisumą (angl. *integrity of sport*). Europos Parlamento rezoliucijoje dėl europinės sporto dimensijos šalys narės raginamos imtis visų būtinų veiksmų prilyginant kriminaliniams nusikaltimams veiksmus, pažeidžiančius sporto integralumą.⁴¹⁰ Europos Komisija taip pat išreiškė susirūpinimą pripažindama, kad manipuliacijos sporto varžybų rezultatais, kurios laikytinos korupcijos forma, pažeidžia sporto etiką bei integralumą.⁴¹¹

Pažymėtina, kad antrasis ir trečiasis argumentai, pagrindžiantys manipuliacijų pavojingumą, būdingi ir drausminei, ir baudžiamajai atsakomybei. Kitaip tariant, „nelygios sąlygos“ ir „pažeistos sporto vertybės“ suponuoja, kad už manipuliacijas būtina atsakomybė, kurios griežtumas gali varijuoti priklausomai nuo to, kiek ir kaip yra pažeidžiamos sporto vertybės ir lygios galimybės. Siejant antrąjį ir trečiąjį argumentus su pirmuoju, pažymėtina, kad atitinkami pažeidimai gali sukelti santykinai nedidelę žalą (už kurią užtektų drausminės atsakomybės) arba gali sukelti (didelę) žalą – tokiu atveju pažeidimas gali būti traktuojamas kaip baudžiamasis nusižengimas ar nusikaltimas.

Ketvirta, manipuliacijos sporto varžybomis gali būti susijusios su kitomis nusikalstamomis veikomis ir su organizuotu nusikalstamumu. Atitinkamas sąsajas liudija pastarųjų metų tarptautinės patirtys ir iniciatyvos: rimtai susirūpinę didėjančia korupcija ir nusikalstamomis veikomis futbole, FIFA ir Interpolas 2011 m. gegužę pasirašė 28 milijonų eurų vertės susitarimą, kuriuo siekta užkirsti kelią iš Azijos kylančioms manipuliacijoms ir nelegalioms sporto lažyboms, o 2013 m. vasarį po didžiausio kada nors at-

409 Match-fixing in Sport. A Mapping of Criminal Law Provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012, p. 11.

410 Angl. *Urges Member States to make any form of attack on the integrity of competitions a criminal offence*. Europos Parlamento rezoliucija dėl europinės sporto dimensijos, 21 punktą. European Parliament resolution on the European dimension in sport (2011/2087(INI) [žiūrėta 2013 09 10]. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-F%2FEP%2F%2FNONGML%2BCOMP%2BPE-466.981%2B01%2BD0C%2BPDF%2BV0%2F%2FEN>.

411 Angl. *The Commission recognises that match-fixing violates the ethics and integrity of sport and identifies it as a form of corruption*. Match-fixing in Sport. A Mapping of Criminal Law Provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012, p. 13–15.

likto (manipuliacijų futbole) tyrimo Europos policijos tarnyba (Europolas) atskleidė apie 380 įtartinų mačų, be kita ko, žaistų Pasaulio taurės, Europos čempionato atrankos ir Čempionų lygos rungtynėse. Varžybomis buvo manipuluojama organizuoto nusikalstamumo sindikato Azijoje, įtraukiančio apie 425 mačo ir (ar) klubo pareigūnus, žaidėjus ir nusikalstamo pasaulio atstovus iš penkiolikos šalių.⁴¹²

Lietuvoje organizuoto nusikalstamumo sąlygos, tikėtina, susijusios su kaimyninėmis šalimis (šiuo atžvilgiu taip pat prisimintina Panevėžyje nagrinėta savavaldžiavimo byla, kai konfliktas kilo dėl galimai nesąžiningų lažybų Estijoje).⁴¹³ Pažymėtina, jog nešvarūs pinigai, gauti už manipuliacijas, gali būti „išplaunami“. Todėl manipuliacijos sporto varžybomis sukuria faktines prielaidas neteisėtu būdu įgytam turtui legalizuoti.

Prevenicine prasme pinigų plovimo kontrolė padeda užkirsti kelią korupcijai ir atvirksčiai. Pastarojo meto pavyzdžiai taikliai iliustruoja sporto sąsajas su finansine korupcija: pavyzdžiui, „Bochumo“ manipuliacijų tyrimo metu policijos tyrimų komanda nustatė 323 įtartinus futbolo mačus Turkijoje, Vokietijoje ir Šveicarijoje. Darant įtaką varžybų rezultatams buvo sumokėta apie 12 milijonų eurų arbitrams, žaidėjams, treneriams ir sporto federacijų pareigūnams. Finansinių srautų judėjimai buvo identifiukuoti Vokietijoje, Malaizijoje, Kinijoje, Meno saloje, Singapūre, Rusijoje, Austrijoje, Turkijoje, Maltoje, Nyderlanduose ir Slovėnijoje.⁴¹⁴

Manipuliacijų sukeliama žala visuotinę reikšmę įgyja ir dėl to, kad manipuliacijos neretai peržengia sporto ribas. 2006 m. Gvatemaloje vykusioje 12-ojoje antikorupcijos konferencijoje UEFA atstovas H. Riomeris nurodė,

412 Misra A., Anderson J., Saunders J. Safeguarding Sports Integrity Against Crime and Corruption: An Australian Perspective. Knygoje: *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement and Prevention Strategies*. Ed. Haberfield M. R., Sheeman D. Springer, 2013, p. 136.

413 Apie organizuoto nusikalstamumo grėsmes, atslenkančias iš kaimyninių šalių, kalbėta ir futbolo pareigūnų. Pavyzdžiui, buvusio Lietuvos futbolo federacijos prezidento L. Varanavičiaus teigimu, į Lietuvą nelegalios lažybos bando skverbtis per šiaurinius mūsų kaimynus: „Azijoje yra tiesiog lošimo kultūra – ten žmonės kartais net pusę atlyginimo išleidžia lažyboms. Todėl rinka milžiniška. Savo ruožtu Azijos nusikalstamos struktūros bando persikelti ir į Europą – užmezga ryšius su vietos mafija siekdamos daryti įtaką rungtynių rezultatams. Lietuvoje šis reiškinys atslinko iš Suomijos per Estiją, kur korupcijos mastai pastaraisiais metais buvo itin dideli.“ Plačiau žr.: Sportininkai ir teisininkai siekia atkreipti teisėsaugos dėmesį dėl nelegalių lažybų. Knygos „Parduotos rungtynės“ pristatymas Vilniaus knygų mugėje 2012 m. vasario 27 d. [žiūrėta 2014 10 10]. <http://www.lrytas.lt/-/13300884441328947327-sportininkai-ir-teisininkai-siekia-atkreipti-teis%C4%97saugos-d%C4%97mes%C4%AF-d%C4%971-nelegali%C5%B3-la%C5%BEyb%C5%B3.htm>.

414 Luecke T. Fussballwettsskandal – EK „Flankengott“. Der Kriminalist, 11/2011. *Match-fixing in Sport. A Mapping of Criminal Law Provisions in EU 27*. KEA European Affairs, 2012, p. 12.

kad yra mafija, kuri investuoja į sportą, nes futbolas turi didelį finansinės grąžos potencialą, tačiau santykinai nedidelius klubų administravimo standartus. Dėl šių ir kitų priežasčių futbolas pritraukia tokias nusikalstamas veikas kaip prekyba (jaunais) žmonėmis, pinigų plovimą, nelegalias lažybas ir pan., (...) o papirkus vieną (pagrindinį) žaidėją, gali būti dirbtinai sukurtas norimas rezultatas ir sugeneruotos pajamos iš apgaulingų lažybų⁴¹⁵. Konkretesnė sportinio sukčiavimo sudėtis gali būti raginama įvesti Europos Sąjungos mastu: UEFA generalinio sekretoriaus G. Infantino teigimu, UEFA sėkmingai diskutavo dėl tokios sudėties (kuri turėtų palengvinti baudžiamąjį persekiojimą konkrečiose valstybėse) įvedimo su ES šalimis narėmis.⁴¹⁶

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad kriminalizavimo kriterijus atitinka tos manipuliacijos, kurios sukelia ne mažesnę žalą nei jau kriminalizuotos nusikalstamos veikos: sukčiavimas, kyšininkavimas, papirkimas, neteisėtu būdu įgyto turto legalizavimas, piktnaudžiavimas⁴¹⁷ ir kt. Už tas manipuliacijas, kurios sukelia mažesnę žalą nei jau kriminalizuotos (korupcinės ar kitokios) veikos, turėtų kilti švelnesnė nei baudžiamoji atsakomybė arba neturėtų kilti jokios atsakomybės, jei atitinkami veiksmai laikytini ne manipuliacijomis, o varžybų strategija ar taktika. Taip pat pažymėtina, kad įvertinant minimalios kriminalizuotos žalos ribą, būtina atsižvelgti į konkrečią nusikalstamos veikos sudėtį.⁴¹⁸

Apibendrinant teigtina, jog kriminalizavimo kriterijus iš esmės atitinka ir veiksmai, susiję su neteisėtu disponavimu dopingu, ir veiksmai, susiję su susitarimais dėl varžybų eigos ar baigties. Atitinkamai šie veiksmai turėtų būti kriminalizuojami nacionalinėje teisėje. Pažymėtina ir tai, kad dvi nagrinėjamos apgaulės sporte formos yra susijusios viena su kita ir su kitomis nusikalstamomis veikomis (sveikatos sutrikdymais, turto prievartavimu, neteisėtu būdu įgyto turto ar pinigų realizavimu, neteisėtu praturtėjimu ir pan.). Pavyzdžiui, dopingo platintojai gali savo žinias panaudoti

415 12-osios tarptautinės antikorupcijos konferencijos (IACC) „Towards a Fairer World: Why is Corruption Still Blocking the Way?“ medžiaga, 2006 m., 5.4 darbo grupė „Sporto verslas ir korupcija“, p. 2 [žiūrėta 2014 09 10]. http://www.12iacc.org/archivos/WS_5.4_LONG_REPORT.PDF.

416 Interpolo ir FIFA organizuotos tarptautinės konferencijos medžiaga. „Manipuliacijos sporto varžybų rezultatais – tamsioji gražaus žaidimo pusė“. 2013 m. sausio 17 d., Roma [žiūrėta 2013 09 10]. <http://www.interpol.int/en/News-and-media/Speeches>

417 Šių veikų *modus operandi* yra panašiausias į manipuliacijų sporto varžybomis *modus operandi*.

418 Plačiau apie (didelės) žalos kriterijų konkrečios manipuliacijų sporto varžybomis sudėties kontekste rašoma 3.3.2 skyriuje.

netinkama linkme – jie gali grasinti sportininkams, gali bandyti paveikti varžybų eigą arba juos šantažuoti. Kaip pažymi vieni iš labiausiai patyrusių nagrinėjamos temos ekspertų A. Donati ir L. Paoli, kai kurios organizuoto nusikalstamumo grupės, nelyginant *camorra* (taip vadinamas Italijos mafijos tipo nusikalstamumo sindikatas, siekiantis XVIII a.), tuo pat metu įsitraukia ir į nelegalias lažybas, ir į aprūpinimą dopingu, taip keldamos didžiulę grėsmę sporto integralumui.⁴¹⁹

3.2. Neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemos

LR BK specialiai nereglamentuoja baudžiamosios atsakomybės už aprūpinimą dopingo medžiagomis, jų laikymą, pardavimą ar už kitus su dopingu susijusius veiksmus. Tačiau LR BK numatyta atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir (tam tikrais aspektais) už neteisėtą disponavimą vaistais.

WAD kodekso 10.3.2 straipsnyje numatyta drausminė atsakomybė už neteisėtą dopingo preparatų apyvartą bei už draudžiamo metodo taikymą. Sankcija yra ne mažesnė kaip ketveri metai teisės verstis tam tikra veikla atėmimo ar diskvalifikacijos iki uždraudimo visam gyvenimui teisės verstis tam tikra veikla ar neterminuotos diskvalifikacijos. Jeigu į pažeidimą įtraukiamas nepilnametis, pažeidimas laikomas labai sunkiu (angl. *very serious*) ir visam gyvenimui atimama teisė verstis tam tikra veikla. Taip pat pažymėtina, jog draudžiamas padėjimas, skatinimas, kurstymas ar kitoks bendrininkavimas pažeidžiant WAD kodeksą. Pažymėtina, jog WAD kodekso subjektai yra sportininkai ir sportininkams padedantis personalas – treneris, vadybininkas, agentas, komandos personalas, gydytojas, sporto pareigūnas, tėvai ar bet kuris asmuo, padedantis atletui dalyvauti varžybose (WAD kodekso priedas, sąvokos).⁴²⁰ Matyti, jog subjektų ratas yra gana platus, vis dėlto jis neapima visų galimų subjektų. Pavyzdžiui, diskvalifikuoti atletai nepatenka į subjektų ratą, nors nacionalinės sporto federacijos gali drausti ir diskvalifikuotų sportininkų neteisėtą disponavimą dopingu.⁴²¹

419 Paoli L., Donati A. *The Sports Doping Market. Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control*. Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014, p. 128.

420 2009 m. WAD kodeksas, p. 127.

421 2009 m. WAD kodeksas, 2.8 str. Komentarai, p. 25.

Taip pat svarbu pabrėžti, jog WADA rekomenduoja tretiesiems asmenims taikyti griežtesnę atsakomybę nei atletams, kurių testas buvo teigiamas. Kodekso komentatoriai teigia, kad pranešti apie trečiųjų asmenų pažeidimus yra labai svarbus atgrasantis žingsnis antidopingo politikoje.⁴²²

Manytina, jog trečiųjų asmenų atsakomybę reikia išplėsti ir nacionalinėje teisėje numatyti ir su sportu susijusių, ir nesusijusių asmenų atsakomybę už neteisėtą disponavimą draudžiamomis medžiagomis bei jų kontrabandą, ypač atsižvelgiant į tai, kad, remiantis tyrimų duomenimis, Lietuva priskiriama „rizikos grupės“ šalims: 2003 m. Europos Sąjungos ataskaitai apie organizuotą nusikalstamumą Švedija nurodė dopingo preparatų kilmės šalis (angl. *countries of origin of doping substances*): Baltijos šalys, Tailandas, Graikija ir Ispanija. Valstybės išvardytos pagal svarbą eilės tvarka.⁴²³

3.2.1. Neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemos Europos šalyse

Šiame skyriuje nagrinėjama tam tikrų Europos valstybių neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis kriminalizavimo patirtis. Kai kuriose jų buvo atlikti moksliniai tyrimai ir teisės aktai subalansuoti taip, kad už neteisėtą disponavimą dopingu, o tam tikrais atvejais netgi už dopingo vartojimą atsakomybė (paprastai – baudžiamoji) galėtų būti taikoma ir sportininkams, ir tretiesiems asmenims. Išnagrinėjus aštuonių valstybių patirtį, siūlomos kriminalizavimo gairės Lietuvos Respublikai.

3.2.1.1. Vokietija

Vokietijos patirtis aktuali (ir kartu unikali) tuo, kad jos įstatymai antidopingo politikos atžvilgiu yra vieni iš griežčiausių. Remiantis Vokietijos moksline literatūra, dopingo vartojimas patenka į bendrąją sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį: už sukčiavimą (vok. *Betrug*, Vokietijos BK 263 str.) baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas ir pats sportininkas, ir gydytojas, ir treneris, ir kiti tretieji asmenys.

422 2009 m. WAD kodeksas, 10.3.2 str. Komentarai, p. 53.

423 Donati A. *World Traffic in Doping Substances*, p. 45-46. WADA, 2007. <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>.

Taigi Vokietijoje dopingo vartojimas laikomas sukčiavimu.⁴²⁴ Vokietijos baudžiamajame kodekse baudžiamoji atsakomybė už sukčiavimą numatyta 263 str. Sukčiavimas suprantamas kaip iš anksto apgalvotas poelgis, kuriuo apgaulės būdu klaidinamas kitas asmuo ir taip pakenkiama nukentėjusiajam numatant sąlygą, kad klaidinantysis asmuo veikia siekdamas (bent jau turėdamas šalutinį tikslą) neteisėtai pasipelnyti iš susidariusių nuostolių savo arba trečiųjų asmenų naudai. Taigi sukčiavimas Vokietijos baudžiamojo kodekso sistemoje (kaip ir Lietuvoje) yra turtinis nusikaltimas, o ne (tik) apgaulės būdu sukelta tam tikra abstrakti žala teisei situacijai arba lūkesčiui. Akivaizdu, jog sporte draudžiamų medžiagų ir metodų vartojimo atveju konkrečios turtinės žalos iš karto gali ir neatsirasti. Todėl dopingą vartojančio sportininko kaip „sukčiaus sporte“ sąvoka yra suprantama plečiamai, – savitumai, dėl kurių sukčiavimas sporte taip suprantamas, yra susiję su nagrinėjamos nusikalstamos veikos nukentėjusiuoju; su nuostoliais ir su neakivaizdžia interakcija tarp nukentėjusiųjų bei kaltininko.

Dopingą vartojančio sportininko nukentėjusiaisiais yra (gali būti): klubas, kuris jam moka atlyginimą ir premijas už jo paslaugas, neatitinkančias užsibrėžto tikslo – tai kartu yra susiję su sankcijų pavojumi ir įvaizdžio praradimu pačiam klubui; varžybų organizatorius, kuris sportininkui moka už dalyvavimą varžybose arba premiją už paslaugą, kuri nėra „verta tų pinigų“; varžybų rėmėjas, išmokantis prizinio fondo pinigus už paslaugą, kurios sportininkas neužsitarnavo; asmeninis rėmėjas, kuris už savo lėšas arba kitokias paslaugas gauna nekokybišką paslaugą; žiūrovas, mokantis už bilietus; sąžiningas konkurentas, negaunantis jam faktiškai priklausančio prizo; ugdymo institucija, skatinanti netinkamą asmenį; aprūpinantysis asmuo, suteikiantis galimybę netinkamam asmeniui naudotis savo priemonėmis; galiausiai varžybų dalyvis, pralaimintis lažybas.

Taigi nukentėjusiųjų nuo sukčiavimo sporte yra įvairių. Vis dėlto išsamesnis tyrimas rodo, kad kai kuriais atvejais tiesioginių materialinių nuostolių neatsiranda, todėl nebūna pagrindo baudžiamumui. Abejojama, ar organizatorius patiria nuostolį, nes už renginį jis vis dėlto gauna pakankamą pinigine kompensaciją. Tą patį galima pasakyti ir apie asmeninį rėmėją, varžybų rėmėją ir aprūpinantįjį asmenį. Klubas taip pat gauna atsakomąją paslaugą, tačiau pažymėtina, kad šiais laikais įvaizdžio praradimas priva-

424 Pagal Schild W. *Gerichtliche Strafbarkeit des Dopings*. Knygoje: Kauerhof, Rico; Nagel, Sven; Zebisch, Mirko (Hrsg.). *Doping und Gewaltprävention. Dokumentation des Leipziger Sportrechtstages*. Leipzig, Leipziger Universitäts-Verlag, 2007, p. 35–128.

čiam sporto klubui gali būti skaudesnė pasekmė negu tiesioginė materialinė žala. Sąžiningų konkurentų patirta žala yra akivaizdi – jie užima žemesnę vietą negu būtų užėmę, jei sukčiaujantis atletas dopingo nebūtų vartojęs. Tačiau Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės teorijos ir praktikos kontekste sąžiningi konkurentai vargu ar galėtų būti pripažinti nukentėjusiais nuo sukčiavimo, nes esant sukčiavimui nukentėjusysis perduoda turtą kaltininkui, manydamas, kad kaltininkas turi teisę į perduodamą turtą.⁴²⁵ Tuo tarpu sąžiningi konkurentai nors ir (tikriausiai) mano, kad kaltininkas turi teisę į turtą, tačiau jam jo neperduoda. Kitaip tariant, konkurentai sąžiningai klysta manydami, jog sukčius „nusipelnė“ prizo, tačiau prizai paprastai yra ne konkurentų, o rėmėjų, valstybės ar varžybų organizatorių nuosavybė, taigi nepagrįsta būtų teigti, kad sukčiaus sukklaidintas konkurentas savo noru perduoda prizą.

Tačiau, nepriklausomai nuo to, materialiniai nuostoliai, Vokietijos mokslininko W. Schildo požiūriu, galiausiai turi būti paaiškinami dopingą vartojančio sportininko apgaule, kurios esmė yra tokia, kad jis pasirašo pareiškimą, jog nevartoja dopingo prieš varžybas, varžybų metu ar ateityje vyksiančiose varžybose. Apgaulė turi priversti patikėti joje slypinčiu melu ir tuo, kad dėl jos klystantis nukentėtų turciniu požiūriu. Tam reikalingi komunikacinio pobūdžio klaidinančiojo asmens ir dėl to klystančio turto turėtojo santykiai. Žiūrovų, lažybų dalyvio bei varžybų rėmėjo atžvilgiu atitinkami komunikaciniai santykiai neatsiranda, nes trūksta už bilietus mokančio žiūrovo ryšio su šia klaida; už savo sumokėtas lėšas jis pamato varžybas, o tai nesukelia tiesioginio materialinio nuostolio.⁴²⁶

Taigi kyla klausimas, kieno sąskaita sukčiaujama sporto srityje arba kas patiria tiesioginius nuostolius. Kai kurie autoriai mano, jog sukčiaujama organizatorių, varžybų rėmėjų ir asmeninių rėmėjų sąskaita.⁴²⁷ Tačiau atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad sukčiavimas negali būti suprantamas vien kaip netinkamos paslaugos suteikimas. Baudžiamumas gali atsirasti iš sutartinių santykių tik tuo atveju, jei kaltininko veiksmai yra sąmoningai apgaulingi. Analogiška nuostata aptinkama Lietuvos baudžiamosios teisės literatūroje ir teismų praktikoje: esminis sukčiavimo nusikalstamos veikos požymis, skiriantis jį nuo civilinio delikto ir darantis turto pasisavinimą ar

425 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-86/2011.

426 Pagal Schild, W. *Gerichtliche Strafbarkeit des Dopings*. Knygoje: Kauerhof, Rico; Nagel, Sven; Zebisch, Mirko (Hrsg.). *Doping und Gewaltprävention. Dokumentation des Leipziger Sportrechtstages*. Leipzig: Leipziger Universitäts-Verlag, 2007, p. 35–128.

427 Ten pat.

teisės į jį įgijimą neteisėtą, yra turto savininkų, teisėtų valdytojų, ar asmenų, kurių žinioje yra turtas, apgaulė.⁴²⁸

Manytina, kad dopingo vartojimo atveju aiškiausiai nukenčia sąžiningi sportininko konkurentai, atsiduriantys žemesnėje pozicijoje ir paprastai patiriantys turtinę žalą (pvz., nelaimėdami prizo) dėl apgaulingų dopingo vartotojo veiksmų. Kiti asmenys (žiūrovai, rėmėjai, varžybų organizatoriai, sporto klubai), be abejo, taip pat patiria žalą, tačiau žala tokiais atvejais nėra akivaizdi.

Apibendrinant Vokietijos mokslinę literatūrą, pažymėtini šie probleminiai aspektai, susiję su dopingo vartojimo kriminalizavimu sukčiavimo forma: 1) Materialiniai nuostoliai, dėl kurių nukentėjusieji patiria žalos, nėra visada akivaizdūs. 2) Trūksta akivaizdaus komunikacinio ryšio (interakcijos) tarp sportininko ir visų nukentėjusiųjų asmenų.

Nepaisant šių neaiškumų, dopingo vartojimas yra kriminalizuotas Vokietijos baudžiamojoje teisėje ir yra laikomas sukčiavimu. Viena iš priežasčių, kodėl atitinkami veiksmai gali būti laikomi sukčiavimu Vokietijos baudžiamojoje teisėje, yra ta, kad sukčiavimo sudėtis nagrinėjamame kontekste *de facto* tampa formaliaja – t. y. nebūtina įrodyti konkrečių nuostolių ir akivaizdaus komunikacinio suklaidinto nukentėjusiojo ir kaltininko ryšio.

Už neteisėtą disponavimą dopingu baudžiama pagal Vaistų įstatymo 6a ir 95 str. Vaistų įstatyme įtvirtinta nuostata dėl „*dopingo paskirties medicininų produktų draudimo*“. Įstatyme numatoma laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų arba bauda tiems, kas paleidžia į rinką, išrašo ar skiria (angl. *placing on the market, prescribing or administering*) sporte draudžiamas medžiagas. Dopingo turėjimas (angl. *possession*) nemažu kiekiu taip pat draudžiamas.⁴²⁹

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad disponavimas dopingu (netiesiogiai) taip pat kriminalizuotas tame pačiame Vokietijos baudžiamojo kodekso straipsnyje, kuriame kriminalizuotas dopingo vartojimas, t. y. sukčiavimo forma kriminalizuotas ne tik dopingo vartojimas, bet ir skatinimas, kursymas, padėjimas vartoti, t. y. atsakomybė nustatyta ne tik atletams, bet ir

428 LAT nutartys, *inter alia*, priimtos bylose Nr. 2K-23/2004, 2K-81/2011. Taip pat: Piesliakas V. *Lietuvos Baudžiamoji teisė*. Justitia, 2006, p. 161.

429 6a str. *Vok. Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln (Arzneimittelgesetz – AMG)*, priimtas 1976 m. [žiūrėta 2014 10 11]. http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/amg_1976/gesamt.pdf. Neoficialus įstatymo teksto vertimas į anglų kalbą [žiūrėta 2014 12 23]. http://www.bmg.bund.de/fileadmin/redaktion/pdf_gesetze/amg-engl.pdf.

treneriams (kurie skatino vartoti rezultatyvumą pagerinančias medžiagas), gydytojams, kineziterapeutams, sporto administratoriams.⁴³⁰

Vis dėlto mokslinėje literatūroje yra įvairių nuomonių. Teoriniai argumentai prieš trečiųjų asmenų (gydytojų, trenerių) atsakomybę yra šie: 1) J. Linckas nurodo, kad neegzistuoja dėsningas priežastinis ryšys tarp gydytojo veiksmų ir turto ar turtinės teisės įgijimo⁴³¹; kitaip tariant, tai, kad gydytojas ar treneris pataria, kokius preparatus vartoti, paprastai nereiškia, jog atletas praturtės, o atsitiktinis priežastinis ryšys nėra pakankamas; 2) J. Fritzweileris taip pat neigia patarimo, kokius preparatus vartoti, ar paties dopingo vartojimo ir praturtėjimo priežastinį ryšį – tad jis kalba apie savarankišką (hipotetinę) nusikalstamą veiką – nekonkurencingą elgesį sporto srityje.⁴³² Taigi mokslininkas siūlo įvesti naują nusikaltimo sudėtį ir nemano, jog dopingo vartojimui, lenkimui ir skatinimui vartoti galėtų būti plečiamai modifikuota sukčiavimo sudėtis.

Autorės vertinimu, sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis yra problemiška ne tik trečiųjų asmenų baudžiamosios atsakomybės už dopingo vartojimą (padėjimą vartoti) požiūriu; toks kriminalizavimo būdas apskritai yra kvestionuotinas pirmiausia dėl to, kad dopingo vartojimas yra sporto teisės pažeidimas, kurio įrodinėjimas grindžiamas privatinės teisės principais. Kaip jau minėta, remiantis griežtosios atsakomybės doktrina, dopingo vartotojo kaltė preziumuojama, jei jo kūne rasta draudžiamos medžiagos. Tai, autorės nuomone, prieštarauja nekaltumo prezumpcijos ir *in dubeo pro reo* principams. Atitinkamo prieštaravimo neliktų, jei sukčiavimas būtų įrodinėjamas remiantis baudžiamojo proceso standartais: tokiau

430 Šių asmenų baudžiamoji atsakomybė numatyta tame pačiame – Vokietijos baudžiamojo kodekso 263 straipsnyje (sukčiavimas). Parzeller M. *Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping*. Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, Jahrgang 52, 2001, Nr. 5, p. 166 [žiūrėta 2014 11 24]. http://www.zeitschrift-sportmedizin.de/fileadmin/content/archiv2001/heft05/a02_0501.pdf.

431 *Vok. Linck verneint generell einen Betrug, da ein Kausalzusammenhang zwischen Irrtums-erregung und Vermögensverfügung nicht gegeben sei*. Linck J. *Doping und Staatliches Recht*. NJW, 1987, p. 2545–2551. Cituota iš: Parzeller M. *Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping*. Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, Jahrgang 52, Nr. 5, 2001, p. 166 [žiūrėta 2014 11 24]. http://www.zeitschrift-sportmedizin.de/fileadmin/content/archiv2001/heft05/a02_0501.pdf.

432 *Vok. Fritzweiler negiert eine Konnexität zwischen Täuschung und Vermögensverfügung und spricht sich deshalb für einen neuen Straftatbestand aus, der dass wettbewerbswidrige Verhalten des dopenden Sportlers bestrafen soll*. Fritzweiler J; Ein § 299 a StGB als neuer Straftatbestand für den sich dopenden Sportler? SpuRT (1198), p. 234–235. Cituota iš Parzeller M. *Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping*. Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, Jahrgang 52, Nr. 5, 2001, p. 166 [žiūrėta 2014 11 24]. http://www.zeitschrift-sportmedizin.de/fileadmin/content/archiv2001/heft05/a02_0501.pdf.

atveju reikėtų įrodyti ir patį dopingo vartojimo faktą, ir materialią naudą, ir sportininko tyčią praturtėti, ir priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų bei gautos naudos.

3.2.1.2. Austrija

Austrijoje atsakomybė už dopingo vartojimą numatyta Kovos prieš dopingą⁴³³ įstatyme, kurio paskirtis – susisteminti visas Austrijos Federacinės Respublikos normas, susijusias su dopingu. Austrijos (baudžiamoji) politika dopingo atžvilgiu sugriežtėjo po Žiemos olimpinių žaidynių Turine. Italijos policija žaidynių metu surengė kratas Austrijos sportininkų gyvenamosiose patalpose, nes buvo pranešta, kad jose lankėsi dėl dopingo skandalo dešimčiai metų diskvalifikuotas austrų treneris V. Majeris. Italijos pareigūnai teigė per kratą radę pro langus išmestų medikamentų bei panaudotų švirkštų – susidarė įspūdis tarsi ten būtų buvusi hematologinė laboratorija. Penkiolikai austrų sportininkų buvo skirti papildomi dopingo kontrolės testai (kurie buvo neigiami). Keli Austrijos slidininkai ir biatlonininkai buvo diskvalifikuoti – jiems buvo atimta teisė dalyvauti tolesnėse olimpinėse žaidynėse.⁴³⁴

Galiojančiame Austrijos baudžiamajame kodekse nustatyta baudžiamoji atsakomybė kartu su didžiausia trejų metų laisvės atėmimo sankcija už sukčiavimą – sporte draudžiamų medžiagų vartojimą ar metodų taikymą dopingo tikslais, – sukėlusį didesnę nei minimalią žalą (vok. *mehr als geringem Schaden*). Jeigu sukčiavimo padariniai labai sunkūs (siekia 50 000 eurų žalos), numatoma didžiausia 10 metų laisvės atėmimo bausmė.⁴³⁵

Baudžiamoji atsakomybė už dopingo platinimą numatyta Kovos su dopingu įstatymo 22 (a) str. 1 d.: asmenys, platinę dopingą, baudžiami laisvės atėmimu iki 6 mėnesių arba bauda – iki 360 dienos uždarbio dienų. Už tam tikrų dopingo preparatų (anabolinių steroidų, hormonų ir su jais susijusių preparatų) platinimą numatyta dar griežtesnė atsakomybė – iki vienerių metų laisvės atėmimo. Jeigu dopingas platinamas nepilnamečiui arba nusikalstama veika daroma ne mažiau kaip tris kartus per pastaruo-

433 Bundesgesetz über die Bekämpfung von Doping im Sport (Anti-DopingBundesgesetz 2007). BGBl. I Nr. 30/2007.

434 Paoli L., Donati A. *The Sports Doping Market. Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control*. Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014, p. xvi.

435 Austrijos baudžiamojo kodekso (vok. *Strafgesetzbuch* (StGB) 147 str. (1a) d. [žiūrėta 2014 10 14]. http://www.jusline.at/147_Schwerer_Betrug_StGB.html .

sius 12 mėnesių, didžiausia bausmė – 3 metai laisvės atėmimo. Austrijos patirtis vertinga tuo, kad joje atsirado teismų praktikos, susijusios su prekyba dopingu. Austrijos teismas pranešė, kad B. Kohliui, M. Rasmussenui ir slidininkui C. Hoffmannui pareikšti kaltinimai dėl prekybos dopingu. Teismas patvirtino, jog šie trys asmenys iki 2006 m. balandžio investavo iš viso 9 390 640 eurų į kraujo centrifugą ir su ja susijusią įrangą. Sportininkai naudojo įrangą tam, kad paveiktų kraują su *dynepo*, CERA ir kitais dopingo preparatais. Prokurorai teigė, kad jie neturi įrodymų, jog šie trys asmenys, 2008 m. rugpjūtį įsigaliojus naujam Kovos su dopingu įstatymui, subnuomavo įrenginį kitiems sportininkams. Tik nuo to laiko jų veiksmai galėjo būti aiškinami kaip nusikalstami baudžiamosios teisės prasme. Teismo atstovas ryšiams su visuomene teigė, kad tretieji asmenys centrifugą naudojo prieš įsigaliojant naujam įstatymui ir pridūrė, jog šiems tretiesiems asmenims pasisėkė.⁴³⁶

Apibendrinant teisinį reglamentavimą Austrijos Respublikoje, pažymėtina, jog Austrija pasekė Vokietijos pavyzdžiu ir priskyre ir dopingo vartojimą, ir disponavimą dopingu prie pačių pavojingiausių veiksmų, už kuriuos nustatė baudžiamąją atsakomybę. Vienas iš problemiškesnių aspektų Austrijoje galėtų būti susijęs su jau minėtu tyčios įrodinėjimu dopingo vartojimo atveju. Suprantama, jog tyčia turėtų būti įrodinėjama ne pagal sporto teisės normas (WAD kodeksą), o pagal baudžiamojo proceso normas.

3.2.1.3. Italija

Italijoje pirmą kartą (tai buvo 1971 m.) dopingo vartojimas buvo kriminalizuotas numatant baudos sankciją. Už dopingo skyrimą (angl. *administer*) nepilnamečiams arba tada, kai jis buvo skiriamas trenerių ar sporto pareigūnų, buvo įtvirtinta trigubai didesnė bauda. Atitinkamas reglamentavimas kritikuotas dėl to, kad jis buvo neįgyvendinamas, be kita ko, ir dėl to, kad Italijos sveikatos apsaugos ministerija tik 1975 m. paskelbė Draudžiamąjį sąrašą ir jo neatnaujino. O nuo 1989 m. teisiniu požiūriu egzistavo gana keista situacija, kai ir už dopingą, ir už manipuliacijas sporto varžybomis buvo baudžiama pagal tą patį baudžiamąją atsakomybę užtraukiantį straipsnį – sportinį sukčiavimą (angl. *sporting fraud*). Įstatymo Nr.

436 *Austrijos teisme panaikinti kaltinimai dopingo prekyba* [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.playthegame.org/news/detailed/austrian-court-drops-criminal-doping-case-against-cyclists-kohl-and-rasmussen-4809.html>.

401/1989 „Dėl priemonių sporto ir nelegalių lažybų sektoriuose siekiant užtikrinti sąžiningumą varžybose“ pirmojo straipsnio pirmoje dalyje buvo įtvirtinta, kad tas, kas siūlo ar žada pinigus ar kitokį pranašumą sporto varžybų, organizuojamų CONI (Italijos nacionalinio olimpinio komiteto), UNIRE (Italijos arklių augintojų asociacijos) ar kitų sporto organizacijų ir joms priklausančių asociacijų, pripažįstamų Italijos valstybės, tam kad pasiektų rezultatą, skirtingą nei tas, kuris atsiranda iš korektiškos ir sąžiningos varžybų eigos ar daro kitus apgaulingus veiksmus siekiant to paties tikslo, baudžiamas laisvės atėmimu nuo 1 mėn. iki 1 metų ir bauda nuo 258 iki 1 032 eurų. Straipsnio antroje dalyje numatyta, kad tokia pati sankcija skiriama ir varžybų dalyviui, priimančiam ar pažadėjusiam priimti pinigus ar kitokią naudą ar jam pasiūlytą pranašumą (angl. *utility or advantage*).⁴³⁷

Minėtas gydytojas Dr. Ferrari pirmosios instancijos teisme buvo nu- teistas būtent už sportinį sukčiavimą, apeliacinė instancija palaikė nuos- prendį, tačiau turėjo pritaikyti senaties terminą. Panašiai ir 2007 m. Italijos kasacinis teismas nuteisė „Juventus“ futbolo klubo vadybininką ir vyriausiąjį gydytoją (Girauda ir Agricola) už sportinį sukčiavimą, tačiau vėlgi tu- rėjo taikyti senaties terminą.⁴³⁸

Atletų atžvilgiu padėtis tapo kiek kitokia po 1996 m. sausio 25 d. Ita- lijos kasacinio teismo sprendimo, kuriame nurodyta, kad sportinis sukčia- vimas negali būti inkriminuotas dopingo vartotojams, nepriklausomai nuo (priešingų) žemesnės instancijos teismų sprendimų. Pasak vieno iš Italijos pareigūnų, sportinio sukčiavimo sudėtį buvo išties sunku inkriminuoti dėl keblaus priežastinio ryšio tarp dopingo vartojimo ir (hipotetiško) siekio manipuliuoti varžybų rezultatu.⁴³⁹

Narkotinių ir psichotropinių preparatų atveju, panašiai kaip ir kitose šalyse, Italijoje įmanoma taikyti bendrąsias normas, nustatančias administ- racinę ir baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą disponavimą minėtomis medžiagomis: konkrečiai kalbama apie kanapes, kokainą, heroiną ir nand- ronolą – būtent šios medžiagos įtrauktos į WADA draudžiamąjį sąrašą.⁴⁴⁰

437 Paoli L., Donati A. *The Sports Doping Market. Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control*. Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014, p. 152–153.

438 Ten pat, p. 153–154.

439 *It was very difficult to prove a causal link between the intake of doping substances and the manipulated performance*. Ten pat, p. 154.

440 Ten pat, p. 154.

Dopingo problema iš naujo buvo sureglamentuota priėmus įstatymą Nr. 376/2000 „Dėl sveikatos standartų ir kovos prieš dopingą sporte“⁴⁴¹. Dopingas įstatymo 1 str. 2 d. apibrėžtas kaip fiziškai ar farmakologiškai aktyvių medžiagų, nepagrįstų patalogine organizmo būkle, suteikimas ar vartojimas (angl. *administration or taking*), ir taikymas tokių medicininių metodų, kurie (-ios) gali pakeisti psichofizines ar biologines organizmo savybes ir taip pagerinti atleto rezultatyvumą. Įstatymo 1 str. 3 d. nustatyta, kad praktikos, kuriomis siekiama modifikuoti (t. y. pakeisti, užmaskuoti, aut. pastaba) dopingo vartojimo ir kitų draudžiamų metodų stebėsenos (t. y. tikrinimo, testavimo, aut. pastaba) rezultatus, irgi laikomos dopingu.

Įstatymo 9 str. numato kriminalines bausmes už dviejų rūšių nusikaltimus: dopingą ir už prekybą dopigu. Dopingo nusikaltimu laikomas įsigijimas, skyrimas, ėmimas ar skatinimas vartoti (angl. *obtain, administer, take or encourage the use*) nepagrįstų patalogine organizmo būkle medikamentų ar fiziškai ar farmakologiškai aktyvių medžiagų, išvardytų 2 str. 1 d., kurios yra skirtos psichofizinėms ar biologinėms organizmo savybėms pakeisti ir taip pagerinti atleto rezultatyvumą ar praktikas, kuriomis siekiama modifikuoti dopingo vartojimo stebėsenos rezultatus. Dopingo nusikaltimas baudžiamas laisvės atėmimu nuo trijų mėnesių iki trejų metų ir bauda nuo 5 iki 100 milijonų litų. Antroje dalyje analogiškai kriminalizuotas draudžiamų metodų, tokių kaip kraujo dopingas, taikymas. Taigi įstatymas kriminalizuoja dopingo vartojimą, tačiau tik tais atvejais, kai esama specifinės tyčios – siekio pagerinti rezultatyvumą ar antidopingo kontrolės rezultatus. Pasak mokslininkų Paoli ir Donati, kad ir koks griežtas įstatymas gali pasirodyti, bet įstatymų leidėjas pamiršo kriminalizuoti dopingo preparatų laikymą ir pirkimą bei atsakymą dalyvauti dopingo kontrolėje.⁴⁴² Autorės manymu, pirkimą iš principo galėtų apimti bendresnė „įsigijimo“ (angl. *obtain*) sąvoka, kuri gali reikšti gavimą įvairiais būdais, įskaitant pirkimą, mainymą ir pan.

9 str. 7 d. kriminalizuota prekyba dopingu: tas, kas kitaip nei mažmeniniu būdu vaistinėms, ligoninėms, dispanseriams ir kitoms įstaigoms, parūpinančioms vaistų pacientams, prekiauja medikamentais ar fiziškai ar farmakologiškai aktyviomis medžiagomis, nurodytomis įstatymo 2 str.

441 (Neoficialaus) įstatymo tekstas anglų kalba [žiūrėta 2014 10 14]. http://www.coni.it/images/documenti/antidoping/normativa/legge376_2000_in_inglese.pdf.

442 Paoli L., Donati A. *The Sports Doping Market. Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control*. Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014, p. 158.

1 d., baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki šešerių metų ir bauda nuo 10 iki 150 milijonų lirų. Tokiu atveju „specifinė“ tyčia pakeisti sportinio pasirodymo rezultatus nebūtina. Turint omenyje griežtesnes sankcijas už prekybą dopingu, šiai veiklai tirti įmanoma pasitelkti telekomunikacijos įrašų kontrolę.⁴⁴³

Apibendrinant Italijos teisinį reglamentavimą, matyti, jog Italija laipsniškai žengė prie labiau diferencijuoto ir labiau išgryninto antidopingo reglamentavimo, nustatydamas skirtingas baudžiamųjų sankcijų rūšis už dopingo vartojimą ir už prekybą dopingu.

3.2.1.4. Nyderlandai

Nyderlandų⁴⁴⁴ Karalystėje nėra vieno specialaus teisės akto, skirto antidopingo teisiniui reguliavimui. Tačiau tai nereiškia, kad už atitinkamus veiksmus nekyla atsakomybė – neteisėtą disponavimą dopingu reglamentuoja šie teisės aktai: Nyderlandų baudžiamasis kodeksas, 1928 m. Opiumo įstatymas ir 1958 m. Vaistų įstatymas, taip pat drausminė teisė (angl. *statutory disciplinary law*). Be to, sportininkams taikomi kiekvienos sporto šakos federacijos (lokalieji) teisės aktai.

Remiantis 1928 m. Opiumo įstatymo⁴⁴⁵ 2 ir 3 str., draudžiamas narkotinių medžiagų importas ir eksportas, taip pat minėtų medžiagų gamyba, platinimas, laikymas, pardavimas, paskirstymas. Už šio straipsnio pažeidimą taikomos baudžiamosios teisės sankcijos – didžiausios bausmės yra iki 6 mėnesių laisvės atėmimo arba bauda iki 11 250 eurų. Bausmės gali būti padidinamos, jei pažeidimai padaromi tyčia. Laisvės atėmimas gali būti padidinamas nuo 4 iki 12 metų, o bauda – iki 45 000 eurų. Asmenys, narkotinių medžiagų bandę gauti suklastojus gydytojo receptą, baudžiami ta pačia tvarka. Opiumo įstatymo įgyvendinimas priklauso policijos, muitinės, Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijų kompetencijai. Pagrindinė problema ta, kad Opiumo įstatymas nedraudžia daugelio preparatų, draudžiamų

443 Paoli L., Donati A. *The Sports Doping Market. Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control*. Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014, p. 159.

444 Parengta pagal „Antidopingo reglamentavimas Nyderlanduose“. *Anti-doping Legislation in the Netherlands*. http://extranet.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/Dutch_Legislation_Concerning_Doping_Jan_2007.pdf [žiūrėta 2014 10 02].

445 Priimtas 1928 m. [žiūrėta 2014 10 02]. http://extranet.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/Dutch_Legislation_Concerning_Doping_Jan_2007.pdf.

WADA. Įstatymas apima narkotines medžiagas, kurioms priskiriami tik tam tikri dopingo preparatai (amfetaminas, kokainas ir kt.).

1958 m. Vaistų įstatymo⁴⁴⁶ tikslas – užtikrinti vaistų kokybę, jų saugumą bei efektyvumą. Už šio įstatymo įgyvendinimą atsakinga Sveikatos, gerovės bei sporto ministerija ir Teisingumo ministerija. Užtikrinant, kad vaistų rinka veiktų sklandžiai, būtinos licencijos verstis farmacine praktika, o kiekvienas vaistas turi būti licencijuotas. Remiantis įstatymo 3 str., draudžiama importuoti, prekiauti bei laikyti nelicencijuotus medicininius produktus arba produktus, kurių licencijos buvo panaikintos.

Dėl dopingo vartojimo sporte šis įstatymas aktualus anabolinių steroidų, augimo hormono bei eritropoetino atvejais. Asmenys, kurie nėra farmacininkai ir kurie šių medžiagų įsigijo be gydytojo recepto ar suklastoję receptą, baudžiami iki 6 mėnesių laisvės atėmimo arba iki 2 250 eurų bauda. Esama tam tikrų įstatymo taikymo problemų: baudžiama tik už tokių anabolinių steroidų netinkamą įgijimą, kurie yra registruoti kaip licencijuojami medicininės paskirties medikamentai. Dar vienas niuansas yra tas, kad turėti licencijuotus medicininius produktus savigyda (angl. *self-medication*) nedraudžiama. Šis įstatymas buvo taikomas santykinai dažnai: remiantis WADA pateikta informacija, būta įvairių nuteisimų už neteisėtą prekybą anaboliniais steroidais ar kitais licencijuotais mediciniais produktais.⁴⁴⁷

Nyderlandų baudžiamajame kodekse⁴⁴⁸ sporte draudžiamos medžiagos ir metodai tiesiogiai neregamentuojami: egzistuoja tik tam tikros (bendrosios) normos, kurios gali būti taikomos dopingo platinimo atveju. Jeigu dopingo pardavimas lemia sportininko mirtį, taikomas 307 str. (angl. *wrongful death*). Jei sportininkas sunkiai suserga (susargdinamas) ir jį reikia gydyti, taikomas 308 str. (sveikatos sutrikdymas). Jei asmeniui parduodami dopingo preparatai ir juos pardavęs asmuo žinojo apie dopingo žalą sveikatai, tačiau neinformavo pirkėjo, jam taikomas Baudžiamojo kodekso 174 str. Bausmės už 174 str. numatytus nusikaltimus yra labai griežtos: laisvės atėmimas iki 15 metų arba bauda iki 45 000 eurų. Pažymėtina, jog baudžiama ir už dopingo preparatų pardavinėjimą „juodojoje rinko-

446 Parengta pagal „Antidopingo reglamentavimas Nyderlanduose“. *Anti-doping Legislation in the Netherlands* [žiūrėta 2014 10 02]. http://extranet.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/Dutch_Legislation_Concerning_Doping_Jan_2007.pdf.

447 Ten pat.

448 Nyderlandų baudžiamasis kodeksas, priimtas 1881 m. kovo 3 d., Stb. 35; pakeistas 1995 m. gruodžio 6 d. Stb 592.

je“. Asmuo, pardavęs maisto produktus, gėrimus ar medicinines paskirties produktus ir žinojęs, jog jie pagaminti be teisinio pagrindo, bet neišpėjęs pirkėjų, baudžiamas pagal 330 str. 1 d. laisvės atėmimu iki 2 metų arba bauda iki 45 000 eurų.

Gydytojams už skatinimą vartoti dopingą numatyta ir drausminė, ir baudžiamoji atsakomybė. 1997 m. Sveikatos apsaugos profesijų įstatyme numatyti veiksmai, kuriuos gali atlikti tik atitinkamą kvalifikaciją turintys asmenys. Pavyzdžiui, profesionaliai rūpintis ar patarti atletui gali tik gydytojas arba fizioterapeutas. Jei atitinkamos kvalifikacijos asmenys pažeidžia taisykles, jie baudžiami drausmine tvarka, taip pat jiems gali būti taikomos baudžiamosios teisės sankcijos – iki 4 500 eurų bauda arba laisvės atėmimas iki vienerių metų.

1996 m. Nyderlandų sporto asociacija parengė gaires terapeutams, dirbantiems su sportininkais. Šiose gairėse draudžiama išrašyti receptus vaistams, kurie būtų vartojami kaip dopingas. Pažeidus gaires taikomos Nyderlandų Karalystės medikų asociacijos nustatytos sankcijos, t. y. statutinė (drausminė) atsakomybė.

Apibendrinant teisinį reglamentavimą Nyderlanduose, atkreiptinas dėmesys į tai, kad: 1) normos, susijusios su neteisėtu disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis, išdėstytos keliuose įstatymuose, tačiau jos ne visiškai tinka sporto sričiai; 2) už neteisėtą disponavimą dopingu gali būti taikoma ir baudžiamoji, ir drausminė atsakomybė.

3.2.1.5. Švedija, Danija ir Šveicarija

Švedijoje neteisėtas disponavimas dopingu bei jo vartojimas reglamentuojamas Švedijos Karalystės įstatyme, kuriuo draudžiami tam tikri dopingo preparatai.⁴⁴⁹ Įstatymo 1 str. nustatyta, kad įstatymas taikomas: 1) sintetiniams anaboliniams steroidams; 2) testosteronui ir jo dariniams; 3) augimo hormonui; 4) cheminėms medžiagoms, kurios padidina testosterono ar augimo hormono kiekį.

Įstatymo 2 str. nustatyta, jog, išskyrus medicininius ar mokslinius tikslus, šios medžiagos negali būti: 1) importuojamos; 2) perleidžiamos; 3) gaminamos; 4) įsigijamos turint tikslą perleisti; 5) parduodamos; 6) lai-

449 Įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo. *Act Prohibiting Certain Doping Substances* (1991: 1969) [žiūrėta 2014 10 07]. http://extranet.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/National_Laws_Swedish_Act.pdf.

komos ar 7) vartojamos (angl. *used*). Asmuo, tyčia pažeidęs 2 str. 2–7 dalis, baudžiamas laisvės atėmimu iki 2 metų. Importo atveju taikomos sankcijos, numatytos Kontrabandos įstatyme. Atsižvelgiant į dopingo kiekį, nusikaltimas gali būti pripažįstamas nesunkiū arba sunkiū. Baudžiamoji atsakomybė nepašalina drausminės ar civilinės atsakomybės.

Danijos Karalystės įstatymo „Dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo“⁴⁵⁰ 1 str. nustatyta, jog įstatymas taikomas: 1) anaboliniams steroidams; 2) testosteronui ir jo dariniams bei kitoms medžiagoms, sukeliančioms androgeninį efektą; 3) augimo hormonui; 4) eritropoetinui ir kitoms panašioms medžiagoms, padidinančioms eritrocitų kiekį kraujyje; 5) kitoms medžiagoms, padidinančioms augimo hormono kiekį, testosterono kiekį ar eritropoetino kiekį. Sveikatos apsaugos ministerija gali nustatyti ir kitas medžiagas, kurioms būtų taikomas šis įstatymas. Įstatymo 3 str. nustatyta, jog dopingo preparatai negali būti gaminami, importuojami, eksportuojami, jais negali būti prekiaujama, jie negali būti paskirstomi ar laikomi, išskyrus medicinos ar mokslo tikslus.

Už pažeidimus, numatytus įstatymo 3 str., taikoma baudžiamoji atsakomybė ir fiziniams, ir juridiniams asmenims – bauda arba laisvės atėmimas iki 2 metų. Pažymėtina, jog Danijoje dopingo vartojimas nėra kriminalizuotas. Kalbant apie įstatymo įgyvendinimą, reikia pasakyti, jog Danijoje panašios teismų praktikos atsirado tada, kai asmenys užsiėmė neteisėta ir narkotinių medžiagų, ir dopingo preparatų apyvarta, bet beveik nėra praktikos, susijusios tik su dopingu. Tiesa, vienoje Vakarų Danijos Aukštojo Teismo byloje 2002 UfR 1311 nustatyta, kad kaltinamasis per trejus metus importavo dopingo preparatų už 500 000 Danijos kronų ir perpardavė už 400 000 Danijos kronų. Už padarytą nusikaltimą buvo skirta 4 mėnesių laisvės atėmimo bausmė.⁴⁵¹

Šveicarijos mokslinėje literatūroje su dopingu susijusios kriminalizavimo problemos skirstomos į vidines (su dopingo vartojimu ir vartotojais susiję klausimai) ir išorines (su trečiųjų asmenų atsakomybe susiję klausimai). Dopingo vartotojai nėra baudžiamosios atsakomybės subjektai, išskyrus tik teorijoje įsivaizduojamus atvejus – pavyzdžiui, Baudžiamojo

450 Įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo. *Act on Prohibition of Certain Doping Substances*. Act no. 232 of 21 April 1999 (In force) [žiūrėta 2014 10 02]. http://extranet.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/Act_Prohibition_Certain_Doping_Substances_Denmark.pdf.

451 Autorės interviu su Danijos antidopingo komisijos vadovu J. Evald. Data: 2010 m. kovo 23 d.

kodekso 115 str. draudžia sukelti savanaudišką savižudybę (angl. *selfish suicide*). Tuo tarpu išorinis dopingo skyrimas ir administravimas yra baudžiamas tais atvejais, kai tokie veiksmai užtraukia pavojų asmens sveikatai ar gyvybei – tuomet gresia bauda arba laisvės atėmimas iki trejų metų. Įdomu tai, kad istorijoje žinomi atvejai, kai sportininkams vietoje vitaminų buvo skiriami steroidai – o tai jau laikoma išoriniu dopingo vartojimu. Atitinkamai tretiesiems asmenimis, taip apgaulingai manipuliuavusiais sportininkų kūnais, galėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.⁴⁵²

3.2.1.6. Ispanija

Ispanijoje už neteisėtą disponavimą dopingu atsakomybė įtvirtinta Baudžiamojo kodekso 361 bis straipsnyje. Straipsnis buvo priimtas 2006 m. lapkričio 21 d., – tikėtina, kad dėl toliau aprašomos Puerto operacijos, kurios metu paaiškėjo, jog egzistuoja specialios, dopingui skirtos, normos poreikis.⁴⁵³ Minėtame straipsnyje numatyta, kad tie, kurie nesant terapinio vartojimo išlygų išrašo, aprūpina, suteikia ar paskirsto (...) draudžiamas medžiagas ar metodus, kenkiančius sveikatai ar gyvybei, siekdami padidinti sportinį rezultatyvumą ar pakeisti varžybų rezultatus, turi būti baudžiami laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki dvejų metų, bauda arba teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimu nuo dvejų iki penkerių metų. Jeigu nusikaltimas padarytas nepilnamečiui, panaudojant apgaulę arba pasinaudojant tarnybiniu ar profesiniu priklausomumu, sankcijos skaičiuojamos nuo viršutinės dalies.⁴⁵⁴

Dar prieš priimant šį specialų straipsnį, Ispanijoje būta konkrečios praktikos inkriminuojant bendrąją Baudžiamojo kodekso 361 str. normą, kurioje įtvirtinta, kad tie, kas sukelia pavojų asmens sveikatai ar gyvybei, dalydami ar siūsdami sugedusius arba nebegaliojančius vaistus, ar pažeisdami techninius reikalavimus, susijusius su vaistų sudėtimi, patvarumu ir efektyvumu, ar pakeisdami vienus vaistus kitais, baudžiami laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki dvejų metų, bauda nuo šešių iki aštuoniolikos

452 Valloni L. W., Pachmann T. *Sports Law in Switzerland*. Wolters Kluwer, 2011, p. 111.

453 Autorės interviu su korupcijos sporte tyrinėtoju Javier Sánchez Bernal. Interviu data: 2014 m. spalio 27 d.

454 Ispanijos baudžiamasis kodeksas. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal [žiūrėta 2014 10 22]. http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.l2t17.html#a361b. Kodeksas anglų kalba (2011 m.): <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

mėnesių ir teisės verstis profesija ar prekyba atėmimu nuo šešių mėnesių iki dvejų metų.

Garsiosios Puerto operacijos, prasidėjusios 2006 m. vasarį, metu gydytojas E. Fuentesas 2013 m. balandžio 30 d. buvo nuteistas remiantis 361 str. dėl pavojaus sveikatai sukėlimo už padėjimą atletams perpilti kraują ir aprūpinimą rezultatyvumą gerinančiomis medžiagomis. Jam skirta vienerių metų laisvės atėmimo bausmė ją atidedant, 6 000 dolerių bauda ir ketverių metų draudimas verstis medicinine praktika. Šio tyrimo metu Ispanijos sveikatos apsaugos sporte agentūra kartu su kitomis institucijomis ir antidopingo organizacijomis (įskaitant WADA) paprašė teisėsaugos institucijų perduoti joms kraujo maišelius, paimitus kratos metu iš asmenų, kuriems buvo pareikšti (baudžiamieji) įtarimai. Administracinių institucijų požiūriu, prieš septynerius metus aptikti kraujo maišeliai būtų (buvę) pakankamas įrodymas siekiant pradėti drausmines procedūras prieš atletus dėl neteisėto medžiagų, skirtų kraujo dopingui, turėjimo. Tačiau teisėja Julia Patricia Santamaria neleido perimti įrodymų teigdama, jog baudžiamasis procesas (suvaržantis asmenų konstitucines teises) nėra tolygus drausminiam (administraciniam) procesui, atitinkamai įrodymai negalėjo būti perduodami, be kita ko, dėl teisės į privatumą pažeidimo.⁴⁵⁵

Apibendrinant visą skyrių, kuriame išdėstoma tam tikrų Europos valstybių patirtis nagrinėjamoje srityje, pažymėtina, kad: 1) Europos šalyse įvairiai kriminalizuojamas neteisėtas disponavimas sporte draudžiamomis medžiagomis. Kai kurios šalys, kaip antai Vokietija, Italija, Švedija ir Austrija, baudžiamąją atsakomybę nustatė netgi už dopingo vartojimą; 2) lako niškiausiai neteisėtas disponavimas sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais reglamentuojamas Danijoje ir Švedijoje – šiose šalyse tam tikri (tikėtina, kad patys pavojingiausi) dopingo preparatai negali būti gaminami, importuojami, eksportuojami, jais negali būti prekiaujama, negali būti paskirstomi ar laikomi, išskyrus medicinos ar mokslo tikslus.

455 Macur J. *Judge Orders Blood Bags Destroyed in Doping Case*. http://www.nytimes.com/2013/05/01/sports/cycling/spanish-doctor-sentenced-in-operation-puerto-doping-case-in-cycling.html?page-wanted=all&_r=0 [žiūrėta 2014 10 27].

3.2.2. Neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemos Lietuvoje

Išnagrinėjus Europos šalių patirtį, matyti, kad Lietuvos padėtis teoriniu lygmeniu panaši į Nyderlandų Karalystės atvejį: abiejose valstybėse nėra specialaus akto ar Baudžiamojo kodekso straipsnio neteisėtam disponavimui dopingu uždrausti. Ir Lietuvoje, ir Nyderlanduose normos, susijusios su neteisėtu disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis, „išbarstytos“ keliuose įstatymuose, kurie ne visiškai tinka sporto sričiai. Manytina, kad tai nenuoseklu, be to, sudaromos prielaidos už vienus pavojingus veiksmus (pvz., už neteisėtą disponavimą narkotinėmis medžiagomis, sutampančiomis su dopingu) bausti, už kitus – ne.

Atsižvelgiant į Antidopingo konvencijos 8 str. 1 d.⁴⁵⁶, į teismų praktiką bei mokslinius tyrimus, pagrindžiančius neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis pavojingumą, manytina, jog Lietuvoje būtina nustatyti baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis. J. Fahey pažymėjo, jog ne visos šalys turi reikiamus įstatymus, ir rekomendavo, kad visos valstybės turėtų išleisti įstatymus, kriminalizuojančius dopingo preparatų gamybą, aprūpinimą juo ir laikymą. Valstybėms narėms reikėtų sekti, be kita ko, Vokietijos ir Danijos pavyzdžiu.⁴⁵⁷ Suvokiant, kad WADA pirmininko J. Fahey ryžtinga pozicija yra tik patarimas Lietuvos įstatymų leidėjui, vis dėlto manytina, kad atitinkamas patarimas yra visiškai logiškas ir prasmingas: reikia atgrasančių antidopingo politikos priemonių, užkertančių kelią neteisėtam disponavimui dopingu, įskaitant ir (pagrindinę) prekybą juo. Kaip minėta, Europos Komisija Baltojoje knygoje rekomendavo, kad prekyba dopingu būtų kriminalizuota panašiais pagrindais kaip ir prekyba vaistais ar narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis.⁴⁵⁸ Todėl manytina, jog Lietuvoje būtų galima pakeisti ir papildyti tam tikras LR BK normas ir įvesti

456 Minėtame straipsnyje įtvirtinta, jog prireikus valstybės, šios Konvencijos Šalys, patvirtina priemones, apribojančias draudžiamųjų medžiagų ir metodų gavimą, siekdamas apriboti tokių medžiagų ar metodų vartojimą sporte, išskyrus vartojimą, grindžiamą leidimu vartoti gydymo tikslais. Tokios priemonės apima priemones prieš neteisėtą jų pardavimą sportininkams bei priemones, skirtas gamybai, vežimui, importui, platinimui ir pardavimui kontroliuoti. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2390.

457 Prekybos dopingu kriminalizavimas. Europos Sąjungos konferencija dėl antidopingo. 2009 m. gegužės 13–15 d. Atėnai. Michal Krejza, Europos Komisijos atsakingasis asmuo už sportą [žiūrėta 2011 11. 02]. http://ec.europa.eu/sport/library/doc/c2/michal_krejza_speech.pdf.

458 Ten pat.

naują nusikalstamos veikos sudėtį skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, nuodingomis ir stipriai veikiančiomis medžiagomis“ bei atitinkamai pakeisti skyriaus pavadinimą. Taip pat pabrėžtina, jog už sporte draudžiamų medžiagų kontrabandą (importą ar eksportą) *turėtų būti* (ir taip) taikomos LR BK 199 str. 1 d. (jei dopingo preparatai nepatenka į narkotinių ar psichotropinių medžiagų kategoriją) bei 2 d. (jei dopingo preparatai patenka į narkotinių ar psichotropinių medžiagų kategoriją), taigi šiuo požiūriu papildomų LR BK pakeitimų nereikia.

Todėl Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą būtų galima papildyti tokiu straipsniu:

260⁽¹⁾ straipsnis.

Neteisėtas disponavimas sporte draudžiamomis medžiagomis

1. Tas, kas be medicininio ar mokslinio pagrindo gamino, įgijo, skyrė, laikė, gabenò, siuntė ar realizavo sporte draudžiamas medžiagas,

baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimu, bauda arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.⁴⁵⁹

2. Tas, kas be medicininio ar mokslinio pagrindo gamino, įgijo, skyrė, laikė, gabenò, siuntė ar realizavo didelį kiekį sporte draudžiamų medžiagų arba platino, lenkė vartoti ar skyrė sporte draudžiamas medžiagas nepilnamečiui,

baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimu, bauda arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

3. Tas, kas be medicininio ar mokslinio pagrindo gamino, įgijo, skyrė, laikė, gabenò, siuntė ar realizavo labai didelį kiekį sporte draudžiamų medžiagų,

baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimu, bauda arba laisvės atėmimu iki šešerių metų.

4. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Pasirinkta lingvistinė formuluotė leidžia apimti „rizikos“ subjektus ir veiksmus, labiausiai susijusius su neteisėtu disponavimu dopingu: pavyzdžiui, treneriams numatomi žodžiai „lenkia vartoti, laiko ir įgyja“; gydy-

459 Siūlomos sankcijos yra tik pavyzdinės, nes šiame darbe nagrinėjami (de)kriminalizacijos klausimai, (de)penalizacijai dėmesio beveik neskiriama.

tojams – „skiria“; dopingo gamintojams ir platintojams – „gamina, laiko, gabena, siunčia, platina ar realizuoja“.

Pažymėtina, kad trečiojoje straipsnio dalyje kriminalizuojami veiksmai, susiję su plataus masto prekyba dopingu ir su organizuotu nusikalstamumu. Toks projektas dera su tarptautinėmis iniciatyvomis, pavyzdžiui, Prahos konferencijoje buvo siūlyta valstybėms peržiūrėti nacionalinę teisę taip, kad būtų sustiprinta anabolinių agentų kontrolė užkertant kelią jų prekybai, identifikuojant agentų gamintojus, taip pat ir gaminamus, importuojamus bei eksportuojamus jų kiekius.⁴⁶⁰

Alternatyvos yra tokios: 1) nuosekliai papildyti nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis, ir nustatyti, jog jos taikomos ir neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis atveju; 2) sukurti atskirą BK skyrių – „Nusikalstamos veikos sportui“ ir jame išdėstyti siūlomas normas; 3) kriminalizuoti neteisėtą disponavimą draudžiamomis medžiagomis kaip nusikaltimą aplinkai ir žmonių sveikatai. Pirmoji alternatyva nerekomenduotina dėl to, kad neteisėtas disponavimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis yra paprastai pavojingesnė nusikalstama veika už neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis, atitinkamai šių veiksmų nereikėtų kriminalizuoti identiškoms normoms. Be to, praktikoje įgyvendinant baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, daugiausia taikomi tik du straipsniai – 259 ir 260⁴⁶¹, todėl, manytina, jog ir šių veikų kontekste esama tam tikrų įstatymo taikymo nenuoseklumų, kuriuos nebūtinai reikėtų laikyti pavyzdžiu. Atskiras skyrius būtų prasmingesnė alternatyva, tačiau disponavimo dopingo *modus operandi* peržengia sporto ribas, atitinkamai ir šių veiksmų

460 Jungtinių Amerikos Valstijų narkotikų administracijos organizuota tarptautinė konferencija, į kurią buvo pakviesti Interpolo ir kelių šalių policijos pareigūnai. Donati A. *World Traffic in Doping Substances*. WADA, 2007. p. 15. <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>.

461 2013 m. sausio ir gruodžio mėnesių statistikos duomenys. Informacijos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos: [http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/txt_file.php?fv=data/1_201312_lt/f-nark-iti-201312.data.txt&ff=%3C!--\[NARK-ITI\]3!--%3E&tt= Duomenys%20apie%20ikiteisminio%20tyrimo%20C4%AFstaiuose%20u%C5%BEregistruotas%20nusikalstamas%20veikas%20ir%20asmenis%2C%20susijusius%20su%20disponavimu%20narkotin%C4%97mis%20ar%20psichotropin%C4%97mis%20med%C5%BEiagomis%20ir%20j%C5%B3%20kontrabanda%2028Forma_NARK-IT%C4%AE%29](http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/txt_file.php?fv=data/1_201312_lt/f-nark-iti-201312.data.txt&ff=%3C!--[NARK-ITI]3!--%3E&tt= Duomenys%20apie%20ikiteisminio%20tyrimo%20C4%AFstaiuose%20u%C5%BEregistruotas%20nusikalstamas%20veikas%20ir%20asmenis%2C%20susijusius%20su%20disponavimu%20narkotin%C4%97mis%20ar%20psichotropin%C4%97mis%20med%C5%BEiagomis%20ir%20j%C5%B3%20kontrabanda%2028Forma_NARK-IT%C4%AE%29) [Žiūrėta 2014 10 16]. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-IT]).

pavojingumas peržengia sporto ribas, todėl veikos gali būti kriminalizuojamos nebūtinai atskirame skyriuje. Trečioji alternatyva pasirinkta 2013 m. Seimui pateiktą Projektu Nr. XIIP-655.⁴⁶² Autorės nuomone, nėra didelio skirtumo, prie kurio LR BK skyriaus normų bus prijungtas neteisėtas disponavimas sporte draudžiamomis medžiagomis (t. y. įmanomi ir XXXVIII skyriaus pakeitimai bei papildymai, kaip kad yra pasiūlyta Projektu), tačiau, kritiškai vertinant kertinės 276¹ straipsniu pasiūlytos nusikalstamos veikos sudėtį, kyla klausimas, kodėl ji apima santykinai nedaug veiksmų, t. y. kodėl nėra siūloma kriminalizuoti neteisėtą disponavimą tam tikromis dopingo medžiagomis *be tikslo jas platinti*.

Be LR BK pakeitimų ir pataisymų, reikia ir daugiau pakeitimų. Egzistuoja būtinybė turėti aiškų Draudžiamųjų preparatų sąrašą. Lietuvoje kuriant nacionalinį Draudžiamųjų sąrašą svarstyti šios galimybės: 1) įtraukti į Draudžiamąjį sąrašą tik tas medžiagas, kurių nereglamentuoja kiti nacionalinės teisės aktai – Vaistų kontrolės įstatymas, Alkoholio kontrolės įstatymas, Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas; Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas ir kt.; 2) įtraukti į Draudžiamąjį sąrašą pavojingiausias sveikatai ir sporto integralumui medžiagas, neatsižvelgiant, ar nacionalinė teisė (jau) reglamentuoja šių medžiagų apyvartą, ar ne. Iš esmės abi alternatyvos racionalios, teisiškai paprasčiau įgyvendinti pirmąją alternatyvą, nes tokiu atveju būtų aiškiau, kas būtent (nacionalinėje teisėje) laikoma draudžiamąja medžiaga ar metodu. Vis dėlto manytina, kad konceptualia prasme tinkamesnė antroji alternatyva: dopingas iš esmės gali būti (ir yra!) ir vaistai, ir narkotinė ar psichotropinė medžiaga. Todėl manytina, kad įtraukiant į nacionalinį Draudžiamąjį sąrašą tam tikras medžiagas nebūtina tikrinti, ar ta medžiaga „jau reglamentuojama“, pavyzdžiui, Farmacijos įstatymu. Svarbiau už šį faktą laikytinas asmens ketinimas neteisėtai disponuoti tam tikra medžiaga kaip dopingu (ne kaip vaistine medžiaga). Taigi tokiu atveju reikėtų (papildomai) įrodyti, kad asmuo ketino neteisėtai disponuoti būtent dopingu (pvz., perleisti medžiagą konkrečiam sportininkui). Panaši teisinė situacija yra susiklosčiusi Vokietijoje, kur, kaip minėta, *reglamentuojamas dopingo paskirties medicininių medžiagų* (angl. *medical products*) *draudimas*. Taigi Vokietijoje, siekiant įgyvendinti atsakomybę už neteisėtą disponavimą medikamentais, sutampančiais su dopingu, reikia

462 Baudžiamojo kodekso 199 straipsnio pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 160 (1), 276 (1), 276 (2) ir 276(3) straipsniais įstatymo projektas Nr. XIIP-655.

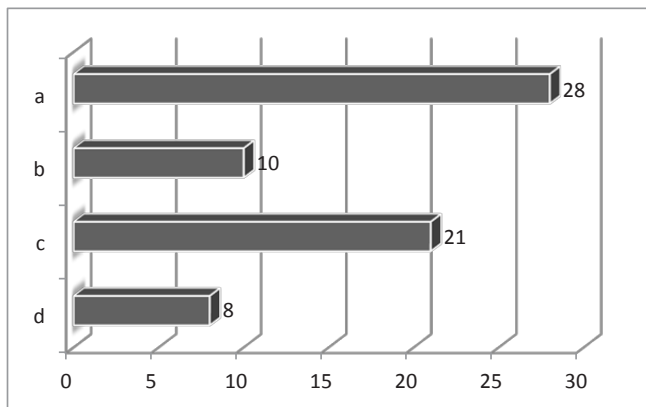
įrodyti medikamentus buvus dopingo paskirties. Panaši praktika egzistuoja Danijoje ir Švedijoje: šiose šalyse draudžiamas neteisėtas disponavimas dopingu, išskyrus tuos atvejus, kai (teisėtai) disponuojama mediciniais ar moksliniais tikslais. Taigi teisės normų, reglamentuojančių farmaciją ir dopingą, konkurencija įprasta, ir nors sudėtinga, tačiau išsprendžiama atsižvelgiant į tai, ko siekiama (ne)teisėtai disponuojant tam tikromis medžiagomis. Grįžtant prie nacionalinio konteksto, pabrėžtina, jog neišrodžius dopingo paskirties, taikytinos farmacijos sritį reglamentuojančios normos, kurios laikytinos bendrosiomis normomis specialiųjų antidopingo normų atžvilgiu. Pavyzdžiui, jeigu neišrodoma, jog asmuo žinojo nandroloną esant ne tik medikamentu, bet ir dopingu, atsakomybė jam už šio medikamento (teisėtą) laikymą nekiltų.

Draudžiamąjį sąrašą galima būtų įtraukti į atskirą Sporte draudžiamų medžiagų kontrolės įstatymą⁴⁶³, kuriame būtų nustatyti (teisėtos) veiklos, susijusios su sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais, ir jos kontrolės teisiniai pagrindai. Įgyvendinti Sporte draudžiamų medžiagų kontrolės įstatymui gali reikėti atitinkamai papildyti LR ATPK (pvz., administracine tvarka uždrausti dopingo reklamą, atitinkamai papildyti LR ATPK straipsniais, susijusiais su disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis nedideliais kiekiais, ir pan.).

Pažymėtina, jog autorės pasiūlytu projektu nekriminalizuojamas sporte draudžiamų medžiagų *vartojimas*. Siekiant atsakyti į klausimą, ar projektas nėra neproporcingai griežtas (neteisėto disponavimo dopingu kontekste), reikia išnagrinėti drausminės ir baudžiamosios atsakomybės santykį. Įmanoma tokia padėtis, kai sportininkas būtų nubaustas ir drausmine (už dopingo vartojimą), ir baudžiamąja tvarka už, pavyzdžiui, draudžiamų medžiagų realizavimą. Manytina, kad tai nėra neproporcingai griežta bausmė, nes drausminė ir baudžiamoji atsakomybė gali būti taikomos kartu: jos turi skirtingas funkcijas, taikomos skirtingos sankcijos ir šios dvi atsakomybės rūšys gali papildyti viena kitą. Pavyzdžiui, sportininkas, realizavęs didelį kiekį anabolinių steroidų, turėtų būti diskvalifikuojamas pagal WAD kodeksą ir jam turėtų būti taikomos baudžiamosios teisės sankcijos – gaminėtinai atgrasanti bauda arba netgi laisvės atėmimas, jei veika buvo išties pavojinga. Panašias nuostatas išsakė ir Lietuvos teisėsaugos institucijų pa-

463 Kritinės įžvalgos 2014 m. gegužės mėn. Seime registruotam analogiškam Įstatymo projektui pateikiamos 1.3.1 monografijos skyriuje.

reigūnai.⁴⁶⁴ Į klausimą, ar baudžiamoji ir drausminė atsakomybė gali būti taikomos kartu apgaulės sporte kontekste, dauguma jų atsakė teigiamai.

1 grafikas. Teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonė, ar baudžiamoji ir drausminė atsakomybė gali būti taikomos kartu apgaulės sporte kontekste

- Taip, nes baudžiamoji ir drausminė atsakomybė turi skirtingas funkcijas, taikomos skirtingos sankcijos ir jos gali būti taikomos kartu ir papildyti viena kitą.
- Negali – baudžiamoji atsakomybė apima drausminę.
- Baudžiamoji ir drausminė atsakomybė taikomos kartu ne tik sporte – pavyzdžiui, jos gali būti taikomos kartu ir konkurencijos teisėje, todėl sporto sritis šiuo aspektu ypatingai neišsiskiria.
- Kita.

Matyti, jog tik 10 proc. respondentų aiškiai buvo už tai, kad šios dvi atsakomybės formos kartu būti taikomos negali. Beveik trys ketvirtadaliai respondentų teigė, jog šios dvi atsakomybės formos gali būti taikomos kartu, nes arba: a) jų funkcijos skirtingos, todėl papildo viena kitą; arba c) sporto sritis ypatingai neišsiskiria, nes ir, pavyzdžiui, konkurencijos tei-

464 Teisėsaugos institucijų darbuotojų 2010 m. atliktos rašytinės apklausos metu buvo siekiama sužinoti, kaip Lietuvos pareigūnai vertina apgaulės sporte ir kitų nusikalstamų veikų santykį. Šis tyrimas leido suvokti, kokios Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomone, yra kriminalizavimo galimybės. Pareigūnai atrinkti netikimybinės atrankos būdu. Iš viso anketa buvo siųsta elektroniniu paštu ar prašyta ją raštu užpildyti 900-us pareigūnų, kurie dirba prokuratūrose, pirmosios instancijos teismuose, Aukščiausiam Teisme bei Konstituciniame Teisme. Iš viso šią anketa užpildė 66 pareigūnai.

sėje šios dvi atsakomybės formos taikomos kartu. Pozityvu tai, jog Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnai lanksčiai suvokė atsakomybės taikymo problematiką ir, tikėtina, nesunkiai priimtų projekte pateiktas Baudžiamojo kodekso naujoves. Pabrėžtina, jog Tarptautinio sporto arbitražo teismo praktika taip pat plėtojama ta linkme, jog drausminė atsakomybė gali būti taikoma kartu su baudžiamąja. Pavyzdžiui, *Wyper* byloje TSAT nustatė, jog A. Wyperis, Australijos dviratininkas, ketino vartoti dopingą (angl. *attempted use*) ir teigė, jog WAD kodeksas buvo pažeistas.⁴⁶⁵ Prieš tai A. Wyperis buvo pripažintas kaltu pagal Australijos baudžiamąjį įstatymą už draudžiamųjų medžiagų importą. Taigi dviratininkui buvo pritaikyta ir drausminė, ir baudžiamoji atsakomybė. Vis dėlto, ypač atsižvelgiant į ateities perspektyvas, pažymėtina, jog pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, ar drausminė bei baudžiamoji atsakomybė galėtų būti taikomos kartu, nebūtų įmanoma: atsakymą sąlygotų konkrečios bylos aplinkybės, konkretūs pažeidimai bei už tuos pažeidimus skiriamos sankcijos. Buvęs Europos Žmogaus Teisių Teismo pirmininkas J. P. Costa, pateikdamas asmeninę nuomonę dėl 2015 m. WAD kodekso, nurodė, kad iš esmės WAD kodekso sankcijos nėra baudžiamojo pobūdžio, tačiau reikšmingas atitinkamų sankcijų padidinimas gali priartinti jas prie baudžiamosios teisės.⁴⁶⁶ Remiantis EŽTT praktika, svarbu ne tik formalus atsakomybių ir sankcijų skirstymas pagal nacionalinę teisę, bet ir realus (faktinis) sankcijų pobūdis bei griežtumas.⁴⁶⁷ Vienoje iš bylų, kurioje buvo bandoma remtis *non bis in idem* principu, pareiškėjas teigė, jog jis buvo nubaustas du kartus, nes, be baudžiamojo nuteisimo, jam taip pat buvo dviem savaitėms atimtos vairavimo teisės. Europos Žmogaus Teisių Teismas atmetė prašymą, motyvuodamas tuo, kad teisių atėmimas buvo labiau prevencinė priemonė (turinti užtikrinti kelių eismo saugumą) nei represinė, todėl *non bis in idem* principas, įtvirtintas ŽTK 7 protokolo 4 straips-

465 CAS A4/2007, 2008 m. rugpjūčio 21 d sprendimas. Taip pat: 2008 Annual Survey: Recent Developments in Sports law. 19 Marq. Sports L. Rev. 2008–2009, p. 441.

466 Costa J. P. *Legal opinion regarding the draft World Anti-Doping Code*, 2013, p. 6. <https://wada-main-prod.s3.amazonaws.com/resources/files/WADC-Legal-Opinion-on-Draft-2015-Code-3.0-EN.pdf>.

467 Byloje *Welch prieš Jungtinę Karalystę* Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, jog, sprendžiant dėl sankcijos baudžiamojo pobūdžio, reikia atsižvelgti pirmiausia į tai, už kokį pažeidimą sankcija skiriama, į sankcijos tikslą, jos realų poveikį, į procesą, kaip sankcija skiriama, į sankcijos tikslus ir griežtumą. *Welch v United Kingdom*. Application no. 17440/90. 1995 m. vasario 5 d. 28 paragrafas.

nyje, nebuvo pažeistas.⁴⁶⁸ Antra vertus, kitoje aktualioje byloje nustatyta, kad pareiškėjas buvęs nubaustas administracine tvarka už viešosios tvarkos trikdymą, vėliau jis buvęs apkaltintas ir baudžiamąja tvarka už panašius pažeidimus, padarytus kitose vietose, kitu laiku. Teismo nuomone, kaltinimai „tvarkos trikdymais“ (angl. *disorderly acts*) referavo į tokius pačius pažeidimus ir iš esmės tokias pačias faktines aplinkybes, todėl principas *non bis in idem* buvo pažeistas.⁴⁶⁹

Kaip jau minėta, sporto kontekste drausminė ir baudžiamoji atsakomybė laikytinos ne dubliuojančiomis, o papildančiomis viena kitą. Pavyzdžiui, racionaliai derėtų drausminė sankcija – diskvalifikavimas – su baudžiamosios teisės sankcija – bauda. Taigi esminių keblumų dėl *non bis in idem* principo nekyla, tačiau tai nereiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju nereikėtų gilintis, kokios trukmės diskvalifikavimas ir kokio dydžio bauda skiriama. Vargu, ar aptariamo principo pažeidimo nebūtų, jei, pavyzdžiui, būtų skiriamas represinis ketverių metų (tokia trukmė 2015 m. WAD kodekso 10.2.1 str. numatyta už tyčinius pažeidimus) diskvalifikavimo laikotarpis ir 10 000 eurų bauda. Tokiu atveju kiltų keblumų dėl atitikties *non bis in idem* principui (kuris nors ir taikytinas tik baudžiamosiose bylose, tačiau čia ir kyla klausimas, ką laikyti „baudžiamąja“). Šiuo požiūriu įdomi sporto teisės tyrinėtojos M. J. Mimiague nuomonė – mokslininkė teigė, kad drausminė teisė (angl. *disciplinary law*) sporto kontekste yra „privati baudžiamoji teisė, taikoma sporto federacijų“. Nagrinėdama drausminės atsakomybės prigimtį, teoretikė teigia, jog drausminė atsakomybė yra moderniosios visuomenės bruožas. Vienas iš šiuolaikinės visuomenės ypatumų yra kolektyviškumas. Žmogus vis labiau susijęs su įvairiomis socialinėmis grupėmis (pvz., šeima, valstybė, religine bendruomene, sporto federacija). Taigi drausminės sankcijos yra atsakomybė, taikoma atitinkamos grupės vadovybės, o atitinkamos atsakomybės tikslas – sklandus grupės ar bendruomenės egzistavimas.⁴⁷⁰

468 *Hagl v. Austria*, application 38716/97, Escoubet v. Belgium, 32§. Cituota iš Trechsel S. *Human rights in criminal proceedings*. EUI, 2006, p. 387.

469 *Zolotukhin v. Russia*, application 14939/03, 2009 m. vasario 9 d., 120 paragrafas.

470 Mimiague M. J. *The Doping Problem in Comparative Penal Law (II)* [žiūrėta 2014 11 02]. <http://www.la84foundation.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1974/ore82/ore82m.pdf>.

3.3. Manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimas

Manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimas tiriamas kritiškai įvertinant užsienio baudžiamųjų įstatymų kūrimo bei taikymo patirtį ir (toliau) pasiūlant moksliskai pagrįstas kriminalizavimo gaires Lietuvos Respublikai.

3.3.1. Manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimas užsienio šalyse

Šiame skyriuje nagrinėjama Jungtinių Amerikos Valstijų, Vokietijos, Lenkijos, Čekijos, Ispanijos, Rusijos, Šveicarijos, Indijos, Vietnamo ir Singapūro, Suomijos, Norvegijos ir Turkijos patirtis kriminalizuojant susitarimus dėl varžybų eigos ar baigties sukčiavimo, kyšininkavimo ar kitokiu būdu.

3.3.1.1. Vokietija

Manipuliacijos sporto varžybomis kriminalizuotos Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamajame kodekse kaip sukčiavimas 263 § (vok. *Betrug*). Objektivumo dėlei būtina paminėti, jog Vokietijos teismų praktikoje išsamiau nagrinėta tik viena manipuliacijų sporto varžybomis forma – būtent (futbolo) varžybų teisėjo manipuliacijavimas mačo eiga siekiant praturtėti lažybų bendrovių sąskaita. Kitos susitarimų dėl varžybų baigties formos – pavyzdžiui, sportininkų ir teisėjų susitarimai, neįtraukiant lažybų bendrovių – autorės žiniomis, Vokietijos teismuose kol kas nagrinėtos nebuvo. Tačiau teoriškai yra kriminalizuotos ir šios susitarimų dėl varžybų baigties formos. Pabrėžtina, kad jos kriminalizuotos ne vien kaip sukčiavimas, bet ir kaip korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos.

Vieni iš pagrindinių probleminių klausimų, kurie Vokietijos teismų praktikoje buvo sprendžiami manipuliacijoms sporto rezultatais inkriminuojant sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, susiję su 1) apgaulės samprata ir 2) turtinės žalos ir veikos baigtinumo samprata.

1) Apgaulės samprata manipuliacijų sporto varžybomis kontekste⁴⁷¹

471 Vokietijos žemės teismo sprendimas. *Strafurteil in Sachen "Wettskandal"* – LG Berlin, *Strafurteil vom 17. November 2005*, Az.: (512) 68 Js 451/05 Kls (42/05). Vokietijos Federacinio Teismo sprendimas. *Strafbarkeit von Spielmanipulationen im Fussball* - BGH, Urteil vom 15.12.06, Az.: 5 StR 181/06 aufrecht.de / Urteile / Delikt- und Strafrecht.

Trumpa bylos fabula: futbolo teisėjas R. H. 2005 m. nuteistas už profesionalų ir organizuotą sukčiavimą Berlyno teisme. R. H. buvo pripažintas bendrininkavęs manipuliuojant futbolo mačų rezultatais siekdamas praturtėti sudarydamas apgaulingas sutartis su lažybų bendrovėmis. Bendrininkai pripažinti sukčiavę, nes jie susikūrė reikšmingai didesnę laimėjimo tikimybę, kurią teismas pripažino panašia į didelius finansinius lažybų bendrovių nuostolius.⁴⁷² R. H. prisipažino gavęs 67 000 eurų tam, kad mačų rezultatai būtų fiksuojami. Jis nuteistas 2 metams ir 5 mėnesiams laisvės atėmimo ir turėjo sumokėti kompensaciją lažybų kontoroms. Baudžiamosios teisės prasme R. H. nebuvo pagrindinis kaltinamasis, jis dalyvavo sudėtingame penkių (kaltinamų) asmenų tinkle, kurių kiekvienas atskirai sukčiavo nuo dviejų iki dešimties kartų. Kaltinamasis R. H. užsitraukė baudžiamąją atsakomybę dėl padėjimo remiantis Vokietijos baudžiamojo kodekso 27 str. 1 d. dėl kaltinamojo A. S. šiais atvejais įvykdytų „profesionalaus“ sukčiavimo (vok. *gewerbsmäßiger Betrug*) veikų. R. H. teistas už šešis sukčiavimo epizodus.

Iš nagrinėtos R. H. bylos fabulos išplaukia šios išvalgos: 1) ši nusikalstama veika apima daugiau nei vieną asmenį; asmenims būdingas vaidmenų pasiskirstymas lemia aptariamą nusikalstamos veikos sudėtingumą; 2) nusikalstamai veikai būdingas tęstinumas. Tai atitinka anksčiau aprašytą manipuliacijų sporto varžybomis kompleksiskumą ir interaktyvumą: jų metu susikuria išstisęs nesąžiningų asmenų (sportininkų, teisėjų ir tarpininkų) tinklas, kurie vieni su kitais nuolat komunikuodami ir vieni kitus kurstydami sugeba pasidalyti įvairia patirtimi bei nuslėpti apgavystes.

Teismų praktikoje ir teisinėje literatūroje pripažinta, kad, be aiškios valios išraiškos, apgaulė Vokietijos BK 263 str. 1 d. prasme taip pat gali būti išreikšta ir konkludentiniais veiksmais – klaidinančiu elgesiu, suprastinu kaip nebyli valios išraiška. Preziumuotina, kad kaltininkas netiesią išreiškia nors ne *expressis verbis*, tačiau ją pagal sporto lažybų verslo nuostatas parodo savo elgesiu. Taigi Vokietijos jurisprudencijoje (taip pat kaip ir Lietuvoje) pripažįstama, jog apgaulė gali būti ir aktyvi, ir pasyvi, pasireiškianti sąmoningu faktų nutylėjimu.

472 Vokietijos žemės teismo sprendimas. *Strafurteil in Sachen "Wettskandal"* – LG Berlin, *Strafurteil vom 17. November 2005*, Az.: (512) 68 Js 451/05 Kls (42/05). Vokietijos Federacinio Teismo sprendimas. *Strafbarkeit von Spielmanipulationen im Fussball* - BGH, *Urteil vom 15.12.06*, Az.: 5 StR 181/06 *aufrecht.de / Urteile / Delikt- und Strafrecht*.

Klaidinantis elgesys išaiškėja ne tik iš to, kas aiškiai tampa komunikacijos dalyku, tačiau taip pat iš visų konkrečios situacijos aplinkybių. Šis neišsakytas komunikacijos turinys iš esmės nustatomas per valią išreiškiančiam žinomą „gavėjo akiratį“ (vok. *Empfängerhorizont*) ir kartu per aiškius dalyvaujančiųjų lūkesčius. Todėl tiriant valios išreiškimo būdą svarbu atsižvelgti ir į faktinius, ir į norminius požūrio taškus. Lemiami kriterijai aiškinti teisės sandoriams reikšmingą elgesį kartu su konkrečios situacijos aplinkybėmis yra atitinkama (sporto lažybų) verslo rūšis ir jai būdingas pareigų bei rizikos paskirstymas. Jei nėra kokių nors specifinių ypatumų, byla iš esmės sprendžiantis teisėjas paprastai gali pagal visuotinai paplitusius (sporto) lažybų verslo ir teisinės aplinkos suformuotus lūkesčius spresti, koks yra faktinis konkludentinės komunikacijos turinys. Lūkestis, kad sutarties šalis apgaulingais veiksmais sutarties dalyku nemanipuliuoja, yra būtinas kiekvienos verslo apyvartos pagrindas. Oferta dėl sutarties sudarymo vertintina paprastai pagal konkludentinį valios pareiškimą ir tikimasi, jog atitinkamu sutarties dalyku nėra manipuluojama tyčia savo naudai.

2) Žalos ir veikos baigtinumo samprata manipuliacijų sporto varžybomis kontekste⁴⁷³

Žemės teismas (vok. *Landgericht*) konstatavo, kad visais atvejais jau sudarius apgaulingas sporto lažybų sutartis yra baigtas sukčiavimas, nesvarbu, kokia konkreči žala atsirado. Tokia Vokietijos teismo nuostata, tikėtina, prieštarauja Lietuvos baudžiamosios teisės literatūrai ir teismų praktikai, kuria remiantis sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis yra materialioji ir dėl to būtina įrodyti konkrečią turtinę žalą. Iš pažiūros toks Žemės teismo sprendimas prieštarauja ir vokiškajai mokslinei literatūrai, kuria remiantis bendra taisyklė yra tokia, kad materialiniai nuostoliai yra būtinasis sukčiavimo, kaip nusikalstamos veikos, požymis, kuris turi būti priežastiniu ryšiu susijęs su apgaule.⁴⁷⁴ Matyt, Vokietijos teismas nusprendė lanksčiau interpretuoti veikos, susijusios su sportu, baigtinumo momentą.

Vokietijos teismas konstatavo, kad sukčiavimo atveju sudarant sutartį („sutartinis“ sukčiavimas) turtinė padėtis prieš sudarant sutartį ir ją sudarius leidžia spresti, ar kilo turtinė žala. Galima palyginti abipusius sutar-

473 Vokietijos žemės teismo sprendimas. *Strafurteil in Sachen "Wettskandal"* – LG Berlin, *Strafurteil vom 17. November 2005*, Az.: (512) 68 Js 451/05 Kls (42/05). Vokietijos Federacinio Teismo sprendimas. *Strafbarkeit von Spielmanipulationen im Fussball* - BGH, *Urteil vom 15.12.06*, Az.: 5 StR 181/06 *aufrecht.de / Urteile / Delikt- und Strafrecht*.

474 Mitsch W. *Strafrecht*. Besonderer Teil 2. 2 Auflage. Springer, 2003, p. 468 (p. 418–507).

tinius išipareigojimus. Lemiamą reikšmę kvalifikuojant veiką (sutartinio) sukčiavimo atveju turi tai, kad asmuo dėl apgaulės daugiau gauna, negu atiduoda. Pažymėtina, jog šią įprastiniams mainų sandoriams išplėtotą teismų praktiką reikia adaptuoti (modifikuoti), nes sporto lažybos pasižymi tam tikrais „daiktiškaisiais“ ypatumais. Sporto lažybose su nustatytais dydžiais (vad. *Oddset* lažybos) pagal tam tikrą riziką nustatytas dydis (koeficientas) kartu išreiškia lažybų tikimybių „pardavimo kainą“; koeficientas rodo, iš kokio skaičiaus statoma suma laimėjimo atveju dauginama. Kadangi kaltinamasis A. S. lažybų riziką labai reikšmingai pakreipė savo naudai (lažindamasis dėl mačo, kuriame jo bendrininkas teisėjavo ir kurį galėjo pakreipti norima linkme), sudarant sutartį lažybų siūlytojo pateikti dydžiai jau nebeatitiko rizikos, kurią lažybų siūlytojas numatė atlikdamas savo komercinius skaičiavimus. Tokia daug didesnė tikimybė laimėti lažybas buvo verta daug daugiau, nei sumokėjo A. S. naudodamas apgaulę. Už savo statymą, esant realiam lažybų rizikos įvertinimui, jis būtų galėjęs įpirkti daug mažesnio laimėjimo „tikimybę“. Šis „dydžių skirtumas“ jau sudarant lažybų sutartį reiškia (gali būti prilygintas) esminę turtinę žalą. Svarbu tai, kad lažybų siūlytojas savo turto sąskaita suteikia laimėjimo tikimybę (atsižvelgdamas į lažybų siūlytojo kainodarą), kuri yra per didelė lažybų statymo sumai. Kitaip tariant, klaidinantysis „susikuria“ didesnę laimėjimo tikimybę nei jam šia kaina parduotų lažybų siūlytojas, tinkamai įvertinęs riziką.

Tokia dydžių žala neprivalo būti tiksliai apskaičiuota. Užtenka to, kad reikšmingi rizikos veiksniai yra matomi bei vertinami. Jei siekiamo laimėjimo pasiekti nepavyksta, vis tiek lieka apgaule jau sukelta dydžio žala, todėl į tai dėl menkesnių veikos pasekmių atsižvelgtina skiriant bausmę, tačiau esminės įtakos veikos kvalifikavimui tai neturi.

Apibendrinant Vokietijos jurisprudenciją, pabrėžtini šie aspektai, susiję su susitarimų dėl varžybų eigos ar baigties kriminalizavimu sukčiavimo forma: 1) apgaulė, *inter alia*, suvokiama kaip klaidinantis komunikatyvus (aktyvus ar pasyvus) elgesys – manipuliavimas lažybų sutarties dalyku pažeidžiant lažybose dalyvaujančiųjų lūkesčius ir minimalaus sąžiningumo standartus, priimtinius (sporto) lažybų versle; 2) materialiniai nuostoliai, dėl kurių lažybų bendrovės (nukentėjusieji) patiria žalos, neretai negali būti tiksliai apskaičiuoti, tačiau tam, kad veiksmai būtų kvalifikuojami kaip sukčiavimas, Vokietijos teismams užteko nustatyti sąmoningą apgaulę, kuri padidina tikimybę praturtėti lažybų bendrovių sąskaita, taigi Vokietijoje sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis *de facto* tampa formaliąja, nors mokslinėje literatūroje nurodoma, jog ji yra materialioji.

3.3.1.2. Indija

Nagrinėjant manipuliacijas sporto varžybomis per Indijos baudžiamojo kodekso prizmę, buvo padaryta išvada, kad baudžiamajame kodekse ši veika nekriminalizuota.⁴⁷⁵ Manytina, jog analogiškos kriminalizavimo problemos egzistuoja ir Pakistane⁴⁷⁶ – tokia prielaida darytina išanalizavus identiškas Pakistano baudžiamojo kodekso⁴⁷⁷ 415 str. nuostatas bei atsižvelgiant į istorinį faktą, jog Pakistano baudžiamasis kodeksas yra „paveldėtas“ iš Indijos baudžiamojo kodekso. S. Agrawalas teigia, jog manipuliacijos sporto rezultatai viešajame diskurse siejamos su sukčiavimu prieš valstybę, visuomenę, ypač prieš sporto fanus. Tačiau teisiniu požiūriu, S. Agrawalo nuomone, Indijos BK neapima fiksuotų mačų sąvokos.⁴⁷⁸ Sukčiavimas Indijos BK 415 str. (tas pats straipsnis reglamentuoja sukčiavimą ir Pakistano baudžiamajame kodekse) apibūdinamas taip: sukčiavo tas, kas apgaule ar negarbingu elgesiu paveikia apgautąjį asmenį atiduoti ar išsaugoti turtą bet kokiam asmeniui ar naudodamas apgaule įtikina asmenį daryti ar nedaryti to, ko jis nedarytų, jei nebūtų apgautas, ir šis veiksmas ar neveikimas sukelia (apgautajam asmeniui) žalą kūnui, protui, reputacijai ar turtui. Apgaule, be kita ko, laikomas negarbingas faktų nuslėpimas. Negarbingas elgesys – veikla, kuria siekiama sukelti neteisėtą žalą (neteisėtą naudą ar neteisėtą nuostolį). Indijos teismų praktikoje *Ahmed v. State of Rajasthan* (1967 CriLJ 1053(Raj)) išaiškinta, jog veiksmas tampa negarbingas tik jei jame yra apgaule. Taigi akivaizdžių apgaulės ir negarbingo elgesio skirtumų Indijos teisinio reglamentavimo ir teismų praktikos kontekste iš esmės nematyti. S. Agrawalas teigia, kad fiksuotų mačų atveju reikia įrodyti tyčią sukelti žalą. Autoriaus manymu, ne visai aišku, kas patiria žalą, kas yra „apgautasis asmuo“, – žala žiūrovams yra neesminė ir tokia žala stokoja tyčios sukelti konkretų nuostolį. Todėl, autoriaus nuomone, fiksuoti mačai nepriklauso Indijos baudžiamojo kodekso reguliavimo sričiai. Tuo

475 Agrawal S. *Match Fixing as a Crime: an Analysis*. Teisinės pagalbos Indijoje tinklas [žiūrėta 2014 10 05]. <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm>. 1860 m. Indijos baudžiamasis kodeksas. <http://districtcourttallahabad.up.nic.in/articles/IPC.pdf>.

476 Pakistano kriketo žaidėjai 2010 m. buvo apkaltinti gana abstrakčiu – išdavystės – nusikaltimu. Pakistan cricketers face treason charges [žiūrėta 2014 10 13]. <http://www.stuff.co.nz/sport/cricket/4081481/Pakistan-cricketers-face-treason-charges>.

477 1860 m Pakistano baudžiamasis kodeksas [žiūrėta 2014 10 13]. <http://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/46816797.pdf>.

478 Agrawal S. *Match Fixing as a Crime: an Analysis*. Teisinės pagalbos Indijoje tinklas [žiūrėta 2014 10 05]. <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm>.

tarpu Indijos vyriausybė laikėsi nuostatos, kad manipuliacijos varžybose gali būti laikomos sukčiavimu ir nereikia jokių naujų įstatymų.⁴⁷⁹ Iš esmės galima sutikti su Indijos vyriausybės nuomone – fiksuoti mačai galėtų būti laikomi sukčiavimu, tačiau sukčiavimą reikia interpretuoti lanksčiau, tiesmukai neieškant „apgautojo“ ir „apgautojo suklaidinimo ar privertimo atsisakyti turto“.

Kitas Indijos tyrinėtojas N. Gokhale'as pritaria, kad Indijos baudžiamajame kodekse įtvirtinta sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis neapima susitarimų dėl varžybų baigties dėl to, kad apgaulė reikalauja konkretaus nukentėjusiojo. Taigi sukčiavimas negali būti nusikaltimas, padarytas *in rem*, nes tai yra nusikaltimas, nukreiptas prieš *konkretų* žmogų. Susitarimai dėl varžybų baigties yra nusikaltimas ne prieš konkretų asmenį, o prieš visuomenę, kuri mano, jog žaidimas yra sąžiningas. Priešingu atveju Indijos baudžiamąjį kodeksą rengėjai būtų paminėję, kad nusikaltimas paveikia „visuomenę ar žmones apskritai“⁴⁸⁰ arba nebūtų reikalaujama konkretaus nukentėjusiojo.⁴⁸¹ Be to, 415 straipsnis reikalauja perduoti nuosavybę kaltinamajam ir nukentėjusiajam. Susitarimų dėl varžybų baigties atveju nėra aiškaus nuosavybės perdavimo, todėl nagrinėjama sukčiavimo sudėtis, autoriaus nuomone, netinka.⁴⁸²

S. Agrawalo teigimu, fiksuoti mačai taip pat negali būti laikomi korupcija Indijos teisinio reglamentavimo kontekste. Korupcijos prevencijos akte 1988 m. s.13(1)(d)(ii) nurodyta, jog viešasis pareigūnas padaro nusikaltimą, jei piktnaudžiaudamas savo įgaliojimais įgyja sau ar bet kokiam asmeniui bet kokią vertingą daiktą ar finansinį pranašumą. Kyla klausimas, ar sportininkus galime laikyti „viešaisiais pareigūnais“ (angl. *public servants*). S.2. (c) (viii) apibūdina viešąjį pareigūną kaip žmogų, užimantį padėtį, kuri jį įgalioja vykdyti viešąsias tarnybines pareigas. Ar sportininkai vykdo viešąsias tarnybines pareigas? S. Agrawalo nuomone, ne, nes sportininkai yra profesionalai, sudarę nepriklausomas sutartis, ir jų darbas yra užimti žmones sportu (konkrečiai – žaidžiant kriketą). Taigi jie nevykdo viešųjų pareigų. Todėl, S. Agrawalo supratimu, sportininkams negali būti taikomos korupcijos prevencijos įstatymo nuostatos. Apibendrinamas S. Agrawalas

479 Agrawal S. Match Fixing as a Crime: an Analysis. Teisinės pagalbos Indijoje tinklas [žiūrėta 2014 10 02]. <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm>.

480 Taip pat 268 str., Indijos baudžiamasis kodeksas, 1860.

481 Ten pat, 272 str.

482 Gokhale N. Fixing the fixers: the justification of criminal liability for match-fixing. 2 *NUJS L. Rev.* 2009, p. 325.

teigia, kad baudžiamosios teisės normos nėra pakankamai lanksčios, kad apimtų fiksuotus mačus.

Indijos tyrinėtojas N. Gokhale'as taip pat teigia, kad, remiantis korupcijos prevencijos įstatymu, kyšininkavimo subjektas turi būti viešas pareigūnas, o siekiant inkriminuoti papirkimo sudėtį, reikia įrodyti, jog kyšis buvo siūlomas viešam pareigūnui. Viešojo pareigūno samprata suvokiama gana tradiciškai, atitinkamą asmenį apibrėžiant kaip „bet kurį asmenį, kuris užima tarnybą, reikalaujančią viešųjų pareigų atlikimo“ (angl. *any person who holds an office by virtue of which he is authorised or required to perform any public duty*).⁴⁸³

Iš esmės galima sutikti su N. Gokhale'o ir S. Agrawalo nuomone – esą Indijos įstatymai yra nepakankamai lankstūs tam, kad manipuliacijos sporto varžybose būtų laikomos korupcija, tačiau nemanytina, kad esminė sportininkų užduotis yra užimti žmones. Autorės supratimu, panašiai kaip ir sukčiavimo atveju, kiek lanksčiau taikant Indijos Korupcijos prevencijos aktą, įmanoma fiksuotus mačus laikyti korupcinio pobūdžio nusikalstamomis veikomis. Tai liudija kitų toliau nagrinėjamų Azijos šalių pavyzdžiai.

3.3.1.3. Singapūras ir Vietnamas

Minėtas baudžiamųjų įstatymų taikymo lankstumas buvo būdingas Singapūriui ir Vietnamui, kur už fiksuotus mačus baudžiama ir kaip už korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, ir kaip už sukčiavimą. Asmenys, bandę pralobti iš totalizatoriaus parduodami ir pirkdami šešias „sutartines“ 1997 m. Vietnamo futbolo čempionato rungtynes, buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn už sukčiavimą.⁴⁸⁴ Per 2005 m. Rytų Azijos žaidynes Filipinuose favoritais laikyta Vietnamo U/23 futbolo komanda įveikė Myanmar 1:0. Po lemiamo įvarčio žaidimo tempas akivaizdžiai sulėtėjo. Tolesni tyrimai atskleidė, kad vienas žaidėjas Le Quacas Vuongas susimokė su bukmekeriais ir kitais komandos žaidėjais laimėti vienu įvarčiu mainais už užmokestį Le ir kitiems žaidėjams, svyruojantį nuo tūkstančio iki dviejų tūkstančių dolerių. 2007 m. sausio 26 d. Vietnamo baudžiamasis teismas

483 Gokhale N. Fixing the fixers: the justification of criminal liability for match-fixing. 2 *NUJS L. Rev.* 2009, p. 328.

484 Opie H. Survey: a global perspective on the most important cases affecting the sports industry. 16 *Villanova Sports & Ent. Law Journal.* 2009, p. 100–101.

nuteisė Le 6 metams kalėjimo. Kiti šeši žaidėjai nuteisti nuo 2 iki 2,5 metų kalėjimo, bausmės vykdymą atidedant. Taip pat teismas konfiskavo nelegalius užmokesčius ir skyrė baudas. H. Opie požiūriu, susimokę žaidėjai šioje schemoje nematė nieko bloga tol, kol jų komanda laimėdavo. Autoriaus teigimu, atitinkamas elgesys nėra neįprastas, nes Vietnamo policija atskleidė daug atvejų, kai teisėjai ir žaidėjai kyšininkavo siekdami fiksuoti konkretų mačo rezultatą.⁴⁸⁵

Papirkimo atvejis įvyko 2007 m. balandžio 10 d. Singapūro S lygoje (profesionalaus futbolo lygoje). Chow Kwai Lamas, S lygos treneris, buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už vartininko papirkimą. Vartininkui buvo „liepta“ praleisti du ar tris įvarčius. Teismas atmetė p. Chow alibi, neva jis savo veiksmais siekė patikrinti vartininko pažeidžiamumą, ir nubaudė jį 33 000 dolerių bauda.⁴⁸⁶ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Singapūro ir Vietnamo patirtis perteikta remiantis antriniu šaltiniu – t. y. moksline publikacija, tačiau su pirminiu šaltiniu – konkrečiomis baudžiamosiomis bylomis – nebuvo galimybės susipažinti. Šis analizės ribotumas nevisiškai leidžia suprasti, kodėl šiose šalyse nekilo esminių problemų inkriminuojant sukčiavimo ar papirkimo nusikalstamų veikų sudėtis. Vis dėlto net ir be bylų analizės, ištyrus konkrečius Singapūro ir Vietnamo baudžiamųjų kodeksų straipsnius, galima pateikti kelias išvagas: 1) Singapūre apgaulė suvokiama plačiau nei Lietuvoje (ja laikomas ir negarbingumas) – tai savaime sudaro prielaidas manyti, kad sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis už manipuliacijas sporto varžybomis gali būti inkriminuojama be didesnių keblumų (Singapūro baudžiamojo kodekso 415 str.)⁴⁸⁷; 2) Singapūre sukčiavimas nebūtinai siejamas su turto ar turtinės teisės netekimu – „užtenka“ įrodyti, kad asmuo apgaulingai paveikė kitą asmenį daryti tai, ko šis nebūtų daręs, jei nebūtų buvęs apgautas, ir kad atitinkami apgaulingi veiksmai gali sukelti žalą apgautojo kūnui, protui, reputacijai ar turtui; 3) Vietnamo baudžiamojo kodekso 277 str.⁴⁸⁸ korupcinių nusikalstamų vei-

485 Opie H. Survey: a global perspective on the most important cases affecting the sports industry. 16 *Villanova Sports & Ent. Law Journal*. 2009, p. 100–101.

486 Ten pat, p. 101–102.

487 Singapūro baudžiamojo kodekso 415 str. sukčiavimas apibūdinamas kaip apgaulingas ar negarbingas kito asmens įtikinimas (paskatinimas, paveikimas) atiduoti turtą bet kokiam kitam asmeniui; arba sutikimas (leidimas) išlaikyti turtą arba tyčinis apgaulingas paveikimas asmenį daryti tai, ko šis nedarytų, jei nebūtų apgautas ir jeigu ši veika gali sukelti žalą apgautojo asmens kūnui, protui, reputacijai ar turtui. Singapūro baudžiamasis kodeksas, 1871 m., pakeitimai, 2007 m. Amendment Act 2007 (No. 51 of 2007).

488 Remiantis Vietnamo baudžiamojo kodekso 277, 279 ir 289 straipsniais, pareigybiniai nusikal-

kų subjektas apibrėžiamas, *inter alia*, kaip „užimantis oficialias atlygintinas ar neatlygintinas pareigas, į kurias jis paskirtas (be kita ko) sutarties pagrindu“. Tai hipotetiškai gali leisti be didesnių kliūčių sportininką ar varžybų teisėją prilyginti tokių veikų subjektui.

3.3.1.4. Lenkija

Pabrėžtina, jog kaimyninė Lenkija yra viena iš Europos valstybių, kurioje sportinis kyšininkavimas kriminalizuotas atskira nusikalstamos veikos sudėtimi. Lenkijos baudžiamojo kodekso 296b str. nustatyta, kad profesionaliojo sporto varžybų organizatorius ar dalyvis, priėmęs finansinę ar asmeninę naudą mainais už apgaulingą elgesį, galintį paveikti varžybų rezultatus, baudžiamas nuo 3 mėnesių iki 5 metų laisvės atėmimo bausme. Tokia pati bausmė skiriama ir už finansinės ar asmeninės naudos suteikimą ar pažadėjimą suteikti (papirkimą).⁴⁸⁹ Šis Lenkijos baudžiamojo kodekso straipsnis yra (buvo⁴⁹⁰) realiai taikomas teismų praktikoje. 2011 m. birželį Vroclavo teismas nuteisė Lenkijos nacionalinės futbolo rinktinės gynėją L. Piszczeką, kuris buvo apkaltintas ištraukęs į Krokuvos „Cracovia“ ir Liublino „Zaglebie“ komandų manipuliacijas sporto rezultatais. Liublino „Zaglebie“ komanda sumokėjo „Cracovia“ žaidėjams 100 000 zlotų už lygiąsias futbolo mače, nes būtent lygiųjų Liublino „Zaglebie“ reikėjo tam, kad komanda patektų į UEFA taurę. Futbolininkui skirta vienerių metų laisvės atėmimo bausmė, atidėta trejiems metams. Jis taip pat turėjo sumokėti 100 000 zlotų baudą ir grąžinti 48 000 zlotų, kuriuos jis gavo už tai, kad

timai yra veiksmi, pažeidžiantys teisėtus institucijų ar organizacijų interesus, atlikti tam tikras oficialias pareigas einančių asmenų. Tokie asmenys eina tam tikras pareigas paskyrimo, sutarties ar kitokių susitarimų pagrindu; už atlyginimą arba be jo; turėdami tam tikrus įgaliojimus eiti šias pareigas. Papirkimas Vietnamo baudžiamajame kodekse apibūdinamas kaip tiesioginis ar netiesioginis siūlymas kyšio, kurio vertė – nuo penkių šimtų tūkstančių iki dešimties milijonų dongų arba iki penkių šimtų tūkstančių dongų. Kyšininkavimas apibūdinamas kaip tiesioginis ar netiesioginis ėmimas ar žadėjimas imti pinigus, turtą ar kitokią materialinę vertybę siekiant atlikti ar neatlikti tam tikrus veiksmus kyšio davėjo (papirkėjo) interesais ir piktnaudžiaujant viešaisiais įgaliojimais. Vietnamo baudžiamasis kodeksas (No. 15/1999/QH10) [žiūrėta 2014 11 16]. http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=184118.

489 Lenkijos baudžiamasis kodeksas. 2009 m. liepos 6 d. redakcija [žiūrėta 2014 10 01]. <http://karne.pl/karny.html>.

490 Kiek autorei žinoma iš pokalbio su vienu iš Lenkijos korupcijos sporto srityje ekspertų H. Radke, šiuo metu Baudžiamasis kodeksas netaikomas pirmenybę teikiant specialioms (baudžiamosios teisės) normoms su sportu susijusiuose įstatymuose.

pateko į UEFA taurės varžybas. Teismas tuo pačiu nuosprendžiu taip pat nuteisė 10 kitų žaidėjų – bendrininkų.⁴⁹¹

Tiriant šią Lenkijos baudžiamojo kodekso normą, pažymėtini panašūs ribotumai kaip ir toliau analizuojamame Rusijos baudžiamajame kodekse: kriminalizuojant sportinį kyšininkavimą neturėtų būti turimas omenyje vien profesionalusis sportas. Kita vertus, pozityvu tai, kad Lenkijos kodekse neapsiribojama finansine nauda, – nepiniginio pobūdžio kyšiai taip pat gali būti sportinio kyšininkavimo dalyku (kitaip nei Rusijoje, kur kyšis suvokiamas siaurai – tik kaip pinigai).

3.3.1.5. Ispanija

Ispanija 2010 m. gruodžio 25 d. Baudžiamojo kodekso 286 bis str. papildymu taip pat kriminalizavo sportinį kyšininkavimą atskira baudžiamojo kodekso straipsnio dalimi. Straipsnio „Dėl korupcijos tarp asmenų“ 4 d. numatyta, kad šio straipsnio (ankstesnių dalių) nuostatos taikomos ir tais atvejais, kai sporto klubo (kad ir kokios teisinės formos jis bebūtų) pareigūnai, direktoriai, darbuotojai ar partneriai, taip pat ir atletai, varžybų teisėjai elgiasi taip, kad būtų tyčia ir apgaulingai sutarti iš anksto ar pakeisti varžybų ar testo rezultatai, susitikimas ar kitas profesionalaus sporto renginys. Straipsnio pirmoje dalyje nustatyta, kad tas, kas savarankiškai ar per tarpininkus žada, siūlo ar suteikia verslo įmonės ar asociacijos, ar bendrovės, ar fondo, ar kitos organizacijos direktoriams, pareigūnams, darbuotojams ar partneriams bet kokią neteisėtą paslaugą ar pranašumą, kuris naudingas jam pačiam ar trečiajai šaliai už įsipareigojimų pažeidimą ar už neteisėtą paslaugų suteikimą, baudžiamas laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki ketverių metų be teisės užsiimti tam tikra pramonės ar prekybos veikla nuo vienerių iki šešerių metų ir bauda, tris kartus viršijančia gautą pranašumą ar naudą.⁴⁹² Manytina, kad Ispanijos baudžiamojo kodekso normos problematika panaši į Lenkijos: joje neturėtų būti apsiribojama (tik) profesionaliuoju sportu, tačiau pozityvu tai, kad jos dalykas nesusiaurinamas piniginiu atlygiu. Potencialių neaiškumų kyla ir dėl Ispanijos baudžiamojo kodekso normos teksto, nes atitinkama formuluotė galėtų būti taikoma ir kriminalizuojant tyčinį apgaulingą dopingo vartojimą siekiant pakeisti

491 Poland Soccer Blog. *Piszczek Sentenced for Match-Fixing* (2011) [žiūrėta 2014 10 11]. <http://www.polandsoccerblog.com/2011/06/piszczek-sentenced-for-match-fixing.html>.

492 Ispanijos baudžiamasis kodeksas. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal [žiūrėta 2014 10 22]. http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.l2t13.html#a286b.

testo rezultatus, taigi teoriškai nėra visiškai akivaizdu, ar ši norma skirta tik manipuliacijoms, ar ir dopingo vartojimui kriminalizuoti (nors Ispanijoje dopingo vartojimas nėra kriminalizuotas, kriminalizuotas neteisėtas disponavimas dopingu, kuriam, kaip minėta, skirtas 361 bis str.). Suprantama, neturint informacijos apie konkrečios normos taikymą, ankstoka daryti aiškias išvadas apie normos „(ne)tinkamumą“, o teismų praktikos, įgyvendinančios minėtą Ispanijos baudžiamojo kodekso nuostatą, autorės žiniomis, nuo pat normos priėmimo iki šiol (t. y. nuo 2010 iki 2014 m.) nebuvo.⁴⁹³

3.3.1.6. Čekija

Čekijoje manipuliacijos sporto varžybomis laikomos kyšininkavimu. Čekijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad sportas yra vieša sritis, o už manipuliacijas sporto varžybomis įmanoma traukti baudžiamojon atsakomybėn. Remiantis Čekijos Respublikos baudžiamojo kodekso 162 str., kyšininkavimas apibrėžiamas kaip nepagrįstas materialinis ar kitoks pranašumas, kurį gauna papirktas asmuo ar su jo (jos) žinia kitas asmuo. Nuteistojo asmens atstovas ginčijo kyšininkavimo normos inkriminavimą teigdamas, jog sportas yra privati veikla, kurioje vyrauja privatūs interesai ir valstybės intervencija bei viešojo intereso gynimas yra neadekvatus sporto kontekstui.⁴⁹⁴ Atstovas teigė, kad futbolo mačai yra organizuojami konkrečių futbolo klubų, kuriems tokius įgaliojimus (organizuoti įvairaus lygio varžybas) suteikia futbolo federacijos. Klubams galioja taisyklės, kurios nėra nei sukurtos, nei įgyvendinamos valstybės. Jos yra tobulinamos neperžengiant sporto ribų ir valstybė neturi teisės skverbtis į šiuos santykius. Futbolo federacijos nėra viešieji subjektai, lygiai taip pat ir futbolo teisėjų elgesys sporto varžybose nėra viešasis interesas. Ir pirmosios instancijos teismas, ir apeliacinis teismas atmetė šią argumentaciją. Teismai nusprendė, kad futbolo varžybos yra viešojo intereso sritis. Teismo argumentai buvo grindžiami sporto vaidmeniu visuomenėje, jo ekonomine,

493 Tikslumo dėlei reikėtų pasakyti, kad monografijos rašymo metu (2014 m.) vyksta ikiteisminis tyrimas. Tikėtina, kad Ispanijos futbolininkai įtariamai minėto Baudžiamojo kodekso straipsnio pažeidimu. Plačiau: Méndez Rafael, Irujo José María. *Willy Caballero denunció que le intentaron comprar en el Málaga-Elche*, 2014 [žiūrėta 2014 10 27]. http://deportes.elpais.com/deportes/2014/10/02/actualidad/1412277264_081218.html.

494 Čekijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas, cituotas EPAS pranešime *Why Corruption is not Immune to Sport?*, p. 16–17 [žiūrėta 2014 10 27]. www.coe.int/t/dg4/epas/Source/.../EPAS_INFO_Bures_en.pdf.

kultūrine ir šviečiamąja galia. Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad futbolo mačai yra svarbi ekonominė veikla, teikianti pajamų daugybei asmenų, įskaitant bilietų pardavėjus, žurnalistus, reklamos, lažybų bendroves – visų šių subjektų ekonominės operacijos yra reikšmingai susijusios su futbolo varžybomis ir jų rezultatais.⁴⁹⁵

Sporto masiškumas ir jo šviečiamoji reikšmė sudaro prielaidas manyti, kad sportas tampa viešojo intereso sritimi. Čekijos Aukščiausiasis Teismas, svarstydamas kitą bylą, konstatavo, kad „futbolo egzistavimo priežastis yra grindžiama faktu, jog tai yra „garbingas žaidimas“, kuris žaidžiamas sąžiningu būdu (...). Tačiau nors „garbingo žaidimo“ principų laikymasis yra neabejotinai etinis klausimas, tai savaime neimplikuoja valstybės intervencijos į sporto sritį, įskaitant ir baudžiamąją teisinę intervenciją. Valstybė nekontroliuoja „garbingo žaidimo“ sporte visa apimtimi, tačiau ji turi įsiterpti (prireikus netgi baudžiamosios teisės priemoneimis) tais atvejais, kurie yra pavojingi visuomenei ir kurių sudėtys yra įvardytos Baudžiamajame kodekse.“⁴⁹⁶

3.3.1.7. Rusija

*Sakau, dar pavasarį banditai išvedė mano karves. Tik dvi ir turėjome. Mes vadinome jas ... vieną – uošviene, o kitą ... šitą... – čempione.*⁴⁹⁷

Rusijoje manipuliacijos sporto varžybomis priskiriamos prie nusikaltimų ekonomikai, šioje šalyje manipuliacijos kriminalizuotos kaip atskira nusikalstama veika.

Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 184 straipsnyje (Dalyvių ir organizatorių kyšininkavimas profesionaliajame sporte ir į pilną orientuotose varžybose) numatyta atsakomybė už sportininkų, sporto teisėjų, trenerių, komandų vadovų ir kitų profesionaliųjų sportinių varžybų dalyvių ar organizatorių, taip pat komercinių re(n)ginių (konkursų) organizatorių ar žiuri narių papirkimą siekiant paveikti šių varžybų ar konkursų rezultatus. Neteisėtas pinigų, vertybinių popierių ar kitokio turto, perduoto jiems sie-

495 Čekijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas, cituotas EPAS pranešime *Why Corruption is not Immune to Sport?*, p. 16–17 [žiūrėta 2014 10 27]. www.coe.int/t/dg4/epas/Source/.../EPAS_INFO_Bures_en.pdf.

496 Ten pat.

497 Žodžiai iš režisieriaus V. Žalakevičiaus vaidybinio filmo „Niekas nenorėjo mirti“ [žiūrėta 2015 01 02]. www.lrt.lt/mediateka/irasas/21381.

kiant paveikti nurodytų varžybų rezultatus, gavimas, taip pat sportininkų neteisėtas naudojimas turtinio pobūdžio paslaugomis, kurios jiems buvo suteiktos tais pačiais tikslais, taip pat kriminalizuotas 184 str. Nusikalstamą veiką kvalifikuojantis požymis – organizuota grupė.⁴⁹⁸

Pažymėtina, Rusijos baudžiamoji teisė kalba tik apie turtinio pobūdžio atlygį ar paslaugas, be to, išskiriamas profesionalusis sportas – sritis, kuri yra labiau komercializuota nei mėgėjiškas sportas. Taigi Rusija pasirinko gana paprastą kriminalizavimo būdą, „apsidraudžiant“ nuo galimų dviprasmybių, susijusių su nematerialaus pobūdžio prizais. Ekspertų vertinimais, profesionaliojo sporto varžybų ir komercinių re(n)ginių (konkursų) dalyvių ir organizatorių papirkimo latentiškumas Rusijoje yra itin didelis. Pasak mokslininko S. Cheloukhine'o, nepaisant minėto kriminalizavimo, labai nedaug fizinių ir juridinių asmenų buvo apkaltinti baudžiamąja tvarka.⁴⁹⁹

Remiantis M. A. Ibrahimovo atliktu tyrimu, veiksniai, lemiantys didelį latentiškumą, yra darbuotojų, kurie specializuojasi kovos su nusikaltimais ekonominei veiklai srityje, nepakankamas profesionalumas; klaidingas padarytos veikos kvalifikavimas; negalimumas nustatyti ir išaiškinti kaltąjį asmenį turimomis teisinėmis, organizacinėmis, operatyvinėmis bei paieškos priemonėmis. Jo priežastys taip pat yra žinomai priešingo teisei procesinio sprendimo sąmoningas priėmimas arba teisingo sprendimo nepriėmimas byloje (dirbtinis latentiškumas); teisėsaugos institucijų kontrolės organizuojant sporto varžybas ir komercinių reginių konkursus nebuvimas. Tik kai kuriais atvejais korupcijos sporte faktų pasitvirtinimas užtraukia sporto administracinių institucijų sankcijas. Tuo pat metu varžybų, žaidimų su iš anksto sutartu rezultatu vykdymo šalies sporte faktų pateikia įvairūs autoritai. Pavyzdžiui, R. F. Ivanovas teisingai sakė, kad „sportas yra mafijos veiklos sritis visose šalyse, ypač Rusijoje. Daugelis teoretikų ir praktikų pažymi, kad futbole cirkuliuoja dideli piniginiai srautai, mafija yra suinteresuota jų persikirstymu.⁵⁰⁰

Šiuo požiūriu keltinas (ne vien retorinis) klausimas, ar manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimas padėtų tokių veiksmų išvengti. Tu-

498 Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 184 str. 2003 m. gruodžio 8 d. N 162-Φ3.

499 Cheloukhine S. Match Fixing in Soccer: Organization, Structure and Policing. A Russian Perspective. Knygoje: *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement and Prevention Strategies*. Ed. Haberfield M. R., Sheeman D. Springer, 2013, p. 131.

500 Ibragimovas M. A. Dagestano valstybinio universiteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros aspirantas. Profesionaliojo sporto varžybų ir komercinių re(n)ginių konkursų dalyvių ir organizatorių papirkimas: Latentiškumo problemos. *Tardytojas*. 2005, 7, p. 40–42.

rėtina omenyje, kad Rusijoje sporto klubų savininkai neretai yra gubernatoriai ar su jais susiję asmenys. Tai prisideda prie vadinamosios „vertikaliosios korupcijos“ šalyje. Pasak „Transparency International“ Rusijos skyriaus vadovės J. Panfilovos, „Rusija yra kritinis taškas ne dėl to, kad ji yra centras, didelė, ar turi išteklių, kaip dujos, nafta, branduolinė energija, o dėl to, kad pateikė pavyzdį, kuriuo kitos šalys kai kada susigundo sekti, – vertikaliosios kontrolės pavyzdį, kai valstybė kontroliuoja kiekvieną viešojo gyvenimo sritį“. Pasak jos, Rusijoje korupcija yra sisteminė. Kalbėdama apie Rusijos ir pokomunistinių valstybių toleranciją korupcijai, ekspertė pažymėjo, kad žmonės kyšius supranta kaip būdą „sugyventi“ su valdžios institucijomis. „Tai ilga istorija ir ji tęsiasi šimtmečius, nes žmonės mato kyšį kaip būdą tvarkytis su valdžia, esą valdžia bando jus spausti, ir kyšis matomas kaip papildomas mokestis, kurį piliečiai yra pasirengę mokėti, kad neprisidarytų nemalonumų su valdžia“, – sakė J. Panfilova⁵⁰¹. Monografijos autorės supratimu, nepaisant sisteminės korupcijos ir fakto, kad (vien tik) baudžiamoji teisė yra nepakankama korupcijai ar sukčiavimui sporto srityje neutralizuoti, baudžiamieji įstatymai turi būti kuriami taip, kad galimybių atitinkamų įstatymų netaikyti arba juos taikyti nepagrįstai selektyviai būtų kaip įmanoma mažiau. Kitaip tariant, problema yra ne (tik) kuriant baudžiamąją teisę, bet ir įgyvendinant ją, tačiau negalima paneigti fakto, jog netinkami įstatymai prisideda prie jų neįgyvendinimo ir atvirksčiai (tinkamai parengtus baudžiamuosius įstatymus taikyti lengviau).

Šiuo požiūriu aptartini naujausi Rusijos mėginimai dar labiau pažaboti korupciją sporte: 2013 m. liepos 24 d. priimtas įstatymo projektas, kuriuo keičiamas Federacinis kūno kultūros, sporto, mokesčių ir baudžiamasis įstatymas. Pagal šį įstatymą, manipuliacijų sporto varžybomis organizatoriams gresia iki septynerių metų laisvės atėmimo bausmė, o žaidėjams, treneriams, sporto pareigūnams draudžiama lažintis dėl savo pačių rungtynių – už tokius veiksmus gresia laisvės atėmimas arba bauda iki vieno milijono Rusijos rublių.⁵⁰²

501 BNS interviu su *Transparency International* Rusijos skyriaus vadove apie korupciją posovietinėse valstybėse [žiūrėta 2012 11 10]. http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=11128&Itemid=24.

502 Žinių apie šių naujų įstatymo nuostatų taikymo praktiką autorė neturi. Plačiau: Wainwright R. *Europol Investigating Russian Mafia Football Match Fixing* [žiūrėta 2014 10 07]. <http://en.ria.ru/sports/20130729/182472486/Europol-Investigating-Russian-Mafia-Football-Match-Fixing-.html>. Taip pat: Cheloukhine S. *Match Fixing in Soccer: Organization, Structure and Policing. A Russian Perspective*. Knygoje: *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement and Prevention Strategies*. Ed. Haberfeld M. R., Sheeman D. Springer, 2013, p. 131.

3.3.1.8. Jungtinės Amerikos Valstijos

Jungtinėse Amerikos Valstijose baudžiamoji atsakomybė už sporto varžybų dalyvių, taip pat teisėjų, trenerių, sekundantų, startininkų ir pan. papirkimą yra numatyta jau nuo 1964 m. Federaciniame įstatyme dėl persekiojimo už kyšininkavimą sporto srityje (JAV įstatymų sąvado 18 skyrius, 224 str.) ir daugumos valstijų įstatymuose.⁵⁰³ Toks intensyvus kriminalizavimas paaiškinamas pirmiausia tokių varžybų reikšme JAV visuomenės gyvenime. Oficialioji JAV kongreso komisija, tyrusi mafijos veiklą, konstatavo, kad R. Patriarca „*valdė pusę žirgų, dalyvavusių ristūnų lenktynėse Naujojoje Anglijoje*“, o Patriarcos ir Gambino mafijos šeimos kontroliavo ristūnų lenktynes visos šalies mastu. 1993 m. kovą JAV Senate įvyko specialūs klausymai apie korupciją profesionaliajame bokse.

Didelį sporto varžybų rezultatų socialinį reikšmingumą JAV pabrėžia ir daugelis tyrinėtojų. R. Perkinsas teisingai pažymėjo, kad „*ir profesionaliojo, ir mėgėjų sporto sritis patraukia tokių amerikiečių tautos dėmesį, kad tai neišvengiamai pareikalavo nustatyti bausmes už bandymus paveikti sporto varžybų rezultatus*“⁵⁰⁴.

JAV pavyzdinio baudžiamojo kodekso sudarytojai 2249 str. „Sukčiavimas viešosiose varžybose“ išdėstė po 2248 straipsnyje įtvirtinta komercinio kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtimi. 2249 str. numatyta atsakomybė ir už kokios nors paslaugos suteikimą, ir už jos gavimą asmeniui, kuris dalyvauja viešosiose varžybose „kaip dalyvis, organizatorius, statytojas, teisėjas ar kitame vaidmenyje“, siekiant neleisti vykdyti jų „pagal juos reguliuojančias taisykles ir papročius“.⁵⁰⁵

JAV baudžiamieji įstatymai ganėtinai plačiai apibrėžia kyšio gavimo ir davimo, taip pat sporto varžybų sąvokas. 2249 str. „viešosios varžybos“ suprantamos kaip „bet kokios viešosios varžybos ir parodos“. Rusijos mokslininkų požiūriu (kuriam autorė pritaria), taip apibrėžti vykdomus renginius yra tinkamiau nei taip, kaip numatyta RF BK 184 str. („profe-

503 Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, 2002, Maskva, p. 37. Taip pat: JAV įstatymų sąvadas [žiūrėta 2014 10 02]. http://www.law.cornell.edu/uscode/18/usc_sec_18_00000224---000-.html.

504 Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, 2002, Maskva, p. 37.

505 Noonan John T, Jr. *Bribes*. University of California Press, 1987, p. 579.

sionaliosios sporto varžybos“, „komerciniai konkursai“), nes kyšininkavimas gali būti daromas ne tik profesionaliajame sporte. JAV įstatymų leidėjai atsisakė papildomų varžybų ir parodų sąvokų požymių, nes: pirma, 1964 m. priimti Federacinį įstatymą dėl persekiojimo už kyšininkavimą sporto srityje paskatino organizuotos machinacijos, susijusios su universitetinių (t. y. neprofesionalių) krepšinio komandų varžybomis. Antra, JAV visų rūšių viešųjų varžytynių, parodų, aukcionų vykdymo teisinio reguliavimo šaltiniai yra atskirų valstijų įstatymai ir valstijų vietos savivaldos institucijų bei specialiųjų valstybinių agentūrų teisės aktai. Tokių valstijų kaip Kalifornija ir Niujorkas įstatymuose apskritai nėra aukcionų, konkursų ir varžytynių klasifikacijos. Teisės aktams, reglamentuojantiems sporto varžybų vykdymo tvarką, būdinga dar didesnė šaltinių apimtis dėl įvairių sporto šakų specifikos, kelių valdymo institucijų, federacijų buvimo vienoje sporto šakoje galimybės ir pan. Tokiomis sąlygomis suprantama, kodėl JAV įstatymų leidėjas atsisakė išsamiai apibūdinti baudžiamajame įstatyme numatytas sąvokas „viešosios varžybos ir parodos“ ir pasirinko gana lanksčių ir aptakų apibrėžimą.⁵⁰⁶

Antra vertus, siekis apimti absoliučiai visus veiksmus, susijusius su manipuliacijomis sporto varžybomis, gali vesti netgi iki kriminalizavimo kraštutinumų. Pavyzdžiui, Konektitute valstijoje kriminalizuotas ir pats dalyvavimas sutartose varžybose.⁵⁰⁷ Prisimintina, kad net 13,6 proc. visų apklaustų Lietuvos sportininkų atsakė, jog dalyvavo tokiose varžybose, kuriose įtarė esant susitarimams dėl varžybų eigos ar baigties.⁵⁰⁸ Mano nuomone, aptariamasis Konektitute valstijos kriminalizavimo būdas tikėtinai prieštarauja *ultima ratio* principui – ypač tais atvejais, kai susitariama ne dėl (bendro) mačo rezultato, o dėl tam tikrų jo aspektų. Dalyvavimas tokiame mače tiesiogiai jo nemanipuliuojant (galimai ir nepritariant tam) būtų „arčiau“ sporto (t. y. drausminės) teisės pažeidimo nei nusikalstamos veikos.

Kalbant apie praktinį įstatymų taikymą, jų efektyvumas Rusijos ir JAV specialistų yra vertinamas skeptiškai. B. S. Nikiforovas pažymi, kad kova su

506 Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, 2002, Maskva, p. 35–42.

507 Konektitute valstijos baudžiamojo kodekso (2012-R-0134) 53a-164 str. http://www.cga.ct.gov/current/pub/chap_952.htm#sec_53a-164.

508 2014 m. Transparency International atliktas skaidrumo Lietuvos sporte tyrimas. http://transparency.lt/media/filer_public/2014/01/22/sportininku_apklausa_rezultatai_2014_1.pdf, 27 skaidrė.

kyšininkavimu sporto srityje vykdoma labai neveiksmingai, įstatymai pritaikomi tik atskirais, išimtiniais atvejais. R. Perkinso nuomone, tikrovėje didžioji dauguma kaltininkų lieka nenubausti.⁵⁰⁹

Vis dėlto, nors kai kurie mokslininkai kritiškai JAV įstatymų atžvilgiu, JAV baudžiamieji įstatymai tam tikrais (kad ir retais atvejais) susitarimu dėl varžybų baigties kontekste realiai veikia, ir asmenys ne tik patraukiami baudžiamojon atsakomybėn, bet ir nuteisiami. Pavyzdžiui, buvęs JAV nacionalinės krepšinio lygos (toliau – NBA) teisėjas T. Donaghy nuteistas už tai, kad paėmė tūkstančius JAV dolerių iš profesionalaus lošėjo mainais už spėjimus dėl rungtynių baigties, – įskaitant ir tas, kuriose jis teisėjavo. Supaprastinta tyrimo eiga buvo tokia: 2007 m. birželį Federacinis tyrimų biuras susisieikė su NBA aptarti įtartinų statymų lažybų kontoroze; 2007 m. liepą teisėjas atsistatydino iš NBA, kuri buvo tiriama kaip vienas iš Niujorko organizuoto nusikalstamumo „taikinių“; 2007 m. rugpjūtį teisėjas pripažįstamas kaltu už du sunkius nusikaltimus teigiant, kad jis paėmė grynuosius iš lažybininkų ir pats lažinosi; 2008 m. birželį teigiama, kad 6 atkrintamosios „Lakers“ ir „Kings“ rungtynės 2002 m. buvo paveiktos 2 teisėjų veiksmų (iš viso rungtynėms teisėjavo 3 teisėjai); 2008 liepos 29 d. T. Donaghy nuteistas 15 mėnesių realaus laisvės atėmimo ir trejų metų laisvės atėmimo bausme, bausmę atidedant (angl. *supervised release*). Donaghy buvo pripažintas kaltu bendrininkavus sukčiaujant (angl. *wire fraud*) ir perduodant svarbią informaciją, susijusią su lažybotomis, kelioms valstijoms pagal schemą „patarimai už pinigus“. Donaghy teisėjui teigė, kad turėdamas atitinkamą konfidencialią informaciją, jis galėjo nuspėti NBA rungtynių baigtį. Nacionalinė krepšinio lyga, remdamasi Privalomu restitucijos aukoms įstatymu (angl. *Mandatory Victims Restitution Act*), paprašė beveik 1,4 milijono JAV dolerių restitucijos, bet teismo sprendimu buvo priteista 217 266 94 JAV dolerių restitucija, kuri turėjo būti sumokėta trijų kaltinamųjų (bendrininkų).⁵¹⁰

509 Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija. Maskva, 2002, p. 40.

510 Donaghy nuteistas 15-os mėnesių laisvės atėmimo bausme lažybų skandale [žiūrėta 2014 10 19]. <http://sports.espn.go.com/nba/news/story?id=3509440>. Taip pat: 2008 Annual Survey: Recent Developments in Sports Law. *19 Marq. Sports. L. Rev.*, 2008–2009, p. 484–485.

3.3.1.9. Suomija, Norvegija ir Švedija

Suomijoje⁵¹¹ su lažybomis nesusijusios manipuliacijos yra persekiojamos kaip kyšininkavimas versle (Suomijos baudžiamojo kodekso 30 skyrius, 1-4 str.). Jeigu apgaunamos lažybų bendrovės, tuomet manipuliacijos kvalifikuojamos kaip sukčiavimas (Suomijos baudžiamojo kodekso 36 skyrius, 1 ar 2 str.). Šioje šalyje būta tik vieno teismo sprendimo, kai buvo apgautos lažybų bendrovės: teismas nustatė, kad N., Suomijos pilietis ir vieno antrosios lygos klubo futbolo W treneris ir L, Suomijos pilietis ir N draugas, apgavo lažybų bendrovės atstovą. Lažinimosi metu jie žinojo, kad klubas W pralaimės ateinančią mačą antrosios lygos klubui Z, nes W klubo vartininkas nežaisiąs (toks buvo trenerio N sprendimas). Teismas nusprendė, kad N ir L įgijo neteisėtus finansinės naudos sau. Jie lažinosi dėl didelės sumos – 63 000 eurų ir laimėjo 208 550 eurų. Teismas pripažino juos kaltais dėl sukčiavimo sunkinančiomis aplinkybėmis (angl. *aggravated fraud*). Kol kas negausios teisės taikymo praktikos būta ir Norvegijoje: 2012 m. vasarą Norvegijos futbolo asociacija policijai pranešė apie įtarimus dėl manipuliacijų futbolo varžybomis Norvegijos antrojoje lygoje. Buvo įtariama, kad Norvegijos klubo žaidėjams organizuoti nusikaltėliai pasiūlė manipuliuoti varžybomis pasipelnymo lažybose tikslais. Vienas žaidėjas iš „Asker Fotball“ klubo buvo suimtas 2012 m. spalio 19 d. įtariant jį bendrininkavus kyšininkaujant ir sukčiaujant.⁵¹²

Vienas iš svarbiausių klausimų narpliojant manipuliacijų kriminalizavimo problemas Suomijoje yra susijęs su sportininkų statusu, ypač kai jie žaidžia kaip neprofesionalai. Suomijoje kyšininkavimo versle nusikalstama veika reikalauja, kad kyšininkavimo subjektas būtų darbuotojas ar vadovas. Varžybų dalyviai kartais yra futbolo klubų darbuotojai, tačiau kartais tarp klubo ir žaidėjo nėra jokių sutartinių santykių, todėl kyšininkavimo versle nusikalstamos veikos sudėtis vargu ar gali būti pritaikyta. 2013 m. žiniomis, nebuvo teismų praktikos, kuri padėtų atsakyti į klausimą, ar vadinamieji laisvosios sutarties žaidėjai (angl. *self-employed with independent contracts*)

511 Parengta pagal Peurala J. Match-manipulation in football – the challenges faced in Finland. *International Sports Law Journal*. 2013, 13, p. 268–286. http://download.springer.com/static/pdf/903/art%253A10.1007%252Fs40318-013-0027-z.pdf?auth66=1401196689_8a629330607125dba46ee26844429ac7&ext=.pdf.

512 Stormoen Stein-Erik. *Manipuliacijomis įtariamas Asker futbolininkas penktadienį buvo suimtas, iki to laiko jis atsisakinėjo būti apklaustas* (norvegų kalba) [žiūrėta 2014 10 14]. (Žinių apie šios konkrečios bylos baigtį autorė neturi.)

priklauso tiems subjektams, kurie gali būti baudžiami už kyšininkavimą versle. Taip svarbu pažymėti procesines kliūtis, trukdančias išaiškinti manipuliacijas: Suomijos procesinių prievartos priemonių įstatyme nepamainėta kyšininkavimo versle nusikalstama veika. Tai reiškia, jog telekomunikacijų kontrolė negali būti taikoma tiriant manipuliacijas sporto varžybomis.⁵¹³

2012 m. liepos 1 d. Švedijos baudžiamajame kodekso 10 skyriaus 5a ir 5b str. atsirado naujos normos, kriminalizuojančios kyšio ėmimą ir davimą, kurio subjektas, *inter alia*, yra varžybų, dėl kurių galima lažintis ir atitinkamai įgyti nepagrįstos naudos dėl subjekto pasirodymo atitinkamose varžybose, dalyvis ar prižiūrėtojas (angl. *participant or steward*). Didžiausia bausmė už šią nusikalstamą veiką yra dveji metai laisvės atėmimo, mažiausia – bauda. Taip pat buvo pabrėžta, kad buvęs teisinis reglamentavimas neapėmė situacijos, kai žaidėjai neturėjo darbuotojo statuso klube.⁵¹⁴

3.3.1.10. Turkija

2011 m. kovo 31 d. Turkijoje buvo priimtas įstatymas Nr. 6222 „Dėl smurto ir kitų pažeidimų prevencijos sporte“. Įstatymo 11 straipsnyje buvo įtvirtinta nauja nusikalstamos veikos sudėtis. Joje nustatyta, jog asmuo, kuris, siekdamas paveikti sporto varžybų baigtį, suteikė finansinę ar bet kokios kitos rūšies naudą (angl. *benefit*) kitam asmeniui, yra baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki 12 metų. Jei nauda yra paskatos (angl. *incentive*) formos, bausmė mažinama perpus.⁵¹⁵

Teoriškai nagrinėjant šią nusikalstamos veikos sudėtį, matyti, kad iš esmės nusikalstamos veikos sudėtis yra panaši į kyšininkavimą. Nereikia įrodinėti, kad varžybos iš tikrųjų buvo paveiktos, užtenka to, kad buvo suteikta tam tikra nauda – taigi sudėtį galima laikyti formaliąja. Svarbu pažymėti, kad praktikoje sudėtis buvo taikyta 2011 m. vasarą – Turkijos policijai atliekant ikiteisminį tyrimą, nustatyta 19 įtartinų rungtynių ir su-

513 Parengta pagal Peurala J. Match-manipulation in football – the challenges faced in Finland. *International Sports Law Journal* (2013) 13, p. 268–286. http://download.springer.com/static/pdf/903/art%253A10.1007%252Fs40318-013-0027-z.pdf?auth66=1401196689_8a629330607125dba46ee26844429ac7&ext=.pdf.

514 Ten pat.

515 Benan Arseven E. Turkish match fixing: Criminal law's interaction with sport. *World Sports Law Report*, Volume 9, issue 9, September 2011. <http://www.morogluarseven.com/news/turkish-match-fixing-criminal-laws-interaction-with-sport>.

imtas 61 asmuo, įskaitant klubų vadovus ir Turkijos nacionalinės rinktinės žaidėjus.⁵¹⁶

Stambulo milžinas „Fenerbahçe“ buvo šio skandalo epicentre kartu su savo pirmininku Azizu Yildirimu, nuteistu Stambulo 16-ojo Baudžiamojo Teismo už vadovavimą nusikalstamai organizacijai, kuri surežisavo tris mačus ir siūlė kyšius, kad būtų manipuluojami dar trys. Konkrečiai kalbant, nustatyta, jog buvo manipuluota klubų „Eskişehirspor“ ir „Fenerbahçe“, „Eskişehirspor“ ir „Trabzonspor“ rungtynėmis. „Eskişehirspor“ vyriausiasis treneris ir žaidėjas pripažinti kaltais ir nuteisti laisvės atėmimu. Be to, Aukštasis baudžiamasis teismas nuteisė „Besiktaş“ klubo pareigūnus už manipuliavimą Baigiamosios taurės rungtynėmis, kurias 2011 m. gegužės 11 d. žaidė „Besiktaş“ ir „Istanbul BB“.⁵¹⁷

Vienas iš pagrindinių metodų, kuriuo atskleistos manipuliacijos, buvo elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas. Klausydamasi sportininko Olguno Pekerio telefoninių pokalbių, Turkijos policija suprato, kad Azizas Yildirimas, „Fenerbahçe“ sporto klubo pirmininkas, kontroliavo Turkijos „Super“ lygos futbolo teisėjų susitikimus ir darė jiems spaudimą per Turkijos futbolo federacijos prezidentą Mahmutą Ozgenerą. Yildirimas buvo laikomas viena iš galinčiausių figūrų Turkijoje ir jis buvo siejamas su savo klubo sėkme. Policija išplėtė tyrimą ir rado vis daugiau įkalčių, liudijančių apie manipuliacijų sporto varžybomis išplitimą.⁵¹⁸

Įstatymas keistas tų pačių 2011 m. lapkritį – sporto žurnalisto Enderio Kyuymcu manymu, tokia (politinė) intervencija buvo neatsitiktinė, nes sąmoningai buvo mažinamos sankcijos už nusikalstamas veikas, įskaitant ir už manipuliacijas sporto varžybomis.⁵¹⁹

516 Diathesopoulou T. *The CAS jurisprudence on match-fixing in football: What can we learn from the Turkish cases? - Part 1* [žiūrėta 2014 10 07]. <http://www.asser.nl/SportsLaw/Blog/post/the-cas-jurisprudence-on-match-fixing-in-football-what-can-we-learn-from-the-turkish-cases-part-1-by-thalia-diathesopoulou>.

517 Ten pat.

518 Kyuymcu E. *Introduction to Turkish Match Fixing Case*. Medžiaga perduota asmeniškai monografijos autorei.

519 Kyuymcu E. *Introduction to Turkish Match Fixing Case*. Medžiaga perduota asmeniškai monografijos autorei.

3.3.1.11. Šveicarija

Šveicarijoje precedentinis baudžiamosios bylos nutraukimas įvyko teismui pripažinus, jog elektroninė lažybų sistema, kitaip nei žmogus, pagal Šveicarijos baudžiamąją teisę negali būti apgaulės subjektu. Nagrinėjamuoju atveju trys žaidėjai iš Šveicarijos futbolo klubų „FC Thun“ ir „FC Gossau“ apkaltinti buvus tarptautinio organizuoto tinklo, kuris manipuliavo ar bandė manipuluoti futbolo varžybomis pasipelnędamas elektroninėse lažybose, nariais. Šveicarijos federacinis baudžiamasis teismas analizavo Šveicarijos baudžiamojo kodekso 146 straipsnio veikimo sritį. Nagrinėjamas 146 straipsnis skamba taip: tas, kas, tyčia siekdamas neteisėtai praturtėti pats ar siekdamas neteisėto praturtėjimo kitam asmeniui, kenkėjiškai suklaidina kitą asmenį iškraipydamas ar nuslėpdamas tam tikrus faktus arba kenkėjiškai patvirtina kito asmens klaidą, taip priversdamas nukentėjusįjį pakenkti savo ar kito asmens nuosavybei, baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų arba bauda.

Federacinis baudžiamasis teismas padarė išvadą, jog klaidinamas turi būti žmogus, o ne elektroninė lažybų sistema, tad teismas neturėjo kito pasirinkimo kaip tik išteisinti apkaltintus žaidėjus. Žaidėjams netgi turėjo būti išmokamos kompensacijos už patirtas bylos nagrinėjimo išlaidas. Baigdamas savo straipsnį, TSAT arbitras Andrásas Gurovitsas pažymėjo, kad Šveicarijos Vyriausybė paskelbė svarstysianti Baudžiamojo kodekso pakeitimo projektą, kuris kriminalizuotų sukčiavimą sporto srityje.⁵²⁰ Autorės žiniomis, tuo metu, kai monografija rašoma, specifinis sukčiavimą sportą kriminalizuojantis projektas nebuvo priimtas, yra siūloma tik kriminalizuoti korupciją privačiame sektoriuje.⁵²¹

Vis dėlto tam tikrų (teigiamų) teisėkūros pokyčių esama ir šioje šalyje: 2014 m. pabaigoje Šveicarijoje priimtas įstatymas (įsigaliosiantis 2015 m. balandį) kuris leis patikrinti sporto organizacijų, jų darbuotojų⁵²² ir vadovų (pvz., kontraversiško FIFA prezidento S. Blatterio) bankų sąskaitas. Įstatymas gali turėti netiesioginę įtaką kontroliuojant ir manipuliacijas sporto varžybomis. Atitinkama teisinė naujovė gali paveikti ir Tarptautinį olim-

520 Gurovits A. *Match fixing no crime*, November 16, 2012 [žiūrėta 2014 10 14]. <http://sportslawcircle.com/sports-law/blog/match-fixing-no-crime>.

521 Šveicarijos baudžiamojo kodekso pakeitimai, kriminalizuojantys korupciją privačiame sektoriuje [žiūrėta 2014 10 15]. <http://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2014/3615.pdf>.

522 Tai, kad įstatymas numato tikrinti ir „paprastų“ darbuotojų banko sąskaitas, mano toliau minimas Šveicarijos Parlamento narys Rolandas Buechelas.

pinį komitetą, Tarptautinę dviračių sporto federaciją ir kitas Šveicarijoje įsikūrusias sportą valdančias organizacijas. Šveicarijos Parlamento narys Rolandas Buechelis teigė, jog įstatymas leis atidžiau pažvelgti į „bet kokį keistą judėjimą“ tarp banko sąskaitų ir finansinio turto, laikomo šioje valstybėje.⁵²³

Apibendrinant užsienio šalių patirtį susitarimų dėl varžybų eigos ar baigties kriminalizavimo srityje teigtina, kad užsienio šalyse manipuliacijos varžybų rezultatais ar eiga kriminalizuoti sukčiavimu, kyšininkavimu ar specialia atskiros sudėties forma. Sąlygiškai šias valstybes galima skirstyti į keturias grupes: 1) valstybės, kuriose manipuliacijos sporto varžybomis kriminalizuotos kaip sukčiavimas (Vokietija, Singapūras, Vietnamas); 2) valstybės, kuriose manipuliacijos sporto varžybomis laikomos korupcinio pobūdžio nusikalstamomis veikomis (JAV, Lenkija, Čekija, Singapūras, Vietnamas); 3) valstybės, kuriose manipuliacijas sporte reglamentuoja atskiras įstatymas ar atskira nusikalstamos veikos sudėtis (Ispanija, Lenkija, Turkija, Rusija, dauguma JAV valstijų); 4) valstybės, kuriose egzistuoja rimtos baudžiamosios atsakomybės už manipuliacijas taikymo problemos dėl specialių įstatymų stokos (Indija, Šveicarija).

Lyginant su kitomis šalimis, išsamiausiai (tačiau kartu ir griežčiausiai, netgi galimai pažeidžiant *ultima ratio* principą) sutvarkyti yra Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymai, kuriuose susitarimai dėl varžybų baigties reglamentuojami atskiromis nusikalstamų veikų sudėtimis, o kyšininkavimo, papirkimo bei viešųjų varžybų sąvokos suvokiamos gana plačiai – taip, kad atsakomybės neišvengtų nei profesionalūs ar mėgėjai sportininkai, nei kiti asmenys. Vieni iš didžiausių keblumų yra Indijoje ir Šveicarijoje, kur nei kyšininkavimo, nei sukčiavimo sudėtys neinkriminuojamos už manipuliacijas sporto varžybomis, o atskiros sudėties taip pat nėra.

523 Naujienų portalo „Skysports“ 2014 m. gruodį pateikiama informacija. *FIFA open to greater scrutiny after Swiss parliament changes law* [žiūrėta 2015 01 09]. <http://www1.skysports.com/football/news/30964/9603216/fifa-open-to-greater-scrutiny-after-swiss-parliament-changes-law>.

3.3.2. Manipuliacijų sporto varžybos kriminalizavimo problemos Lietuvoje

Kaip minėta 3-iojo monografijos skyriaus pradžioje, Tarptautinėje konvencijoje dėl kovos su manipuliacijomis⁵²⁴ tiesiogiai reikalaujama kriminalizuoti (pavojingiausias) manipuliacijas sporto varžybos. Atsižvelgiant į tai, pirma, aptariamas egzistuojantis baudžiamasis teisinis reglamentavimas, antra, vertinamas 2013 m. pasiūlytas įstatymo projektas ir trečia – monografijos autorės pasiūlytas baudžiamasis teisinis reglamentavimas.

Vertinant egzistuojančių nacionalinių reglamentavimą, baudžiamojo teisinio kvalifikavimo analizė skirstoma į tris dalis pagal šiuos manipuliacijų sporto varžybos sąvokos aspektus: 1) atvejus, kai manipuliuojant sporto varžybos dalyvauja tik sportininkai ir (ar) kiti asmenys, tačiau neįtraukiami teisėjai ir lažybų bendrovės; 2) atvejus, kai manipuliuojant sporto varžybos dalyvauja sportininkai bei teisėjai ir (ar) kiti asmenys; 3) atvejus, kai manipuliuojant sporto varžybos dalyvauja lažybų bendrovės kartu su sportininkais bei (ar) teisėjais ir (ar) kitais asmenimis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kvalifikuojant veikas akcentas nuo grynosios, abstrakčiosios baudžiamosios teisės pasislenka faktų link taip, kad išryškėja jų projekcijos į visą galiojančią ir taikomą teisės erdvę.⁵²⁵ Monografijoje atitinkamas poslinkis pastebimas, *inter alia*, aiškinantis, kokios nusikalstamos veikos galėtų būti inkriminuojamos už manipuliacijas sporto varžybos; kokiems baudžiamosios teisės teorijoje jau nagrinėtiems subjektams galėtų būti priskiriami sportininkai ir kokioms paslaugoms – sportininkų teikiamos paslaugos sporto varžybose.

1. Sportininkų manipuliacijos. Šis atvejis, kai manipuliuojant sporto varžybos dalyvauja tik sportininkai ir (ar) kiti asmenys, tačiau neįtraukiami teisėjai ir lažybų bendrovės, baudžiamojo teisinio kvalifikavimo prasme yra pats kebliausias. Nagrinėjant, kokią veiką atitiktų pavojingi sportininkų veiksmai, reikia išsiaiškinti, ar: 1.1 sportininkai galėtų būti korupcinių nusikalstamų veikų subjektai; 1.2 sportininkų susitarimai galėtų būti prilyginti sukčiavimui.

1.1 Atsakant į klausimą, ar sportininkai galėtų būti korupcinių nusikalstamų veikų subjektai, pažymėtina, jog BK XXXIII skyriuje (nusikaltimai

524 Europos Tarybos konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybos, (CETS No. 215), priimta Magglingen/Macolin, 2014 m. rugsėjo 18 d.

525 Bieliūnas E. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo studijų orientyrai. *Teisė*. 2008, 66 (1), p. 22.

ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams) įtvirtintoms nusikalstamų veikų sudėtims inkriminuoti, pagal BK 230 str. 3 d., reikia nustatyti *specialų subjektą*, kuris turėtų: 1) administracinius įgaliojimus; ar 2) teisę veikti įmonės, įstaigos, organizacijos, kurioje dirba, vardu; ar 3) teiktų viešąsias paslaugas. Sportininkų atveju aktualiausi pirmas ir trečias kriterijai, nes sportininkai neturi teisės veikti sporto klubo ar sporto mokyklos vardu. Baudžiamojo kodekso komentaro autorių nuomone, administraciniai įgaliojimai apima viešojo administravimo įgaliojimus ir kitus įgaliojimus, pavyzdžiui, veiklą, kuria užtikrinamas juridinio asmens savarankiškas funkcionavimas.⁵²⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad viešojo administravimo būtinas požymis nėra įgaliojimų duoti privalomus nurodymus pagal tarnybą pavaldiems ar nepavaldiems asmenims turėjimas, užtenka, pavyzdžiui, ir pavaldžių subjektų kontrolės ar nepavaldžių subjektų priežiūros⁵²⁷. Taigi siekiant atsakyti į klausimą, ar sportininkas gali būti, *inter alia*, kyšininkavimo subjektu, reikia nustatyti, ar sportininkai turi teisę duoti administracinius nurodymus, ar jie prižiūri sau pavaldžius, ar kontroliuoja nepavaldžius subjektus. Manytina, jog „paprasti“ sportininkai, tarpusavyje susitardami dėl varžybų baigties, administracinių funkcijų nevykdo (jie neturi pavaldinių, neskirsto finansinių išteklių ir nekontroliuoja jų panaudojimo, nevaldo personalo), todėl kyšininkavimo subjektu negali būti. Klausimas kyla dėl „pagrindinių“ sportininkų – pavyzdžiui, komandos kapitonų, elgesio. Sutartinių mačų futbole tyrinėtojas D. Hillas teigia, jog bukmekeriai ar kiti asmenys dėl mačo rezultato tariasi būtent su „viršūnės žaidėjais“ (angl. „*top players*“), kurie turi tam tikrą (netiesioginę) įtaką kitiems komandos žaidėjams (taigi *de facto* juos kontroliuoja) ir šie sunkiai atsisako paklusti „viršūnės žaidėjų“ schemai.⁵²⁸ Vis dėlto teigtina, jog, pagal Lietuvos Respublikos teisę, administraciniai įgaliojimai yra pernelyg siauri siekiant komandos lyderio veiksmus kvalifikuoti kaip kyšininkavimą, nes netgi „viršūnės žaidėjai“ neduoda *teisiskai* privalomų nurodymų kitiems žaidėjams, *teisine prasme* jų nekontroliuoja ir nevaldo.

Kitas sportininkams aktualus specialaus subjekto kriterijus yra viešųjų paslaugų teikimas. Išsamiau šis klausimas nagrinėtas A. Čaikovskio: mokslininko teigimu, kiekviena viešoji paslauga turi atitikti šiuos būtinus požy-

526 Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras. III d. (213–330 straipsniai). Vilnius, 2010, p. 136.

527 Ten pat, p. 127.

528 Hill D. *The Fix: Soccer and organized Crime*. Kanada, 2008, p. 22–23.

mius: a) tai tik įstatyme numatyta paslauga; b) paslaugos teikėjai – valstybės ar savivaldybių kontroliuojami juridiniai asmenys, taip pat kiti asmenys, tačiau tik įstatymų numatytais atvejais; c) paslaugos gavėjai – gyventojai (paprastai tiesioginiai gavėjai, rečiau netiesioginiai), o kai kuriais atvejais, atsižvelgiant į paslaugos pobūdį ir reikšmę – visuomenė; d) paslaugos teikimą turi prižiūrėti, kontroliuoti ir kitaip administruoti viešojo administravimo subjektai, kurie, be kita ko, išduoda leidimus privatiems asmenims teikti viešąsias paslaugas. Rinkliavas ar kitokį atlyginimą už viešųjų paslaugų teikimo administravimą gali nustatyti tik įstatymai. Baigtinio viešųjų paslaugų sąrašo nėra. Viešosiomis paslaugomis, *inter alia*, pripažintinos socialinės, švietimo, mokslo, kultūros, sporto (...) ir kitos įstatymų numatytos paslaugos.⁵²⁹ E. Gruodytė teigia, jog aiškinant viešųjų paslaugų sąvoką galima laikyti teikiančiais viešąsias paslaugas (netgi) kirpėjus, pardavėjus, prekybininkus ar statybininkus.⁵³⁰ Anot A. Čaikovskio, nors sporto paslaugos priskirtinos prie viešųjų paslaugų, sportininkai viešųjų paslaugų neteikia, jie negali būti kyšininkavimo subjektai. Kas kita būtų, jei dėl varžybų baigties susitartų visas sporto klubas ar sporto mokykla – tuomet atitinkamą veiką būtų įmanoma kvalifikuoti kaip kyšininkavimą.

Galima įžvelgti tam tikras prieštaras, susijusias su viešųjų paslaugų samprata. Šio neaiškumo neliktų, jei atsirastų papildomas BK 225 ir 230 straipsnių komentaras (išaiškinimas), ar, pavyzdžiui, sportininkai, atlikėjai ar menininkai gali būti prilyginami subjektams, teikiančioms viešąsias paslaugas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, pagal BK 230 str., sprendžiant, ar asmens teikiama paslauga pripažintina viešąja paslauga, atsižvelgiama į šios paslaugos pobūdį, į tai, ar jos teikimas reglamentuojamas specialiu įstatymu. Pavyzdžiui, viešosiomis paslaugomis pripažintos turto sauga; draudimo išmokų mokėjimo rengimas; savivaldybei nuosavybės teise priklausančių patalpų administravimas ir priežiūra.⁵³¹ Autorės manymu, sportininkų teikiamos paslaugos gali būti pripažintos viešosiomis paslaugomis pagal *savo pobūdį*: sportininkų teikiamų paslaugų viešumą sąlygoja paslaugų reikšmė, aukštas sportinis meistriškumas kaip visuomeninė ver-

529 Čaikovskis A. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2007, p. 157. Taip pat: Gavelytė I. Kyšininkavimas kaip korupcinė nusikalstama veika. *Teisė*. 2004, 53, p. 97.

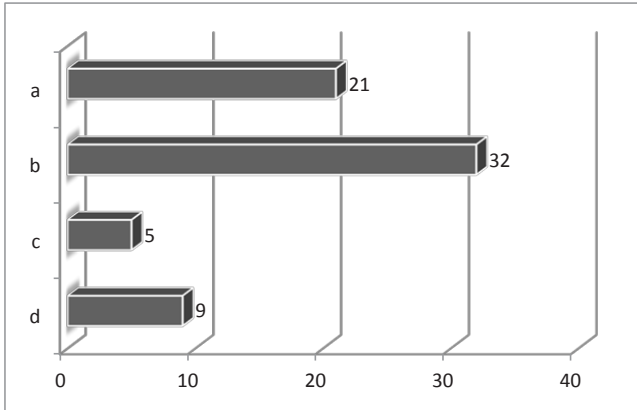
530 Gruodytė E. Valstybės tarnautojo samprata nusikalstamų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje. *Jurisprudencija*. 2006, Nr. 7 (85), p. 91–92.

531 Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras. III d. (213–330 straipsniai). Vilnius, 2010, p. 137.

tybė, kuri galėtų būti „mainoma“ į piniginį ar nepiniginį atlygį tik tuo atveju, kai ji yra demonstruojama. Tačiau didelis sportinis meistriškumas nėra ta vertybė, kurios atsisakymas demonstruoti (kitaip tariant, atsisakymas sąžiningai rungtyniauti) galėtų būti mainomas į materialų ar nematerialų atlygį. Įdomu pažymėti, jog remiantis civiline teise sportininkai yra prilyginti ni viešiesiems asmenims teisės (ne)būti fotografuojamiems be jų sutikimo kontekste. J. Gumbio ir J. Zaleskio nuomone, sportininkai, kaip ir politikai, dainininkai ar aktoriai, yra laikomi viešaisiais asmenimis, jei jie yra plačiai žinomi visuomenei, taigi galima juos fotografuoti ir publikuoti jų nuotraukas be jų sutikimo.⁵³² Suprantama, „žinomumo visuomenei“ kriterijus baudžiamojoje teisėje nėra toks svarbus, tačiau vis dėlto turėtinai omenyje: konceptualia prasme sportininkai gali būti prilyginti viešiesiems asmenims.

Siekiant praktiškai patikrinti mokslines išvagas, buvo atliktas empirinis tyrimas – teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa. Autorės atlikto tyrimo metu teisėsaugos institucijų pareigūnai buvo paprašyti atsakyti į klausimą, ar susitarimams dėl varžybų baigties galėtų būti inkriminuojama kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 225 str.

532 Gumbis J. Zaleskis J. Sports Image Rights in Lithuania. *The International Sports Law Journal*. 2010, 1-2, p. 50–53.

2 grafikas. Teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonė, ar susitarimams dėl varžybų baigties galėtų būti inkriminuojama kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 225 str.⁵³³

- a) Kyšininkavimo sudėtis negali būti inkriminuojama, nes sportininkai negali būti viešojo administravimo subjektai ir jie neteikia viešųjų paslaugų, kaip numato LR BK 230 str.
- b) Galėtų, bet tik tuo atveju, jei į nelegalius susitarimus įsitrauktų ne tik sportininkai, bet ir teisėjai, sporto federacijų atstovai – asmenys, turintys viešojo administravimo įgaliojimus.
- c) Priklauso, kaip suprasime apgaulę sporte – ar tik kaip tyčinį sporto taisyklių pažeidimą, ar ir kaip piktnaudžiavimą sportininko statusu.
- d) Kita.

Absoliuti dauguma pareigūnų (79 proc., arba 53 respondentai) teigė, jog sportininkai negali būti prilyginti subjektams, atliekantiems valdžios atstovo funkcijas, turintiems viešojo administravimo įgaliojimus ar teikiantiems viešąsias paslaugas (a ir b atsakymai, atsakymuose pažymėti absoliutūs skaičiai). Taigi galima daryti prielaidą, jog netgi ir „viršūnės žaidėjai“, kurie konceptualiai „administruoja“ likusią komandą, formaliai, dalies Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomone, nelaikytini kyšininkavimo subjektu. Autorė, kaip minėta, kvestionuoja tokią nuomonę, nes

533 Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa apie apgaulės sporte santykį su nusikalstamomis veikomis. Iš viso anketą užpildė 66 pareigūnai.

sportininkai 230 str. kontekste teikia viešąsias paslaugas: sportininkų veikla varžybų metu pagal savo pobūdį ir visuomeninę reikšmę prilygintina viešosioms paslaugoms. Kartu pažymėtina, jog sportininkų prilyginimas valstybės tarnautojams turi ir savų pavojų: pavyzdžiui, nepranešimas apie galimas manipuliacijas⁵³⁴ teoriškai galėtų būti kvalifikuojamas kaip tarnybos pareigų neatlikimas remiantis LR BK 229 str. Pažymėtina, kad šios veikos pasekmės apibrėžtos abstrakčiai: kaip didelė žala, kurią patiria valstybė, (...) juridinis ar fizinis asmuo. Šis pavyzdys iliustruoja, jog baudžiamoji atsakomybė sportininkams turėtų būti taikoma apdairiai, priešingu atveju neat-sargūs sportininkai, neatlikę jokių tiesiogiai su manipuliacijomis susijusių veiksmų, būtų potencialūs baudžiamosios atsakomybės subjektai.

Atsakant į klausimą, ar manipuliacijoms sporto varžybomis galėtų būti inkriminuota sukčiavimo sudėtis, reikėtų iširti apgaulės bei žalos sampratas. Pasak V. Piesliako, vien tik sportininkų susitarimai negali būti sukčiavimas, nes, atliekant tokias manipuliacijas, nėra akivaizdžių nuostolių ir akivaizdžios apgaulės. Anot V. Piesliako, sukčiavimo sudėtis nelabai tinka, nes mūsų teisėje, kitaip nei anglosaksų teisėje, kur sukčiavimas suvokiamas plačiai⁵³⁵, sukčiavimas suvokiamas siaurai – kaip nusikaltimas nuosavybei, svetimo turto *grobimas* apgaulės būdu. Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais atveju nebūtinai grobiama.⁵³⁶ Todėl, V. Piesliako nuomone, susitarimus dėl varžybų baigties ar eigos tinkamiausia būtų kriminalizuoti atskira nusikalstama veika, priskiriama nusikalstamoms veikoms ekonomikai.⁵³⁷ Iš esmės šiuo keliu nuėjo Rusija. Vis dėlto manytina, jog sukčiavimas galėtų būti taikomas nagrinėjamoju atveju, nes sukčiavimas, kaip intelektualiai nusikalstama veika, savaime suponuoja sudėtingumą ir būtinybę šią veiką suvokti gana plačiai. „Plačiai“ reikštų kelis dalykus: 1) sukčiavimo dalyko (turto, turtinės teisės, turtinės prievolės) ekonominė vertė nebūtinai turėtų

534 Nepranešimo apie potencialias manipuliacijas drausminės atsakomybės problematika nagrinėjama 1.3.2, 1.3.3 ir 2.1.5 monografijos skyriuose.

535 Minėta, jog, pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos lošimų įstatyme apgaulė laikomi ir tokie veiksmai, kuriais nebūtinai laimima konkreti pinigų suma ir nebūtinai padidinamos asmens laimėjimo galimybės. Didžiosios Britanijos lošimų įstatymo 42 (2) str. Gambling Act, 2005, c. 19. Išleistas 7, 2005. Taip pat: Ramos Miguel A. *Game, set, match-fixing: will international anti-doping initiatives pave the way for similar reform for corrupt betting in tennis?* 32 House. J. int'L. 201, 2009–2010, p. 201–244.

536 Nors egzistuoja įvairių nuomonių ir teorijų, kas laikoma pagrobimo baigtumu, iš esmės dažnai sutinkama su tuo, kad pagrobimas susideda iš dviejų elementų: turto paėmimo ir pasisavinimo. A. Drakšienė. E. Stauskienė. *Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose*. Vilnius, 1998, p. 39.

537 Autorės interviu su V. Piesliaku. Interviu data: 2010 m. gegužės 14 d.

būti įvertinta pinigais jau manipuliacijų metu, bet gali išaiškėti ir vėliau; 2) apgaulės esmė reiškia ne tik tai, kad dėl kaltininko objektyviosios tiesos išskraipymo nukentėjusiojo sąmonėje susiformuoja klaidingas įsivaizdavimas objektyviai egzistuojančių arba egzistavusių faktų, kurie suklydusį nukentėjusįjį paskatina nenaudingai disponuoti turtu, bet ir tai, kad dėl kaltininko objektyviosios tiesos išskraipymo ne vien tiesioginis nukentėjusysis patiria nuostolių nenaudingai disponuodamas turtu, bet ir kiti asmenys (pvz., sąžiningi manipuliatorių konkurentai), kurie apie nuostolius gali sužinoti vėliau arba visai nesužinoti. Todėl manytina, kad sukčiavimo sudėtis tinka manipuliacijų atveju ir šių pavojingų veiksmų kriminalizuoti atskira nusikalstama veika iš esmės nebūtina, nors, be abejonės, svarstyтина, turint omenyje ir Lietuvos akademinės bendruomenės, ir teisėsaugos institucijų pareigūnų požiūrį, ir faktą, jog, esant atskirai sudėčiai, manipuliacijų sporto varžybose įrodinėjimo procesas potencialiai taptų paprastesnis.

2. Varžybų teisėjų manipuliacijos. Šis atvejis, kai manipuliuojant sporto varžybose dalyvauja sportininkai ir varžybų teisėjai ir (ar) kiti asmenys, baudžiamąjį teisinio kvalifikavimo prasme sąlyginai nėra sudėtingas, nes varžybų teisėjas nagrinėjamame kontekste yra tinkamas nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas. Sporto varžybų teisėjas turi viešojo administravimo įgaliojimus, jis gali daryti tiesioginę įtaką varžybų rezultatams ir eigai; teisėjo funkcijos tiesiogiai susijusios su varžybų vykdymu, teisėjas atsako už sporto varžybų funkcionavimą. Taigi teisėjams galėtų būti taikomas LR BK 230 str.,⁵³⁸ atitinkamai inkriminuojama nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams – kyšininkavimo, prekybos poveikiu, papirkimo ar piktnaudžiavimo – sudėtis. Šiuo atveju nesvarbu, kad sporto teisėjas dirba ne viešame, o privačiame sektoriuje. Pažymėtina, jog Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos 7-ame straipsnyje šalims buvo įtvirtintas bendro pobūdžio reikalavimas „priimti reikiamus teisės aktus ir imtis kitų būtinų priemonių, kad pagal nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu būtų laikomi tyčiniai veiksmai komercinės veiklos eigoje, kai asmenims, kurie vadovauja privataus sektoriaus subjektams arba eina bet kokias pareigas, tiesiogiai ar netiesiogiai yra žadamas, siūlomas ar duodamas bet koks nepagrįstas atlygis“.⁵³⁹ Lietuvos Respublikos teismai taip pat pripažįsta, jog privačiame sektoriuje dirbantys asmenys gali turėti administracinius įgaliojimus.

538 LR BK 229 str. taikymo pavojai varžybų teisėjams yra analogiški kaip ir (pirmuoju) sportininkų atveju.

539 Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 23-853.

Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad uždarosios akcinės bendrovės direktorius, kaip valstybės tarnautojui prilygintas asmuo, teisėtai nuteistas pagal BK 228 str. 1 d.⁵⁴⁰

3. Manipuliacijos, kurių metu žalą patiria lažybų bendrovės. Šis atvejis, kai manipuliuojant sporto varžybomis dalyvauja lažybų bendrovės kartu su sportininkais ir (ar) teisėjais ir (ar) kitais asmenimis, baudžiamąjo teisinio kvalifikavimo prasme taip pat yra santykinai nesudėtingas tuo požiūriu, jog lažybų bendrovės gali būti pripažįstamos nukentėjusiais. Tai atitinka sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, kuri analizuota tiriant Vokietijos jurisprudenciją. Esminis akcentas yra tas, kad apgaulė gali būti sudėtinga ir neakivaizdi, pasireiškianti konkliudentiniais veiksmais, suprastiniais atsižvelgiant ir į lažybose dalyvaujančiųjų lūkesčius, ir į normines bei faktines bylos aplinkybes. Vokietijoje tai vadinta „sutartiniu sukčiavimu“, konceptualia prasme tai tinka ir Lietuvai, nes bilietas, čekis ar kitas dokumentas, nurodytas lažybų taisyklėse, pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, yra laikomas sutartimi tarp lažybų organizatoriaus ir lošėjo.⁵⁴¹ Kita vertus, lažybų bendrovės (kaip juridiniai asmenys) ar lažybų bendrovių darbuotojai (kaip fiziniai asmenys) vienokias ar kitokias pavojingas manipuliacijas taip pat gali vykdyti. Šiuo atveju gali būti inkriminuojama ir sukčiavimo, ir turto pasisavinimo sudėtis.

Atitinkamos teismų praktikos jau būta ir Lietuvoje. Pavyzdžiui, Šiaulių miesto apylinkės teismo 2009 m. rugsėjo 9 d. nuosprendžiu L. K. nuteista pagal BK 183 str. 1 d. (be kita ko) už tai, kad dirbdama lažybų tarpininke kasininke ir būdama materialiai atsakinga už bendrovės jai patikėtų vertybių saugumą, pažeisdama lažybų reglamentą, draudžiantį bendrovės darbuotojams dalyvauti lažybose, 2004 m. rugpjūčio 22 d. lažybų punkte į lažybų programą įvedė neteislingus duomenis, jog ji pastatė 50 Lt už futbolo rungtynių, kurias žaidė „Petrzalkos“ ir „B. B.“ komandos, baigtų komandos „Petrzalka“ pergale ir taip sukūrė lažybų kortelę. Be to, pažeisdama lažybų tarpininkų kasininkų vidaus darbo tvarkos taisyklių 4.3.19 punktą, draudžiantį lažybų tarpininkams kasininkams spausdinti lažybų korteles, į kurias įtraukti prasidėję įvykiai rungtynėms pasibaigus, žinodama jų rezultatą, išspausdino minėtą lažybų kortelę ir 2004 m. rugpjūčio 23 d. iš lažybų punkto kasos pasi-

540 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-244/2006. Taip pat: Čaikovski A. Valstybės tarnautojui prilygintas asmuo: funkcijos ir įgaliojimai. *Jurisprudencija*. 2007, 6 (96), p. 90–96.

541 Gumbis J., Karnickas L. Sports Betting in Lithuania. *International Sports Law Journal*. 2009, 3-4, p. 122–123.

ėmė laimėjimą – 120 Lt.⁵⁴² Objektyvumo dėlei pastebėtina, kad atitinkamus lažybų tarpininkų kasininkų veiksmus ne visai tikslu būtų vadinti „manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais ar eiga“, nes kasininkai tik pasinaudoja jau žinomais (įvykusiais) sporto varžybų rezultatais, tačiau jų tiesiogiai neveikia. Taigi minėtas Šiaulių apylinkės teismo nuosprendis yra tik iliustracija, parodanti, jog nesąžiningi veiksmai lažybų sektoriuje (netiesiogiai susiję su sporto varžybų rezultatais) neabejotinai egzistuoja ir yra daromi, o kaltininkai patraukiami baudžiamojon atsakomybėn ir nuteisiami.

Didesnių keblumų inkriminuojant sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį gali kilti elektroninių lažybų atveju – šiuo metu Lietuvoje teismų praktikos, susijusios su atitinkamu atveju, autorės žiniomis, nėra.⁵⁴³ Kartu galima daryti ir konkrečias prielaidas – Lietuvoje elektroninės sistemos suklaidinimas (kitaip nei Šveicarijoje, kur, kaip minėta, kaltinamieji buvo išteisinti, nes neva nenaudoję apgaulės) iš principo gali būti laikomas apgaule LR BK 182 str. prasme. Tradicinė apgaulės koncepcija baudžiamajoje teisėje anksčiau nebuvo pritaikyta (tačiau šiuo metu yra pritaikyta) atvejams, kai kas nors neteisėtai įgyja turtą arba gauna kitos turbinės naudos neveikdamas kito asmens intelekto, bet įveikdamas tam tikrą automatizuotą programą.⁵⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš aktualių bylų, kurioje buvo vertinama apgaulės raiška elektroninės bankininkystės srityje, nurodė, kad „*apgaulė šioje byloje reiškėsi ne įmonių, kurių lėšos laikomos banke, o banko, kaip sąskaitose esančių įmonių pinigų savininko, suklaidiniamu. Taigi byloje nurodytais atvejais surinkus mokėjimo kortelių skaitytuvo kodą ir davus komandą elektroninei sistemai, suklaidinta buvo elektroninė*

542 Šiaulių apygardos teismo nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-373-300/2009. <http://eteismai.lt/byla/259150330329709/1A-373-300-2009>.

543 Be atitinkamos teismų praktikos nebuvimo, yra ir teorinių, ir praktinių svarbių jurisdikcijos nustatymo klausimų, kaip antai, kuri valstybė turėtų tirti padarytą nusikaltimą: valstybė, kurioje asmuo veikdamas inicijavo nusikalstamus veiksmus? valstybė, kurioje esantis asmuo ar institucija patyrė nusikalstamos veikos padarinius? valstybė, kurios pilietis yra nusikaltėlis ar nukentėjęs, ar valstybė, kurios elektroninių ryšių tinklais buvo pasinaudota darant veiką? D. Valatkevičiaus manymu, kompiuterinio nusikaltimo padarymo vieta turėtų būti siejama ir su kaltininko veikimo vieta, ir su kompiuterinės įrangos ar elektroninių ryšių buvimo vieta, ir su nusikalstamų padarinių atsiradimo vieta. Plačiau: Valatkevičius D. Jurisdikcijos problematika tiriant kompiuterinius nusikaltimus. *Teisė*. 2007, 62, p. 127–139.

544 O. Fedosiuko manymu, tradicinės baudžiamosios teisės normos (tiksliau jų aiškinimas) nėra pritaikytos tokiems atvejams. Problemiška inkriminuoti sukčiavimą, nes lyg ir nėra apgaulės, suponuojančios žmogaus suklaidinimą. Nepaisant atitinkamų keblumų, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusikalstamą veiką kvalifikavo kaip sukčiavimą, apgaule įgyjant teisę į turtą. Kasacinė byla Nr. 2K-682/2001. Taip pat: Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos. *Teisė*. 2003, 48, p. 87–88.

*sistema ir bankas, kurio nuosavybėje buvo įmonių piniginės lėšos*⁵⁴⁵. Vedant paraleles tarp elektroninių lažybų ir elektroninės bankininkystės, galima daryti prielaidą, jog pagal panašią koncepciją suklaidinama galėtų būti ir elektroninių lažybų sistema, atitinkamai toks suklaidinimas vertintinas kaip apgaulė LR BK 182 str. prasme.

Antra vertus, elektroninių lažybų atveju problemų gali ir apskritai nebūti, jeigu, pavyzdžiui, būtų apgaulingai lažinamasi vienos iš didžiausių elektroninių sporto lažybų korporacijų – „Betfair“ interneto svetainėje, kur taikomos gana aiškios Didžiosios Britanijos (be kita ko) baudžiamosios teisės normos.⁵⁴⁶ Didžiojoje Britanijoje elektroninis sukčiavimas laikomas nusikaltimu, už kurį nustatyta didžiausia bausmė esant apkaltinamajam nuosprendžiui – iki dvejų metų laisvės atėmimo arba (ir) bauda.⁵⁴⁷

Apibendrinant baudžiamąjį manipuliacijų sporto varžybomis reglamentavimą, pažymėtina, kad sukčiavimo ar kyšininkavimo kvalifikavimas yra subtilus – jis priklauso ir nuo to, kaip susitariama ir kas tariasi. Kai dėl varžybų baigties tariasi ne (tik) sportininkai, bet ir varžybų teisėjai, iš esmės galėtų būti inkriminuojama kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtis. Kai dėl manipuliacijų sporto varžybų rezultatais nukenčia lažybų bendrovės, galėtų būti inkriminuojama sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis.

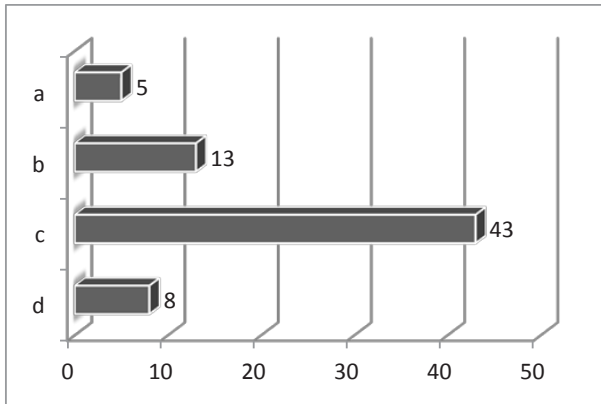
Matyti, jog kvalifikavimas gali priklausyti netgi nuo sporto šakų – pavyzdžiui, tose šakose, kur paprastai tariasi tik žaidėjai be varžybų teisėjų, labiau tiktų sukčiavimo sudėtis; o tose, kur sutartos rungtynės apima platų tinklą asmenų, įskaitant ir teisėjus, ir lažybų bendroves, tinka ir sukčiavimo, ir kyšininkavimo sudėtis. Tam, kad būtų išvengta šių dviprasmybių, verta pamąstyti apie atskiros sudėties įvedimą į LR BK. Atskira sudėtis turi tam tikrų privalumų, pavyzdžiui, pasižymi aiškumu ir lengvesniu įrodinėjimo procesu. Turint omenyje, be kita ko, tai, kad manipuliacijos sporto varžybomis nebūtinai visuomet sukelia konkrečią materialinę žalą ir Lietuvos teisėsaugos institucijoms gali būti sunku modifikuoti sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, atskiros sudėties sukūrimas būtų racionali išeitis. Teisėsaugos

545 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2001 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-682. *Teismų praktika*. 2001, 16.

546 Didžiosios Britanijos lošimų įstatymo 36 (1) (b) str. nustatyta, jog įstatymas taikomas neatsižvelgiant į tai, ar lošimų paslaugos teikiamos Didžiojoje Britanijoje, ar už jos ribų, ar iš dalies Didžiojoje Britanijoje, ar už jos ribų. Gambling Act, 2005, c. 19 [žiūrėta 2014 10 03]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/19/section/36>.

547 Didžiosios Britanijos lošimų įstatymo 42 (4) (a) str. Gambling Act, 2005, c. 19 [žiūrėta 2014 10 03]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/19/section/42>.

institucijų pareigūnai gana teigiamai vertino naujos sudėties, nebūtinai susijusios su nusikalstamais nuosavybei (sukčiavimu), įvedimą LR BK.

3 grafikas. Teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonė apie tai, ar nematerialaus pobūdžio prizai iš principo nepaneigtų veiksmų, susijusių su apgaulė sporte, priskyrimo nusikalstamoms veikoms, susijusioms su nuosavybės teisiniais santykiais⁵⁴⁸

- a) Sporte prizai beveik visada materialūs, todėl šis klausimas neaktualus.
- b) Nepaneigtų – įmanoma apytiksliai įvertinti pinigais nematerialius prizus (kelialapius į olimpines žaidynes, kvalifikacines normas ir pan.).
- c) Apgaulės sporto srityje visai nebūtina sieti su nusikalstamomis veikomis nuosavybei, galima kriminalizuoti kaip atskirą veiką.
- d) Kita.

Iš pateikto grafiko matyti, jog teisėsaugos institucijų pareigūnai teigiamai vertino naujos sudėties sukūrimą. Į klausimą „Ar nematerialaus pobūdžio prizai iš principo nepaneigtų veiksmų, susijusių su apgaulė sporte, priskyrimą nusikalstamoms veikoms, susijusioms su nuosavybės teisiniais santykiais?“ dauguma respondentų atsakė, jog apgaulės sporte visai nebūtina sieti su nusikalstamomis veikomis nuosavybei, o būtų galima kriminalizuoti kaip atskirą veiką.⁵⁴⁹

548 Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa apie apgaulės sporte santykį su nusikalstamomis veikomis. Iš viso anketą užpildė 66 pareigūnai.

549 Vis dėlto metodologine prasme būtina pažymėti, jog griežtas (statistines) išvadas daryti iš anke-

Būtent taip mėginta ir išspręsti manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimo klausimus: pereinant prie pasiūlyto nacionalinio reglamentavimo, pažymėtina, jog 2013 m. spalio 29 d. m. LR Seimui buvo pateiktas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 182¹ straipsniu įstatymo projektas Nr. XIIP-1138.

Projekto pirmojoje dalyje numatyta, kad tas, kas savo ar kitų naudai, tiesiogiai ar netiesiogiai pasiūlė, pažadėjo ar susitarė daryti įtaką arba darė įtaką sporto varžybų arba rungtynių rezultatui pažeidžiant nešališkumo kūno kultūros ir sporto veikloje principą ir varžybų arba rungtynių nuostatus, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

Antroje ir trečioje dalyse išvardytos kvalifikuota ir privilegijuota nusikalstamos veikos sudėtys, o ketvirtąją dalį iš esmės galima vertinti kaip dar vieną naujos nusikalstamos veikos sudėtį:

4. Tas, kas žinojo apie šiame straipsnyje numatytus veiksmus ir nepaisant to dalyvavo lažybose, susijusiose su tomis sporto varžybomis arba rungtynėmis, arba pranešė tą žinią turėdamas tikslą, kad kitas asmuo dalyvautų tokiose lažybose, baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų.

Projektas vertintinas kritiškai dėl trijų pagrindinių priežasčių. Pirma, sukčiavimo *corpus delicti* Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nėra suderinama (tik) su abstrakčia žala nešališkumo kūno kultūros ir sporto veikloje principui ir varžybų ar rungtynių nuostatų pažeidimu, o to, remiantis projektu, užtektų siekiant inkriminuoti siūlomos kriminalizuoti veikos pirmąją dalį. Viena vertus, toks lankstumas leidžia išvengti neatsakomybės problemos; kita vertus, yra rizikingas, nes baudžiamosios atsakomybės taikymas gali būti nenuspėjamas ir selektyvus, todėl galimai prieštaraujantis *ultima ratio* principui.⁵⁵⁰ Antra, nusikalstamos veikos sudėty yra gana abstrakčios – taikymo prasme gali kilti keblumų, aiškinantis,

tos atsakymų analizės nereikėtų, nes pareigūnai atrinkti netikimybinės atrankos būdu ir anketų grįžtamojo ryšio procentas buvo nedidelis, tikėtina, jog į klausimus atsakė tie respondentai, kuriems apgaulė sporte buvo įdomi ir jie turėjo pakankami laiko į šią temą gilintis, tačiau tokiu atveju tyrimo duomenys iš esmės negali būti apibendrinami – t. y. negalima teigti, jog apklaustieji teisės saugos institucijų pareigūnai reprezentuoja visus Lietuvos teisės saugos institucijų pareigūnus. Taigi įmanoma daryti prielaidą, kad tam tikri pareigūnai būtų už atskiros sudėties įvedimą, tačiau kokio tikroji visų pareigūnų nuomonė, vienareikšmiškai pasakyti sunku.

550 Plačiau apie manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimą, jo atitiktį minėtam principui ir abstrakčios bei konkrečios žalos santykį rašoma autorės moksliniame straipsnyje. Zaksaitė S. Manipuliacijos sporto varžybomis: tarp kriminalizavimo ir ultima ratio principo. *Teisės problemos*. 2013 Nr. 3 (81), p. 56–75.

ką reiškia daryti netiesioginę įtaką sporto varžybų ar rungtynių rezultatui. Be to, netikslu kriminalizuoti vien įtaką varžybų rezultatui – nesąžiningai pasipelninti galima lažinantis ne tik dėl rezultato, bet ir dėl varžybų eigos. Trečia, itin neįprastai manipuliacijų sporto varžybų rezultatais kontekste atrodo nagrinėjamo projekto straipsnio penktoji dalis: už šio straipsnio 1 ir 3 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas. Iš esmės projektu pasiūlyta nusikalstamos veikos sudėtis yra panašesnė ne į sukčiavimą, o į korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas (kyšininkavimą ir papirkimą), atitinkamai tiesioginių nukentėjusiųjų nuo tokių veikų gali ir nebūti.

Nepaisant minėtų kritinių įžvalgų, pasiūlymas įvesti atskirą nusikalstamą veiką iš esmės vertintinas teigiamai, tačiau tokį kriminalizavimo būdą derėtų parengti kur kas preciziškiau. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kontekste manipuliacijos sporto varžybomis galėtų būti priskiriamos, pavyzdžiui, prie nusikaltimų ekonomikai ir verslo tvarkai. Iš esmės šis kriminalizavimo būdas taip pat kelia tam tikrų keblumų, nes manipuliacijų sporto varžybomis atveju labiausiai nukentčia sąžiningo sporto principai, kurie yra artimi sąžiningo verslo principams, tačiau ne identiški jiems. Todėl, įvedant atskirą sudėtį, reikėtų įvesti ir atskirą skyrių – pavyzdžiui, „Nusikaltimai sportui“. Tačiau viena nusikalstama veika negalėtų sudaryti atskiros skyriaus, todėl siūlymas manipuliacijas sporto varžybomis prijungti prie nusikaltimų ekonomikai gali būti vertinamas kaip pragmatiškas ir ganėtinai racionalus, tačiau nevisiškai nuoseklus žingsnis. Vis dėlto manytina, kad geriau įvesti atskirą sudėtį ir taikyti baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus ekonomikai, nei ignoruoti šią problemą ir netaikyti jokios atsakomybės. Pažymėtina ir tai, kad vien tik kriminalizuoti pavojingą veiką gali neužtekti: reikalingi ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymai, kuriuos taikant būtų įmanoma vykdyti elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, jos fiksavimą ir kaupimą.⁵⁵¹

Svarstant apie tinkamos sąvokos išrinkimą LR BK kontekste, pažymėtina, kad galimos įvairios alternatyvos, pavyzdžiui „apgaule sporte“; „sukčiavimas sporte“ „manipuliacijos sporto varžybomis“; „neteisėtos įtakos sporto varžybų baigčiai ar eigai darymas“; „korupcija sporte“. Autorės nuomone,

551 Monografijoje šis pasiūlymas išsamiau neanalizuojamas apsiribojant pagrindine gaire, jog tiriant manipuliacijas įvardyta procesinės prievartos priemonė yra tam tikrais atvejais būtina.

„manipuliacijos sporto varžybomis“ yra tinkamiausia alternatyva, nes: 1) apgaulė ir sukčiavimas sporte dažnai yra siejama su dopingo vartojimu. To nerekomenduojama kriminalizuoti, todėl „apgaulė sporte“ ar „sukčiavimas sporte“ laikytina netiksliais sąvokomis; 2) neteisėta įtaka sporto varžybų baigčiai ar eigai yra per plati ir per „aptaki“ definicija baudžiamajai teisei; 3) korupcijos sporte definicija sistemiškai nederėtų LR BK, nes tokiu atveju reiktų ir, pavyzdžiui, „korupcijos versle“; „korupcijos medicinoje“ ir pan. Taigi manytina, jog tikslingas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymas įvedus atskirą manipuliacijų sporto varžybomis nusikalstamos veikos sudėtį. Pažymėtina, kad LR BK jau egzistuoja „manipuliavimo vertybinių popierių kaina“ nusikalstamos veikos sudėtis. Objektiviai manipuliavimas vertybinių popierių kaina pasireiškia tikrovės neatitinkančios ar neišsamios informacijos apie emitentą ar jo vertybinius popierius skleidimu, siekiant dirbtinai padidinti ar sumažinti vertybinių popierių rinkos kainą.⁵⁵² Manytina, kad iš esmės manipuliavimo vertybinių popierių kaina ir manipuliacijų sporto varžybomis sąvokos neprieštarauja viena kitai, nes manipuliacijos sporto varžybomis gali pasireikšti, *inter alia*, konfidencialios informacijos (at)skleidimu siekiant dirbtinai padidinti ar sumažinti tam tikro sporto varžybų rezultato „rinkos kainą“ lažybų versle.

20¹ str. Manipuliacijos sporto varžybomis

1. Tas, kas manipuliuo sporto varžybų rezultatais ar eiga ir sukėlė didelę žalą,
baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.⁵⁵³
2. Tas, kas manipuliuo sporto varžybų rezultatais ar eiga ir sukėlė žalą, padarė baudžiamąjį nusižengimą
ir yra baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu arba areštu.
3. Už šiuos veiksmus atsako ir juridinis asmuo.

552 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras. III dalis. Vilnius, 2010, p. 54.

553 Siūlomos sankcijos yra tik pavyzdinės, nes trečiajame monografijos skyriuje nagrinėjamos ne penalizavimo, o kriminalizavimo problemos. Trejų metų didžiausias laisvės atėmimo bausmės terminas siūlomas dėl to, kad atitinkama (mažiausia) didžiausios laisvės atėmimo bausmė už aktyviąją ir pasyviąją korupciją privačiame sektoriuje siūloma Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje 2003/568/JHA 4 str. 2 d. Pabrėžtina, kad kartu su išvardytomis bausmėmis gali būti skiriama ir baudžiamojo poveikio priemonė – teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas.

Manytina, jog atitinkamos sudėties įvedimas, nepaisant konceptualių niuansų, susijusių su plačia veikos sudėtimi, ir to, kad nusikaltimas sportui priskiriamas prie nusikaltimų ekonomikai ir verslo tvarkai, padėtų įgyvendinti baudžiamąją atsakomybę už manipuliacijas sporto varžybos dėl keturių priežasčių.

Pirma, veikimas būtų aiškinamas gana plačiai – kaip manipuliavimas rezultatais ar eiga, galintis pasireikšti įvairiais nebaigtiniais būdais (taškų pirkimu, pardavimu, mainais; konfidencialios informacijos atskleidimu; tyčiniu žaidimu ne pagal jėgas siekiant materialios ar nematerialios naudos). Neveikimu laikytini tokie atvejai, kai rungtyniaujama ne pagal jėgas (angl. *underperform*) arba apskritai nerungtyniaujama (iš anksto susitarus, kas ir kaip nekovos). Neveikimu nelaikyti atvejai, kai asmuo nepraneša apie manipuliacijas, pasiūlyta sudėtis kriminalizuoja įvairius veiksmus, kuriais (aktyviai ar pasyviai) manipuluojama, tačiau nekriminalizuoja tokių veiksmų, kurie neužkerta kelio (galimai įvyksiančioms) manipuliacijoms.

Antra, didelės žalos arba tiesiog žalos (baudžiamoji nusizengimo atveju) požymis leistų diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę ir išvengti tokių atvejų kriminalizavimo, kai žala apskritai nekyla. Neturėtų būti kriminalizuoti tokie veiksmai, kai asmuo su *bona fide* intencija siekdamas padidinti motyvaciją lažinasi dėl pergalės savo paties mače (jei sporto teisė to tiesiogiai nedraudžia, tokie veiksmai neturėtų užtraukti ir drausminės atsakomybės). Tačiau kur kas didesnių įtarimų kyla, jei žaidėjas lažinasi dėl pralaimėjimo savo paties mače – toks atvejis, ypač įgijęs konkrečią materialią išraišką, turėtų būti vertinamas kaip nusikalstama veika. Taigi monografijos įvade minėtas „Naglio“ krepšininkų pavyzdys patektų į kriminalizavimo „lauką“, nes sportininkai galimai siekė finansinės naudos. Kaip jau minėta, pagrindinė gairė yra tokia, kad neturėtų būti kriminalizuojamos tokios manipuliacijos, kurios laikytinos varžybų taktika ar kurios balansuoja ant nesąžiningos taktikos ribos. Tokiais atvejais, sukėlusiais santykinai nedidelę žalą, užtektų ir drausminių sankcijų – paprastai diskvalifikacijos. Pavyzdžiui, baudžiamoji atsakomybė nebuvo (ir neturėjo būti) taikoma Londono olimpinėse žaidynėse, kai buvo diskvalifikuotos aštuonios Indonezijos, Kinijos ir Pietų Korėjos badmintonininkės, kurios tyčia pralaimėjo, kad gautų palankesnes varžoves kitame etape. Teisėjai nusprendė, kad jos akivaizdžiai piktnaudžiavo kova. Buvo nubrėžta riba tarp taktikos ir apgaulės: dažnai žaidėjai nežaidžia absoliučiai visa jėga – (tik) taip, kad patektų į kitą raundą (tai būtų vadinama varžybų taktika); bet tąsyk jos žaidė

labai silpnai, praleido paprastus smūgius (tokiu atveju kalbėtina apie apgaulę ir sporto dvasios pažeidimą).⁵⁵⁴ Taigi „akivaizdus piktnaudžiavimas kova“ tapo kriterijumi, kuris lėmė drausminę atsakomybę. Baudžiamajai atsakomybei atsirasti, manytina, toks kriterijus nepakankamas.

Varžybų taktika laikytini atvejai šachmatų sporte, kai esant įtemptam varžybų dizainui, susitariama lygiosiomis iš anksto ypatingai nepakenkiant konkrečių varžybų rezultatų nenuspėjamumui (tokie atvejai, jeigu nėra tiesiogiai uždrausti varžybų nuostatuose ir kituose varžybų vykdymą reglamentuojančiuose teisės aktuose, neturėtų užtraukti ir drausminės atsakomybės). Varžybų taktika laikytina ir speciali technika grupinėse dviračių lenktynėse važiuojant peletonui, kai savos komandos dviratininkės tyčia praleidžiamos į priekį. Pažymėtina, kad žala gali priklausyti nuo įvairių veiksnių, ypač nuo varžybų rato, nuo varžybų lygio ir reikšmės, visuomenės susidomėjimo konkrečia sporto šaka, ribinių veiksnių pasmerkimo ar tolerancijos sporto bendruomenėje, turnyro prizinio fondo, nuo manipuluotojų turnyrinės padėties ir nuo varžybų rengimo būdo.

Pasiūlyto baudžiamojo nusižengimo atveju (202¹ str. 2 d.) konkrečių materialių nuostolių nebūtina įrodinėti, žala gali būti ir kiekybinio, ir kokybinio pobūdžio (pvz., konfidencialios informacijos nutekimas, (ne) patekimas į olimpines žaidynes; tarptautinių sporto titulų (ne)pelnymas). Kokybinio kriterijaus įtraukimas leistų išvengti tokių situacijų, kai ikiteisminis tyrimas nutraukiamas neįrodžius turtinės žalos. Pabrėžtina, jog 2014 m. rugpjūčio 1 d. taip jau įvyko Vilniaus apygardos prokuratūros organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos tyrimų skyriui nutraukus ikiteisminį tyrimą dėl 182 str. 2 d. Nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą nurodoma, jog LR BK 182 str. dispozicija numato privalomą sukčiavimo požymį – turtinės žalos padarymą, o aptariamuoju atveju pareiškėjas LFF ne tik nenurodė, kokia konkreti turtinė žala jai buvo padaryta galimai nusikalstamais veiksmais, bet apskritai yra keltinas klausimas, kokią realią turtinę žalą dėl sutartų rungtynių pirmiausia patiria lošimo bendrovės, kurios, nepatvirtintais duomenimis, galimai yra Azijos valstybėse.⁵⁵⁵

554 BBC informacija (2012 m.): diskvalifikuotos 8 badmintonininkės. <http://www.bbc.co.uk/sport/0/olympics/19072677>. Taip pat: Zaksaitė S. Londono olimpiinių žaidynių šviesa ir šešėliai apgaulingo elgesio sporte aspektu. *Sporto mokslas*. 2012, 3, p. 14–20.

555 Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdybos 4-ojo skyriaus pranešimas Nr. 10-3-5-450 apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą baudžiamojoje byloje Nr. 10-9-00693-13.

Nusikaltimo atveju (202¹ str. 1 d.) manytina, kad nereikėtų būtinai vadovautis teismų praktika (aktualia nagrinėjant, pavyzdžiui, piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos požymius), kuria remiantis didele žala paprastai pripažįstama didesnė nei 250 bazinių socialinių išmokų (anksčiau – MGL) dydžio žala.⁵⁵⁶ Baudžiamosios atsakomybės taikymas už manipuliavimą sporto varžybose yra grindžiamas, *inter alia*, tuo, kad tam tikri subjektai apskritai neatsako pagal sporto teisę, todėl neracionalu nustatyti pernelyg aukštą didelės žalos kiekybinę išraišką. Vadinasi, kiekvienu atskiru atveju teismas turėtų įvertinti kiekybinę žalą kartu su kokybine žala; taigi ir, pavyzdžiui, 1300 (10 bazinių socialinių išmokų) litų žala gali būti pakankama inkriminuoti baudžiamąjį nusižengimą, o nusikaltimui inkriminuoti galėtų užtekti, pavyzdžiui, 100 bazinių socialinių išmokų dydžio žalos. Manytina, kad racionalu nusistatyti tokią teisės aiškinimo taisyklę: paprasta žala gali būti ir kokybinė, ir kiekybinė; o didelė žala (kurios atsiradimas, *inter alia*, gali reikšti potencialų laisvės atėmimą) turėtų būti kuo konkrečiau išreikšta, *id est* tik kiekybinė. Atitinkamas šio požymio sąvokos išaiškinimas galėtų būti tiesiogiai įtrauktas į LR BK 212 str.

Pažymėtina, jog nagrinėjamas vertinamasis žalos požymis susijęs su manipuliacijų sporto varžybose pavojingumu apskritai. Jeigu manipuliacijos nepavojingos, jos neturėtų būti kriminalizuojamos. Atsižvelgiant į tai, kad (didelės) žalos požymis yra vertinamasis ir nuolat kintantis, teisėja(s) turėtų būti tas asmuo, kuris suartina teisę ir visuomenę, kuris, remdamasis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis, tinkamai įvertina, ar tam tikri veiksmai sukėlė žalą (atitinkamai, ar jie atitinka pavojingumo kriterijų ir patenka į kriminalizavimo „lauką“), ar nesukėlė, ar sukelta žala galėtų būti kompensuojama kitais veiksniais. Žalos kompensavimo vertinimas yra sudėtingas procesas, kurį būtų galima palyginti su konkuruojančių sporto teisės principų ir tikslų „svėrimu“. Pavyzdžiui, kilnaus elgesio⁵⁵⁷ tikslas tarsi „šauktųsi“ apskritai uždrausti sportines lažybas (atitinkamai tokius veiksmus kaip lažinimasis dėl savo paties pergalės laikyti kenksmingais), tačiau laikantis tokios kategoriškos nuomonės nukentėtų kitas tikslas – pritraukti lėšų į sportą, padaryti sportą „matomą“, „patrauklų“ visuomenei,

556 Teismų praktikoje turtiniai nuostoliai, viršijantys 250 MGL dydžio sumą, paprastai pripažįstami didele žala BK 228 straipsnio 1 dalies prasme. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2012.

557 Remiantis Kūno kultūros ir sporto įstatymo 3 str. 4 d., kilnaus elgesio principas reiškia moralines savybes, apibūdinančias taurių motyvų padiktuotus žmonių poelgius, labai vertintinus sportinėse kovose.

siekti užtikrinti sportinės veiklos tęstinumą.⁵⁵⁸ Todėl lažinimasis dėl savo paties pergalės tarsi pažeidžia garbingo žaidimo principą, tačiau sporto, kaip komercializuoto visuomenės instituto, esmei neprieštaruoja. Todėl tokiu atveju galime kalbėti apie žalos garbingam žaidimui kompensavimą alternatyviais būdais.

Trečia, motyvai ir tikslai yra už šio nusikaltimo sudėties ribų ir manytina, kad juos netikslinga įtraukti, nes galimi įvairūs motyvai, kuriuos visus įvardyti būtų neįmanoma: savanaudiškumas; siekis įrodyti sau ir kitiems, kad gali laimėti; siekis sudaryti palankias sutartis; noras tvirtiau apsibrėžti savo identitetą; noras sumažinti turnyrinį nuovargį ir kt. Tačiau pažymėtina, kad motyvai gali būti pagalbinis požymis nustatant, ar manipuliacijos sukėlė žalą. Pavyzdžiui, vien noras sumažinti turnyrinį nuovargį yra mažiau žalingas motyvas nei siekis uždirbti konkrečią pinigų sumą. Baudžiamosios teisės teorijos prasme motyvai būtų vadinami ne nusikalstamos veikos sudėties (angl. *constituent*), o faktiniais (angl. *factual*) požymiais.⁵⁵⁹

Ketvirta, šio nusikaltimo subjektų ratas platus – fiziniai ir juridiniai asmenys. Svarbu pažymėti, jog fiziniai asmenys nėra tik profesionalieji sportininkai (t. y. nereikalaujama specialaus subjekto), nes manipuliacijose gali dalyvauti ne tik aktyviai sportuojantys sportininkai, bet ir karjerą baigę sportininkai, sportininkų šeimos nariai ir draugai, tarpininkai, kiti susiję asmenys – tai vienas iš (pagrindinių) argumentų, apskritai pagrindžiančių baudžiamosios atsakomybės reikalingumą. Be to, profesionalaus sportininko statusas Lietuvoje dar nėra nusistovėjęs – realybėje daug atletų rungtyniauja be sportinės veiklos sutarčių, tačiau tai savaime nereiškia, kad tokių sportininkų nesąžiningi veiksmai nepavojingi. Suprantama, neapsiribojimas tik profesionaliu sportu nereiškia, kad atsakomybėn vienodai trauktini absoliučiai visi asmenys, įskaitant, pavyzdžiui, ir tarpmokyklinėse varžybose dalyvaujančius moksleivius ar jų mokytojus. Subjektų ratas taip pat vertintinas atsižvelgiant į žalos kriterijų: jeigu ypatinga žala nekiltų, neteisėti veiksmai būtų atskleisti, o sportininkai mėgėjai diskvalifikuoti, tada baudžiamoji atsakomybė neturėtų būti taikoma. Tačiau visai kitaip (nors,

558 Remiantis Kūno kultūros ir sporto įstatymo 3 str. 6 d., tęstinumo principas reiškia, kad valstybės, savivaldybių ir nevyriausybinės sporto organizacijos sudaro tinkamas sąlygas talentingiems sportininkams nepertraukiamai užsiimti sporto veikla.

559 Plačiau apie nusikalstamos veikos sudėties požymių rūšis: Veršėkys P. Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai. *Teisė*. 2012 82, p. 198–214.

suprantama, nebūtinai priešingai) žala būtų vertinama, jei „neprofesionalų“ manipuliacijos vyktų olimpinėse ar parolimpinėse žaidynėse.

Reziumuojant trečiąją monografijos skyrių, pažymėtina, kad apgaulės sporto srityje tretinė prevencija yra svarbi visos prevencinės sistemos ašis. Tai yra pati radikaliausia prevencijos rūšis, kaip madinga sakyti „stipriausias vaistas“ arba medicinos operacija, turinti neišvengiamą šalutinį poveikį, tačiau tam tikrais atvejais atitinkama radikali intervencija yra būtina ir prasminga siekiant, kad apgaulės sporto srityje būtų kiek įmanoma mažiau. Be abejonės, neišvengiamai reikia turėti omenyje atitinkamą šalutinį poveikį – pavyzdžiui, kriminalizavus neteisėtą disponavimą dopingu tikrovėje gali nukentėti naivūs atletai, kurie, laikydami ir kartais vartodami ar retkarčiais prekiaudami dopingu, siekia padaryti įspūdį savo draugams ar draugėms, o ištisas tinklas modernių nelegalių laboratorijų savininkų liktų nesusektas. Šalutinis manipuliacijų sporto varžybomis kriminalizavimo poveikis atsirastų tada, kai nepasiturintys atskiri sportininkai, prekiaujantys taškais, kad galėtų išgyventi, būtų patraukiami baudžiamojon atsakomybėn ir baudžiami, o su organizuotu nusikalstamumu susiję daugybė peržengiančių kelių valstybių sienas tarpininkų liktų nepastebėti. Taigi, siūlant kriminalizuoti veiksmus, susijusius su apgaule sporto srityje, svarbu suvokti, jog baudžiamasis įstatymas ne tik teoriškai, bet ir praktiškai turėtų būti taikomas visiems vienodai.

Išvados ir siūlymai

1. Lyginamoji įvairių teorinių paradigimų analizė leido išskirti esmines apgaulės sporto srityje savybes ir ją apibrėžti kaip tyčinį sporto taisyklių pažeidimą siekiant įgyti materialios ar nematerialios naudos (paprastai – prieš konkurentą). Etnografinės studijos atskleidė, jog takoskyra tarp apgaulės ir teisėto elgesio yra dinamiškai kintanti, priklausanti ir nuo teisinio reglamentavimo konkrečioje sporto šakoje, ir nuo sporto bendruomenės požiūrio į apgaulę.

2. Manipuliacijos sporto varžybomis yra neteisėtos įtakos darymas varžybų baigčiai ar eigai siekiant įgyti nepagrįstos naudos sau ar kitiems asmenims bei nenusipėjimumo, kaip esminės varžybų savybės, tyčinis panaikinimas ar sumažinimas. Pateikta apibrėžtis įtraukia ir drausminę (sporto), ir baudžiamąją teisę. Pastarosios teisės požiūriu paranku išskirti manipuliacijų subjektą, – tuomet manipuliacijos apima veiksmus, kai: a) sportininkai daro neteisėtą įtaką varžybų baigčiai ar eigai kartu (tardamiesi) su kitais sportininkais (ir (ar) kitais asmenimis); b) varžybų teisėjai kartu su sportininkais (ir (ar) kitais asmenimis) daro neteisėtą įtaką varžybų baigčiai ar eigai; c) lažybų bendrovės kartu su varžybų teisėjais ar sportininkais (ir (ar) kitais asmenimis) daro neteisėtą įtaką varžybų baigčiai ar eigai.

3. Pagrindiniai WAD kodekso probleminiai klausimai yra siejami su Draudžiamąjo sąrašo reliatyvumu, vertinamaisiais kriterijais, kuriais remiantis medžiaga ar metodas įtraukiamas į sąrašą; griežtosios atsakomybės doktrina, sudarančia prielaidas bausti neatsargius sportininkus, ir sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema, suvaržančia atletų kasdienį gyvenimą ir galimai prieštaraujančia sportininkų teisei į privatumą. Intelektualių sporto šakų aspektu visa (formaliai, tačiau ne realiai įgyvendinama) anti-dopingo sistema ir ypač neadaptuotas Draudžiamasis sąrašas kelia didelių abejonių dėl antidopingo sistemos proporcingumo siekiamam teisėtam tikslui – užtikrinti sąžiningą žaidimą sporte.

4. Apgaulės sporte įrodinėjimo standartai ir metodai implikuoja potencialius teisės į teisingą teismą pažeidimus, todėl nuolat turi būti ieškoma pusiausvyros tarp veiksmingo tyrimo ir asmens teisių užtikrinimo. Kuo sunkesnis pažeidimas tiriamas, kuo griežtesnė sankcija už jį (sporto) drausmės kodeksuose numatyta, tuo atidesnis turėtų būti įrodinėjimo procesas, atitinkamai tuo griežtesnis įrodinėjimo standartas turėtų būti taikomas.

Teoriškai tai reiškia įrodinėjimo standarto priskyrimą (kvazi-) baudžiamajam procesui; praktiškai – didesnę atidumą ir kruopštumą, paveikesnį surinktų įrodymų įtikinamumą – tokį, kuris paliktų kuo mažiau abejonių dėl pažeidėjo kaltės Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. kontekste.

5. Veiksniai, sąlygojantys apgaulingą elgesį sporto srityje, yra:

- a) Įtampa tarp trokštamų sporto rezultatų ir ribotų galimybių jiems pasiekti, kylanti dėl to, kad sportininkai išnaudojami, jiems mokami menki atlyginimai, nesudaromos sportinės veiklos sutartys.
- b) Prizų ir paties sporto savotiškas sakralizavimas, magijos ar (primityvaus) meno elementų įtraukimas į rengimąsi varžyboms, glaudūs auklėtinių ir trenerių tarpusavio ryšiai atidedant į šalį sporto taisykles.
- c) Sporto subkultūra, kurioje apgaulė ypatingai nesmerkiama; subkultūrą „puoselėjantys“ mikroveiksniai, kaip antai eufemistinė kalba ir įtik(in)ėjimas, kad sukčiauti nėra blogai; įvairios priklausomybės, silpnybės, sportininkų pažeidžiamumas, materialinis ir emocinis nesaugumas.
- d) Sporto redukavimas iki reginio, paviršutiniškai netikro spektaklio, kuris šaltai suvartojamas, o ne jautriai išgyvenamas žiūrovų.
- e) Sportininkų išorinės motyvacijos sureikšminimas, egocentrizmas, sociopatiija, bejausmiškumas, neapykanta oponentui, kito žmogaus traktavimas tik kaip priemonės savo tikslui (išoriniam sportiniam rezultatui) pasiekti.

6. Lyginamoji įvairių sociologinių kriminologinių teorijų analizė parodė, jog apgaulė individualiu (mikro-) lygmeniu yra sąlygojama struktūrinių veiksnių globaliu (makro-) lygmeniu ir atvirkščiai: nesąžiningai besielgiantys sportininkai „bendradarbiauja“ su išnaudotojiška sporto ir visos visuomenės kultūra, kurioje pabrėžiami rezultatai, materializmas ir (greitas) pelnas.

7. Viena iš autentiškiausių studijų aiškinantis apgaulę sporto srityje tapo dramaturginė etnografinė prieiga, kuriai padedant galima suvokti deviacijas sporto srityje kaip dvigubų vaidmenų ir dvigubų standartų taikymą: vieną – publikai, kitą – sau. Gilesnė dramaturginė prieiga leidžia paaikškinti deviacijos antipodus – tikrumą ir savastį, kai dirbtinai nevaidinama, o natūraliai susilieama su žaidimu pasineriant į autotelišką tėkmės būseną.

8. Manipuliacijų sporto varžybomis baudžiamojo teisinio kvalifikavimo keblumai pirmiausia susiję su neakivaizdžia (apgaulinga) nukentėjusiojo ir kaltininko interakcija ir neakivaizdžia turtine žala. Tai apsunkina LR BK 182 str. (sukčiavimo) inkriminavimą. Manipuliacijas sporto varžybomis keblu kvalifikuoti ir kaip kyšininkavimą, nes sportininko teikiamos paslaugos gali būti nelaikomos viešosiomis paslaugomis, todėl sportininkas formaliai negali būti kyšininkavimo subjektas pagal LR BK 230 str.

9. Atsižvelgiant į veiksnius, sąlygojančius apgaulę sporto srityje, bei esamus išteklius, siūlomas apgaulės sporto srityje prevencinių priemonių kompleksas, kurį sudaro keturi tarpusavyje susiję struktūriniai komponentai.

- 9.1 Visuomenės ir sportininkų švietimas, etinių principų diegimas. Šiam segmentui priskirtinos tokios priemonės, kurios sumažina visuomenės toleranciją apgaulėi sporto srityje; ugdo atsparumą korupcijai (sutartoms rungtynėms) ir dopingui; įtikina asmenis, linkusius sukčiauti, kad taip elgtis ne tik neverta, bet ir iš principo negarbinga. Rekomenduotina nuolat kelti trenerių kvalifikaciją ir patiems sportininkams dirbti ta linkme, kad būtų ugdomi jų varžybiniai įgūdžiai ir vidinė motyvacija. Rekomenduotina priimti sportininkų elgesio kodeksus ir juos viešai platinti, be kita ko, ir lažybų punktuose. Rekomenduotina suteikti sportininkams moksliniais (t. y. ne reklaminiais) tyrimais pagrįstos informacijos apie legalius maisto papildus ir apie saugias jų įsigijimo vietas.
- 9.2. Sportininkų socialinės apsaugos garantijų tobulinimas. Šiam segmentui priskirtinos priemonės, kurios sudaro prielaidas sportininkams pragyventi iš savo veiklos nesukčiaujant. Rekomenduotina skatinti sportininkus reikalauti su jais sudaryti teisėtas sportinės veiklos sutartis. Rekomenduotina parengti pavyzdines sportinės veiklos sutartis, daryti jas viešai prieinamas taip, kad bet kuris asmuo galėtų su jomis susipažinti.
- 9.3 Sporto teisės aktų bei koordinacinės veiklos tobulinimas. Rekomenduotina viso Lietuvos sporto mastu įsteigti karštąją liniją, už kurios veikimą būtų atsakingas Kūno kultūros ir sporto departamentas. Viena iš karštosios linijos funkcijų – analizuoti gaunamus skundus ir išskirti atvejus, keliančius įtarimą dėl rungtynių teisėtumo, bei skubiai pranešti apie juos kompetentingoms (teisėsaugos) institucijoms. Lažybų bendrovės turėtų dalytis išsamia informacija apie įtartinus statymus su Valstybine lošimų

priežiūros komisija ir sporto federacijoms. Sporto klubai į sportinės veiklos sutartis turėtų įtraukti nuostatą, draudžiančią vartoti dopingą, manipuliuoti sporto varžybomis ir (ypač) draudžiančią lažintis dėl savo sporto bei nutekinti konfidencialią informaciją, atitinkamai – turėtų būti nustatytos sankcijos už tokių nuostatų pažeidimą. Analogiški draudimai turėtų būti įtraukti ir į varžybų nuostatus.

9.4. Baudžiamąjį kodeksą tobulinimas.

Veiksmingai apgaulės sporto srityje tyrimo ir tretinės prevencijos veiklai svarbios baudžiamosios teisės ir proceso priemonės. Šiuo metu baudžiamosios teisės apsauga beveik nesiremiam. Tai neatitinka aptariamų veiksmų (ypač susijusių su organizuotu tarptautiniu nusikalstamumu) pavojingumo, jais padaromos žalos masto. Todėl siūlytina LR BK kriminalizuoti manipuliacijas sporto varžybomis egzistuojančiame XXXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ arba atskirame BK skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai sportui“. Kita alternatyva: inkriminuoti jau esamas kyšininkavimo, papirkimo ar sukčiavimo nusikalstamų veikų sudėtis apgaulės, žalos bei korupcinių nusikalstamų veikų subjekto sampratas pritaikant sporto kontekstui. Taip pat rekomenduotina kriminalizuoti sporte draudžiamų medžiagų gaminimą, įgijimą, skyrimą, laikymą, gabenimą, siuntimą ir realizavimą, taip pat lenkimą vartoti, platinimą ir skyrimą nepilnamečiui LR BK XXXVII skyriuje arba atskirame skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai sportui“.

Literatūra

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Austrijos Federacinės Respublikos kovos prieš dopingą įstatymas (vok. *Bundesgesetz über die Bekämpfung von Doping im Sport*). BGBl. I Nr. 30/2007.
3. Austrijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (vok. *Strafgesetzbuch*). BGBl. Nr. 60/1974, [http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_\(StGB\).html](http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_(StGB).html).
4. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 23-853.
5. Danijos Karalystės įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo (angl. *Act on Prohibition of Certain Doping Substances*). Act no. 232 of 21 April 1999. <http://extranet.wada-ama.org/en/Anti-Doping-Community/Governments/National-Legislation/>.
6. Europos Komisijos baltoji knyga dėl sporto. Europos Bendrija, 2007. http://ec.europa.eu/sport/white-paper/doc/wp_on_sport_lt.pdf.
7. Europos Parlamento rezoliucija dėl europinės sporto dimensijos. European Parliament resolution on the European dimension in sport (2011/2087(INI). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-F%2FEP%2F%2FNONSGML%2BCOMPARL%2BPE-466.981%2B01%2BD0C%2BPDF%2BV0%2F%2FEN>.
8. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, OL C 326, 2012 10 26.
9. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais (angl. *Recommendation CM/Rec(2011)10 of the Committee of Ministers to member states on promotion of the integrity of sport against manipulation of results, notably match-fixing*). CM/ REC (2011)10. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdpc/Bureau%20documents/CM_Rec\(2011\)10.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdpc/Bureau%20documents/CM_Rec(2011)10.pdf).
10. Europos Tarybos konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis (CETS No. 215), priimta Magglingen/Macolin, 2014 m. rugsėjo 18 d.
11. Europos Tarybos Pagrindų sprendimas dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje 2003/568/JHA, OJ 2003 L 192.
12. FIFA drausmės kodeksas. Šveicarija, 2009. http://www.fifa.com/mm/document/affederation/administration/50/02/75/disco_2009_en.pdf.
13. FIFA drausmės kodeksas. Šveicarija, 2011. <http://www.fifa.com/mm/document/affederation/administration/50/02/75/discoinhalte.pdf>.

14. Indijos baudžiamasis kodeksas, 1860. ACT NO. 45 OF 1860 1* (6th October, 1860).
15. Ispanijos Karalystės įstatymas dėl sveikatos apsaugos ir kovos su dopingu. 20263 *Public General Act 7/2006, of 21st November, on the protection of health and the fight against doping in sport*. http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/Official_Gazette_Spanish_State.pdf.
16. Ispanijos Karalystės baudžiamasis kodeksas. Ley Orgánica 10/1995 del 23 de Noviembre del 2005, del Código Penal.
17. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 38-1004.
18. Konektitito valstijos baudžiamasis kodeksas (2012-R-0134) [Participation in a rigged contest]. http://www.cga.ct.gov/current/pub/chap_952.htm#sec_53a-164.
19. Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymas dėl 2011-2012 m. strateginių sporto šakų sąrašo patvirtinimo. 2011 m. sausio 26 d. Nr. V-15.
20. Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas „Dėl tarptautinės konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte įgyvendinimo Lietuvoje“. 2008 m. sausio 17 d. Nr. V-31.
21. Lenkijos baudžiamasis kodeksas. 2009 m. liepos 6 d. redakcija. Dz. U. z dnia 2 sierpnia 1997 r. <http://karne.pl/karny.html>.
22. Lietuvos futbolo federacijos 2014 m. drausmės kodeksas. http://www.lff.lt/Lt/Drausminių_organų_dokumentai.
23. Lietuvos futbolo federacijos Žaidėjų statuso ir perėjimo į klubą iš klubo reglamentas, 2014 m. rugpjūčio mėn. redakcija. http://www.lff.lt/Lt/Kiti_dokumentai.
24. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Vyriausybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.
25. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 85-2566 (2000-10-11).
26. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 44-1073.
27. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.
28. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
29. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytų nusikaltimų, kuriems netaikoma abipusio baudžiamumo taisyklė, rekomendacinė lentelė. www.tm.lt/dok/Europarestorderioforma.DOC.

30. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
31. Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 78-3056.
32. Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 95-2634.
33. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 9-215.
34. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl 2011–2020 metų valstybinės sporto plėtros strategijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 41-1942.
35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1302 „Dėl Rentų buvusiems sportininkams mokėjimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 13-628.
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl didelio meistriško sportininkų ir kitų rinktinės narių skatinimo“. 2000 m. rugpjūčio 16 d. Nr. 927.
37. Nyderlandų Karalystės baudžiamasis kodeksas, priimtas 1881 m. kovo 3 d., Stb. 35; pakeistas 1995 m. gruodžio 6 d. Stb 592.
38. Nyderlandų Karalystės opiumo įstatymas, priimtas 1928 m., aktuali redakcija 2002 m. liepos 13 d.
39. Pakistano baudžiamasis kodeksas, 1860, <http://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/46816797.pdf>.
40. Pasaulinės antidopingo agentūros (WADA) kodeksas, 2009 m. http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf.
41. Pasaulinės antidopingo agentūros (WADA) kodeksas, 2015 m. <https://wada-main-prod.s3.amazonaws.com/resources/files/wada-2015-world-anti-doping-code.pdf>.
42. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. 2003 m. gruodžio 8, N 162-Φ3.
43. Singapūro baudžiamasis kodeksas, 1871 m., pakeitimai, 2007 m. Amendment Act 2007 (No. 51 of 2007).
44. Švedijos Karalystės įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo (angl. *Act Prohibiting Certain Doping Substances*) (1991:1969). <http://extranet.wada-ama.org/en/Anti-Doping-Community/Governments/National-Legislation/>.
45. Tarptautinio olimpinio komiteto Olimpinių chartija, 2013 m. redakcija. http://www.olympic.org/documents/olympic_charter_en.pdf.
46. Tarptautinė UNESCO konvencija prieš dopingo vartojimą sporte. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2390.
47. Tarptautinės šachmatų federacijos taisyklės. Drezdenas, 2008. <http://www.fide.com/fide/handbook.html?id=124&view=article>.

48. UAB „Tonybet“ reglamentas, patvirtintas Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nutarimu 2011-03-17 d. Nr. N-62. <https://lt.tonybet.com/reglamentas>.
49. UAB „TopSport“ lažybų reglamentas, 2010 m., patvirtintas Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nutarimu Nr. N-157.
50. UEFA Drausmės kodeksas, 2004 m. redakcija. http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Tech/uefaorg/General/01/97/23/49/1972349_DOWNLOAD.pdf.
51. UEFA Drausmės kodeksas, 2008 m. redakcija. http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Regulations/uefa/Others/72/95/88/729588_DOWNLOAD.pdf.
52. UEFA Drausmės kodeksas, 2014 m. redakcija. http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/Regulations/uefaorg/UEFACompDisCases/02/11/23/49/2112349_DOWNLOAD.pdf.
53. UEFA pagrindiniai elgesio principai futbolo teisėjams, 2003 m. redakcija. <http://www.uefa.com/newsfiles/30463.pdf>.
54. Vietnamo baudžiamasis kodeksas, Nr. 15/1999/QH10. http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=184118.
55. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1871 m. (RGBL. S. 127), paskutiniai pakeitimai, 23.4.2014. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>.
56. Vokietijos Federacinės Respublikos gydymo įstatymas (vok. *Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln (Arzneimittelgesetz – AMG)*, priimtas 1976 (BGBl. I S. 533), paskutiniai pakeitimai 17.12.2014. http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/amg_1976/gesamt.pdf. Neoficialus įstatymo teksto vertimas į anglų kalbą: http://www.bmg.bund.de/fileadmin/redaktion/pdf_gesetze/amg-engl.pdf.

Specialioji literatūra

57. 2008 Annual Survey: Recent Developments in Sports Law. 19 *Marq. Sports L. Rev.*, 2008–2009.
58. Adaškevičienė E. Budreikaitė A. 12–14 metų mokinių požiūris į kilnų elgesį ir jo raišką sportinėje veikloje. *Sporto mokslas*. 2007, Nr. 3 (49).
59. Alexander L., Sherwin E. Deception in Morality and Law. *Law and Philosophy*, 2003, 22.
60. Attitudes Toward Doping and Recreational Drug Use Among French Elite Students. *Athletes Sociology of Sports Journal*. 2004, 21.
61. Babachinaitė G. et al. *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010.
62. Baikštytė G. *Rimo Tumino sodas*. Vilnius, 2012.
63. Balevičiūtė R. *Rimas Tuminas: teatras, tikresnis už gyvenimą*. Vilnius, 2012.

64. Bieliūnas E. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo studijų orientyrai. *Teisė*. 2008, 66 (1).
65. Birrel S. Donnelly P. Reclaiming Goffman: Erving Goffman's Influence on the Sociology of Sport. Knygoje: *Sport and modern social theorists*. Red. R. Giulianotti. Palgrave Macmillan, 2004.
66. Brantingham P. L., Faust F. L. A conceptual model of crime prevention. Knygoje: *Key Readings in Criminology*. Red. T. Newburn, Willan, 2009.
67. Bryane M. Issues in anti-corruption law: Drafting implementing regulations for anti-corruption conventions in Central Europe and the former Soviet Union. *Journal of Legislation*. 2010, 36 (272).
68. Brohm Jean-Marie, *Sport: A prison of Measured Time*. London: Ink Links, 1978.
69. Calhoun C. *Pierre Bourdieu*. Knygoje: *The Blackwell Companion to Major Contemporary Social Theorists*. Ritzer, George (ed). *Blackwell Publishing*, 2003. Blackwell Reference Online. 26 October 2007. http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405105958_chunk_g978140510595814.
70. Cheloukhine S. Match Fixing in Soccer: Organization, Structure and Policing. A Russian Perspective. Knygoje: *Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement and Prevention Strategies*. Ed. Haberfield M.R., Sheeman D. Springer, 2013.
71. Colantouni L. Match Fixing In International Sports: Recent Issues And TAS/CAS Cases. *International Sports Law Review*. Pandektis, 2014, Vol. 10: 3–4.
72. Craiger Andrew, Gardiner Simon. *Re-regulating Professional Sport in the European Union*, redaktoriaus žodis knygoje: *Professional Sport in the EU: Regulation and Reregulation* (redaktoriai – Craiger A. ir Gardiner S.).
73. Čaikovskis A. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2007.
74. Čepas A. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai*. Vilnius, 1986.
75. Delaney Tim, Madigan Tim. *The Sociology of Sports – an Introduction*. JAV, 2009.
76. Di Giandomenico A. The International Convention against Doping in Sports and Its Coming into Force in the Italian Legal System [Tarptautinio sporto teisės kongreso straipsnių rinkinys]. *Sports Law: 15th IASL Congress Proceedings*. Warsaw, 2010.
77. Dobryninas A. Sakalauskas G. Žilinskienė L. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius, 2008, p. 69–70.
78. Drakšienė A. Michailovič I. *Kriminologijos žinynas*. Vilnius, 2008.
79. Drakšienė A. Stauskienė E. *Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose*. Vilnius, 1998.

80. Eitzen Standey D. Conflict Theory and Deviance in Sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 1988, 23.
81. Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos, *Teisė*. 2003, 48.
82. Fine G. A. and Manning P. *Erving Goffman. The Blackwell Companion to Major Contemporary Social Theorists*. Knygoje: Ritzer, George (ed). Blackwell Publishing, 2003. Blackwell Reference Online. 26 October 2007. http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405105958_chunk_g97814051059585.
83. Frankl V. E. *Žmogus prasmės akivaizdoje*. Vilnius, 2010.
84. Gardiner S. ir kt. *Sports law*. Third edition, 2006.
85. Garland D. *The Culture of Control*. Oxford, 2006.
86. Garland D. The Development of British Criminology. Knygoje: *The Oxford Handbook of Criminology*. Mike Maguire et al. Oxford, 1994.
87. Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2008.
88. Gavėnaitė A. Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos. *Teisės problemos*. 2007, Nr. 3 (57).
89. Giulianotti R (red.). *Sport And Modern Social Theorists*. Palgrave Macmillan, 2004.
90. Giulianotti R. *Sport: A Critical Sociology*. Polity, 2005.
91. Gokhale N. *Fixing the Fixers: the Justification of Criminal Liability for Match-Fixing*. 2 NUJS L. Rev, 2009.
92. Gruodytė E. Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje. *Jurisprudencija*. 2006, 7 (85).
93. Gumbis J. Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija. *Teisė*. 2006, 58.
94. Gumbis J. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris. *Teisė*. 2004, 52.
95. Gumbis J. Zaleskis J. Sports Image Rights in Lithuania. *The International Sports Law Journal*. 2010, 1-2.
96. Gutauskas A. Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo problemos teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2013, 20 (2).
97. Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and American Models of Sport*. Denmark, 2004.
98. Harris R. *Language, Saussure and Wittgenstein: How to Play Games with Words*. London, Routledge, 1988.
99. Hart H. *Teisės samprata*. Vilnius, 1997.
100. Hill D. *The Fix: Soccer and Organized Crime*. Kanada, 2008.

101. Hill, D. How Gambling Corruptors Fix Football Matches, *European Sport Management Quarterly*, 2009, 9: 4.
102. Ibragimov M.A. Profesionaliojo sporto varžybų ir komercinių re(n)ginių konkursų dalyvių ir organizatorių papirkimas: Latentiškumo problemos. *Tardytojas*. 2005, 7.
103. Ionnidis G. Legal Regulation of Doping in Sport: The Case for the Prosecution. *Free Legal E-Journal*. Obiter 1, 2003, p. 15–17. <http://www.lawfile.org.uk/Obiter%201%20-%202003.pdf>
104. Juodoji Rytų Europos knyga. Tyrimas, atliktas profesionaliųjų futbolininkų asociacijos. <http://www.fifpro.org/img/uploads/file/FIFPro%20Black%20Book%20Eastern%20Europe%20WEB%20DOWNLOAD.pdf>
105. Justickis V. *Kriminologija* I dalis. Vilnius, 2001.
106. Justickis V. *Kriminologija* II dalis. Vilnius, 2004.
107. Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai, 2007.
108. Kelzenas H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002.
109. Kivisto P., Pittman D. *Goffman's dramaturgical sociology. Personal Sales and Service in a Commodified World*, 2007, http://www.sagepub.com/upm-data/16569_Chapter_10.pdf
110. Kūris E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Knygoje: H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002.
111. Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija. Maskva, 2002.
112. Leonavičius V., Norkus Z., Tereškinas A. *Sociologijos teorijos*. Kaunas, 2005.
113. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai), Vilnius, 2004.
114. Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras. III d. (213-330 straipsniai). Vilnius, 2010.
115. Lidz V. Talcott Parsons. Knygoje: Ritzer G. (ed.) *Classical sociology theories*. Blackwell, 2003.
116. Maguire M. Crime Statistics, Patterns, and Trends: Changing Perceptions and their Implications. Mike Maguire. Rod Morgan. Robert Reiner. Knygoje: *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford, 1994.
117. Maguire M. et al. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford, 1994.
118. Manning K. *Goffman on Organizations*. Organization Studies 2008, 29.
119. Martinaitis. Ž. *Problemos apibrėžimas politikos analizėje*. Vilniaus universitetas, 2008.
120. Mc Laren Richard H. Corruption: Its Impact on Fair Play. *19 Marq Sports Law Review*. 15, 18, 2008.

121. Melander S. Principles of Criminalization and European Criminal law. Crime and Crime Control in an Integrating Europe. *Research Seminars. Scandinavian research council for criminology*. Helsinkis, Suomija, 2003 m. rugpjūčio 27–30 d.
122. Mertonas R. *Socialinė struktūra ir anomija*. Sociologija. Mintis ir veiksmas, 1997, Nr. 1.
123. Mimiague M. J. The Doping Problem in Comparative Penal Law (II). *Olympic Review*, 82-83, September-October 1974. <http://www.la84foundation.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1974/ore82/ore82m.pdf>.
124. Misra A., Anderson J., Saunders J. *Safeguarding Sports Integrity Against Crime and Corruption: An Australian Perspective. Match-Fixing in International Sports. Existing Processes, Law Enforcement and Prevention Strategies*. Ed. Haberfield M. R., Sheeman D. Springer, 2013.
125. Mitsch W. *Strafrecht. Besonderer Teil 2*. 2 Auflage. Berlin, New York, Heidelberg, Springer, 2003.
126. Møller V. *The Doping Devil*. Copenhagen, 2008.
127. Møller V., McNamee M., Dimeo P. *Elite Sport, Doping and Public Health*. University Press of Southern Denmark, 2009.
128. Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition, 2004.
129. Noonan John T, Jr. *Bribes*. University of California Press, 1987.
130. Nuutila Ari-Matti. And, Punishment and Fundamental Rights. *Turku Law Journal*. 2/2000.
131. Opie H. Survey: a Global Perspective on the Most Important Cases Affecting the Sports Industry. 16 Villanova Sports & Ent. *Law Journal*. 2009.
132. Osterhoudt. Robert H. The Kantian Ethic as a Principle of Moral Conduct in Sport, *QUEST*, Volume 19, Issue 1, January, 1973.
133. Ouwerkerk J. W. Criminalisation as a last resort: a national principle under the pressure of europeanisation. *New Journal of European criminal Law*. Volume 3/2012/03-04. Special edition – the future of criminalisation after Lisbon.
134. Ozdemir L. et al. Doping and Performance Enhancing Drug Use in Athletes Living in Sivas. Mid-Anatolia: a Brief Report. *Journal of Sport Science and Medicine*, 4, 2005.
135. Palidauskaitė J. Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje. *Viešojo politika ir administravimas*. 2005, Nr. 13.
136. Paliukėnas. A. Darbo santykių reglamentavimo problematika profesionaliajame sporte. *Teorinės šiuolaikinės darbo teisės ir socialinės saugos teisės problemos: tarptautiniai ir nacionaliniai aspektai. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2009.

137. Panomariovas, A. The Legal Fiction in Criminal Proceedings – is it Historical Anachronism or Objectively Conditional Necessity? *Jurisprudence*. 2011, 18 (2).
138. Paoli L., Donati A. *The Sports Doping Market. Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control*. Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 2014.
139. Parzeller M. Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping. *Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin*, Jahrgang 52, Nr. 5, 2001. http://www.zeitschrift-sportmedizin.de/fileadmin/externe_websites/ext.dzsm/content/archiv2001/heft05/a02_0501.pdf.
140. Pavilionis R. Kritikinė L. Vitgenšteino filosofija. Iš knygos: *Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*. Vilnius, 1974.
141. Per Oele Traesman “A Good Criminal Policy Is More Than Just New Law” in Heiskanen-Kular (eds). *Function and Future of European Law*. Helsinki, 1999.
142. Piesliakas V. *Lietuvos Baudžiamoji teisė*. Justitia, 2006.
143. Piliponytė J. *Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2006.
144. Pitsch W. “The Science of Doping” Revisited: Fallacies of the Current Anti-Doping Regime. *European Journal of Sports Science*. March, 2009, 9 (2).
145. Pitsch W. Emrich E. The Frequency of Doping in Elite Sport: Results of a Replication Study. *International Review for the Sociology of Sport*, 2011.
146. Platonas. *Valstybė*. Vilnius, 2000.
147. Preston I. Szymanski S. Cheating in Contests. *Oxford Review of Economic Policy*, 2003, vol. 19, no. 4.
148. Posner. Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004.
149. Quinney R. Crime in Political Perspective. *American Behavioral Scientist*. 1964, 8, 19.
150. Ramos Miguel A. Game, Set, Match-Fixing: Will International Anti-Doping Initiatives Pave the Way for Similar Reform for Corrupt Betting in Tennis? *32House. J. int’L*. 201, 2009–2010.
151. Rawls J. *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge, Massachusetts, London, England, 2001.
152. Ritzer G. (ed). *Classical Sociology Theories*. Blackwell, 2003.
153. Ritzer G. (ed.) *The Blackwell Companion to Major Contemporary Social Theorists*. Blackwell, 2003.
154. Ross J. J. W., Pelders M. G., De Smet P. A.G.M. A case of positive doping associated with a botanical food supplement. *Pharm World Sci* 1999, 21 (1).

155. Rowson J. *The Seven Deadly Chess Sins*. UK, Gambit Publications Ltd, 2000.
156. Schild W. *Gerichtliche Strafbarkeit des Dopings*. Knygoje: Kauerhof, Rico; Nagel, Sven; Zebisch, Mirko (Hrsg.). *Doping und Gewaltprävention. Dokumentation des Leipziger Sportrechtstages*. Leipzig: Leipziger Universitäts-Verlag, 2007.
157. Sewart J. The Rationalization of Modern Sport: The Case of Professional Football. *Arena Review* 5, September, 1981.
158. Slusher Howard S. Sport: A Philosophical Perspective. *Law & Contemporary Problems*. 1973–1974.
159. Soek J. *The strict liability principle and the human rights of athletes in doping cases*. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2006,
160. Stewart B. Smith A. Drug Use in Sport: Implications for Public Policy. *Journal of Sport and Social Issues*. 2008, 32.
161. Stewart B., Smith Aaron C. T. Drug Use in Sport: Implications for Public Policy. *Journal of Sport and Social Issues*. 2008, 32.
162. Stonkus S. et al. *Žaidimai. Teorija ir didaktika*. Kaunas, LKKA, 2002.
163. Sutherland Edwin H. *Principles of Criminology*. Philadelphia and New York, 1966.
164. Sykes Gresham M., Matza D. Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*. Volume 22, Issue 6 (Dec. 1957). <http://www.socqrl.niu.edu/miller/courses/soci380/sykes%26matza.pdf>
165. Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius, 2003.
166. Šukys S., E. Nickus. Coaches' Attitudes Towards Deception in Sports Activities. *Sporto mokslas*. 2010, Nr. 1 (59).
167. Šukys S., L. Kardelienė, K. Kardelis. Lietuvos kūno kultūros akademijos studentų nuostatų į dorovines vertybes sporte ypatumai. *Sporto mokslas*. 2007, Nr. 2 (48).
168. Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. TIC, Vilnius, 2006.
169. Tamburini C. Gene technology, postponing motherhood and the doping ban. Knygoje: Møller V., McNamee Mike, Dimeo P. (red.). *Elite Sport, Doping and Public Health*. Red., University Press of Southern Denmark, 2009.
170. Tiažkijus V. *Darbo teisė. Teorija ir praktika*. Justitia, 2005.
171. TILS tyrimas. *Karštosios linijos Lietuvoje: analizė ir rekomendacijos*. TILS, 2011.
172. Trechsel S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. European University Institute, 2006.
173. *Understanding Crime Prevention*. National Crime Prevention Institute USA, 2001.
174. Vaičaitis Vaidotas A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius, 2004.

175. Vaišvila A. *Teisės teorija*. Trečias leidimas. Vilnius, 2009.
176. Valasevičius S. Profesionaliojo sportininko teisinis statusas Lietuvoje. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2004. Nr. 2 (52).
177. Valatkevičius D. Jurisdikcijos problematika tiriant kompiuterinius nusikaltimus. *Teisė*. 2007, 62.
178. Valloni L. W., Pachmann T. *Sports Law in Switzerland*. Wolters Kluwer, 2011.
179. Veršekys P. Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai. *Teisė*. 2012 82.
180. Walsh D. *Seven Deadly Sins. My Pursuit of Lance Armstrong*. Simon & Schuster, 2013.
181. Wertz S. K. The Varieties of Cheating. Texas Christian University. *Journal Of The Philosophy Of Sport*. 1981, VIII.
182. Wingate A. (kartu su Palmer W., Taylor S.) *Adverse analyzing*. Studija apie antidopingo ataskaitų pateikimo praktikas ir atletų testavimo efektyvumą. Šveicarija, 2011.
183. YoungShinzen. *The Science of Enlightenment*. Audiobook, 1997. http://www.audible.com/pd/Religion-Spirituality/The-Science-of-Enlightenment-Audiobook/B002V0KRNC/ref=a_search_c4_1_1_srTtl?qid=1415266915&sr=1-1.
184. Zaksaitė S. Fikcijos baudžiamajam procese: tarp ontologinės „tikrovės“, teisėkūros ir teisės taikymo. *Jurisprudencija*. 2014, 21(1).
185. Zaksaitė S. Manipuliacijos sporto varžybose: tarp kriminalizavimo ir ultima ratio principo. *Teisės problemos*. 2013, Nr. 3 (81).
186. Zaksaitė S. Lukošiuūtė-Stanikūnienė I. Neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais kriminalizavimo problema. *Teisės problemos*, 2010. Nr. 4 (70).
187. Zaksaitė S. Olimpinių žaidynių šviesa ir šešėliai apgaulingo elgesio sporte aspektu. *Sporto mokslas*. 2012 (69).
188. Zaksaitė S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2012.
189. Zaksaitė S., Radke H. The interaction of criminal and disciplinary law in doping-related cases. *The International Sports Law Journal*. Volume 14, Issue 1-2 (2014), 115–127.
190. Zaksaitė S. Match-fixing: the shifting interplay between tactics, disciplinary offence and crime. *The International Sports Law Journal*. Volume 13, Issue 3 (2013), 287–293.
191. Žižek S. *Smurtas*. Vilnius, 2010.
192. Žydzūnaitė V. Rupšienė L. Bitinas B. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda, 2008.

Teismų, arbitražų ir drausminių institucijų praktika

193. Europos Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) 2006 m. liepos 18 d. sprendimas byloje Nr. C519/04.
194. Europos Teisingumo Teismo 2005 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje Nr. C-265/03.
195. Europos Teisingumo Teismo 1995 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje Nr. C-415/93.
196. Europos Teisingumo Teismo 2010 m. kovo 16 d. sprendimas byloje Nr. C-325/08.
197. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Welch v United Kingdom*. Application no. 17440/90.
198. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1998 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Teixeira de Castro v. Portugal*. Application no. 44/1997/828/1034.
199. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Zolotukhin v. Russia*. Application 14939/03.
200. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas byloje Nr. 2-2309/99.
201. Klaipėdos apygardos teismo nutartis byloje Nr. 1A-255-380-2012.
202. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. balandžio 23 d. nutartis byloje Nr. 2-291/2009.
203. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. kovo 5 d. nutartis byloje Nr. 2–200/2009.
204. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. T-1. 2007 m. sausio 4 d.
205. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. 1996, Nr. 5-6.
206. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2A-43/2006.
207. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-125/2012.
208. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-202/2013.
209. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-223/2006.
210. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-23/2004.
211. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-291/2012.
212. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-682/2001.
213. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-3-602.
214. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-3-602.4.
215. Lietuvos futbolo federacijos Apeliacinio komiteto 2014 m. rugsėjo 19 d. sprendimas byloje Nr. 3/2014.
216. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 7-116.

217. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 86-1949.
218. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105.
219. Panevėžio apygardos teismo 2011 m. birželio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-62-349/2011.
220. Šiaulių apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-373-300/2009.
221. Tarptautinės krepšinio federacijos drausmės komiteto 2011 m. vasario 17 d. sprendimas D. Šalengos byloje. Decision by the FIBA Disciplinary Panel established in accordance with Article 8.1 of the FIBA Internal Regulations governing Anti-Doping in the matter Dainius Salenga.
222. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Alessio Di Mauro v. ATP Tour Inc.*, CAS 2007/A/1427.
223. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Amos Adamu v. FIFA*, CAS 2011/A/2426.
224. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *ASADA v. Wyper*, CAS A4/2007.
225. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Azerbaijan Field Hockey Federation & Azerbaijan National Olympic Committee and Players v. Federation Internationale de Hockey*, CAS OG 08/001 004&005.
226. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Zivile Balciunaite v Lithuanian Athletics Federation & International Association of Athletics Federations*, CAS 2011/A/2414.
227. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *D. v/ International Dance Sport Federation*, CAS 2006/A/1175.
228. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *F. v. FINA*, CAS 93/156
229. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *FK Pobeda, Aleksandar Zabrčanec, Nikolce Zdraveski v. UEFA*, CAS 2009/A/1920.
230. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *G. v. FE*, CAS/91/56.
231. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Lazutina v. IOC*, CAS 2002/A/370.
232. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Mr Mark French vs Australian Sports Commission and Cycling Australia*, CAS 20041A/65.
233. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Mr Oleg Oriekhov v. UEFA*, CAS 2010/A/2172.
234. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Pistorius v. IAAF*, CAS 2008/A/ 1480.
235. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *R. v. IRLVB* CAS 2000/A/309.

236. *United States Anti-Doping Agency v. Lance Armstrong*. Reasoned decision of the United States Anti-doping Agency on disqualification and ineligibility (2012). <http://d3epuodzu3wuis.cloudfront.net/ReasonedDecision.pdf>
237. *United States v. Donaghy*, 570F. Supp 2d 411 (E.D.N.Y.2008).
238. Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimas Nr. 47/2000.
239. Vokietijos Federacinio Teismo sprendimas. Beschluß vom 5. September 2001 – 5 StR 330/01 – Karlsruhe, den 17. September 2001.
240. Vokietijos Federacinio Teismo sprendimas. Beschluß vom 9. Februar 2000 – 5 StR 451/99 – Karlsruhe, den 17. Februar 2000.
241. Vokietijos Federacinio Teismo sprendimas. Strafbarkeit von Spielmanipulationen im Fussball - BGH, Urteil vom 15.12.06, Az.: 5 StR 181/06 aufrecht. de / Urteile / Delikt- und Strafrecht/.
242. Vokietijos Berlyno žemės teismo sprendimas. Strafurteil in Sachen “Wettskandal” - LG Berlin, Strafurteil vom 17. November 2005, Az.:(512) 68 Js 451/05 Kls (42/05).

Kiti šaltiniai

243. 12-osios tarptautinės antikorupcijos konferencijos (IACC) „Towards a Fairer World: Why is Corruption Still Blocking the Way?“ medžiaga, 2006 m., 5.4 darbo grupė „Sporto verslas ir korupcija“. http://www.i2iacc.org/archivos/WS_5.4_LONG_REPORT.PDF.
244. 2013 m. WADA testavimo statistinė ataskaita, 2013 Anti-Doping Testing Figures Samples Analyzed and Reported by Accredited Laboratories in ADAMS, <https://wada-main-prod.s3.amazonaws.com/resources/files/WADA-2013-Anti-Doping-Testing-Figures-LABORATORY-REPORT.pdf>
245. 2014 m. Jungtinė lauko teniso antikorupcinė programa (angl. *uniform tennis anti-corruption program*). <http://www.tennisintegrityunit.com/anti-corruption-programme.php>.
246. Agrawal S. *Match Fixing as a Crime: an Analysis*. Teisinės pagalbos Indijoje tinklas: <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm>.
247. Anglijos aukščiausios lygos 2009 m. gruodžio 9 d. interviu su D. Hill. <http://www.epltalk.com/epl-talk-podcast-declan-hill/13420>.
248. Anglų kalbos etimologinis žodynas: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=mask&searchmode=none.
249. Antidopingo agentūra gina naujas taisykles. *Anti-doping agency in sports defends new rules*. http://www.swissinfo.ch/eng/front/Anti_doping_agency_in_sports_defends_new_rules.html?siteSect=105&sid=10373337&rss=true&ty=st.
250. Antidopingo reglamentavimas Nyderlanduose (angl. *Anti-doping Legislation in the Netherlands*). http://www.wada-ama.org/rtecontent/document/Dutch_Legislation_Concerning_Doping_Jan_2007.pdf.

251. ASSER tarptautinės sporto teisės centro koordinuojamas tarptautinis lyginamasis tyrimas apie interesų konfliktų prevenciją su lažybomis susijusių manipuliacijų kontekste Europos Sąjungos 28 šalyse. Baigiamoji ataskaita, 2014 m. liepos mėn. http://ec.europa.eu/sport/news/2014/docs/study-asser_en.pdf
252. Aurora A. *How Match-Fixing Drama unfolded*. http://www.suite101.com/article.cfm/indian_sports/38770.
253. Australijos Kriminologijos instituto prie Australijos Vyriausybės, kurio viena iš veiklos krypčių – nusikalstamo elgesio sporte bei sporto kaip nusikalstamo elgesio prevencijos tyrinėjimas. http://www.aic.gov.au/crime_community/communitycrime/sport%20and%20crime.aspx.
254. BBC informacija, 2012 m., diskvalifikuotos 8 badmintonininkės. <http://www.bbc.co.uk/sport/0/olympics/19072677>.
255. Benan Arseven E. Turkish match fixing: Criminal law's interaction with sport. *World Sports Law Report*. Volume 9, issue 9, September 2011, <http://www.morogluarseven.com/news/turkish-match-fixing-criminal-laws-interaction-with-sport>.
256. Bradley S. *Anti-doping agency in sports defends new rules*. http://www.swissinfo.ch/eng/front/Anti_doping_agency_in_sports_defends_new_rules.htm?siteSect=105&sid=10373337&rss=true&ty=st.
257. Buvusio JAV federacinio prokuroro L. Pedowitz, 2008 m. spalio 1 d. pateikta NBA Valdybai ataskaita apie lažybas, susijusias su NBA teisėjo Tim Donaghy veikla. http://hosted.ap.org/specials/interactives/_documents/100208nba_pedowitz.pdf.
258. Charms Daniil. Apsakymai iš knygos „Nutikimai“. <http://www.tekstai.lt/component/content/article/429-charms-daniil/1469-daniil-charms-nutikimai-1>.
259. Claudia Pechstein v. Switzerland (no. 67474/10) – byla, laukianti savo nagrinėjimo Europos Žmogaus Teisių Teisme. http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Switzerland_ENG.pdf.
260. Cosell. *Sports and Good-by to All That*, N.Y. Times, 1971 m. balandžio 5 d.
261. Costa J. P. *Legal opinion regarding the draft World Anti-Doping Code*, 2013. <https://wada-main-prod.s3.amazonaws.com/resources/files/WADC-Legal-Opinion-on-Draft-2015-Code-3.0-EN.pdf>.
262. Čekijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas, cituotas EPAS pranešime *Why Corruption is not Immune to Sport?* www.coe.int/t/dg4/epas/Source/.../EPAS_INFO_Bures_en.pdf.
263. Diathesopoulou T. *The CAS jurisprudence on match-fixing in football: What can we learn from the Turkish cases? - Part 1*. <http://www.asser.nl/SportsLaw/Blog/post/the-cas-jurisprudence-on-match-fixing-in-football-what-can-we-learn-from-the-turkish-cases-part-1-by-thalia-diathesopoulou>.

264. Dimeo P., Möller V. *Anti-Doping: Is the Cure Worse Than the Disease?* The Outer Line, 2014. http://velonews.competitor.com/2014/09/news/anti-doping-cure-worse-disease_346334.
265. Danijoje 2002 m. įsteigto tarptautinio dopingo tyrimų centro internetinėje svetainėje pateikta medžiaga. <http://www.doping.au.dk/>.
266. Donati A. *Dopingas Italijoje ... ir ... tarptautinis poveikis*. Pranešimas *Play the Game 2002* konferencijoje. <http://www.playthegame.org/upload//Donati-PtG2002.pdf>.
267. Donati A. *World Traffic in Doping Substances*. WADA, 2007. <http://www.libera.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/D.53e81c5f841018bb9a1d/P/BLOB%3AID%3D29>.
268. Europos sporto saugumo asociacijos, Europos lošimų ir lažybų asociacijos, Sportininkų profesinės sąjungos ir „Tonybet“ parengtas Lažybų elgesio kodeksas sportininkams. <http://www.sportspis.com/pradetas-lazybų-elgesio-kodekso-sportininkams-projektas>.
269. FIDE medicinos komisijos posėdžio medžiaga. Tromso, Norvegija, 2014 m. rugpjūčio 10 d.
270. FIFA įveda karštąją liniją sutartiniams mačams. *FIFA Sets up a Match-Fixing Hotline*. <http://www.playthegame.org/news/detailed/fifa-sets-up-match-fixing-hotline-4778.html>.
271. Filosofo ir (buvusio) sportininko Hans Lek straipsnis. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-05-24-hans-lenk-sporto-etika-kaip-saziningo-zaidimo-kultura/45221>.
272. Finansų ministerijos tinklapyje pateikiama informacija apie Valstybinę lošimų priežiūros komisiją. http://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_l_id=PUB.1.77.
273. Gurovits A. *Match fixing no crime*, November 16, 2012. <http://sportslawcircle.com/sports-law/blog/match-fixing-no-crime>.
274. Hill D. *The match-fixers are coming to ruin sport – you can bet on it*. <http://www.watoday.com.au/opinion/society-and-culture/the-matchfixers-are-coming-to-ruin-sport--you-can-bet-on-it-20091008-gowm.html>.
275. Hill D. remiama peticija: <http://www.thepetitionsite.com/1/save-our-game>.
276. Informacija apie WADA bendradarbiavimą su Interpolu: <https://www.wada-ama.org/en/what-we-do/investigation-trafficking/trafficking/interpol-cooperation>
277. Interpolo ir FIFA organizuotos tarptautinės konferencijos medžiaga. „Manipuliacijos sporto varžybų rezultatais – tamsioji gražaus žaidimo pusė“. 2013 m. sausio 17 d., Roma.
278. Jungtinių Amerikos Valstijų aukščiausios beisbolo lygos ataskaita dėl anabolinių steroidų ir kitų rezultatyvumą gerinančių medžiagų vartojimo. www.files.mlb.com/summary.pdf.

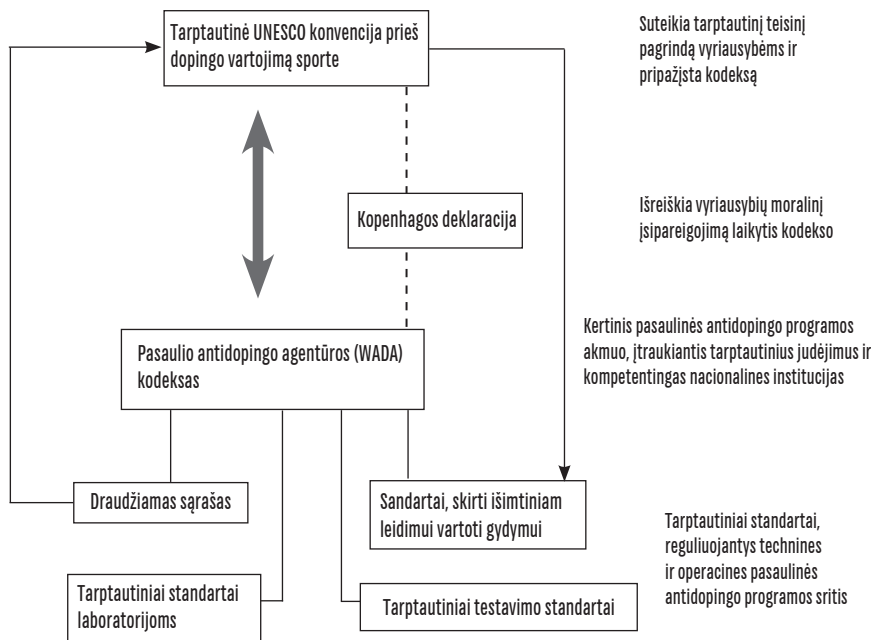
279. Jurgelevičius A. *Andrejaus Zadneprovskio dopingas – seksas*. <http://www.15min.lt/naujiena/olimpiada/portretai/andrejaus-zadneprovskio-dopingas-seksas-66-3506#ixzz31a6hWXft>.
280. Kaltinamasis aktas baudžiamojoje byloje Nr. 50-1-00307-10.
281. Kelmės rajono policijos komisariato 2010 m. spalio mėn. pateikti duomenys apie baudžiamąją bylą dėl dopingo gabenimo.
282. Konnikova M. *Mąstyti kaip Šerlokas Holmsas. Kaip veikia protas*. Vilnius, 2014.
283. Krukauskas M. *Septinkovinė A. Skujytė: „Manau, kad užlipau kažkam ant kulnų“*. <http://www.lrytas.lt/sportas/startai/septinkovinine-a-skujyte-manau-kad-uzlipau-kazkam-ant-kulnu.htm>.
284. Kyuymcu E. *Introduction to Turkish Match Fixing Case*. Medžiaga perduota asmeniškai monografijos autorei.
285. Lažybų bendrovės „Pinnacles“ svetainėje pateikiama informacija <http://www.pinnaclesports.com/?AspxAutoDetectCookieSupport=1>.
286. Lietuvos krepšininiai ir treneriai buriasi į profesinę sąjungą. *Lietuvos darbininkas*. 2010 m. gruodžio 30 d. Nr. 9 (491).
287. Lietuvos krepšinio profesinės sąjungos svetainėje pateikiama informacija, <http://lkps.lt/naujienos/krepšinio-profesine-sajunga-rengs-piketa-del-teismo-nuosprendzio-k-marciulionio-ir-zalgiro-byloje/>.
288. Lietuvos Respublikos tam tikrų dopingo medžiagų kontrolės Įstatymo projektas Nr. XIIP-653. Pateiktas 2013 m. gegužės 31 d.
289. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 199 straipsnio pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 160 (1), 276 (1), 276 (2) ir 276 (3) straipsniais įstatymo projektas. Pateiktas 2013 m. gegužės 31 d.
290. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 182¹ straipsniu įstatymo projektas Nr. XIIP-1138. Pateiktas 2013 m. spalio 29 d.
291. Macur J. *Judge Orders Blood Bags Destroyed in Doping Case*. http://www.nytimes.com/2013/05/01/sports/cycling/spanish-doctor-sentenced-in-operation-puerto-doping-case-in-cycling.html?pagewanted=all&_r=0.
292. Méndez Rafael, Irujo José María. *Willy Caballero denunció que le intentaron comprar en el Málaga-Elche (Willy Caballero teigė, kad jį bandė nupirkti Málaga-Elche)*, 2014. http://deportes.elpais.com/deportes/2014/10/02/actualidad/1412277264_081218.html.
293. Meškauskas D. *Vaidyba – tai šokinėjimas parašiotu*. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-08-27-darius-meskauskas-vaidyba-tai-sokinejimas-parašiotu/21445>.
294. Naujienų portalo Skysports 2014 m. gruodžio mėn. pateikiama informacija. *FIFA open to greater scrutiny after Swiss parliament changes law*. <http://www1.skysports.com/football/news/30964/9603216/fifa-open-to-greater-scrutiny-after-swiss-parliament-changes-law>.

295. Naujienų portalo ESPN pateikiama informacija (ESPN.com, news services 2008): Donaghy nuteistas 15-os mėnesių laisvės atėmimo bausme lažybų skandale. <http://sports.espn.go.com/nba/news/story?id=3509440>.
296. O. Koršunovo atsakymai į klausimus 2014 m. teatro bienalėje Italijoje https://www.youtube.com/watch?v=ljUWTiKM_MY.
297. O. Koršunovo „Hamletas“: susitikimas su žiūrovais, 2014 m. gegužė, <https://www.youtube.com/watch?v=G4sdZa1XQGo>.
298. O. Koršunovo spektaklis pagal M. Bulgakovo romaną „Meistras ir Margarieta“. Antra dalis. Inscenizacijos autorius Sigitas Parulskis. <http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/19700>.
299. Pakistan cricketers face treason charges (2010). <http://www.stuff.co.nz/sport/cricket/4081481/Pakistan-cricketers-face-treason-charges>
300. Pasiūlymas kovoje su nesąžiningais susitarimais – slapta klausytis sportininkų pokalbių (Delfi, 2013). <http://sportas.delfi.lt/kitos-sporto-sakos/pasiulymas-kovoje-su-nesaziningais-susitarimais-slapta-klausytis-sportininku-pokalbiu.d?id=61165547#ixzz2QhFbvXoR>.
301. Penktosios tarptautinės mokslinės-praktinės sporto teisės konferencijos medžiaga. Maskva, 2011. <http://sportslaw.ru/data/files/sbornik2011.pdf>.
302. Pistoriaus dirbtinės kojos turi pranašumą prieš „tikrąsias“. <http://www.playthegame.org/news/detailed/pistorius-prosthetic-blades-surpass-the-performance-of-human-limbs-says-sports-engineer-4804.html>.
303. Poland Soccer Blog. *Piszczek Sentenced for Match-Fixing* (2011). <http://www.polandsoccerblog.com/2011/06/piszczek-sentenced-for-match-fixing.html>.
304. Prekybos dopingu kriminalizavimas. Europos Sąjungos konferencija dėl antidopingo. 2009 m. gegužės 13–15 d., Atėnai. http://ec.europa.eu/sport/library/doc/c2/michal_krejza_speech.pdf.
305. Profesionalių krepšinininkų darbo sąlygos Europos Sąjungoje. Europos krepšinio žaidėjų asociacijos parengta studija, 2008 m.
306. Sarikaya H. (ed.) et al. International Convention against Doping in Sport. Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping. *Europos Sąjungos projektas, tarptautinio simpoziumo medžiaga*. 2006 m. spalio 21 d., Miunchenas, Vokietija. http://www.doping-prevention.de/fileadmin/files/Doping_prevention/Biomedical_Side_Effects_of_Doping.pdf.
307. Sherman L.W., Gottfredson D., MacKenzie D., Eck J., Reuters P., Bushway S. *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*. A Report To The United States Congress Prepared for the National Institute of Justice/ Department of Criminology and Criminal Justice University of Maryland. <http://www.ncjrs.gov/works/>.
308. Skaidrumo Lietuvos sporte tyrimas. Transparency International Lietuvos skyrius, 2014 m, http://transparency.lt/media/filer_public/2014/01/22/sportininku_apklausa_rezultatai_2014_1.pdf.

309. *Sportininkai ir teisininkai siekia atkreipti teisėsaugos dėmesį dėl nelegalių lažybų*. Knygos „Parduotos rungtynės“ pristatymas Vilniaus knygų mugėje 2012 m. vasario 27 d. <http://www.lrytas.lt/-13300884441328947327-sportininkai-ir-teisininkai-siekia-atkreipti-teis%C4%97saugos-d%C4%97mes%C4%AF-d%C4%97l-nelegali%C5%B3-la%C5%BEyb%C5%B3.htm>.
310. „Sporto gyvenimo“ pokalbis su LFF sąžiningo žaidimo pareigūnu G. Dunausku. http://www.respublika.lt/lt/naujienos/sportas/futbolas/nezinojimas_neatleidzia_nuo_atsakomybes/print.1.
311. Sporto žurnalisto E. Goldman interviu su D. Hill. http://nhbnews.podomatic.com/entry/2010-10-14T12_54_57-07_00.
312. Statistiniai duomenys iš Vidaus reikalų ministerijos tinklalapio. [http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=201011/f-nark-iti-201011.data.txt&ff=<!--|NARK-ITI|1|-->&tt=Duomenys+apie+iki-teisminio+tyrimo+įstaigose+užregistruotas+nusikalstamas+veikas+ir+asmenis,+susijusius+su+disponavimu+narkotinėmis+ar+psichotropinėmis+medžiagomis+ir+jų+kontrabanda+\(Forma_NARK-ITI\)](http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=201011/f-nark-iti-201011.data.txt&ff=<!--|NARK-ITI|1|-->&tt=Duomenys+apie+iki-teisminio+tyrimo+įstaigose+užregistruotas+nusikalstamas+veikas+ir+asmenis,+susijusius+su+disponavimu+narkotinėmis+ar+psichotropinėmis+medžiagomis+ir+jų+kontrabanda+(Forma_NARK-ITI)).
313. Staučienė J. (Delfi, 2005 m.) *E. Krungolcas: Pergalę keisčiau tik į pastovumą*. <http://www.delfi.lt/pramogos/zmones/ekrungolcas-pergale-keisciau-tik-i-pastovuma.d?id=7052978>.
314. Stebėjimo sistemos taisyklės tikrinamos Belgijos teisme. <http://www.telegraph.co.uk/sport/othersports/drugsinsport/4317467/Whereabouts-doping-rule-to-be-challenged-in-court-in-Belgium.html>.
315. Stormoen Stein-Erik. *Manipuliacijomis įtariamą Asker futbolininką penktadienį buvo suimtas, iki to laiko jis atsisakinėjo būti apklaustas*. <http://www.vg.no/sport/fotball/kampfiksing/ny-asker-spiller-siktet-i-kampfiksings-saken/a/10047276/>.
316. Šalenga D. *Niekada specialiai nenaudojau draudžiamų medžiagų* <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepsinis/dainius-salenga-niekada-specialiai-nenaudojau-draudziamu-medziagu-23-132830>.
317. Šekspyras V. *Hamletas*, apie 1601. <http://kuriniai.wordpress.com/2013/04/14/william-shakespeare-hamletas/>.
318. Šveicarijos Šveicarijos baudžiamojo kodekso pakeitimai, kriminalizuojantys korupciją privačiame sektoriuje. <http://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2014/3615.pdf>
319. Tarptautinės čiuožimo federacijos svetainėje pateikiama informacija apie teisėjavimą. <http://www.isu.org/en/synchronized-skating/isu-judging-system/introduction>.
320. UCI taškų skaičiavimo sistema ir elitinio dviratininko Rodríguez kritinės įžvalgos. <http://www.cyclingnews.com/news/rodriguez-calls-for-major-changes-in-uci-worldtour-points-system>.

321. Valiuškevičiūtė E. (lrytas, 2014 m.) *Svajojo apie sceną, o pateko į psichiatrinę*. <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/svajojo-apie-scena-o-pateko-i-psichiatrine.htm>.
322. Viešos psichologijos mokslininko Mihaly Csikszentmihalyi paskaitos: <http://www.youtube.com/watch?v=fXIeFJCqsPs>; <http://www.youtube.com/watch?v=TzPky5Xe1-s>.
323. Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdybos 4-ojo skyriaus 2014 m. pranešimas Nr. 10-3-5-450 apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą baudžiamojoje byloje Nr. 10-9-00693-13.
324. Vilniaus komercinio arbitražo teismo svetainėje pateikiama informacija dėl arbitrų ir jų specializacijos. <http://www.arbitrazas.lt/arbitrai.htm>.
325. Waddington I. *A Prison of Measured Time? A Sociologist Looks at the WADA Whereabouts System*. 2009 m. rugpjūčio 20 d. Danijos Orhuso universitete skaitytas pranešimas tarptautinėje konferencijoje *Dopingas ir žmogaus teisės*.
326. Wainwright R. *Europol Investigating Russian Mafia Football Match Fixing, 2013*. <http://en.ria.ru/sports/20130729/182472486/Europol-Investigating-Russian-Mafia-Football-Match-Fixing-.html>.
327. Wilcockson J. *Marco Pantani: Worshipped, abused, and rejected*. http://velonews.competitor.com/2014/02/analysis/marco-pantani-worshipped-abused_317192.
328. Zaksaitė S. *Fragmentiški išpūdžiai apie paskutinę Krepo juostą, arba Už ką „netveriantys“ žiūrovai apmėtomi bananais*. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-05-22-salomeja-zaksaitė-fragmentiški-ispudžiai-apie-paskutinę-krepo-juosta-arba-uz-ka-netveriantys-ziurovai-apmetomi-bananais/117981>.
329. Žalakevičius V. *Niekas nenorėjo mirti*. www.lrt.lt/mediateka/irasas/21381.

PRIEDAI

Antidopingo sistema ir tarptautinių standartų tarpusavio santykis⁵⁶⁰

Tyrimo metodai ir eiga

Tyrimo metodus galima klasifikuoti įvairiai: į kiekybinius ir kokybinius; deduktyvius ir induktyvius; analizės ir sintezės bei kitokius. Toliau minėti (svarbiausi) metodai aprašomi išsamiau.

Deduktyvus metodas iš esmės taikomas visuose monografijos skyriuose nagrinėjant mokslinę literatūrą, ją gretinant su mokslinių tyrimų duomenimis, teisės aktais ir oficialiosios statistikos duomenimis. **Induktyviu** metodu generuotos idėjos, tirti būdai, kuriais ekspertai interpretuoja savo aplinką apgaulės sporte kontekste. Induktyvų metodą reprezentuo-

560 Pagal Sarikaya H. (ed) et al. International Convention against Doping in Sport. Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping. *Europos Sąjungos projektas, tarptautinio simpoziumo medžiaga*. 2006 m. spalio 21 d. Miunchenas, Vokietija, p. 5. http://www.doping-prevention.de/fileadmin/files/Doping_prevention/Biomedical_Side_Effects_of_Doping.pdf.

ja 2010–2014 m. tyrimas, kurio metu buvo atliekami pusiau struktūruoti interviu su Lietuvos sportininkais, treneriais, teisėjais, sporto pareigūnais, sporto federacijų atstovais ir kitais ekspertais. Kadangi ekspertų pateikta informacija kartais galėjo būti diskredituojanti konkrečius asmenis, respondentai šiame darbe identifikuojami tik pagal savo profesiją ar veiklos sritį (neatsižvelgiant į lytį, amžių, sportinį titulą).⁵⁶¹ Atitinkama metodika leido respondentams santykinai laisvai kalbėtis tyrimo metu ir būti užtikrintiems, kad nenukentės jų reputacija, darbas ar santykiai su įvairiais asmenimis. Kai kurie ekspertai sutiko, kad jų pavardės nebūtų slepiamos, todėl duomenys apie juos nebuvo konfidencialūs – nurodytos tikrosios pavardės.⁵⁶² Atrenkant sportininkus, pagrindinis kriterijus buvo didelis sportinis meistriškumas⁵⁶³, t. y. interviu metu apklausti tie sportininkai, kurie yra ar buvo pasiekę sportinių aukštumų (prizinių vietų) ir nacionaliniu, ir tarptautiniu mastu. Atrenkant trenerius, kalbinti sporto pedagogai, išugdę didelio meistriškumo sportininkus. Atrenkant sporto pareigūnus ar politikus, buvo buriami asmenys, dirbantys svarbiausiose valstybės institucijose – Seime, Kūno kultūros ir sporto departamente, savivaldybėse. Atrenkant sporto mokslininkus, apklausti mokslininkai, tiriantys sporto sritį bei dirbantys (dėstantys) Lietuvos sporto universitete, Vilniaus universitete, Lietuvos edukologiniame universitete ar užsienio akademinėse institucijose. Tokia tikslinė atranka leido įgyti duomenis iš labiausiai patyrusių, geriausiai su konkrečios sporto šakos problemomis susipažinusių ekspertų. Nerečiau vieni ekspertai nurodydavo kitus. Teoriškai atitinkamas segmentacijos būdas susideda iš kelių atrankos metodų: sniego gniūžtės atrankos (angl. *snow-ball sampling*), patogios tyrėjui atrankos (angl. *convenience sampling*) ir induktyviai grindžiamos teorinės atrankos (angl. *grounded theory*). Kadangi disertacijoje ir vėliau monografijoje buvo tiriama gana kontroversiška tema, siekta kuo didesnio respondentų pasitikėjimo ir laisvumo interviu metu, todėl dauguma interviu į garso juostą įrašinėjami nebuvo, klausimai

561 Respondentai žymėti atitinkamu būdu: StŽ (stalo teniso žaidėjas); StT (stalo teniso treneris); FT (futbolo treneris); FP (futbolo pareigūnas); ŠŽ (šachmatų žaidėjas) ir pan. Sportininkai, teisėjai ir pareigūnai numeruoti eilės tvarka – pavyzdžiui, FP1, ŠŽ1, ŠŽ2 ir t. t.

562 Keliais išimtiniais atvejais (kai mokslininkas ar kitas ekspertas, turintis vertingų žinių, buvo nepasiekiamas kitu būdu) vietoje žodinio interviu buvo taikomas rašytinis apklausos metodas pateikiant respondentams analogiškus klausimus kaip ir žodinio interviu metu.

563 Didelis sportinis meistriškumas – sportininko ugdymo sudarant specialias sąlygas rezultatas – gebėjimas išverti tokius pratybų ir varžybų krūvius, kurie leistų įgyti fizinį, techninį, taktinį ir psichologinį parengimą, reikalingą siekiant pačių geriausių sporto rezultatų (Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 str. 1 dalis).

ir atsakymai buvo užrašomi ranka pačios autorės. Visus informantų teiginius stengtasi kuo kruopščiau užrašyti, žymėtis interviu eigą. Kilus neaiškumams, interviu imtas ir duomenys tikslinti antrąkart. Esant abejonėms, išspausdintas tekstas interviu dalyviams buvo pateikiamas susipažinti ir su jais suderinamas. Šis būdas leido padidinti tyrimo išvadų vidinį validumą.⁵⁶⁴ Vis dėlto pabrėžtina, kad išorinis tyrimo validumas nereiškia, jog tyrimo išvadas galima statistiškai apibendrinti. Siekta pateikti išvadas, kurios leistų skaitytojams suprasti, kur jie gali pritaikyti tyrimo rezultatus: ar gali juos perkelti į savo (ar kitų) situacijas, kontekstus, kuriamas teorijas ir pan.⁵⁶⁵ Apibendrinant tyrimas padėjo interpretuoti ekspertų veiksmus jų pačių aplinkoje, atsižvelgiant į prasmes, kurias patys žmonės savo veiksmams suteikė, empatiškai įsijaučiant į sportininko, trenerio, mokslininko, praktiko, pedagogo ar pareigūno padėtį ir išrenkant iš pusiau struktūruoto interviu tokius duomenis, kurie tiksliausiai, autentiškiausiai ir kartu humaniškiausiai reprezentuoja nagrinėjamą socialinį reiškinį.

Teisės saugos institucijų darbuotojų rašytinės apklausos, atliktos 2010 m., metu buvo siekiama sužinoti, kaip Lietuvos pareigūnai vertina apgaulės sporte santykį su kitomis nusikalstamomis veikomis – sukčiavimu, kyšininkavimu, kontrabanda ir kt. Šis tyrimas leido suvokti, kokias kriminalizavimo galimybes mato Lietuvos teisės saugos institucijų pareigūnai. Pareigūnai atrinkti netikimybinės atrankos būdu. Iš viso anketa buvo siųsta elektroniniu paštu ar prašyta ją raštu užpildyti 900 pareigūnų, kurie dirba prokuratūrose, pirmosios instancijos teismuose, Aukščiausiame Teisme bei Konstituciniame Teisme. Grįžtamasis ryšys buvo santykinai nedidelis – iš viso šią (toliau pateikiamą) anketą užpildė 66 pareigūnai. Tokį grįžtamąjį ryšį paaiškina specifinė tema.

564 Pagal: Žydžiūnaitė V., Rupšienė L., Bitinas B. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda, 2008, p. 162–163.

565 Ten pat, p. 110.

Klausimynas teisėsaugos institucijų pareigūnams

Gerbiamas teisininke,

Tai klausimynas apie apgaulės sporte ir baudžiamosios teisės santykį. Jis bus naudojamas tik moksliniams tikslams kaip svarbios mokslinio darbo „Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos“ informacijos šaltinis.

Tyrimui Jūsų atsakymai būtų labai vertingi ir viliuosi, kad rasite laiko jiems atsakyti per ateinantį mėnesį (iki spalio 31 d.). Klausimynas siunčiamas Lietuvos baudžiamosios teisės specialistams praktikams. Į vieną klausimą galimi keli atsakymai, kuriuos prašyčiau pažymėti pažymint raidę arba pabraukiant tekstą, arba išdėstant savo požiūrį skiltyje „kita“.

Klausimynas yra Wordo dokumentas, taigi paprasčiausia grįžtamojo ryšio procedūra yra tiesiog pažymėti atsakymus pabraukiant juos ant dokumento ir išsiųsti elektroniniu paštu.

N.B. Apgaulė sporto srityje šioje anketoje suprantama kaip tyčinis sporto taisyklių pažeidimas. Apgaulės sporte pavyzdžiai – dopingo vartojimas bei susitarimai dėl varžybų baigties („prekyba taškais“ futbolo, krepšinio, šachmatų ir kitose sporto šakose).

1. Kaip manote, ar Lietuvoje reikia tyrinėti apgaulę sporto srityje?

- a) Reikia tyrinėti kaip ir bet kurią dar nepakankamai tyrinėtą sritį.
- b) Šiuo metu Lietuvoje yra svarbesnių, mažai nagrinėtų klausimų – pavyzdžiui, elektroniniai nusikaltimai.
- c) Reikia tyrinėti, nes apgaulė sporto srityje yra pavojinga ir sunkiai išaiškinama.
- d) Kita.

2. Kaip manote, ar apgaulėi sporto srityje galėtų būti pritaikyta sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 182 str.?

- a) Iš esmės galėtų, jei apgaulė sporto srityje atitiktų pavojingumo visuomenei kriterijų.
- b) Negalėtų – apgaulė LR BK 182 str. kontekste suvokiama siaurai, sporte nėra nei akivaizdus nukentėjusiojo, nei akivaizdžių turtinių nuostolių, todėl apgaulingi veiksmai sporte galėtų būti kriminalizuoti nebent kaip atskira nusikalstama veika.

c) Galėtų, jei apgaulė LR BK 182 str. prasme būtų suvokiama plačiai – kaip sudėtinga, tačiau neakivaizdi kaltininko ir nukentėjusiojo interakcija, dėl kurios kaltininkas nepagrįstai praturtėja, o nukentėjusysis apie turinius nuostolius gali nežinoti arba sužinoti tik po tam tikro laiko.

d) Kita.

3. Kaip manote, ar susitarimams dėl varžybų baigties galėtų būti pritaikyta kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 225 str.?

a) Kyšininkavimo sudėtis negali būti pritaikyta, nes sportininkai negali būti viešojo administravimo subjektai ir jie neteikia viešųjų paslaugų, kaip numato LR BK 230 str.

b) Galėtų, bet tik tuo atveju, jei į nelegalius susitarimus įsitrauktų ne tik sportininkai, bet ir teisėjai, sporto federacijų atstovai – asmenys, turintys viešojo administravimo įgaliojimus.

c) Priklauso, kaip suprasime apgaulę sporte – ar tik kaip tyčinį sporto taisyklių pažeidimą, ar ir kaip piktnaudžiavimą sportininko statusu.

d) Kita.

4. Kaip manote, kodėl iki šiol Lietuvoje beveik nėra teismų praktikos, susijusios su susitarimais dėl varžybų baigties?

a) Susitarimai dėl varžybų baigties Lietuvos sporte itin reti.

b) Policija, prokuratūra ir teismas nežinotų, kaip kvalifikuoti šias veikas.

c) Apie susitarimus dėl varžybų baigties teisėsaugos institucijoms nepranešama.

d) Kita.

5. Kaip manote, kodėl iki šiol nekriminalizuotas dopingo, nesutampancio su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, preparatų kontrabanda ir su neteisėtu minėtų preparatų disponavimu susiję veiksmai (įgijimas, gaminimas, realizavimas)?

a) Tai yra nesusipratimas įstatymų leidyboje – šie veiksmai jau seniai turėjo būti kriminalizuoti.

b) Nežinoma, kiek šie veiksmai pavojingi ir paplitę.

c) Būtų pernelyg sudėtinga įgyvendinti baudžiamąją atsakomybę – pavyzdžiui, atskirti dopingo preparatus nuo vaistų.

d) Kita.

6. Kaip manote, kokios prevencinės priemonės būtų veiksmingiausios kontroliuojant apgaulę sporte?

a) Tai pernelyg supaprastintas klausimas. Priklauso nuo sporto ir nuo apgaulės rūšies.

b) Visų pirma, mokėti sportininkams ir jų treneriams tinkamus atlyginimus, kelti trenerių kvalifikaciją, didinti varžybų skaidrumą.

c) Jokios priemonės nepanaikintų apgaulės sporte ir nėra prasmės kalbėti apie jų efektyvumą.

d) Kita.

6. Kaip manote, kas yra pavojingiau: dopingo vartojimas ar susitarimai dėl varžybų baigties?

a) Dopingą vartoti yra pavojingiau, nes tai kelia grėsmę atletų sveikatai.

b) Susitarimai dėl varžybų baigties yra pavojingiau, nes tuomet nebelieka sporto kaip reiškinių, stebimas netikras, falsifikuotas žaidimas, ne sportas.

c) Netikslinga abstrakčiai klausti apie pavojingumą, reikia analizuoti konkrečius atvejus.

d) Kita.

7. Ar baudžiamoji ir drausminė atsakomybė gali būti taikomos kartu apgaulės sporte kontekste?

a) Taip, nes baudžiamoji ir drausminė atsakomybė turi skirtingas funkcijas, taikomos skirtingos sankcijos, jos gali būti taikomos kartu ir papildyti viena kitą.

b) Negali – baudžiamoji atsakomybė apima drausminę.

c) Baudžiamoji ir drausminė atsakomybė taikomos kartu ne tik sporte – pavyzdžiui, jos gali būti taikomos kartu ir konkurencijos teisėje, todėl sporto sritis šiuo požiūriu ypatingai neišsiskiria.

d) Kita.

8. Ar administracinės ir baudžiamosios atsakomybės santykis yra aktualus apgaulės sporte požiūriu?

a) Aktualus, kaip ir bet kokiaje kitoje srityje – jeigu apgaule įgyjamas mažesnis nei 1 MGL turtas, taikoma administracinė atsakomybė.

b) Praktiniu požiūriu neaktualus, nes sporte prizai beveik visada didesni nei 1 MGL.

c) Administracinės ir baudžiamosios atsakomybės santykis Lietuvos Respublikoje apskritai yra nenusistovėjęs ir neracionalus, todėl ir sporte, ir kitose srityse administracinės ir baudžiamosios atsakomybės dualizmas kelia tik sumaištį.

d) Kita.

9. Ar nematerialaus pobūdžio prizai iš principo nepaneigtų veiksmų, susijusių su apgaulė sporte, priskyrimo nusikalstamoms veikoms, susijusioms su nuosavybės teisiniais santykiais?

a) Sporte prizai beveik visada materialūs, todėl šis klausimas neaktualus.

b) Nepaneigtų – įmanoma apytiksliai įvertinti pinigais nematerialius prizus (kelialapius į olimpines žaidynes, kvalifikacines normas ir pan.).

c) Apgaulės sporto srityje visai nebūtina sieti su nusikalstamomis veikomis nuosavybei, galima kriminalizuoti kaip atskirą veiką.

d) Kita.

Ačiū Jums už sugaištą laiką.

Zaksaitė, Salomėja

Za 106 APGAULĖ SPORTO SRITYJE: TEISINIS IR KRIMINOLOGINIS POŽIŪRIS. –
Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015. 250 p.

Bibliogr.: 222–241 p.

ISBN 978-9955-19-702-7 (elektroninė versija)

ISBN 978-9955-19-703-4 (spausdinta versija)

Monografijoje gvildenamos teisinė ir kriminologinė dimensijos siekiant visapusiškai pažinti sportą – vieną iš žaismingiausių ir kartu konkurencingiausių nūdienos reiškinių.

Sportas, kaip ne vien sveikatingumą, šlovę ir pagarbą, bet ir didžiulę įtampą kurstantis šaltinis, yra ypač parankus instrumentas deviacijoms atskleisti. Būtent sporte nuolat susiduriama su rizikingais poelgiais, o tai, kas visuomenėje laikoma pavojinga, sporte įgauna kraštutinę prasmę.

Tad įvairūs apgaulingi taisyklių pažeidimai sporte – tai iškristalizuotas visos visuomenės kuriamas melas, lyg kreivas veidrodis, metaforiškai pabrėžiantis amžinai aktualias kriminologines problemas. Monografijos įžvalgos turėtų padėti tokią perkreiptą veidrodį „ištiesinti“ atsargiai gludinant jį ir žvelgiant vis iš skirtingos perspektyvos. Kartu knygos idėjos turėtų paskatinti permąstyti tradicinius teisinius klausimus apie kaltę, bausmę ir atsakomybę – pirmiausia prieš save pačius.

UDK 343.7:796(474.5)

Salomėja Zaksaitė

APGAULĖ SPORTO SRITYJE: TEISINIS IR KRIMINOLOGINIS POŽIŪRIS

Redagavo Jūratė Balčiūnienė
Maketavo Aušrinė Ilekytė

SL 585. 2015 02 25 16,2 leidyb. apsk. l.

Tiražas 195 egz. Užsakymas 25 021.

Mykolo Romerio universitetas,
Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“,

Kareivių g. 13b, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitae Litera“,

Savanorių pr. 137, Kaunas, LT-44146

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt

Monografijoje gvildenamos teisinė ir kriminologinė dimensijos siekiant visapusiškai pažinti sportą – vieną iš žaismingiausių ir kartu konkurencingiausių nūdienos reiškinį.

Sportas, kaip ne vien sveikatingumą, šlovę ir pagarbą, bet ir didžiulę įtampą kurstantis šaltinis, yra ypač parankus instrumentas deviacijoms atskleisti. Būtent sporte nuolat susiduriama su rizikingais poelgiais, o tai, kas visuomenėje laikoma pavojinga, sporte įgauna kraštutinę prasmę.

Tad įvairūs apgaulingi taisyklių pažeidimai sporte – tai iškristalizuotas visos visuomenės kuriamas melas, lyg kreivas veidrodis, metaforiškai pabrėžiantis amžinai aktualias kriminologines problemas. Monografijos įžvalgos turėtų padėti tokį perkreiptą veidrodį „ištiesinti“ atsargiai gludinant jį ir žvelgiant vis iš skirtingos perspektyvos. Kartu knygos idėjos turėtų paskatinti permąstyti tradicinius teisinius klausimus apie kaltę, bausmę ir atsakomybę – pirmiausia prieš save pačius.

ISBN 978-9955-19-703-4

